

Розбудова різноманітних та інклюзивних політик і практик реінтеграції ветеранок та ветеранів в Україні

дослідження з п'яти областей України
(Закарпатська, Чернівецька, Хмельницька,
Дніпропетровська області та місто Київ)

Подяки

Ця публікація є частиною проекту «Розбудова інклюзивних політик і практик реінтеграції для ветеранок та ветеранів в Україні», що реалізовується ДКЗС та ГО «Горизонт змін» завдяки підтримці Уряду Великої Британії, наданої через Міністерство закордонних справ у справах Співдружності та розвитку Великої Британії (FCDO). Інформація, що представлена у публікації, не завжди відображає погляди Уряду Великої Британії та/або ДКЗС (DCAF) чи ГО «Горизонт змін».

Проект має на меті покращити розуміння місцевих органів влади та надавачів послуг щодо потреб ветеранок та ветеранів ЛГБТК+ та сприяти розвитку потенціалу, авторитету та видимості ОГС для просування інклюзивних і різноманітних послуг і практик.

Дане дослідження, що є основою публікації, стало можливим завдяки ГО «Горизонт змін» та співпраці мережі ОГС, створеної в межах цього проекту. ДКЗС та автор висловлюють подяку представникам наступних ОГС:

ГО «Українські ЛГБТ військові за рівні права»
ГО «Інсайт»
ГО «Жіночий ветеранський рух»
ГО «Захист – об'єднання волонтерів»
ГО «Центр громадської активності «Синергія»
ГО «Спільна користь»
ГО «Волонтери Закарпаття»
БО БФ «Екта Ініціатива»
БО БФ «Після служби»

ДКЗС та автор також висловлюють подяку ветеранам, ветеранкам та надавачам послуг, які взяли участь в інтерв'ю, фокус-групах та опитуванні.

Про ДКЗС

ДКЗС, Женевський центр управління сектором безпеки, було створено з метою посилення безпеки держав і їх населення в рамках демократичного управління, верховенства права, поваги до прав людини та гендерної рівності. З моменту свого заснування у 2000 році ДКЗС робить внесок у забезпечення стабільнішого миру та розвитку, допомагаючи державам-партнерам і міжнародним суб'єктам, які підтримують ці держави, покращити управління їхнім сектором безпеки шляхом проведення інклюзивних та колективних реформ. Він створює інноваційні продукти знань, просуває норми та передову практику, надає юридичні та політичні поради та підтримує нарощування потенціалу як державних, так і недержавних суб'єктів сектора безпеки.

©ДКЗС 2025. Усі права захищено

ISBN номер 9789292227951

Автор: Олександра Зуб

Дизайн: Nadia Joubert

Обкладинка: Мережування між громадськими організаціями, які працюють з ветеранами та ветеранками

Фотографії: ГО Горизонт змін

Видавець

ДКЗС – Женевський центр управління сектором безпеки

Дім Миру

Шемен Ежен-Ріго 2Е

CH-1202 Женева, Швейцарія

Для отримання додаткової інформації

Тел.: +41 22 730 94 00

info@dcaf.ch

www.dcaf.ch

Розбудова різноманітних та інклюзивних політик і практик реінтеграції ветеранок та ветеранів в Україні

**дослідження з п'яти областей України
(Закарпатська, Чернівецька, Хмельницька,
Дніпропетровська області та місто Київ)**

Зміст

Перелік скорочень	3
Визначення	5
Короткий зміст	7
1. Вступ	10
2. Методологія	14
2.1. Загальний підхід: змішаний метод	14
2.2. Кабінетне дослідження	15
2.3. Емпіричне дослідження	16
2.4. Обмеження дослідження	18
2.5. Етичні принципи та захист даних	19
3. Національний контекст	20
3.1. Міжнародні зобов'язання України	22
3.2. Національне законодавство України: основа забезпечення прав ветеранів, гендерної рівності та інклюзивності	29
3.2.1. Гендерна рівність і політика запобігання та протидії дискримінації	30
3.2.2. Законодавча основа ветеранської політики в Україні	35
3.2.3. Особливості правового статусу ЛГБТІК+ ветеранів та ветеранок	42
4. Стан реінтеграції ветеранів і ветеранок в Україні	46
4.1. Інституційна рамка: ключові програми і послуги у сфері ветеранської політики та залучені до їх формування та надання інституції, організації та особи	46
4.2. Опис локального контексту та огляд послуг і практик реінтеграції ветеранів і ветеранок в пілотних регіонах	54
4.2.1. Дніпропетровська область	54
4.2.2. Закарпатська область	62
4.2.3. Місто Київ	67
4.2.4. Хмельницька область	71
4.2.5. Чернівецька область	76

4.3. Реінтеграції ветеранів та ветеранок в пілотних регіонах	81
4.3.1. Соціально – демографічний портрет ветеранів та ветеранок у дослідженні	81
4.3.2. Досвід ветеранів та ветеранок в пілотних регіонах	91
4.3.3. Основні бар'єри для реінтеграції ветеранів та ветеранок	98
4.3.4. Позитивні практики реінтеграції ветеранів та ветеранок	109
4.3.5. Очікування і пропозиції від опитаних ветеранів та ветеранок	117
4.4. Погляд на реінтеграцію ветеранів і ветеранок: надавачі послуг та представники влади в пілотних регіонах	121
4.4.1. Соціально – демографічний портрет надавачів послуг та представників влади, які залучені до реінтеграції ветеранів і ветеранок у дослідженні	121
4.4.2. Реінтеграційні послуги для ветеранів: доступність та ефективність очима фахівців	123
4.4.3. Системні виклики для реінтеграції ветеранів та ветеранок	131
4.4.4. Позитивні практики реінтеграції ветеранів та ветеранок	143
4.4.5. Очікування і пропозиції від опитаних надавачів послуг та представників влади	145

5. Міжнародна практика інклюзивної реінтеграції ветеранів **148**

5.1. Канада	149
5.2. Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	153
5.3. Сполучені Штати Америки	156
5.4. Релевантні підходи для адаптації в українському контексті	159

6. Висновки **160**

7. Шляхи подальших дій для інклюзивної ветеранської реінтеграції в Україні **164**

7.1. Громадські організації та ветеранські ініціативи	164
7.2. Можливі кроки для обласної та місцевої влади, а також надавачів послуг ветеранам і ветеранкам	166
7.3. Перехресні можливості: спільні вектори для дій	167

Додатки **170**

Перелік скорочень

АТО	Антитерористична операція
ВЛК	Військово-лікарська комісія
ВПО	Внутрішньо переміщена особа
ВРУ	Верховна Рада України
ГО	Громадська організація
ЄВВ	Єдине ветеранське вікно
ЄС	Європейський Союз
ЖМБ	Жінки, мир та безпека
ЗМІ	Засоби масової інформації
ЗСУ	Збройні Сили України
КУ	Конституція України
КМУ	Кабінет Міністрів України
МВС	Міністерство внутрішніх справ
Мінветеранів	Міністерство у справах ветеранів
Міноборони	Міністерство оборони
Мінсоцполітики	Міністерство соціальної політики
МОЗ	Міністерство охорони здоров'я
МОУ	Міністерство оборони України
МСЕК	Медико-соціальна експертна комісія
НДП	Національний план дій
ОВА	Обласна військова адміністрація
ОГД	Одноразова грошова допомога
ОДА	Обласна державна адміністрація
ООН	Організація Об'єднаних Націй

ООС	Операція об'єднаних сил
ПТСР	Посттравматичний стресовий розлад
ПФУ	Пенсійний фонд України
СБУ	Служба безпеки України
СНПК	сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом
США	Сполучені Штати Америки
ТЦК та СП	Територіальний центр комплектування та соціальної підтримки
УБД	Учасник бойових дій
ЦНАП	Центр надання адміністративних послуг
ЦОВВ	Центральні органи виконавчої влади
CAF	Canadian Armed Forces – Збройні сили Канади
DCAF	Geneva Center for Security Governance – Женевський центр з питань управління сектором безпеки
VA	Veterans Affairs (USA) – Державний департамент у справах ветеранів США
VAC	Veterans Affairs Canada – Департамент у справах ветеранів Канади

Визначення

Ветерани та ветеранки

У цьому дослідженні під ветеранами та ветеранками маються на увазі особи, які відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» брали участь у відсічі збройної агресії Російської Федерації проти України, та набули статусу учасника бойових дій згідно з пунктами 11, 19–22 статті 6 цього Закону (зокрема, військовослужбовці ЗСУ, НГУ, СБУ, СЗРУ, ДПСУ, ДССТ, військових прокуратур, оперативних підрозділів центрального органу виконавчої влади, а також добровольці). Також включаються особи з інвалідністю внаслідок війни, які набули відповідного статусу згідно з пунктами 10–15 частини другої статті 7 цього Закону.

Ветеранська політика

Комплекс заходів, що здійснюються державними органами з метою створення сприятливих умов і забезпечення можливостей для реінтеграції ветеранів і ветеранок до цивільного життя та їх повноцінного функціонування в суспільстві.

Гендерна політика

Система цілеспрямованих дій органів державної влади, місцевого самоврядування, установ, організацій усіх форм власності та громадянського суспільства, що спрямована на забезпечення рівних прав, свобод, можливостей та умов реалізації потенціалу жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя.

Державні інституції

Установи, що функціонують у межах державної влади та відповідальні за реалізацію публічної політики, надання послуг та забезпечення дотримання прав людини.

Інклюзивний простір

Соціальне або фізичне середовище, в якому забезпечено рівний доступ і можливості для розвитку, соціалізації, самореалізації для всіх осіб, незалежно від їхніх соціальних, гендерних, етнічних, вікових чи інших ознак.

Інклюзивність

Властивість політик, інституцій чи середовищ, що передбачає рівний доступ, участь і врахування інтересів усіх соціальних груп, зокрема вразливих.

Недискримінація	<p>Основоположний принцип міжнародного права, який забороняє будь-яке пряме чи непряме обмеження прав людини на підставі таких ознак, як стать, раса, колір шкіри, мова, релігія, політичні чи інші переконання, національне або соціальне походження, майновий стан, народження, інвалідність, вік, сексуальна орієнтація, гендерна ідентичність чи будь-який інший статус.</p> <p>Недискримінація вимагає не лише уникнення упередженого ставлення, а й активних дій для подолання історично зумовленої нерівності та захисту вразливих груп.</p>
Пільги	<p>Законодавчо встановлені переваги, що надаються окремим категоріям осіб із метою забезпечення їхніх прав, підтримки чи компенсації у зв'язку зі специфічними обставинами (наприклад, служба, інвалідність тощо).</p>
Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР)	<p>Психічний розлад, що виникає внаслідок сильного або тривалого психотравмуючого впливу (наприклад, участі у бойових діях), проявляється у вигляді тривожності, флешбеків, уникнення тригерів і дезадаптації в повсякденному житті.</p>
Реінтеграція	<p>Процес повернення осіб, які перебували у специфічних обставинах (служба, полон, переміщення), до повноцінного життя у суспільстві, що включає відновлення соціального статусу, доступ до прав і послуг, психологічну адаптацію та економічну стабілізацію. В Україні процес реінтеграції закріплений у відповідних нормативних актах і державних програмах.</p>
Рівність	<p>Принцип, згідно з яким усі люди, незалежно від статі, раси, етнічного походження, національності, віку, соціального статусу, інвалідності, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, релігії або інших ознак, мають однакові права, можливості та гідність у всіх сферах життя. Рівність передбачає не лише формальну рівність (однакове ставлення за законом), а й фактичну рівність – тобто вжиття заходів для подолання структурних бар'єрів та дискримінації, що заважають окремим групам повноцінно реалізовувати свої права.</p>
Соціальна структура	<p>Сукупність соціальних груп і спільнот (класів, професій, демографічних та етнічних груп), які взаємодіють між собою в межах суспільства, формуючи його організаційні та ієрархічні рівні.</p>

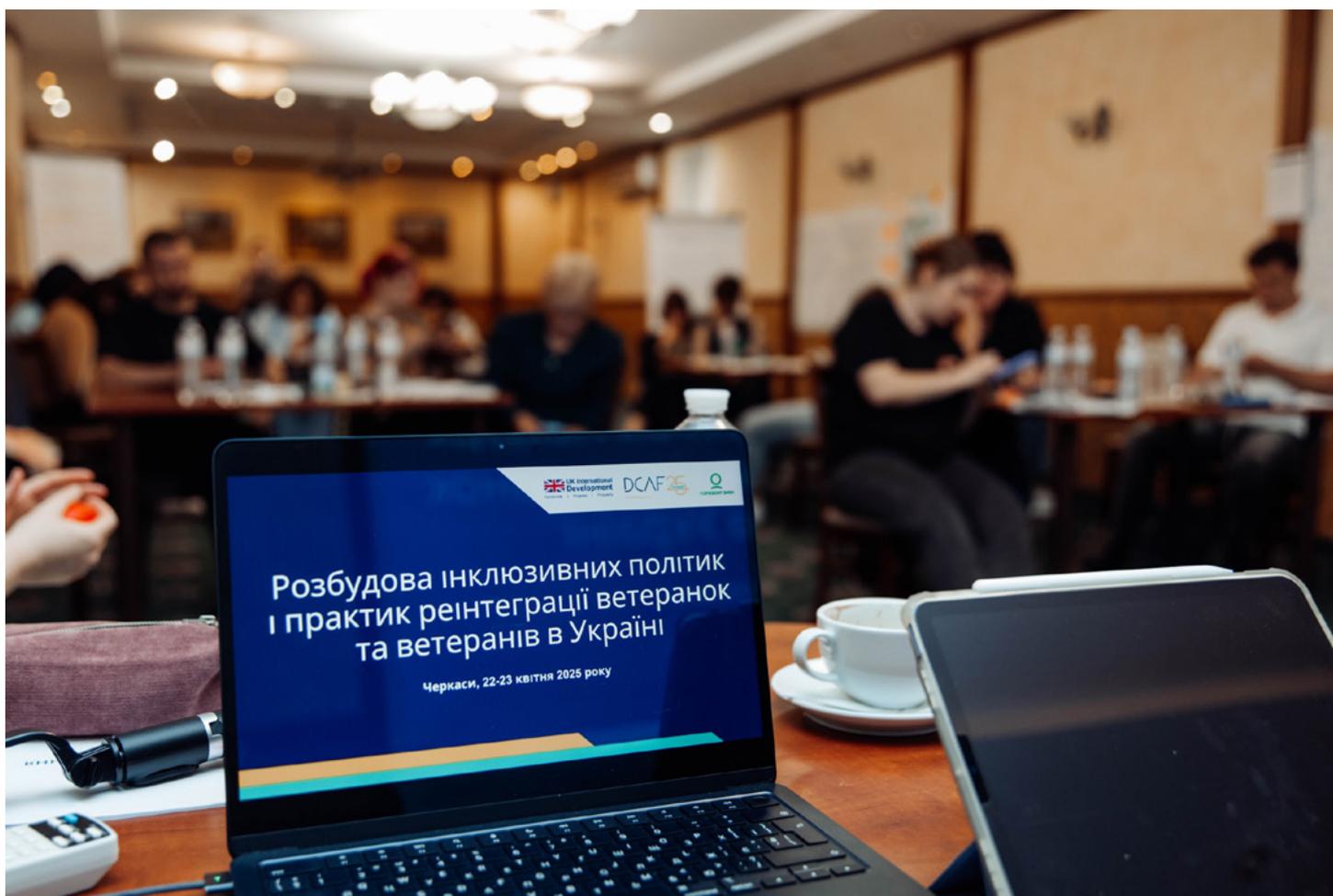
Короткий зміст

Дослідження, проведене в межах проекту DCAF, висвітлює стан і виклики реінтеграції ветеранок, ЛГБТІК+ ветеранів та ветеранок, людей із інвалідністю та інших представників уразливих груп в Україні. Дані з п'яти пілотних регіонів (Київ, Дніпропетровська, Хмельницька, Закарпатська, Чернівецька області) були зібрані через змішаний метод: інтерв'ю, фокус-групи, онлайн-опитування та аналіз політичного й нормативного поля. Його результати підкреслюють як важливі досягнення у створенні системи підтримки ветеранів, так і суттєві прогалини у впровадженні інклюзивної політики в пілотних регіонах.

Україна вже має сильну нормативну базу у сфері прав людини, гендерної рівності та захисту ветеранів. Зокрема, вона ратифікувала Конвенцію ООН про права осіб із інвалідністю, Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) та Резолюцію РБ ООН 1325. Ці документи поступово реалізуються на національному рівні у вигляді нормативних актів, стратегій і планів дій, створюючи передумови для впровадження трансформаційної, чутливої до ідентичностей ветеранської політики.

Нормативно-правове поле ветеранської політики України досить фрагментоване. Чинне законодавство складається з понад 150 актів лише на національному рівні, які постійно оновлюються та ускладнюють практичну імплементацію. На місцевому рівні ситуація ще складніша: програми часто дублюються або суперечать одна одній, бракує синхронізації між національними, обласними й громадськими політиками. У цьому контексті важливо не лише оновлювати чинне законодавство, а й розробити комплексний рамковий закон про реінтеграцію ветеранів та ветеранок. Кроки в цьому напрямку вже зроблені – ухвалена Стратегія ветеранської політики до 2030 року та відповідний план дій, а також Стратегія формування системи повернення з військової служби до цивільного життя до 2033 року з планом дій. Однак попереду ще залишається адаптація цих документів на місцевому й регіональному рівнях.

Згідно з результатами дослідження, пілотні регіони демонструють прогрес у створенні базової інфраструктури підтримки. Так, запроваджуються посади координаторів та спеціальні відділи роботи з ветеранами, функціонують регіональні плани дій за Резолюцією 1325, розвиваються ветеранські простори, впроваджується індивідуальний супровід. Наприклад, у Києві діє понад 20 сервісних локацій за принципом «єдиного вікна», а на Закарпатті реалізується фінансований регіональний план дій, що враховує високу частку ветеранок.

організацій з MEAL (моніторинг, оцінка, підзвітність та навчання), організований DCAF та ГО «Горизонт Змін» у Черкасах в межах проекту, що фінансується Урядом Великої Британії.

Однак ефективність цих процесів нерівномірна. У регіонах із меншими ресурсами, кадрова спроможність і міжвідомча координація ще перебувають на етапі становлення. Часто координаційні ради чи профільні відділи існують формально й не мають сталого впливу на ухвалення рішень. При цьому успішні приклади демонструють, що саме довіра до виконавців і залучення ветеранів у роботу є критично важливими факторами. Коли на місцях ветерани та ветеранки самі формують кадровий склад профільних підрозділів і відділів із питань ветеранів, це сприяє високому рівню довіри й ефективності.

Найбільшою спільною проблемою залишається відсутність системної інклюзії. Гендерна рівність у ветеранській політиці здебільшого реалізується через загальні програми, без урахування специфічних потреб жінок, людей із інвалідністю, ЛГБТІК+ чи ВПО. У багатьох випадках саме громадські організації компенсують брак інституційної уваги, надаючи психологічну, соціальну та правову допомогу, яка відзначається гнучкістю, але не має стійкого державного підґрунтя.

Комунікація з ветеранською спільнотою залишається фрагментованою. Значна частина респондентів дізнається про сервіси з неофіційних джерел: через знайомих, соцмережі або волонтерів. Офіційна інформація часто подається складною

мовою, дублюється в різних документах і не адаптована до потреб цільових груп. Ветерани зіштовхуються з надмірною бюрократією, складністю отримання статусу учасника бойових дій або встановлення інвалідності, розмитюю відповідальністю між установами.

Попри наявність програм реабілітації, системний підхід до індивідуального супроводу ще формується. Модель «помічника ветерана», яка набирає обертів у Закарпатській і Чернівецькій областях, є перспективним інструментом адаптації сервісів до потреб ветеранів у громадах. Однак її масштабування потребує посилення кадрового ресурсу та стандартизації.

Також досвід інших країн свідчить про ефективність адаптованих рішень, зокрема таких як канадський інструмент аналізу політик через призму інтерсекційності або британська система інформаційної підтримки і координаційних платформ. Їх інтеграція в український контекст дозволить враховувати потреби різних цільових груп та забезпечувати рівний доступ до послуг.

Для подолання виявлених бар'єрів та підвищення ефективності ветеранської політики в Україні важливо не лише розширювати інфраструктуру підтримки, а й працювати над якістю інституційних рішень. Це передбачає глибоку інтеграцію гендерночутливого й інклюзивного підходів на всіх етапах формування та реалізації політик – від центрального до місцевого рівня.

Особливої уваги потребує посилення професійного навчання для фахівців супроводу та інших надавачів послуг. Їм необхідно надати чітке розуміння структурної логіки ветеранської системи, правових рамок, інтерсекційних викликів і практичних алгоритмів дій. Наявність адаптованих інформаційних матеріалів як для фахівців, так і для самих ветеранів і ветеранок, є критично важливою умовою підвищення ефективності супроводу.

Рекомендується також розвивати нові формати співпраці. Наприклад, моделі парної координації, де над вирішенням кейсу одночасно працюють ветеран(ка) та представник влади або сервісного центру. Така кооперація дозволяє враховувати як адміністративні ресурси, так і особистий досвід, будуючи систему на довірі та взаєморозумінні.

Водночас важливо зменшувати адміністративне навантаження, забезпечувати доступність сервісів через канали, якими реально користуються цільові групи (соціальні мережі, месенджери, відеоформати), і формувати сталі механізми міжвідомчої координації. Обов'язковими мають стати регулярний аналіз даних, прозоре зберігання інформації та зворотний зв'язок із самими ветеранами.

Успішна реінтеграція неможлива без комплексного підходу та довіри між усіма учасниками процесу. Особливо важливо створити умови, в яких самі ветерани стають співтворцями політик, а не лише їх об'єктами. Справедлива, ефективна та стійка ветеранська політика в Україні можлива лише за умови об'єднання зусиль держави, громадського сектору, міжнародних партнерів, а також розвитку горизонтальних ініціатив на місцях.

01

Вступ

У періоди соціальних потрясінь, збройних конфліктів і воєн особливо важливо враховувати потреби всіх громадян, залучених до врегулювання збройних протистоянь та розбудови миру, зокрема ветеранів і ветеранок. Ця тема набула особливої актуальності в Україні після початку російської збройної агресії 2014 року й стала ще гострішою після повномасштабного вторгнення 2022 року. Історично стратегії реінтеграції в різних країнах були зосереджені переважно на ветеранах-чоловіках, часто ігноруючи потреби жінок, ЛГБТІК+ людей та інших вразливих груп. Таке виключення створює ризики для соціальної згуртованості та применшує потенціал ветеранів як однієї з ключових груп для побудови сталого миру й розвитку в Україні. Інклюзивна реінтеграція є критично важливою для подолання стигматизації, розриву циклів насильства та відбудови справедливого суспільства.

В Україні жінки відіграють дедалі помітнішу роль у Збройних Силах України (ЗСУ). Хоча призов на військову службу необов'язковий для жінок, станом на березень 2025 року понад 70 000 українок служать у ЗСУ – це приблизно 8% від особового складу. Серед них близько 20 000 обіймають бойові посади¹. Це на 20% більше, ніж у 2022 році. І частка жінок у ЗСУ невпинно зростає². Офіційна статистика щодо ЛГБТІК+ у ЗСУ не ведеться, однак, за оцінками громадських організацій, від 14 000 до 50 000 осіб або від 2% до 7% військовослужбовців ідентифікують себе як частину цієї спільноти³. Відповідно, з кожним роком зростає і кількість ветеранок, а також ветеранів і ветеранок із ЛГБТІК+ спільноти. За даними Міністерства у справах ветеранів України (Мінветеранів), у другій половині 2024 року в країні налічувалося 1 360 483 ветеранів і ветеранок⁴. Прогнозується, що після завершення війни кількість ветеранів разом із членами їхніх сімей буде складати не менше 5 млн осіб – приблизно 15% населення України⁵. Жінки й представники ЛГБТІК+ складатимуть значну частину ветеранської спільноти.

Процес повернення ветеранів і ветеранок до цивільного життя є критично важливим етапом після завершення служби й потребує комплексної підтримки на інституційному, соціальному та індивідуальному рівнях. Особливої ваги набувають питання соціальної адаптації, психологічної підтримки, доступу до медичних, правових, освітніх та трудових послуг. Попри загальнодержавну політику підтримки ветеранів, багато представників вразливих груп – зокрема жінки, ветерани з інвалідністю та ЛГБТІК+ – стикаються з додатковими бар'єрами. Ці перешкоди часто залишаються невидимими для державної системи, що суттєво ускладнює розробку інклюзивних політик і знижує ефективність реінтеграційних програм.

Ці проблеми детально розглядаються у низці аналітичних і соціологічних досліджень. Зокрема, звіт «Невидимий батальйон 2.0: Повернення ветеранок до мирного життя»⁶ висвітлює гендерні виклики, з якими стикаються жінки після служби. Різні аспекти потреб, бар'єрів та очікувань ветеранів системно аналізуює у своїх дослідженнях Український ветеранський фонд («Портрет ветерана»⁷,

1 Головнокомандувач ЗСУ привітав жінок-військовослужбовців із Міжнародним днем боротьби за права жінок [Електронний ресурс]. Сайт Міністерства оборони України. Режим доступу: <https://www.zsu.gov.ua/golovnokomanduvach-zbrojnyh-syl-ukrayiny-pryvital-zhinok-vijskovosluzhbovcyz-iz-mizhnarodnym-dnem-borotby-za-prava-zhinok/> (дата звернення: 03.05.2025).

2 Український Жіночий Конгрес. Міністр оборони: сьогодні українські жінки можуть добре реалізуватися у ЗСУ [Електронний ресурс]. 2 грудня 2022. Режим доступу: <https://womenua.today/news/ministr-oborony-sogodni-ukrayinski-zhinky-mozhut-dobre-realizuvatysya-u-zsu/> (дата звернення: 04.05.2025).

3 Близько 50 тисяч геїв і лесбійок воюють за Україну – The Telegraph [Електронний ресурс]. УНІАН. Режим доступу: <https://www.unian.ua/war/blizko-50-tisyach-gejiv-i-lesbiyok-voyuut-za-ukrajinu-the-telegraph-12315357.html> (дата звернення: 04.05.2025).

4 Ветеранська політика та можливості громад – публічний діалог Українського кризового медіа-центру [Електронний ресурс; відео]. – Український кризовий медіацентр. 14 червня 2024. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=URn9VrHpc1Y> (дата звернення: 03.05.2025).

5 Герсак В. Чому ветеранська політика в Україні не є ефективною? [Електронний ресурс] // *Кореспондент.net* : блог. 2023. Режим доступу: <https://blogs.korrespondent.net/blog/politics/4705347/>.

6 Соціологічне дослідження «Невидимий батальйон 2.0: повернення ветеранок до мирного життя: соціологічне дослідження / [Тамара Марценюк та ін.]. – Київ: UN Women Ukraine, 2020. 100 с. Режим доступу: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-09/invisible%20battalion%2020uk.pdf>.

7 «Портрет ветерана: аналітичне дослідження» / Український ветеранський фонд Міністерства у справах ветеранів. Київ, 2023. Режим доступу: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2023/10/Portret-veterana.pdf>.

«Роль держави у соціальній реінтеграції ветеранів та ветеранок»⁸ та «Потреби ветеранів 2023»⁹). Дослідження «Становище військових ЛГБТ+ в Україні»¹⁰ порушує унікальні виклики, з якими стикаються представники ЛГБТ+ спільноти в армії. Крім того, наукові публікації українських дослідників¹¹ і звіти міжнародних організацій, зокрема Міжнародної організації з міграції (МОМ)¹², надають аналітичне бачення чинних політик і практик у сфері реінтеграції. Усі ці матеріали підкреслюють важливість визнання різноманітності досвіду ветеранів і ветеранок та необхідність оновлення нормативних і інституційних підходів державної політики.

Реформи, що тривають у сфері ветеранської політики, зокрема зміни, що прописані у **Стратегії ветеранської політики до 2030 року** та її **Операційному плані заходів із реалізації у 2024–2027 роки**¹³, закладають підґрунтя для інтеграції принципів різноманіття та інклюзії. Вже у преамбулі документа підкреслюється необхідність врахування гендерного, регіонального та соціального контексту, а також перехресних ідентичностей. Наприклад, у ньому зазначено: «Одна особа може мати кілька соціальних і правових статусів одночасно». Серед ключових принципів – об'єктивність (збір якісних даних), людиноцентричність, сталість, повага. Усі вони спрямовані на врахування різноманітного досвіду ветеранів. У тексті Стратегії слово «жінки» згадується 11 разів, а «жіночий» – 17, що демонструє прагнення врахувати специфічні виклики та досвід ветеранок. Крім того, створення Міністерством у справах ветеранів спеціального «офісу впровадження» з акцентом на політику та експертизу свідчить про готовність до системних змін.

У цьому контексті дослідження DCAF (Женевський центр із питань управління сектором безпеки), проведене в межах проєкту DCAF «Розбудова інклюзивних політик і практик реінтеграції ветеранок та ветеранів в Україні», який реалізується у партнерстві з ГО «Горизонт змін» та мережею громадських організацій за підтримки Уряду Великої Британії, є своєчасною ініціативою, яка підтримує реалізацію згаданої Стратегії. Проєкт фокусується на досвіді ветеранів і ветеранок із різних соціальних, гендерних і демографічних груп у п'яти пілотних регіонах України. Особлива увага приділяється тим, чиї голоси часто залишаються непочутими в публічному просторі: жінкам, людям із інвалідністю, представникам

8 Селянінова А., Кузьбіда В., Хоменко Я. Аналітичне дослідження «Роль держави у соціальній реінтеграції ветеранів та ветеранок» / Український ветеранський фонд Міністерства у справах ветеранів. Київ, 2023. Режим доступу: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/Rol-derzhavy-u-sotsialniy-reintehratsii-veteraniv-i-veteranok.pdf>.

9 Кірілова, Ю., Знов'як, В., Казанська, А., Ткаліч, М. Соціологічне дослідження «Потреби ветеранів 2023» [Електронний ресурс] / Український ветеранський фонд Міністерства у справах ветеранів, Соціологічна група «Рейтинг». Київ, 2023. Режим доступу: <https://veteranfund.com.ua/analitics/needs-of-veterans-2023>.

10 «Становище військових ЛГБТ+ в Україні» / [Ганна Гриценко (заг. ред.); Пилипенко В., Лазаренко М., Гриценко Г., Радіонова Н., Полякова О., Щербань Д., Дьяченко І.; рец. Тамара Марценюк]. К.: ГО «ЛГБТ Військові та їх союзники», 2025. Режим доступу: <https://www.lgbtmilitary.org.ua/wp-content/uploads/2025/05/PRINT-Army-UA-.pdf> (дата звернення: 03.05.2025).

11 Тілікіна Н. В., Пеша І. В. Державна ветеранська політика України та шляхи забезпечення її ефективності // Публічне управління та національна безпека : електрон. наук. вид. 2023. № 5. Секція: Функціонування та розвиток механізмів державного управління. Режим доступу: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-5>.

12 Міжнародна організація з міграції (МОМ). «Соціальна реінтеграція ветеранів в Україні: аналіз політик та практик» [Електронний ресурс]. Київ: Представництво МОМ в Україні, 2024. Режим доступу: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2024-01/veterans-social_reintegration_ukr.pdf.

13 Кабінет Міністрів України. Розпорядження «Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках» від 29.11.2024 № 1209-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1209-2024-p> (дата звернення: 04.05.2025).

Презентація результатів мапінгу послуг і політик щодо реінтеграції ветеранок та ветеранів під час круглого столу з представниками місцевої влади в Ужгороді.

ЛГБТІК+ спільноти, а також особам із досвідом дискримінації. Мета дослідження – виявити як ефективні практики, так і наявні проблеми, щоб створити основу для сталих, інклюзивних і справедливих політик.

Таким чином, дослідження в межах проєкту DCAF не лише забезпечує реалізацію ключових принципів державної політики України у сфері ветеранів, зокрема об'єктивності, людиноцентричності та інклюзивності, але й створює сталі механізми для обміну досвідом між ветеранськими організаціями, сприяє діалогу між громадянським суспільством і державними інституціями на регіональному та національному рівнях і посилює голос вразливих груп. Міжрегіональний підхід дослідження в межах проєкту також дозволяє виявити успішні локальні практики й масштабувати їх на національному рівні, формуючи систему реінтеграції, засновану на принципах гідності, поваги та соціальної справедливості.

Звіт містить вступ із викладом актуальності дослідження та його новизни. Дали подано опис мети, методології (зокрема, змішаного підходу), інструментів збору даних, етичних міркувань та обмежень. Окремий розділ присвячено аналізу міжнародних і національних правових та політичних зобов'язань у сфері ветеранської політики. Основна частина звіту фокусується на реінтеграційних практиках у п'яти пілотних регіонах, із акцентом на потреби жінок та ЛГБТІК+ ветеранів. Також подається огляд міжнародного досвіду інклюзивної ветеранської підтримки. Завершальні розділи містять висновки, практичні рекомендації та додатки з вичерпною інформацією про джерела, статистику та використані дослідницькі інструменти.

02

Методологія

2.1. Загальний підхід: змішаний метод

Мета дослідження – проаналізувати рівень інклюзивності, доступності та ефективності програм і послуг для ветеранів та ветеранок в Україні, з фокусом на вразливі групи (жінки, ЛГБТІК+, люди з інвалідністю тощо), а також сформулювати практичні рекомендації для удосконалення політик реінтеграції.

Дослідження охоплює п'ять регіонів України (східні, центральні, західні), а саме Чернівецьку, Дніпропетровську, Хмельницьку, Закарпатську області та місто Київ. Ці пілотні регіони було обрано з огляду на сукупність факторів, зокрема концентрацію ветеранського населення, наявність місцевих політик у сфері реінтеграції, а також активну присутність громадських ініціатив і коаліцій, зокрема учасників національної коаліції «1325 Жінки. Мир. Безпека».

Основними завданнями дослідження, що охоплює п'ять пілотних регіонів проєкту, є такі:

- комплексне окреслення наявних послуг і програм, спрямованих на підтримку процесу реінтеграції ветеранів в Україні, з особливим акцентом на ветеранок, ветеранів - представників ЛГБТІК+, та ветеранів із інших вразливих груп.
- ідентифікацію ключових потреб і викликів, з якими стикаються ветерани та ветеранки в процесі реінтеграції;
- виявлення джерел інформування ветеранів та ветеранок про наявні програми реінтеграції;
- опис та аналіз досвіду фактичного користування послугами в межах таких програм, систематизацію типових бар'єрів з їх використання;
- формулювання інклюзивних рекомендацій для розробників ветеранської політики, державних та громадських структур, які працюють і надають послуги ветеранам та ветеранкам.

Таким чином, це дослідження має не лише діагностичний, а й практично-орієнтований характер. Дослідження застосовує змішаний підхід, поєднуючи кількісні та якісні методи дослідження. Методологія складається з двох ключових компонентів: кабінетного дослідження та емпіричного польового дослідження.

2.2. Кабінетне дослідження

Кабінетна частина дослідження становить аналітичну основу проєкту та передбачає збір і систематизацію публічно доступної інформації щодо реінтеграції ветеранів та ветеранок в Україні. У фокусі – питання інклюзії, доступності та врахування потреб жінок, ЛГБТІК+ осіб, людей з інвалідністю та інших вразливих груп. Аналіз охопив чинне законодавство, державні політики, офіційні документи, статистику, дослідження, аналітичні звіти, публікації наукового та публіцистичного характеру.

Огляд проводився як на національному рівні, так і в п'яти пілотних регіонах: м. Київ, Дніпропетровська, Хмельницька, Чернівецька та Закарпатська області. Особливу увагу приділено оцінці відповідності державної політики міжнародним зобов'язанням України – зокрема, Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» та пов'язаним із нею документам. Також враховано керівні принципи міжнародних організацій щодо прав людини та післявоєнної реінтеграції.

Аналіз охоплює основні закони, що формують правову базу у сфері підтримки ветеранів, забезпечення рівності та недискримінації: Конституцію України, Закони України «Про статус ветеранів війни», «Про соціальний захист військовослужбовців», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про запобігання та протидію дискримінації в Україні» тощо. Вивчено також стратегічні документи, ухвалені після 2022 року, зокрема Стратегію державної політики щодо ветеранів до 2030 року та Стратегію повернення з військової служби до цивільного життя до 2033 року.

Окремо проаналізовано локальні програми, плани дій та нормативні акти на обласному та місцевому рівнях, що мають вплив на доступність послуг для ветеранів і ветеранок. Значну увагу приділено картуванню послуг, доступних у пілотних регіонах, а також вивченню діяльності державних і недержавних структур, задіяних у процесах реінтеграції.

Доповненням до аналізу стали дані, отримані шляхом інформаційних запитів до центральних органів виконавчої влади, а також вже оприлюднені дослідження. У випадках обмеженого доступу до офіційної статистики через міркування національної безпеки використовувалися відкриті джерела.

2.3. Емпіричне дослідження

Емпіричний компонент доповнює кабінетне дослідження шляхом збору первинних даних за допомогою інтерв'ю, фокус-груп, опитувань. Емпірична частина дослідження проводилася з використанням якісних та кількісних соціологічних методів. Польове дослідження проводилося з лютого по липень 2025 року та включало розробку вибірки, пошук респондентів (ветеранок – жінок, ветеранок та ветеранів представників ЛГБТКІ+ спільноти, ветеранів з інвалідністю та ветеранів представників вразливих груп, а також ветеранів – чоловіків), проведення інтерв'ю та фокус – груп, розшифровки матеріалів та їх аналізу, а також підготовку звіту.

У межах дослідження було проведено глибинні напівструктуровані інтерв'ю з метою зібрати індивідуальні розповіді про досвід реінтеграції після військової служби. Такий формат дозволив створити безпечне середовище для обговорення чутливих тем, особливо для респондентів із вразливих груп, які не завжди комфортно почуваються у групових дискусіях. Інтерв'ю проводилися з жінками-ветеранками, представниками та представницями ЛГБТКІ+ спільноти, а також фахівцями, які формують або впроваджують політики реінтеграції.

Було проведено 16 глибинних інтерв'ю з ветеранами і ветеранками – по 3 з кожного регіону, крім Закарпаття (4 інтерв'ю). До участі залучалися особи різного віку, з обласних центрів і периферій, зі щонайменше тримісячним досвідом служби у ЗСУ та щонайменше тримісячним періодом адаптації після звільнення. Особливу увагу приділено залученню респондентів із перехресними ідентичностями (інвалідність, ВПО, етнічна меншина тощо). Основними темами були досвід повернення до цивільного життя, доступ до послуг, бар'єри та очікування від державних програм.

Додатково було проведено 5 експертних інтерв'ю з фахівцями, які мають досвід роботи у сфері ветеранських політик. Вони охоплювали питання ефективності системи реінтеграції, спектру наявних послуг, прикладів вдалих практик та основних викликів, а також взаємодії між державними органами, недержавними структурами та громадами. Експерти також ділилися баченням щодо вдосконалення інституційної моделі. До участі залучалися посадовці з обласних центрів п'яти регіонів, які мали щонайменше пів року досвіду роботи у сфері підтримки ветеранів. У разі неможливості залучення представників влади – інтерв'ю проводилися з представниками громадських організацій, які надають такі послуги.

Загалом проведено 21 інтерв'ю: 9 жінок-ветеранок, 4 чоловіки-ветерани з ЛГБТІК+ спільноти, 1 ветеран, представник етнічної меншини, та 5 надавачів послуг (3 жінки і 2 чоловіки). Респондентів залучали за принципом «снігової кулі» через мережу ГО, створену DCAF, у межах заходів проєкту та через публічні запрошення у соцмережах. Інтерв'ю проводилися особисто або дистанційно (аудіо/відеозв'язок), українською або російською мовами, із дотриманням принципів конфіденційності. Всі дані фіксувалися у вигляді нотаток та аудіозаписів для подальшого аналізу.

У рамках якісного дослідження також було проведено 13 фокус-групових дискусій у всьх п'яти пілотних регіонах. У кожному регіоні організовано по дві фокус-групи: одну – з жінками-ветеранками, іншу – з представниками органів влади та надавачами послуг. У Києві додатково проведено ще три фокус-групи: одну спеціалізовану – з ЛГБТІК+ ветеранами, одну змішану – за участі жінок-ветеранок і надавачів послуг, а також одну додаткову фокус-групу з жінками-ветеранками через низьку кількість учасниць у попередній. Загалом у фокус-групах узяли участь 89 осіб, серед яких: 40 жінки-ветеранки, 7 представників(ць) ЛГБТІК+ спільноти (5 чоловіків і 2 жінки) та 42 представників(ць) державних органів та сервісних структур, які працюють із ветеранами (32 жінки, 10 чоловіків).

Усі фокус-групи проводилися наживо у партнерських локаціях у відповідних регіонах. Рекрутинг учасників здійснювався через особисті запрошення за сприяння представників регіональної мережі ГО, сформованої DCAF, які працюють у сфері допомоги та реінтеграції ветеранів, зокрема жінок і представників ЛГБТІК+ спільноти. Дискусії модерувалися дослідницькою командою за допомогою напівструктурованого гайду й тривали від 1,5 до 2 годин, що дало змогу забезпечити глибину обговорення й вільне висловлення учасників на чутливі теми. Дані були проаналізовані відповідно до завдань дослідження і дозволили розглянути реінтеграцію ветеранів ЛГБТІК+ і ветеранок у контексті їхніх потреб.

Також в рамках дослідження було проведено онлайн – опитування, яке мало на меті отримати інформацію від більшої кількості респондентів щодо доступності, ефективності та інклюзивності політик і послуг з реінтеграції ветеранів і ветеранок в Україні – зокрема жінок, ЛГБТІК+ та інших вразливих груп – для виявлення потреб, прогалів і можливостей вдосконалення на національному та місцевому рівнях.

Вибірка для онлайн-опитування формувалася з урахуванням необхідності отримати репрезентативну та інклюзивну картину досвіду реінтеграції серед різних категорій ветеранів та надавачів послуг у п'яти пілотних регіонах України (м. Київ, Дніпропетровська, Хмельницька, Чернівецька, Закарпатська області). Основою для розрахунку вибірки слугували два принципи: по-перше, пропорційність до загальної кількості ветеранів і ветеранок у регіоні; по-друге, рівномірне представлення різних соціальних груп – жінок-ветеранок, ЛГБТІК+ осіб, чоловіків-ветеранів, а також представників органів влади та сервісних структур. Також розподіл було визначено з урахуванням регіонального та типологічного балансу (місто/село, різні форми надавачів послуг, рівні влади тощо). Анкету кожен респондент заповнював лише один раз, за умови, що він чи вона не брав(ла) участі в інших компонентах дослідження (інтерв'ю або фокус-групи), що дозволило уникнути дублювання та розширити охоплення.

Було отримано 189 анкет, серед яких 87 від жінок – ветеранок, та 102 від чоловіків – ветеранів, 54 анкети було отримано від ветеранів та ветеранок представників ЛГБТІК+ спільноти, 58 анкет від представників інших вразливих груп. 102 анкети було отримано від надавачів послуг (94 жінок, 8 чоловіків). Дивися детальний розподіл по кожному пілотному регіону в Додатку 2). Таким чином, онлайн опитування не є **статистично репрезентативним на національному рівні**, але є **аналітично репрезентативним** для пілотних регіонів і цільових категорій. Воно дозволяє зробити обґрунтовані висновки про загальні тенденції, проблеми й потреби, особливо в контексті гендерної рівності та інклюзії.

2.4. Обмеження дослідження

Це дослідження проводиться в умовах повномасштабної агресії Російської Федерації проти України, що суттєво впливає на доступність, точність та обсяг як офіційної, так і первинно зібраної інформації. Одним із критичних обмежень є відсутність актуальних офіційних статистичних даних з розподілом за статтю. Після повномасштабного вторгнення Російської Федерації уряд України, зокрема Державна служба статистики України, припинив публікувати оновлені дані з гендерною диференціацією. Наявні дані датуються кінцем 2021 року або періодом до цього. Відсутність таких даних створює суттєві виклики для аналізу гендерних аспектів політик реінтеграції та унеможливорює репрезентативну оцінку ситуації.

Додатково, деякі запити на публічну інформацію залишалися без відповіді з міркувань національної безпеки. У деяких випадках такі запити сприймалися як загроза безпеці, що унеможливорює використання традиційних методів збору вторинних даних, особливо щодо чисельності ветеранів, їхніх соціально-демографічних характеристик або регіонального розподілу.

Особливі труднощі постали у зборі даних від жінок-ветеранок та представників ЛГБТІК+ спільноти. Через поширену в суспільстві стигматизацію, недовіру до інституцій, а також побоювання дискримінації, багато потенційних респондентів з цих груп утримувалися від участі в опитуванні. Жінки часто посилялися на значне навантаження домашніми обов'язками, догляд за дітьми, працевлаштування або брак часу як причини відмови від участі.

У деяких регіонах не вдалося досягти запланованої кількості відповідей у онлайн опитуванні, що свідчить про наявні бар'єри доступу для окремих груп. Зокрема, нижчий рівень участі може бути пов'язаний із відсутністю стабільного інтернету, низькою поінформованістю про дослідження, браком довіри до анкетування або високим рівнем стигматизації – особливо серед представників ЛГБТІК+ спільноти, жінок-ветеранок чи інших вразливих груп. Також деякі регіони мають слабше розвинену мережу ГО, через що метод “снігової кулі” виявився менш ефективним. Також було виявлено неповну заповненість окремих анкет, що могло вплинути на повноту відповідей і обмежити можливості глибокого аналізу деяких тем. Часткові анкети були враховані у випадках, де це не спотворювало основні висновки, однак такий фактор враховується при інтерпретації результатів.

З огляду на складне середовище, в якому проводилося дослідження, координація з партнерами та збір даних вимагали постійної адаптації до змінних обставин. Тимчасові рамки могли зсуватися, але зусилля були спрямовані на забезпечення максимальної відкритості комунікації та дотримання погодженого робочого плану.

Беручи до уваги вищезгадані обмеження, це дослідження не претендує на всеохопність або статистичну репрезентативність. Його мета – надати попередні аналітичні висновки та виявити ключові тенденції, потреби та бар'єри для формування політик у сфері реінтеграції ветеранів, зокрема жінок та представників ЛГБТІК+ спільноти. Отримані результати мають слугувати основою для подальших досліджень, консультацій та вдосконалення державної політики та міжнародних програм підтримки.

2.5. Етичні принципи та захист даних

Усі учасники дослідження брали участь в ньому на основі добровільної та свідомої згоди. До початку участі кожен респондент був ознайомлений з метою дослідження, методами збору даних, можливими ризиками та перевагами, а також мав право відмовитися або припинити свою участь у дослідженні в будь-який момент без пояснень та жодних негативних наслідків.

Оскільки дослідження стосується вразливих груп, зокрема осіб з досвідом бойових дій, дискримінації, насильства або травматичних подій, то дослідники дотримувалися принципу «не завдати шкоди», а саме зобов'язалися уникати нав'язливих, потенційно травматичних або інвазійних запитань; під час інтерв'ю та фокус-груп респонденту(ці) (за потреби) була запропонована інформація про можливість звернення до фахівців з психосоціальної підтримки; а також у разі виявлення стресу під час інтерв'ю та фокус-груп спілкування було негайно зупинено, а учаснику(ці) було запропонована підтримка.

Усі зібрані дані є конфіденційними, якщо не зазначено інше, та збиралися за умови письмової згоди учасників. У дослідженні використовуються узагальнення або коди на позначення респондентів. Дані дослідження зберігаються на безпечній онлайн-платформі, відповідно до вимог GDPR, Закону України «Про захист персональних даних» та інших чинних нормативів. Доступ до інформації мають лише уповноважені члени дослідницької команди. Дані дослідження буде остаточно вилучено протягом двох місяців після завершення проєкту DCAF.

03

Національний контекст

Гендерна рівність – ключовий принцип прав людини, демократичного врядування та соціальної справедливості. У сфері ветеранської політики вона має особливу вагу, адже сприяє формуванню підходів, чутливих до різноманітного досвіду, потреб і викликів ветеранів та ветеранок, зокрема жінок і представників ЛГБТІК+ спільноти. Ці групи досі недостатньо представлені в публічній політиці, хоча часто зазнають множинної дискримінації як учасники бойових дій, особи з інвалідністю, а також як представники маргіналізованих спільнот.

Для розбудови справді інклюзивної ветеранської політики вкрай важливо розуміти нормативну базу, на якій ґрунтується зобов'язання держави забезпечувати рівність прав і можливостей. Україна, як активна учасниця міжнародної правової системи, взяла на себе низку зобов'язань у сфері захисту прав людини, гендерної рівності, соціального захисту та реінтеграції. Це формує основу для розвитку національного законодавства та державної політики, включно з ветеранською сферою.

Цей розділ містить огляд основних міжнародних документів, правових механізмів та національних нормативних актів, які визначають обов'язки України щодо забезпечення прав ветеранок та ЛГБТІК+ ветеранів і ветеранок. Особлива увага у цьому огляді приділяється змінам у нормативно-правових актах та державній політиці, які відбулися після 2022 року. Зокрема, розглядаються положення нових стратегій, планів дій та рекомендацій на виконання нормативних актів (таких як **Стратегія ветеранської політики до 2030 року**¹⁴ та **Стратегія формування системи повернення з військової служби до цивільного життя на період до 2033 року**¹⁵), а також їхній взаємозв'язок із імплементацією порядку денного Резолюції РБ ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». Окремий акцент зроблено на практичній реалізації ветеранської політики у сфері реінтеграції, державних програмах та ключових виконавцях. У цьому контексті дослідження надає додаткові емпіричні дані, які можуть посилити обґрунтованість політик, що враховують потреби гендерно різноманітних груп ветеранів, зокрема жінок і представників ЛГБТІК+ спільноти.

Представник громадської організації ставить запитання тренеру під час воркшопу з MEAL (моніторинг, оцінка, підзвітність та навчання), організованого DCAF та ГО «Горизонт Змін» у Черкасах в межах проекту, що фінансується Урядом Великої Британії.

¹⁴ Кабінет Міністрів України. Розпорядження «Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках» від 29.11.2024 № 1209-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1209-2024-p> (дата звернення: 04.05.2025).

¹⁵ Кабінет Міністрів України. Розпорядження «Про схвалення Стратегії формування системи повернення з військової служби до цивільного життя на період до 2033 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках» від 31.12.2024 № 1350-р // База «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1350-2024-p> (дата звернення: 03.06.2025).

3.1. Міжнародні зобов'язання України

Україна взяла на себе широкий спектр зобов'язань, спрямованих на забезпечення прав людини та гендерної рівності. Ці зобов'язання є основою для формування національного законодавства і політик, особливо у контексті відновлення, інтеграції ветеранів і розвитку безпечного та інклюзивного суспільства, зокрема жінок та представників ЛГБТІК+ спільноти.

На відміну від прав жінок, які стали предметом міжнародного правового регулювання ще з 1970-х років, права ЛГБТІК+ осіб залишаються відносно новою темою у сфері міжнародного права та політик і лише нещодавно почали отримувати системне визнання. Важливо зазначити, що правове регулювання прав ЛГБТІК+ осіб у міжнародному праві поступово розширюється завдяки тлумаченням базових прав людини, зокрема принципів рівності та недискримінації. Хоча жоден універсальний міжнародний договір наразі прямо не визначає права ЛГБТІК+ осіб, низка міжнародних документів, судових рішень і позицій міжнародних організацій закладають міцну правову основу для їхнього захисту.

Міжнародна правова база щодо рівності починається із Загальної декларації прав людини ООН (1948 р.)¹⁶, де в преамбулі визнається, що «*народи Об'єднаних Націй підтвердили у цій Хартії свою віру ... в рівноправність чоловіків і жінок*»; Стаття 1 передбачає, що «*всі люди народжуються вільними та рівними в своїй гідності і правах*», а Стаття 2 забороняє дискримінацію. Згодом принцип рівноправ'я жінок і чоловіків на користування усіма цивільними та політичними правами, а також економічними, соціальними і культурними правами, був підтверджений також у **Міжнародному пакті про громадянські та політичні права ООН**¹⁷ і факультативних протоколах до нього (1991 р.) та у **Міжнародному пакті про соціальні, економічні та культурні права ООН**¹⁸, які Україна ратифікувала в 1973 році. Важливо зазначити, що Комітет ООН із прав людини, один із договірних органів Організації Об'єднаних Націй, створений для контролю за дотриманням державами положень **Міжнародного пакту про громадянські та політичні права** (МПГПП), у своїх Загальних коментарях (наприклад, №18 про недискримінацію)¹⁹ та у висновках до державних звітів неодноразово закликав держави, зокрема Україну²⁰, забезпечити рівність для ЛГБТІК+ осіб у доступі до охорони здоров'я, правосуддя, працевлаштування, участі у державному управлінні та визнанні гендерної і сексуальної ідентичності. Додатково Комітет ООН із прав

¹⁶ Організація Об'єднаних Націй. *Загальна декларація прав людини* (1948). Режим доступу до ресурсу: <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/> (дата звернення: 17.06.2025).

¹⁷ Міжнародний пакт про громадянські та політичні права і Факультативні протоколи до нього (1973). Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 23.05.2025).

¹⁸ Міжнародний пакт про соціальні, економічні та культурні права (1973). Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 07.06.2025).

¹⁹ Комітет з прав людини. Загальний коментар № 18: Недискримінація (статті 2.1 та 26). Універсальний визначальний документ щодо тлумачення договірних зобов'язань Універсальний визначальний документ щодо тлумачення договірних зобов'язань МПГПП. Прийнятий 10 листопада 1989 під час 37-ї сесії Комітету з прав людини. Режим доступу до ресурсу: <https://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/Human%20Rights%20Committee,%20General%20Comment%2018.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

²⁰ Комітет ООН з прав людини. *Заключні зауваження щодо восьмої періодичної доповіді України*. (CCPR/C/UKR/CO/8), 2021. Режим доступу до ресурсу: <https://undocs.org/en/CCPR/C/UKR/CO/8> (дата звернення: 08.06.2025).

людини у справі «Тунен проти Австралії» (1994 р.)²¹ визнав, що криміналізація гомосексуальних стосунків є порушенням права на приватне життя (Стаття 17) і заборони дискримінації (Стаття 26) МПГПП. Це стало прецедентом для визнання прав ЛГБТІК+ осіб у міжнародному праві.

Ключовим міжнародним інструментом у сфері гендерної рівності є **Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1980 р.)**²² та **Факультативний протокол до неї (2003 р.)**²³, згідно з якими Україна зобов'язана вжити заходів щодо попередження та подолання дискримінації, під якою розуміють *«розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі... у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій галузі»*²⁴. Додатково Факультативний протокол надає жінкам право індивідуального звернення до Комітету ООН із ліквідації дискримінації щодо жінок у разі порушення їхніх прав, гарантованих цією Конвенцією.

Хоча Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок безпосередньо не згадує ЛГБТІК+ осіб, Офіційні загальні рекомендації Комітету ООН із ліквідації дискримінації щодо жінок № 28 і № 33²⁵ тлумачать її положення як такі, що зобов'язують держави-учасниці захищати жінок від дискримінації, зокрема на підставі сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. Це означає, що держави повинні враховувати потреби ЛГБТІК+ жінок у процесі формування політик, надавати їм рівний захист від дискримінації та забезпечувати рівний доступ до правосуддя, охорони здоров'я, освіти й інших соціальних послуг.

Також ратифікувавши **Конвенцію ООН про права осіб із інвалідністю**²⁶ (2009 р.), Україна взяла на себе зобов'язання забезпечувати повну реалізацію прав осіб, в тому числі ветеранів, які отримали інвалідність унаслідок війни. Конвенція гарантує таким особам рівний доступ до медичної, психологічної та соціальної реабілітації, права на працю, захист від дискримінації, а також повноцінну участь у суспільному житті.

Особливе значення для гендерної рівності в Україні має **Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» (2000 р.)**²⁷ та подальші Резолюції Ради Безпеки

21 Організація Об'єднаних Націй, Комітет з прав людини. Справа «Тунен проти Австралії» (*Toonen v. Australia*), Повідомлення № 702/1996; рішення про неприйнятність, 4 квітня 1994 року // База даних JURIS Управління Верховного комісара ООН з прав людини (OHCHR JURIS Database). Режим доступу до ресурсу: <https://juris.ohchr.org/Details/702> (дата звернення: 10.06.2025).

22 Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1980). Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення: 09.06.2025).

23 Факультативний протокол до Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (2003). Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_794#Text (дата звернення: 14.06.2025).

24 Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1980). Стаття 1. Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення: 09.06.2025).

25 Міністерство юстиції України. *Загальні рекомендації Комітету ООН з прав жінок*. Режим доступу до ресурсу: <https://www.dls.gov.ua/нормативні-документи/права-жінок/загальні-рекомендації-комітету-оон-з/> (дата звернення: 14.06.2025).

26 Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї: Закон України від 16.12.2009 № 1767-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1767-17> (дата звернення: 25.06.2025).

27 Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир і безпека» від 31 жовтня 2000 року. Режим доступу: <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/WPS%20SRES1325%20.pdf> (дата звернення: 24.05.2025).

ООН 1820, 1888, 1889, 1960, 2106, 2122, 2242, 2467, 2493, які формують порядок денний «Жінки, мир, безпека»²⁸. Вони визнають критичну роль жінок у запобіганні війнам та збройним конфліктам, у миротворчій діяльності, відновленні, а також необхідність врахування гендерних аспектів у секторах безпеки та оборони.

Україна також ратифікувала всі основні **конвенції Міжнародної організації праці**, такі як Конвенція про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності (1956 р.)²⁹, Конвенція про охорону материнства (1956 р.)³⁰, Конвенція про дискримінацію у галузі праці та занять (1961 р.)³¹ та Конвенція про трудящих із сімейними обов'язками (1999 р.)³². Крім того, Україна є членом **Пекінської декларації та Платформи дій** (1995 р.)³³, що спрямована на поліпшення становища жінок шляхом активного їхнього залучення до всіх сфер державного та приватного життя та забезпечення повної та рівної участі жінок в ухваленні економічних, соціальних, культурних та політичних рішень.

Україна також підтримує **Цілі сталого розвитку до 2030 року**³⁴, ухвалені світовими лідерами в 2015 році. Держава офіційно затвердила всі 17 цілей, включно із ціллю щодо гендерної рівності, в 2019 році³⁵. А в 2020 році представила свою першу добровільну національну доповідь про їх виконання³⁶.

2020 року Україна приєдналася до низки ініціатив для вираження політичної волі щодо просування гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок. У вересні 2020 року Україна отримала офіційний статус члена **«Партнерства Біарриц»**³⁷, метою якого є посилення відповідальності країн Великої сімки (G7) та консолідація зусиль інших країн щодо досягнення рівності між жінками

28 Організація Об'єднаних Націй. Резолюції Ради Безпеки ООН у сфері «Жінки, мир і безпека» (Security Council Resolutions). Режим доступу: <https://peacemaker.un.org/en/thematic-areas/women-peace-security/normative-frameworks/security-council-resolutions> (дата звернення: 24.05.2025).

29 Міжнародна організація праці. *Конвенція про рівну винагороду чоловіків і жінок за працю рівної цінності* (Конвенція № 100, 1951 р.). Режим доступу до ресурсу: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312245 (дата звернення: 12.06.2025)

30 Міжнародна організація праці. *Конвенція про захист материнства (переглянута), 1952 (Конвенція № 103)* // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/go/993_122 (дата звернення: 12.06.2025).

31 Міжнародна організація праці. *Конвенція про дискримінацію в галузі праці та занять* (Конвенція № 111, 1958) // База даних NORMLEX / ILO. Режим доступу до ресурсу: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312256 (дата звернення: 12.06.2025).

32 Міжнародна організація праці. *Конвенція про рівне ставлення і рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками* (Конвенція № 156, 1981) // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/go/993_010 (дата звернення: 12.06.2025).

33 Пекінська декларація та Платформа дій : прийняті на Четвертій всесвітній конференції з питань становища жінок, м. Пекін, 15 вересня 1995 р. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_507 (дата звернення: 12.06.2025).

34 Програма розвитку ООН в Україні. *Цілі сталого розвитку в Україні*. Режим доступу: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku> (дата звернення: 12.06.2025).

35 Президента України. Указ «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» № 722/2019 від 30.09.2019 // Офіційне інтернет-представництво Президента України. Режим доступу до ресурсу: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825> (дата звернення: 14.05.2025).

36 Цілі сталого розвитку: Добровільний національний огляд / Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. (б. д.). Режим доступу до ресурсу: https://www.mof.gov.ua/storage/files/26295VNR_2020_Ukraine_Report.pdf (дата звернення: 14.05.2025).

37 Україна отримала офіційний статус члена «Партнерства Біарриц». // Офіційне інтернет-представництво Президента України. Режим доступу до ресурсу: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-stala-povnopravnoyu-uchasniceyu-partnerstva-biarric-63521> (дата звернення: 14.05.2025).

та чоловіками³⁸. Приєднавшись до цього партнерства, Україна взяла на себе зобов'язання зі створення вільного від бар'єрів громадського простору, дружнього до сімей із дітьми та маломобільних груп; ознайомлення дітей із принципами рівності між жінками та чоловіками; попередження насильства; скорочення розриву в оплаті праці жінок і чоловіків і створення значних можливостей для чоловіків із догляду за дітьми³⁹. У грудні 2020 року Україна приєдналася до Міжнародної коаліції за рівну оплату праці⁴⁰, міжнародної ініціативи, очолюваної Міжнародною організацією праці, ООН Жінки й Організацією економічного співробітництва та розвитку з метою сприяння однакової оплаті праці, що має рівноцінну вартість⁴¹.

Поряд із міжнародними договорами загального характеру, важливу роль у формуванні національної правової бази у сфері рівності та недискримінації відіграють зобов'язання України як члена Ради Європи. Так, Україна є стороною **Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (ЄКПЛ) та її протоколів (1997 р.)**⁴² та **Європейської соціальної хартії (2006 р.)**⁴³, які гарантують захист від дискримінації, рівну оплату праці, право на соціальний захист.

ЄКПЛ закріплює принцип рівності прав та заборону дискримінації як фундаментальну норму європейського правопорядку. Зокрема, стаття 14 Конвенції проголошує, що користування правами і свободами, викладеними в ній, має бути забезпечене без жодної дискримінації за ознаками статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національної меншини, майнового стану, народження чи за іншими ознаками. Протокол №12 (ратифікований Україною у 2006 році) додатково розширює сферу дії заборони дискримінації – не лише в межах прав, гарантованих Конвенцією, а у будь-яких правах, передбачених національним законодавством. Ці положення лягли в основу численних рішень Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Вони встановлюють, що рівне ставлення і недискримінація мають застосовуватися у всіх сферах – від доступу до правосуддя до соціальних послуг.

Серед рішень Європейського суду з прав людини важливими для України є ті, що підкреслюють зобов'язання держави забезпечити захист жінок від дискримінації, особливо у контексті домашнього насильства, гендерної нерівності у сфері

³⁸ Розширення можливостей жінок: Додаток до «Партнерства Біарриц» з питань гендерної рівності. (2019). Режим доступу до ресурсу: <https://www.empowerwomen.org/en/resources/documents/2020/03/annex-for-the-biarritz-partnership-on-gender-equality27032650?lang=en> (дата звернення: 14.05.2025).

³⁹ Дмитро Кулеба про приєднання до «Партнерства Біарриц»: Україна віддана захисту прав людини та боротьбі з дискримінацією / Міністерство закордонних справ України. (2020, 12 вересня). Режим доступу до ресурсу: <https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-pro-priyednannya-do-partnerstva-biarritz-ukrayina-viddana-zahistu-prav-lyudini-ta-borotbi-z-diskriminaciyeyu> (дата звернення: 14.05.2025).

⁴⁰ Уряд України став членом Міжнародної коаліції за рівну оплату праці (EPIC) / Міністерство соціальної політики України. (2020, 10 грудня). Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-ukrayini-nabuv-chlenstva-u-mizhnarodnij-koaliciyi-za-rivnu-oplatu-praci-epic> (дата звернення: 14.05.2025).

⁴¹ Члени Міжнародної коаліції за рівну оплату праці (EPIC). (б. д.). Режим доступу до ресурсу: <https://www.equalpayinternationalcoalition.org/members/?search=&order=DESC&memberType=Government> (дата звернення: 14.05.2025).

⁴² Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року // База «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 24.05.2025).

⁴³ Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 травня 1996 року // База «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 24.05.2025).

працевлаштування та доступу до правосуддя. Наприклад, у справі «Левчук проти України» 2020 року ЄСПЛ встановив, що українська влада не забезпечила належного реагування на ⁴⁴випадки домашнього насильства, що становить порушення статті 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) у поєднанні з дискримінаційним підходом за статтею 14. Також знаковою є справа «Тхелідзе проти Грузії»⁴⁵ 2021 року, яка хоча і не стосувалася України безпосередньо, встановила важливий стандарт щодо обов'язку держав запобігати гендерно зумовленому насильству.

Хоча ЄКПЛ не містить прямої згадки про ЛГБТІК+ осіб, однак її статті 8 та 14 стали основою для формування практики захисту прав ЛГБТІК+ людей у ЄСПЛ. ЄСПЛ неодноразово ухвалював рішення, які розширювали межі правового захисту цієї групи. Зокрема, у справі «Даджен проти Сполученого Королівства»⁴⁶ 1981 року Суд визнав криміналізацію гомосексуальних стосунків у Північній Ірландії порушенням права на приватне життя. У справі «Ластіг-Пріан та Беккет проти Сполученого Королівства»⁴⁷ 1999 року звільнення військовослужбовців через їхню гомосексуальність також було визнано таким, що порушує ЄКПЛ. У справі «Гудвін проти Сполученого Королівства»⁴⁸ 2002 року було підтверджено право трансгендерних осіб на юридичне визнання гендеру та одруження. В інших рішеннях, таких як у справах «Велянатос та інші проти Греції»⁴⁹ 2013 року та «М.А.В. проти Італії»⁵⁰ 2023 року, ЄСПЛ визнав, що відмова держав у наданні правового статусу для одностатевих пар є дискримінацією. Важливим є й рішення у справі «Маймулахін та Марків проти України»⁵¹ 2023 року, що стосувалася двох чоловіків, які проживають разом із 2010 року. Після початку повномасштабної війни в Україні один із заявників долучився до НГУ, де зіткнувся з тим, що у випадку його загибелі держава повідомить лише його матір, оскільки його партнер не має жодного юридичного статусу. ЄСПЛ своїм рішенням постановив, що Україна порушує права одностатевих пар, оскільки не забезпечує для них жодної форми правового визнання, що суперечить статтям 8 і 14 ЄКПЛ. Це рішення зобов'язує державу створити законодавчий механізм визнання одностатевих партнерств.

⁴⁴ Європейський суд з прав людини. Справа «Левчук проти України» (*Levchuk v. Ukraine*), заява № 17496/19, рішення від 3 вересня 2020 року // HUDOC. Режим доступу до ресурсу: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-203931> (дата звернення: 05.05.2025).

⁴⁵ Європейський суд з прав людини. Справа «Тхелідзе проти Грузії» (*Tkheldize v. Georgia*), заява № 33056/17, рішення від 8 липня 2021 року // HUDOC. Режим доступу до ресурсу: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-210854> (дата звернення: 05.05.2025).

⁴⁶ Європейський суд з прав людини. Справа «Даджен проти Сполученого Королівства» (*Dudgeon v. the United Kingdom*), заява № 7525/76, рішення від 22 жовтня 1981 року // База даних HUDOC. Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57473> (дата звернення: 12.06.2025).

⁴⁷ Європейський суд з прав людини. Справа «Ластіг-Пріан та Беккет проти Сполученого Королівства» (*Lustig-Prean and Beckett v. the United Kingdom*), заяви № 31417/96 і 32377/96, рішення від 27 вересня 1999 року // База даних HUDOC. Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58407> (дата звернення: 14.06.2025).

⁴⁸ Європейський суд з прав людини. Справа «Гудвін проти Сполученого Королівства» (*Goodwin v. the United Kingdom*), заява № 28957/95, рішення від 11 липня 2002 року // База даних HUDOC. Режим доступу до ресурсу: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-5265> (дата звернення: 14.06.2025).

⁴⁹ Європейський суд з прав людини. Справа «Велянатос та інші проти Греції» (*Vallianatos and Others v. Greece*), заяви № 29381/09 і 32684/09, рішення від 7 листопада 2013 року // База даних HUDOC. Режим доступу до ресурсу: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-128294> (дата звернення: 13.06.2025).

⁵⁰ Європейський суд з прав людини. Справа «М.А.В. проти Італії» (*M.A.V. v. Italy*), заява № 50764/22, рішення від 14 грудня 2023 року // База даних HUDOC. Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-228164> (дата звернення: 14.06.2025).

⁵¹ Європейський суд з прав людини. Справа «Маймулахін та Марків проти України» (*Maymulakhin and Markiv v. Ukraine*), заява № 75135/14, рішення від 1 червня 2023 року // База даних HUDOC. Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-224984> (дата звернення: 14.06.2025).

Рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) мають обов'язковий характер для України відповідно до частини другої статті 55 Конституції України, статті 9 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»⁵², а також згідно зі статтею 46 Європейської конвенції з прав людини⁵³, яка передбачає зобов'язання держав-учасниць виконувати остаточні рішення ЄСПЛ. Це означає, що практика ЄСПЛ повинна прямо враховуватись у національній правовій системі, зокрема під час ухвалення нормативних актів, судових рішень та формування політик, що стосуються прав людини.

Поступ України в цьому напрямку залишається повільним. Однак безпрецедентний крок вперед було зроблено в липні 2025 року, коли вперше в Україні Деснянський районний суд Києва офіційно визнав одностатеву пару як сім'ю, встановивши юридичне визнання їхніх стосунків на національному рівні⁵⁴. Це створює важливий прецедент для ЛГБТІК+ ветеранів, адже відкриває їм доступ до соціального захисту, пільг, медичних та реабілітаційних програм, які раніше формально були прив'язані до «традиційного» визначення сім'ї. У разі послідовного врахування практики ЄСПЛ та рішень національних судів, політики у сфері ветеранських прав мають бути адаптовані до принципів недискримінації, що зміцнить правове визнання і захист ЛГБТІК+ ветеранів в Україні.

Також важливо зазначити, що 2022 року Україна ратифікувала **Конвенцію Ради Європи «Про запобігання та протидію насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» (Стамбульська конвенція (2011 р.)**⁵⁵, яка спрямована на захист, запобігання та правову відповідальність, а також розробку стратегій боротьби з насильством у сім'ї та насильством щодо жінок.

Важливу роль відіграє **Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншого боку (2014 р.)**⁵⁶. Ця угода безпосередньо зобов'язує державу-учасника проводити політику рівних можливостей у сфері праці, освіти, соціального забезпечення. Вона обов'язкова до виконання. Додатково Європейський Союз у своїх документах, включно зі Стратегію з гендерної рівності 2020–2025⁵⁷ та Стратегію з ЛГБТІК+ рівності 2020–2025⁵⁸, наголошує, що боротьба

⁵² Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3477-15> (дата звернення: 03.07.2025).

⁵³ Рада Європи. Європейська конвенція з прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року (ратифікована Україною 17 липня 1997 року). Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 03.07.2025).

⁵⁴ «Уперше в українському судді одностатеву пару визнали подружжям» // *Analytica.kiev.ua* (03.07.2025). Режим доступу: <https://analytica.kiev.ua/news/ypershe-v-ykrayinskomy-sydi-odnostatevy-pary-viznali-podryjjiam.html> (дата звернення: 03.07.2025).

⁵⁵ Конвенція Ради Європи «Про запобігання та протидію насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» (Стамбульська конвенція). Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 12.06.2025).

⁵⁶ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (2014). Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 16.06.2025).

⁵⁷ Європейська комісія. «Стратегія гендерної рівності 2020–2025» (EU Gender Equality Strategy 2020–2025). Режим доступу до ресурсу: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_en (дата звернення: 10.06.2025).

⁵⁸ Європейська Комісія. «Стратегія ЄС щодо рівності ЛГБТІК+ на 2020–2025 роки» (EU LGBTIQ Equality Strategy 2020–2025). Режим доступу до ресурсу: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/lesbian-gay-bi-trans-and-intersex-equality/lgbtiq-equality-strategy-2020-2025_en (дата звернення: 14.06.2025).

з дискримінацією за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності є невід'ємною частиною процесу європейської інтеграції.

Глобально не існує уніфікованих стандартів ветеранської політики, однак підтримка ветеранів, зокрема їхньої реабілітації, реінтеграції та захисту прав, визнається важливою складовою безпекової та гуманітарної політики, зокрема Організації Північноатлантичного договору (НАТО). Підходи залишаються в компетенції держав-членів (дивися приклади в Розділі 5), проте Альянс закріплює певні орієнтири, які мають значення і для країн-партнерів, зокрема України. Наприклад, Стратегічна Концепція НАТО⁵⁹ 2022 року розглядає реінтеграцію військових після служби як важливий елемент безпеки союзників, а Політика НАТО щодо жінок, миру і безпеки⁶⁰ (2018 року, оновлена у 2021 році) визначає підходи НАТО до виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» та пов'язаних із нею резолюцій. Він охоплює три основні напрямки: **участь** жінок у процесах безпеки та ухвалення рішень, **захист** жінок і дівчат у збройних конфліктах та **інтеграцію** гендерного підходу в усі сфери діяльності Альянсу. Також він зобов'язує держави-члени та партнерів враховувати специфічні потреби жінок у ветеранських програмах, зокрема у сфері реабілітації, психологічної допомоги та соціального захисту.

У погоджених цілях НАТО та України особлива увага приділяється інтеграції гендерного компоненту в секторі безпеки та оборони. Щороку Україна ухвалює Адаптовану Річну Національну Програму під егідою Комісії Україна – НАТО⁶¹, де серед пріоритетів – рівний доступ жінок і чоловіків до посад, підготовка персоналу з урахуванням гендерних питань та врахування потреб етеранок у програмах переходу до цивільного життя. Хоча в офіційних документах НАТО немає прямої згадки про ЛГБТІК+ ветеранів, Альянс дотримується принципу недискримінації та інклюзивності. На практиці підтримується обмін досвідом між країнами-членами, де є державні програми захисту прав ЛГБТІК+ військових і ветеранів (зокрема Канада, США та Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії).

Таким чином, міжнародна нормативна база створює міцну основу для побудови інклюзивної ветеранської політики в Україні, що охоплює не лише жінок, але й ЛГБТІК+ осіб, та повинна визначати стандарти для національного законодавства, програм реінтеграції та соціального захисту.

⁵⁹ НАТО (Організація Північноатлантичного договору). «Стратегічна концепція 2022: Збереження миру, захист людей». Ухвалено на Мадридському саміті 29 червня 2022 року. Режим доступу до ресурсу: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (дата звернення: 12.06.2025)

⁶⁰ НАТО (Організація Північноатлантичного договору). «Політика НАТО/ЄАПР (Євроатлантичне партнерство заради миру) з питань «Жінки, мир і безпека» (затверджена 2018 року, оновлена 2021). Режим доступу до ресурсу: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_227578.htm (дата звернення: 14.06.2025).

⁶¹ Міністерство економіки України. Річні національні програми співробітництва України з НАТО: Адаптована Річна національна програма (аРНП) – ключовий інструмент євроатлантичної інтеграції. Режим доступу до ресурсу: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?id=1848ff64-b70e-444b-afc2-03704567f3b1&lang=uk-UA&title=RichniNatsionalniProgramiSpivrobitnitstvaUkrainiZNato> (дата звернення: 11.06.2025)

Представники громадських організацій, що працюють із ветеранками та ветеранами, на воркшопі «Методи досліджень та збір даних», організованому DCAF та ГО «Горизонт Змін» у Києві в межах проекту, що фінансується Урядом Великої Британії.

3.2. Національне законодавство України: основа забезпечення прав ветеранів, гендерної рівності та інклюзивності

Національне законодавство України виконує ключову роль у виконанні міжнародних зобов'язань держави та формуванні ефективної системи підтримки ветеранів. Питання, пов'язані з ветеранами, ветеранками та представниками ЛГБТІК+ спільноти, перетинаються з різними сферами – безпекою, охороною здоров'я, освітою, соціальним захистом, правами людини та місцевим самоврядуванням.

Конституція України (КУ) є основою ветеранської, соціальної та гендерної політики. Стаття 21 КУ⁶² закріплює, що всі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. А стаття 24 КУ⁶³ забороняє будь-які привілеї чи обмеження за ознаками статі, раси, релігії, політичних переконань, етнічного походження, місця проживання чи іншими ознаками. Стаття 17 КУ⁶⁴ визначає обов'язок держави щодо захисту військовослужбовців і членів їхніх родин. А статті 43, 46 та 49 гарантують право на працю, соціальний захист і медичну допомогу, що створює фундамент для правового захисту ветеранів⁶⁵.

⁶² Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. – 1996. – № 30. – Ст. 141. Стаття 21. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 11.06.2025).

⁶³ Там само. – Стаття 24.

⁶⁴ Там само. – Стаття 17.

⁶⁵ Там само. – Статті 43, 46, 49.

3.2.1. Гендерна рівність і політика запобігання та протидії дискримінації

На цьому конституційному фундаменті та з увагою до міжнародних зобов'язань Україна почала реалізовувати політику гендерної рівності. З 2014 року, після оголошення курсу на євроінтеграцію, держава активізувала розвиток політик гендерної рівності та недискримінації. Цей процес посилюється після повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році. До ключових нормативно-правових актів у цій сфері належать:

- Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.)⁶⁶, мета якого – досягнення рівності між жінками та чоловіками у всіх сферах суспільства. Стаття 1 визначає рівні права як *«відсутність обмежень чи привілеїв за ознакою статі», а рівні можливості як «рівні умови для реалізації рівних прав жінок і чоловіків»*⁶⁷;
- Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2014 р.)⁶⁸, який забороняє дискримінацію, зокрема за ознакою статі, але не містить окремої згадки про сексуальну орієнтацію чи гендерну ідентичність, що обмежує правозахисний потенціал закону;
- Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017 р.)⁶⁹, який визначає форми домашнього насильства та зобов'язує державу захищати постраждалих осіб;
- Закон України «Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій» (2025 р.)⁷⁰, який закріплює перелік форм сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК), а також визначає права постраждалих, принципи їх захисту, зокрема рівність прав і можливостей, захист даних, презумпція правомірності дій заявника та орієнтація на потреби кожної постраждалої особи незалежно від статі чи віку.

⁶⁶ Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 № 2866-IV. // База «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 08.06.2025).

⁶⁷ Там самою – Стаття 1.

⁶⁸ Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06.09.2012 № 5207-VI (редакція 30.05.2014) // База «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5207-17> (дата звернення: 10.06.2025).

⁶⁹ Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII. // База «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 14.06.2025).

⁷⁰ Закон України «Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій» від 20.11.2024 № 4067-IX. // База «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4067-20> (дата звернення: 23.06.2025)

Україна також прийняла низку національних, регіональних та галузевих планів щодо виконання міжнародних зобов'язань та національного законодавства. Зокрема, серед основних національних політик у сфері забезпечення гендерної рівності та розширення прав жінок можна виділити такі:

- **Національна стратегія у сфері прав людини (2021 рік)**⁷¹, яка визначає одним із пріоритетів забезпечення комплексного гендерного підходу до формування, моніторингу та оцінки державної політики в усіх сферах суспільного життя. Документ також передбачає запровадження системних заходів для подолання дискримінації за ознакою статі, зокрема через боротьбу з гендерними стереотипами. У межах реалізації цієї стратегії було ухвалено **План дій із реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки**⁷², що включав зобов'язання держави щодо захисту прав ветеранів війни, осіб із особливими заслугами перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності та членів їхніх родин. Зокрема, план передбачав створення комплексної системи підтримки ветеранів, запровадження програм соціальної та психологічної реабілітації, доступ до медичного обслуговування, освіти впродовж життя та сприяння розвитку підприємницьких ініціатив із обов'язковим урахуванням гендерного підходу. Новий план дій на період після 2023 року наразі ще не затверджено;
- **План заходів із реалізації зобов'язань Уряду України, взятих у межах міжнародної ініціативи «Партнерство Біарриц» з утвердження гендерної рівності**⁷³. Цей План є національним інструментом виконання міжнародних зобов'язань у сфері гендерної рівності. Ветеранки не визначені в документі як окрема цільова група, проте заходи, що стосуються жінок, які зазнали насильства в умовах війни, потенційно охоплюють і військовослужбовиць. ЛГБТІК+ ветерани також не згадуються безпосередньо. Водночас у Плані використовується поняття «насильство за ознакою статі», що, згідно з міжнародною практикою, охоплює насильство, пов'язане з сексуальною орієнтацією чи гендерною ідентичністю. Проте відсутність прямої згадки про ЛГБТІК+ осіб означає ризик, що їхні потреби залишатимуться поза фокусом реалізації політики. Основні заходи, передбачені цим планом, були виконані до 2024 року, відповідно до встановлених строків виконання, однак деякі зобов'язання досі залишаються актуальними для розвитку державної політики у сфері гендерної рівності;

⁷¹ Президента України. Указ «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» від 22.10.2021 № 119/2021. Режим доступу до ресурсу: <https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537> (дата звернення: 12.06.2025).

⁷² Кабінет Міністрів України. Постанова «Про затвердження Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки» від 23.06.2021 № 756. Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-dij-z-realizaciyi-nacionalnoyi-strategiyi-u-sferi-prav-lyudini-na-20212023-roki-i230621-756> (дата звернення: 10.06.2025).

⁷³ Кабінет Міністрів України. Розпорядження «Про затвердження Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні» від 14.04.2021 № 1578-р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1578-2020-p#n10> (дата звернення: 12.06.2025).

- **Державна соціальна програма запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року**⁷⁴ є ключовим стратегічним документом, що визначає комплекс заходів держави у цій сфері. Ветеранки та ЛГБТІК+ ветерани та ветеранки не виділені в програмі як окрема цільова група, що ускладнює гарантії їхнього захисту. Водночас програма передбачає врахування потреб жінок, які зазнали насильства, зокрема в умовах війни. Це критично важливо, адже ветеранки можуть бути особливо вразливими до сексуального насильства, ПТСР, соціальної ізоляції;
- **Другий Національний план дій із виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» (до 2025 року)**⁷⁵ заклав основу для інтеграції гендерного підходу в політику безпеки та оборони України. План передбачає рівну участь жінок і чоловіків у процесах ухвалення рішень, розроблення гендерночутливих механізмів виявлення, запобігання та реагування на безпекові виклики, а також створення умов для відновлення після війни та правосуддя перехідного періоду. Особлива увага приділяється захисту від гендерно зумовленого насильства та СНПК, а також підвищенню інституційної спроможності для ефективної реалізації порядку денного «Жінки, мир, безпека».

Документ визнає ветеранок окремою цільовою групою та передбачає заходи з реінтеграції та економічного відновлення, доступ до психологічної допомоги, захист від насильства. Особливий акцент робиться на участі жінок у мирних процесах, післявоєнному відновленні, плануванні та реалізації програм переходу від військової служби до цивільного життя. Серед пріоритетних заходів – розширення можливостей для самозайнятості та підприємництва серед ветеранок, підтримка професійного розвитку жінок у державному секторі та в органах цивільного захисту, а також створення систем моніторингу призначень на керівні посади з урахуванням принципів гендерної рівності. Також передбачається, що державні органи мають забезпечити інтеграцію гендерного аналізу в законодавчу та нормативну базу щодо реагування на безпекові виклики, а комунікаційні стратегії повинні враховувати потреби різних соціальних груп, включно з особами з інвалідністю та літніми людьми. Плани дій **виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» (до 2025 року) мають бути розроблені й ухвалені не лише центральними органами виконавчої влади, а й регіональними та місцевими адміністраціями;**

⁷⁴ Кабінет Міністрів України. Постанова «Про затвердження Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року» від 24.02.2021 № 145. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-п#Text> (дата звернення: 20.05.2025).

⁷⁵ Кабінет Міністрів України. Розпорядження «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року» від 28.10.2020 № 1544-р. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnogo-a1544r> (дата звернення: 24.05.2025).

- **Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року зі змінами від 2025 року та Операційний план із заходів з її реалізації у 2025–2027 роках**⁷⁶. Оновлена редакція Стратегії вперше закріплює системне визнання ветеранок та жінок із ЛГБТІК+ спільноти як окремих уразливих груп, що потребують комплексного державного захисту. Їх включено до переліку цільових категорій поряд із жінками з інвалідністю, ромськими жінками, жінками, які живуть із ВІЛ. Таке визнання демонструє важливий перехід від гендерно-нейтральної до гендерночутливої політики, в якій розмаїття досвіду враховується вже на рівні формулювання завдань. Виокремлюється проблема множинної дискримінації – це дозволяє оцінювати ситуацію не лише за статевою ознакою, а з урахуванням перетину статі, віку, військового досвіду, інвалідності, сексуальної орієнтації тощо. Такий підхід особливо актуальний для ветеранок, які можуть бути одночасно жінками, людьми з інвалідністю, ВПО, представницями ЛГБТІК+ спільноти. У розділі про охорону здоров'я Стратегія наголошує, що постраждалі від насильства потребують психологічної допомоги, реабілітації, доступу до медичних послуг. Це прямо корелює з актуальними потребами ветеранок, зокрема з досвідом ПТСР, сексуального насильства, бойових травм. Проте у документі лише фрагментарно згадуються ЛГБТІК+ особи, без конкретизації їхніх потреб. Наприклад, не згадано трансгендерних ветеранів, для яких критично важливими є доступ до гендерно-позитивної медицини, юридичного визнання статі та захист від дискримінації.

Ефективна реалізація нормативних документів та політик у сфері рівності неможлива без впровадження системного підходу, що забезпечує врахування гендерного виміру на всіх етапах ухвалення рішень. Саме тому центральним інструментом сучасної гендерної політики є впровадження гендерного підходу – стратегія інтеграції гендерного підходу в усі етапи формування, реалізації та оцінювання політики на всіх рівнях влади. Він передбачає, що потреби жінок і чоловіків мають бути враховані в кожному нормативному акті, бюджетному рішенні, державній програмі чи послугі через проведення попередньої оцінки потреб населення застосування механізмів гендерного аналізу та гендерно орієнтованого бюджетування під час ухвалення рішень та організації моніторингу виконання гендерних зобов'язань та роботи⁷⁷. Для сприяння реалізації цієї політики законодавчо передбачена можливість призначення відповідальних осіб та радників і радниць із гендерних питань у структурах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування⁷⁸.

⁷⁶ Кабінет Міністрів України. Розпорядження «Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2030 року» від 03.04.2025 № 439-р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/439-2025-p#Text> (дата звернення: 12.06.2025).

⁷⁷ Координаційний центр з надання правничої допомоги. Звіт «Гендерна стратегія системи надання БПД» (2025) [PDF]. Режим доступу до ресурсу: <https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2025/01/genderna-strategiya-systemy-bpd.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

⁷⁸ Кабінет Міністрів України. Постанова «Порядок забезпечення інтеграції гендерного підходу в процес формування, реалізації та оцінки ефективності державної політики» від 12 вересня 2018 року № 733 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/733-2018-p> (дата звернення: 12.06.2025).

Важливість впровадження гендерного підходу полягає в тому, що він дає змогу не просто боротися з наслідками нерівності, а запобігати їй відтворенню на інституційному рівні. У контексті ветеранської політики це означає, що кожна ініціатива – від медичного обслуговування до реабілітаційних програм – має бути розроблена з урахуванням різних потреб ветеранів за статтю, віком, станом здоров'я, соціальним статусом, сексуальною орієнтацією, наявністю дітей або статусом особи з інвалідністю. Впровадження гендерного підходу також передбачає обов'язкове збирання гендерно розділених даних, аналіз потенційного впливу політик на різні групи населення та впровадження цільових заходів, спрямованих на подолання системної нерівності.

У випадках, коли виявляються значні диспропорції або порушення принципу гендерної рівності, вживаються окремі цілеспрямовані заходи для відновлення балансу та запобігання дискримінації. Це можуть бути спеціальні програми підтримки певних груп, коригування процедур доступу до послуг, інформаційні кампанії або зміни нормативної бази.

Дотичним до гендерного підходу є й курс на безбар'єрність – підхід, що спрямований на усунення фізичних, інформаційних, цифрових, соціальних та культурних бар'єрів, які перешкоджають повноцінній участі людей у суспільному житті. **Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року**⁷⁹, ініційована у 2021 році, передбачає міжсекторальний підхід до формування інклюзивного середовища для всіх груп населення, зокрема ветеранів. У цьому контексті безбар'єрність має включати не лише архітектурні рішення (пандуси, доступність транспорту), а й гендерночутливі сервіси, мову, доступ до інформації та послуг для осіб із різним досвідом, зокрема жінок, осіб із інвалідністю, ЛГБТІК+ людей та ВПО.

Попри наявність значного нормативного прогресу у сфері гендерної рівності та протидії дискримінації, вплив відповідного законодавства на ветеранську політику досі залишається обмеженим. Гендерні та ветеранські політики розвивалися паралельно, і лише після 2014 року, а особливо з 2022 року, спостерігається поступове зближення, обумовлене новими потребами ветеранок та суспільним запитом на інклюзивність.

⁷⁹ Кабінет Міністрів України. Розпорядження «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» від 14 квітня 2021 р. № 366-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/366-2021-p> (дата звернення: 05.05.2025); Кабінет Міністрів України. «Про внесення змін до Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» від 25 березня 2025 р. № 294-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/294-2025-p> (дата звернення: 04.05.2025).

3.2.2. Законодавча основа ветеранської політики в Україні

Законодавче регулювання ветеранської політики в Україні є багаторівневим, фрагментованим і складним. Воно включає понад 150 нормативно-правових актів⁸⁰: закони, постанови Кабінету Міністрів, укази Президента, відомчі накази, державні програми, стратегії та плани дій⁸¹. Більшість із них періодично оновлюються, проте значна частина досі не враховує сучасних викликів, пов'язаних із забезпеченням гендерної рівності та потреб різних груп ветеранів⁸².

Основні закони, що формують ветеранську політику:

- **Закон України “Про військовий обов’язок і військову службу” (1992 р.)**⁸³ описує процес звільнення зі служби і є стартовою точкою для переходу до цивільного життя⁸⁴. Хоча формально цей закон гендерно-нейтральний, однак зберігає маскуліну модель військової служби. Зміни, внесені 2025 року, лише частково визнають участь жінок у службі, але не враховують їхніх специфічних потреб.
- **Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (1993 р.)**⁸⁵ визначає категорії ветеранів, їхній статус і пільги. Відповідно до цього закону, ветеранами війни є *«особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав»*⁸⁶. До ветеранів війни належать учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни. Учасниками бойових дій (УБД) вважаються *«особи, які брали участь у виконанні бойових завдань по захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з’єднань, об’єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час»*⁸⁷. Особи з інвалідністю внаслідок війни – *«особи з числа військовослужбовців діючої армії та флоту, партизанів, підпільників, працівників, які стали особами з інвалідністю внаслідок поранення, контузії, каліцтва, захворювання, одержаних під час захисту Батьківщини, виконання обов’язків військової служби (службових обов’язків) чи пов’язаних з перебуванням на фронті, у партизанських загонах*

80 Герсак В. Чому ветеранська політика в Україні не є ефективною? [Електронний ресурс] // *Кореспондент.net* : блог. 2023. Режим доступу: <https://blogs.korrespondent.net/blog/politics/4705347/> (дата звернення: 13.05.2025).

81 Оглядове дослідження щодо стратегії ветеранської політики в Україні [Електронний ресурс] / Дослідницька служба Верховної Ради України. Режим доступу: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33204.pdf> (дата звернення: 13.05.2025).

82 Тілікіна Н. В., Пеша І. В. Державна ветеранська політика України та шляхи забезпечення її ефективності // Публічне управління та національна безпека : електрон. наук. вид. 2023. № 5. Секція: Функціонування та розвиток механізмів державного управління. - Режим доступу: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-5>.

83 Закон України «Про військовий обов’язок і військову службу» від 25.03.1992 № 2232-XII // База «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2232-12> (дата звернення: 08.06.2025).

84 Селянінова А., Кузьбіда В., Хоменко Я. Аналітичне дослідження «Роль держави у соціальній реінтеграції ветеранів та ветеранок»/ Український ветеранський фонд Міністерства у справах ветеранів. Київ, 2023. Режим доступу: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/Rol-derzhavy-u-sotsialniy-reintehratsii-veteraniv-i-veteranok.pdf>.

85 Верховна Рада України. (1993, 22 жовтня). Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» № 3551-XII. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 08.06.2025).

86 Там само.

87 Там само.

і з'єднаннях, підпільних організаціях і групах та інших формуваннях, визнаних такими законодавством України, в районі воєнних дій, на прифронтових дільницях залізниць, на спорудженні оборонних рубежів, військово-морських баз та аеродромів у період громадянської та Другої світової воєн або з участю в бойових діях у мирний час»⁸⁸.

Водночас у законі є низка прогалин. Зокрема невизначеним залишається статус членів добровольчих формувань територіальних громад, а також осіб, які на добровільній та конфіденційній основі залучаються до виконання завдань руху опору⁸⁹. Попри численні точкові зміни та доповнення⁹⁰, закон зберігає маскулітний підхід, який орієнтований на пільги та не враховує гендерну специфіку. Жінки, ЛГБТІК+ особи та інші вразливі категорії ветеранів та ветеранок прямо не згадані, що знижує ефективність надання послуг цим групам.

- **Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (1991 р.)⁹¹.** Цей закон встановлює гарантії державного забезпечення прав військовослужбовців та їхніх родин. Він регламентує соціальні пільги, компенсації, медичне забезпечення, питання праці та житла для військових і членів їхніх сімей як під час служби, так і після звільнення. Жінки прямо не згадуються, хоча в законі є загальні формулювання, що поширюються на всіх військовослужбовців незалежно від статі. Специфічні потреби жінок (наприклад, пов'язані з вагітністю, доглядом за дітьми) не виокремлені. А про ЛГБТІК+ представників немає жодних згадок. Закон не містить положень про недискримінацію за ознакою сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності.
- **Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб із інвалідністю в Україні» (1991 р.)⁹²,** який закріплює права на доступне середовище, працю, освіту й соціальні гарантії для всіх людей із інвалідністю, включно з ветеранами. Водночас закон не містить жодної згадки про жінок чи ЛГБТІК+ людей як окремі категорії осіб із підвищеною вразливістю, що ускладнює їхнє реальне включення у програми підтримки.

⁸⁸ Там само.

⁸⁹ Інформаційно-довідкове управління Апарату Верховної Ради України. (2023). Державна політика у сфері соціального захисту ветеранів: аналітична довідка. Режим доступу до ресурсу: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32349.pdf> (дата звернення: 08.06.2025).

⁹⁰ Міністерство у справах ветеранів України. Проект Закону України «Про основні засади державної ветеранської політики щодо ветеранів і ветеранок російсько-української війни». Режим доступу: <https://mva.gov.ua/gromadskosti/category/193-consultations-with-the-public/proekt-zakonu-ukraini-pro-osnovni-zasadi-derzhavnoi-veteranskoi-politiki-schodo-veteraniv--veteranok-rosiysko-ukrainskoi-viyni> (дата звернення: 10.06.2025).

⁹¹ Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року № 2011-XII // База «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2011-12> (дата звернення: 05.05.2025).

⁹² Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб із інвалідністю в Україні» від 21.03.1991 № 875-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/875-12> (дата звернення: 05.06.2025)

Окрім цих основних законів, ветеранська політика в Україні формується розгалуженою системою законодавчих і підзаконних актів, що охоплюють різні аспекти підтримки: медичні послуги, пенсійне забезпечення, житло, працевлаштування та підприємництво. Усі ці документи формують комплексну нормативну основу, однак були ухвалені переважно у 1990–2000-х роках і лише частково оновлені після 2022 року. Хоча формально вони гендерно-нейтральні, більшість із них не враховує специфіку військовослужбовців та ЛГБТІК+ ветеранів, а також не передбачає інклюзивних механізмів реалізації.

Так, у сфері медичних та реабілітаційних послуг чинне законодавство гарантує безкоштовну допомогу, зокрема диспансеризацію, зубопротезування, психологічну підтримку, санаторно-курортне лікування, забезпечення медичними виробами та протезування для ветеранів та ветеранок. Ці послуги регулюються законами «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я»⁹³, «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні»⁹⁴ та «Основи законодавства України про охорону здоров'я»⁹⁵. Низка підзаконних актів Міністерства охорони здоров'я України (МОЗ) та Міністерства соціальної політики України (Мінсоцполітики) деталізує механізми надання зазначених послуг. Проте законодавство не визначає механізмів адаптації медичних і реабілітаційних програм до потреб різних соціальних груп ветеранів, зокрема ЛГБТІК+ осіб або ветеранок, які можуть мати специфічні запити, пов'язані з психосоціальною підтримкою чи тілесним досвідом, що потребує гендерночутливого підходу.

У сфері соціального захисту та грошових виплат основоположними залишаються Закон України «Про соціальні послуги»⁹⁶ (редакції 2019 та 2023 років) та Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні»⁹⁷. Вони закріплюють право на пільги, одноразову грошову допомогу, житлові субсидії та доступ до соціальних сервісів. Попри те, що закон використовує гендерну термінологію у контексті домашнього або гендерно зумовленого насильства, ветеранки не визначені як окрема категорія отримувачів послуг, а ЛГБТІК+ особи не згадані взагалі. Така прогалина в правовому регулюванні фактично виключає їх із кола бенефіціарів без наявності спеціального тлумачення або додаткових ініціатив на рівні місцевих органів влади. Відповідно до цього закону, до відання виконавчих органів міст обласного значення та громад належить забезпечення надання соціальних послуг. Однак відсутність централізованих інструкцій не сприяє інклюзії вразливих категорій.

⁹³ Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» від 03.12.2020 № 1053-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1053-20>. (дата звернення: 05.07.2025)

⁹⁴ Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» від 06.10.2005 № 2961-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2961-15> (дата звернення: 05.06.2025)

⁹⁵ Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 № 2801-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2801-12> (дата звернення: 05.06.2025).

⁹⁶ Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 № 2671-VIII (редакція 2023 р.) // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2671-19> (дата звернення: 05.05.2025).

⁹⁷ Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 21.03.1991 № 875-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/875-12> (дата звернення: 05.06.2025).

Професійна адаптація та працевлаштування ветеранів регулюється Законом України «Про зайнятість населення»⁹⁸ та Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»⁹⁹. Вони передбачають можливість отримання ваучерів на навчання, гарантії поновлення на попередній роботі після служби, доступ до послуг служби зайнятості, а також збереження страхового стажу. Проте нормативна база орієнтована на загальні положення і не адаптована до ситуацій ветеранів, які зазнали дискримінації, переслідування чи потребують переорієнтації з урахуванням гендерної ідентичності чи сексуальної орієнтації.

Підприємництво та самозайнятість ветеранів підтримується через податкові пільги, державні грантові програми, менторські ініціативи та дорадчу допомогу, реалізацію яких координують Міністерство у справах ветеранів та Український ветеранський фонд¹⁰⁰. Фінансування бізнес-проектів, навчальні програми та інформаційні кампанії створюють можливості для розвитку самозайнятості. Водночас чинні програми не враховують бар'єри, з якими стикаються ЛГБТІК+ ветерани чи ветерани з інвалідністю внаслідок психічних розладів, пов'язаних із воєнною травмою або стигматизацією.

Житлове забезпечення регламентується Законом України «**Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту**» та постанови Кабінету Міністрів України № 606, № 881, № 115, № 168¹⁰¹, що визначають умови надання пільгових кредитів, компенсацій на будівництво, придбання або ремонт житла. Закон України «Про внесення змін до Закону України «**Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту**» щодо призначення одноразової грошової допомоги»¹⁰² забезпечив рівний підхід до компенсацій для родин загиблих добровольців. Проте система не враховує ситуації, у яких військовослужбовці мали одностатевих партнерів чи партнерок, які де-факто виконували функції членів родини. Через відсутність інституту цивільного або зареєстрованого партнерства, такі особи не мають прав на житлові пільги, компенсації чи оформлення допомоги після загибелі близької людини.

⁹⁸ Закон України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 № 5067-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5067-17> (дата звернення: 05.05.2025).

⁹⁹ Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20.12.1991 № 2011-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2011-12> (дата звернення: 05.05.2025).

¹⁰⁰ Селянінова А., Кузьбіда В., Хоменко Я. Аналітичне дослідження «Роль держави у соціальній реінтеграції ветеранів та ветеранок»/ Український ветеранський фонд Міністерства у справах ветеранів. Київ, 2023. Режим доступу: <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/Rol-derzhavy-u-sotsialniy-reintehratsii-veteraniv-i-veteranok.pdf>.

¹⁰¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 19 червня 2006 р. № 606 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для забезпечення житлом деяких категорій населення». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/606-2006-p#Text>; Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2021 р. № 115 «Про затвердження Порядку надання грошової компенсації для придбання житла деяким категоріям осіб, які захищали незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України, а також членам їхніх сімей». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/115-2021-p#Text>; Постанова Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2022 р. № 881 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо соціального захисту ветеранів війни». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/881-2022-p#Text>; Постанова Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2024 р. № 168 «Деякі питання забезпечення житлом ветеранів війни та членів їхніх сімей». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2024-p#Text>.

¹⁰² Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо призначення одноразової грошової допомоги : Закон України від 15.04.2025 № 4351-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4351-20> (дата звернення: 05.07.2025)

Окремо варто відзначити **Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин»¹⁰³**, який визначає правовий механізм встановлення статусу зниклої безвісти особи, створення відповідного реєстру, права родичів на соціальні виплати та їх участь у пошукових діях. Закон важливий у контексті ветеранів, які опинилися в полоні або зникли під час бойових дій. Однак не передбачає визнання цивільних партнерів такими, що мають право на компенсацію чи представлення інтересів зниклої особи, якщо партнерство не оформлено офіційно.

Аналогічно **Закон України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей»¹⁰⁴** визначає гарантії для колишніх військовополонених. Він містить положення про надання статусу, компенсацій, медичних, психологічних та соціальних послуг. Проте і тут не враховані права та участь партнерів або партнерок таких ветеранів у доступі до соціальної допомоги, попри те, що в реальному житті вони можуть бути єдиними, хто піклується про постраждалого.

На законодавчому рівні також були здійснені позитивні зрушення. Так, ухвалили Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни» щодо уточнення деяких норм закону»¹⁰⁵, яким унормовано використання електронного посвідчення ветерана. Крім того, Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо пенсійного забезпечення окремих осіб із числа учасників бойових дій, осіб із інвалідністю внаслідок війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України»¹⁰⁶ розширив доступ до пенсійних гарантій для осіб із інвалідністю внаслідок війни.

Важливі зрушення в контексті інтеграції гендерного підходу відбуваються наразі. Так, ухвалений **Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» щодо формування комплексного підходу до внутрішньої політики у ветеранській сфері» (2025)¹⁰⁷**. Уперше на рівні закону задекларовано, що держава повинна не просто забезпечувати пільги чи виплати, а створювати умови для повноцінного життя ветеранів у цивільному суспільстві, ґрунтуючись на визнанні їхньої ролі у збереженні державності. Політика має будуватися на принципах індивідуального підходу, недискримінації, довготривалої підтримки, а також – що принципово – інтеграції ветеранів у життя громад, доступу до медичних, освітніх, трудових і культурних прав.

---

¹⁰³ Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» від 12.07.2018 № 2505-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2505-19> (дата звернення: 05.05.2025).

¹⁰⁴ Закон України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» від 30.01.2024 № 3578-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3578-IX> (дата звернення: 05.05.2025).

¹⁰⁵ Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо уточнення деяких норм закону» від 08.10.2024 № 4000-IX. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4000-20> (дата звернення: 30.06.2025).

¹⁰⁶ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо пенсійного забезпечення окремих осіб із числа учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України» від 18.12.2024 № 4157-IX. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4157-20> (дата звернення: 30.06.2025).

¹⁰⁷ Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» щодо формування комплексного підходу до внутрішньої політики у ветеранській сфері» від 11 березня 2025 р. № 4285-IX. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4285-20>.

Окрема увага у законі приділяється створенню цілісної інфраструктури повернення з військової служби до цивільного життя, взаємодії між органами сектору безпеки та соціального захисту, розвитку ветеранського підприємництва та профілактиці наслідків бойового досвіду (ПТСР, залежності, суїцидальна поведінка). Значення має також намір осучаснити систему соціального захисту, забезпечити державну інформаційну систему для обліку та комунікації, що прямо відповідає на існуючі виклики – фрагментацію доступу, нестачу інформації, адміністративну складність процедур.

Таким чином, Закон створює рамкове бачення комплексної, довготривалої, недискримінаційної ветеранської політики, яка має реалізовуватися через багаторівневу міжвідомчу координацію, з урахуванням індивідуальних потреб ветеранів та їхніх родин, а також включати культурний, освітній і економічний аспекти реінтеграції.

У проєкті Закону «Про основні засади державної ветеранської політики щодо ветеранів / ветеранок російсько-української війни» (2023)¹⁰⁸ вжито інклюзивну лексику, згадується про гендерну рівність, але немає конкретних механізмів реалізації, моніторингу чи фінансування. Згадки про ЛГБТІК+ повністю відсутні в тексті. Українське законодавство формально забороняє дискримінацію, але не визнає сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність як захищені ознаки в контексті ветеранської політики, що суперечить зобов'язанням за ЄКПЛ та практикою ЄСПЛ.

Окреме значення мають стратегічні документи, затверджені Кабінетом Міністрів України. Серед них два найважливіші наразі стратегії і операційні плани:

- **Стратегія ветеранської політики до 2030 року та її Операційний план заходів із реалізації у 2024–2027 роках**¹⁰⁹, які спрямовані на забезпечення комплексної підтримки ветеранів і членів їхніх сімей через шість основних напрямів: відновлення добробуту, охорона фізичного та психічного здоров'я, доступ до освіти і працевлаштування, підтримка родин, економічна незалежність та гарантії, а також вшанування пам'яті й участь у нацбезпеці. Для її реалізації створено Координаційний штаб, який об'єднав представників усіх міністерств та ЦОВВ, розроблено та затверджено відомчі плани реалізації, створено спеціалізовані підрозділи ветеранської політики в усіх обласних військових адміністраціях, а також триває їхнє формування на рівні районних державних адміністрацій. Документ передбачає низку дій, серед яких і ті, що необхідно проводити в громадах. Зокрема, розробка та затвердження операційних планів щодо ветеранської політики на місцях. На їх реалізацію громади можуть отримати фінансування у вигляді субвенцій (для заходів підтримки, запуску діяльності фахівців із супроводу ветеранів та демобілізованих осіб на рівні громади, а також на створення громадських просторів).

¹⁰⁸ Проєкт Закону України «Про основні засади державної ветеранської політики щодо ветеранів / ветеранок російсько-української війни, ветеранів / ветеранок, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів їхніх сімей, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України» (2023). Режим доступу до ресурсу: <https://mva.gov.ua/gromadskosti/category/193-consultations-with-the-public/proekt-zakonu-ukraini-pro-osnovni-zasadi-derzhavnoi-veteranskoj-politiki>.

¹⁰⁹ Кабінет Міністрів України. Розпорядження «Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках» від 29.11.2024 № 1209-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1209-2024-p> (дата звернення: 04.05.2025).

Стратегія та Операційний план декларують інклюзивність через використання фемінітивів і загальні принципи рівності, проте це не забезпечує належного врахування гендерної специфіки. Ветеранки формально визначені як цільова група, проте їхні конкретні потреби, як-от репродуктивне здоров'я, навантаження у вигляді догляду за дітьми чи родичами, стигматизація, залишаються поза увагою через відсутність цільових заходів чи механізмів підтримки. Повністю ігноруються потреби ЛГБТІК+ спільноти – немає згадок про ЛГБТІК+ ветеранів та ветеранок, партнерів однієї статі або заходів проти дискримінації на основі СОР. Незважаючи на посилання на закон «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків», документ не містить жодної згадки про інші державні плани чи стратегії із гендерної рівності. Таким чином, хоч і є декларативні принципи рівності, стратегія не інтегрує конкретні гендерночутливі підходи, що створює ризик виключення ветеранок і ветеранів та ветеранок представників ЛГБТІК+ спільноти з процесу реінтеграції та підтримки.

- **Стратегія формування системи повернення з військової служби до цивільного життя на період до 2033 року та її Операційний план заходів із реалізації у 2025–2027 роках¹¹⁰.** Стратегія визначає комплексний підхід до реінтеграції ветеранів та ветеранок у мирне життя. Основні напрями включають захист прав та свобод, збереження здоров'я, професійну адаптацію, розвиток ветеранських спільнот, участь у суспільному житті, цифровізацію послуг, міжвідомчу координацію та розбудову відповідної інфраструктури на центральному й місцевому рівнях. Операційний план заходів деталізує конкретні кроки реалізації Стратегії, передбачає участь центральних і місцевих органів виконавчої влади та визначає індикатори результативності. Попри проголошення інклюзивності та міжвідомчої координації, Стратегії та Плану заходів також бракує системного гендерного підходу. Відсутність згадок про жінок та представників ЛГБТІК+ спільноти, а також нейтральна мова створює ризик маргіналізації цих груп у процесі повернення до цивільного життя та отримання належної державної підтримки.

Таким чином, українська ветеранська політика зробила певні кроки в напрямку гендерної чутливості, однак досі не відповідає в повному обсязі стандартам ООН, ЄКПЛ і практиці ЄСПЛ. Особливого підходу потребують групи, які потерпають від множинної дискримінації – ветеранки, ЛГБТІК+ особи, трансгендерні військові. Без чітких механізмів реалізації, моніторингу та належного ресурсного забезпечення існує ризик формалізації політики та зниження її ефективності.

---

¹¹⁰ Кабінет Міністрів України. Розпорядження «Про схвалення Стратегії формування системи повернення з військової служби до цивільного життя на період до 2033 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках» від 31.12.2024 № 1350-р // База «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1350-2024-r> (дата звернення: 03.06.2025).

3.2.3. Особливості правового статусу ЛГБТІК+ ветеранів та ветеранок

Українське законодавство ніколи не містило і не містить наразі формальних заборон для участі гомосексуальних і бісексуальних осіб у військовій службі. Це свідчить, що такі особи мають законне право служити в армії та набувати статус ветерана чи ветеранки. Водночас законодавство про ветеранів не визнає ЛГБТІК+ як окрему категорію військовослужбовців із потенційно специфічними потребами. Це призводить до того, що після завершення служби такі особи не мають доступу до спеціалізованого медичного чи психологічного обслуговування, орієнтованого на досвід дискримінації чи переслідування за сексуальною орієнтацією.

Законодавство в сфері ветеранської політики не містить жодних згадок або врахування ЛГБТІК+ як соціальної групи з унікальними потребами, не визнає партнерів таких осіб як членів сім'ї, не гарантує доступу до специфічної медичної, соціальної чи психологічної підтримки. Чинне українське законодавство не визнає цивільні партнерства, зокрема одностатеві, як юридично значущі відносини. Це має прямі наслідки для ЛГБТІК+ військовослужбовців та ветеранів: їхні партнери та партнерки не можуть бути визнані членами сім'ї й, відповідно, не мають доступу до жодної з передбачених законом пільг. Наприклад, партнери та партнерки не можуть ухвалювати медичних рішень у разі поранення, не мають права на отримання тіла для поховання в разі смерті, не отримують одноразових виплат або допомог, як це дозволено офіційним членам родини. Вони також не мають прав на пенсію у зв'язку з втратою годувальника, на участь у розподілі майна, на спадкування, відпустки за сімейними обставинами тощо. Законопроекти № 9103¹¹¹ та № 12252¹¹², покликані впровадити інститут зареєстрованих партнерств, могли б вирішити цю проблему, однак досі не ухвалені.

Певні позитивні зрушення в цьому напрямку відбуваються. Закон № 3515-ІХ дозволив військовослужбовцям подавати особисті розпорядження, у яких вони можуть вказати цивільного партнера як особу, що має право отримувати грошове забезпечення у разі загибелі, потрапляння в полон чи зникнення безвісти. Це єдиний на сьогодні механізм, що дає можливість партнерам отримати частину захисту й допомоги. Проте цей механізм є частковим і не автоматичним, оскільки вимагає попереднього волевиявлення військового, а в разі його відсутності партнер автоматично втрачає всі права. Це ще раз підкреслює потребу у впровадженні законодавчого визнання партнерських стосунків.

Також формальна відсутність заборон на службу для ЛГБТІК+ людей не означає, що вони повною мірою можуть пройти службу без утисків. Трансгендерні особи,

¹¹¹ Жеруха П. Зареєстровані партнерства для одностатевих і різностатевих пар, на підтримку законопроекту № 9103 "Про інститут реєстрованих партнерств" [Електронний ресурс] // Електронні петиції. Офіційне інтернет-представництво Президента України, 2023. Режим доступу: <https://petition.president.gov.ua/petition/185864>.

¹¹² Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення їх у відповідність до вимог статей 8 та 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Європейської конвенції з прав людини) та Регламенту Ради (ЄС) 2016/1104 про впровадження посиленої співпраці у сфері юрисдикції, застосовного законодавства та визнання та виконання рішень у справах майнових наслідків зареєстрованих партнерств» № 12252 від 27 листопада 2024 р. Режим доступу: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/45293>

Тренер робить нотатки на воркшопі «Планування та розробка адвокаційних кампаній», організованому DCAF та ГО «Горизонт Змін» у Пущі-Водиці в межах проекту, що фінансується Урядом Великої Британії.

ВІЛ-позитивні люди або ті, хто зазнає цькування за СОГІ, часто вимушено залишають службу, що ставить під сумнів їхнє право на отримання статусу ветерана. Без офіційного статусу немає доступу до ветеранських пільг, медичного обслуговування, реабілітації, освіти та житла. Сама система не враховує обставин дискримінаційного характеру, які можуть впливати на дострокове завершення служби, і не визнає ЛГБТІК+ партнерів як повноправних учасників соціальних програм для родин ветеранів.

Окремо треба виділити перешкоди в набутті статусу ветерана та доступі до послуг, із якими стикаються трансгендерні люди. Так, особи, які отримують діагноз «транссексуалізм» або «гендерна дисфорія» (F64.0, F64.8 за МКХ-10), визнаються повністю непридатними до військової служби в мирний час¹¹³. Під час воєнного стану можлива лише обмежена придатність, якщо стан не різко виражений. У випадках, коли юридичний перехід не завершився (не змінено документи), трансгендерна особа підлягає призову як особа зі статтю, вказану в документах,

¹¹³ Міжнародна класифікація хвороб десятого перегляду (МКХ-10). Версія: 2019 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://icd.who.int/browse10/2019/en>

що створює правові й етичні колізії. У разі, якщо трансгендерна людина не встигає пройти юридичну зміну статі або її медичний стан трактують як «різко виражений розлад», така особа може бути виключена з військової служби без подальшого визнання її ветераном¹¹⁴. Це унеможлиблює доступ до медичних і соціальних пільг, передбачених для ветеранів. Крім того, чинне законодавство не передбачає жодного гендерночутливого медичного супроводу для трансгендерних ветеранів.

Схожі проблеми зі статусом та медичним забезпеченням виникають у ВІЛ-позитивних військовослужбовців. Законодавство України допускає службу ВІЛ-позитивних осіб у разі контролю за хворобою (1–2 стадія, компенсований стан)¹¹⁵. Такі особи визнаються придатними або частково придатними і можуть здобути статус ветерана. Однак у реальності відсутній нормативно врегульований механізм безперервного доступу до терапії під час проходження військової служби. Це створює ризик для здоров'я військових, а в деяких випадках може призводити до вибування зі служби або уникнення служби, що ускладнює набуття правового статусу ветерана. Крім того, ВІЛ-позитивні ветерани стикаються з недостатньою кількістю спеціалізованих медичних послуг у межах системи медичного забезпечення для ветеранів.

Також, незважаючи на формальні декларації рівності, в Україні відсутній ефективний механізм запобігання та протидії дискримінації за сексуальною орієнтацією та гендерною ідентичністю. Проєкт Закону «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо боротьби з проявами дискримінації»¹¹⁶, який розширює кримінальну відповідальність за злочини з мотивів ненависті, зокрема на основі сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, у разі ухвалення зможе заповнити цю прогалину. Але станом на середину 2025 року він ще не ухвалений.

Таким чином, попри відсутність відкритих заборон, ЛГБТІК+ ветерани та ветеранки залишаються невидимими для системи, стикаються з дискримінацією, виключенням із програм підтримки, відсутністю прав для їхніх партнерів. Законопроєкти про реєстровані партнерства та зміни до кримінального законодавства щодо злочинів на ґрунті ненависті досі не ухвалені.

¹¹⁴ «Становище військових ЛГБТ+ в Україні» / [Ганна Гриценко (заг. ред.); Пилипенко В., Лазаренко М., Гриценко Г., Радіонова Н., Полякова О., Щерба Д., Дьяченко І.; рец. Тамара Марценюк]. К.: ГО «ЛГБТ Військові та їх союзники», 2025. Режим доступу: <https://www.lgbtmilitary.org.ua/wp-content/uploads/2025/05/PRINT-Army-UA-.pdf> (дата звернення: 03.05.2025).

¹¹⁵ Наказ Міністерства оборони України № 402 від 14 серпня 2008 р. «Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України». Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-08#Text>.

¹¹⁶ Проєкт Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо боротьби з проявами дискримінації» № 5488 від 13 травня 2021 р. Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71891.

Ветерани та представниця місцевої поліції виступають під час круглого столу з представниками місцевої влади у Чернівцях.

04

Стан реінтеграції ветеранів і ветеранок в Україні

4.1. Інституційна рамка: ключові програми і послуги у сфері ветеранської політики та залучені до їх формування та надання інституції, організації та особи

У межах загального огляду законодавчих та інституційних засад ветеранської політики в Україні особливе місце посідає карта надавачів послуг та механізмів доступу до них на місцевому рівні. Ухвалені національні нормативні документи створили фундамент для побудови багаторівневої та багатосуб'єктної системи надання підтримки ветеранам. Проте ефективність цієї системи значною мірою залежить від того, як вона реалізується в громадах – хто, як і за яких умов надає послуги, а також наскільки враховано реальні потреби ветеранів, зокрема жінок, осіб з інвалідністю та представників ЛГБТІК+ спільноти.

Саме на регіональному рівні вибудовується типова схема взаємодії ветерана з державними та місцевими інституціями, яка включає широкий спектр сервісів¹¹⁷. Послуги, які ветеран та ветеранка можуть отримати наразі:

- **Оформлення статусів:**
  - Отримання статусу Учасника бойових дій (УБД);
  - Отримання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни;
  - Отримання даних з Єдиного державного реєстру ветеранів війни.
- **Оформлення пільг:**
  - на житлово-комунальні послуги, придбання твердого палива і скрапленого газу;
  - на проїзд в транспорті;
  - на авто та паркування;
  - на житло / найм (оренду) житла / пільгового безоплатного капітального ремонту;
  - компенсація за належні приміщення;
  - путівки на санаторно-курортне лікування або грошову компенсацію замість неї (для осіб з інвалідністю внаслідок війни).
- **Пенсія (оформлення чи перерахунок)**
- **Грошова допомога:**
  - Одноразова;
  - щорічна разова;
  - місцеві виплати ветеранам і його родині (якщо передбачено на місцях)
- **Отримання земельної ділянки**
- **Харчування для дітей**
- **Юридичні консультації**
- **Інформаційні консультації**
- **Соціальні послуги (загалом 18 базових послуг), серед них:**
  - догляд вдома,
  - фізичний супровід,
  - соціальна адаптація
- **Охорона здоров'я**
  - Направлення на МСЕК та ВЛК
  - Первинна та вторинна допомога
  - Невідкладна допомога
  - Психологічна допомога
  - Протезування
  - Реабілітація
- **Працевлаштування та допомога з відкриттям своєї справи**
- **Навчання**
- **Спорт (виплати або/та заняття і змагання)**
- **Залученість до культурних заходів та вшанування пам'яті**
- **Захист та відновлення прав**

¹¹⁷ Твій статус – твоя сила. Довідник ветерана [Електронний ресурс] / Представник Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у Львівській області ; за підтримки програми реінтеграції та реалізації прав ветеранів «МХП Громаді». – Київ, 2025. – 138 с. Режим доступу: *локальний файл користувача / джерело за запитом*; Громадська організація «Принцип». Навігатор ветерана: цифровий інструмент підтримки ветеранів і ветеранських родин [Електронний ресурс]. 2025. Режим доступу: <https://navigator.pryncyp.org/veterans> (дата звернення: 06.06.2025).

У кожній громаді, незалежно від її типу (місто, селище чи село), ветеран або член його родини може звернутися за інформацією, консультацією та послугами таких представників державної або місцевої влади та служб:

- Центру надання адміністративних послуг (ЦНАП)¹¹⁸;
- Відповідного виконавчого комітету (міської, селищної чи сільської ради);
- Управління чи відділу соціального захисту населення або управління чи відділ з питань ветеранської політики (останні за наявності);
- Надавачів соціальних послуг (Центр соціальних служб, Територіальний центр соціального обслуговування, Центр надання соціальних послуг);
- Помічника ветерана (за наявності);
- Районного/міського ТЦК та СП ;
- Пенсійного фонду України (сервісні центри);
- Центру зайнятості (районні/міські філії);
- Медичних установ (первинного (ПМД) та вторинного рівнів, багатoproфільні лікарні (за наявності);
- Бюро правової допомоги або місцевого центру безоплатної вторинної правової допомоги.

Детальний розподіл типів сервісів за рівнями адміністративно-територіального устрою (від сільських громад до міста Києва) наведено в таблиці Додатку 1. Ця таблиця дозволяє візуалізувати, які послуги та в якій формі доступні для ветеранів залежно від масштабу громади.

Важливу роль у захисті прав ветеранів на місцях відіграє Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та його представники в регіонах. Офіси Уповноваженого, зокрема представництва в областях, здійснюють моніторинг дотримання прав ветеранів, приймають звернення щодо порушень, сприяють розв'язанню конфліктів та співпрацюють з органами місцевого самоврядування у сфері захисту прав людини. Їх діяльність особливо важлива в контексті забезпечення доступу до послуг для вразливих категорій ветеранів, включно з жінками, особами з інвалідністю та ЛГБТІК+.

Також важливо зазначити про роль представництв Міністерства у справах ветеранів України, які локалізовані переважно в обласних центрах, де діють при обласних державних адміністраціях (ОДА) або обласних військових адміністраціях (ОВА). Вони функціонують у складі структурних підрозділів, здебільшого у формі департаментів або управлінь з питань ветеранської політики, й відповідають за координацію та реалізацію державної ветеранської політики на регіональному рівні.

Інформація для ветеранів та їхніх родин у громадах надається через різні канали: особисті зустрічі, як у форматі прийому громадян, так і у вигляді відкритих заходів, круглих столів чи конференцій; телефонні гарячі лінії, які функціонують при міських і селищних радах; офіційні веб-сайти органів місцевого самоврядування

¹¹⁸ Єдиний веб-портал місцевого самоврядування «Вулик». Список центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП). Режим доступу: <https://vulyk.gov.ua/#tsnap-list> (дата звернення: 14.06.2025).

з актуальними контактами та розділами для ветеранів; друковані матеріали – оголошення, листівки, буклети, розміщені у ЦНАПах, лікарнях або адмінбудівлях; а також цифрові інструменти, такі як місцеві чат-боти чи спеціалізовані портали, якщо такі були розроблені в конкретній громаді.

Наразі відбувається поступова інституціоналізація та стандартизація сервісів, орієнтованих на ветеранів. Через реформу, ініційовану Міністерством у справах ветеранів, у ЦНАПах створюються «Єдині вікна ветерана»¹¹⁹ – спеціалізовані точки, в яких особа може отримати повний перелік адміністративних та інформаційних послуг, що стосуються ветеранського статусу.

«Єдине вікно ветерана» передбачає:

- формування єдиної бази ветеранських послуг;
- спрощення отримання документів і консультацій – в межах одного візиту або запиту;
- чітку навігацію, безбар'єрність, і зручність у приміщеннях і на веб-ресурсах;
- використання автоматизованих процесів надходження й обробки заяв (за наявності технічної спроможності).

Далі ця логіка розвивається у форматі проєкту «Я – ветеран»¹²⁰, у межах якого передбачено створення фізично автономних ЦНАПів для ветеранів як окремих установ, що функціонують виключно для підтримки осіб, які повернулися з фронту.

Ще одним важливим напрямком є розвиток так званих «Просторів турботи»¹²¹ – сервісних майданчиків, які створюються на базі медичних закладів і орієнтовані на реабілітацію, психологічну підтримку та соціальну адаптацію ветеранів, зокрема тих, хто отримав поранення. У цих просторах також мають бути наявні зони для очікування, індивідуальних консультацій, і навіть догляду за дітьми, що особливо актуально для жінок-ветеранок.

---

119 Створення та функціонування «Єдиного вікна ветерана» у ЦНАПах базується на Розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення методичних рекомендацій щодо надання адміністративних послуг ветеранам війни та особам, на яких поширюється дія Закону України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”» від 27 лютого 2024 р. № 167-р // База «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/167-2024-p> (дата звернення: 14.06.2025).

120 Проєкт реалізовується в Дніпропетровській, Закарпатській, Харківській областях і місті Києві. Міністерство у справах ветеранів України. Проєкт «Я – Ветеран»: комплексна послуга для військових та їхніх родин у ЦНАПах [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Міністерства у справах ветеранів України та регіональних органів влади. Режим доступу: <https://mva.gov.ua/presenter/category/86-novini/zruchni-ta-dostupni-poslugi-dlya-veteraniv-viyni-ta-chleniv-ihnih-simey-u-tsnap> <https://oblrada.dp.gov.ua/news/«я-ветеран»-нову-комплексну-послугу-для-військових> <https://carpathia.gov.ua/news/kompleksna-posluha-ia-veteran-vidteper-dostupna-v-41-tsnapi-zakarpattia> <https://kyivcnap.gov.ua/News/Details/71160618-c2be-497d-9181-e4bf54675177> (дата звернення: 06.06.2025).

121 Міністерство у справах ветеранів України. Простори турботи про ветерана: створення мережі кабінетів підтримки в регіональних медичних закладах [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mva.gov.ua/presenter/category/86-novini/prostori-turboti-dlya-veteraniv-veteranok-ta-ihnih-ridnih-noviy-format-pidtrimki-u-medzakladah> (дата звернення: 06.06.2025).

Представники громадських організацій, що працюють із ветеранками та ветеранами, на воркшопі «Методи досліджень та збір даних», організованому DCAF та ГО «Горизонт Змін» у Києві в межах проекту, що фінансується Урядом Великої Британії.

Паралельно, відповідно до Наказу Міністерства у справах ветеранів України від 5 червня 2024 року № 168¹²², на всіх рівнях, а саме від громади до області, впроваджуються уніфіковані стандарти для ветеранських просторів. Це спеціалізовані хаби, які не лише забезпечують доступ до послуг, а й формують спільноти, підтримують ветеранське лідерство, розвиток ініціатив, громадянську активність. Методичні рекомендації до стандартів передбачають обов'язкову наявність консультаційних, освітніх, психологічних, спортивних зон і зон дозвілля, а також врахування безбар'єрності та потреб різних категорій ветеранів. Фінансування здійснюється за рахунок державного, місцевого бюджету або з інших джерел, не заборонених законом.

У структурі послуг важливе місце посідає діяльність фахівців із соціального супроводу ветеранів, що регулюється «Порядком забезпечення діяльності фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб»¹²³. Вони є ключовою ланкою між ветераном і державними сервісами, зокрема в малих громадах, де доступ до послуг ускладнений. Хоча законодавчо не передбачено спеціального фокусу на жінках-ветеранах або ЛГБТІК+ особах, індивідуалізований підхід, передбачений документом, дозволяє враховувати ці потреби в межах реалізації політики на місцях.

¹²² Наказ Міністерства у справах ветеранів України від 5 червня 2024 р. № 168 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо створення та функціонування ветеранських просторів» [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0168923-24> (дата звернення: 06.06.2025)

¹²³ Кабінет Міністрів України. Постанова від 16 вересня 2022 р. № 881 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо соціального захисту ветеранів війни» (зі змінами, внесеними постановою КМУ від 28 лютого 2024 р. № 115) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/881-2022-п#Text> (дата звернення: 06.07.2025).

Не менш важливою інституційною ланкою є спеціалізовані управління та відділи з питань ветеранської політики при обласних, міських і районних державних адміністраціях¹²⁴. Їхня функція – не лише в координації між структурами, а й у впровадженні комплексного підходу до підтримки ветеранів. Разом із розширенням повноважень місцевих органів, ці підрозділи можуть розробляти регіональні програми, проводити аналіз потреб, сприяти створенню інклюзивного середовища.

На різних рівнях державної та місцевої влади також створюються консультативно-дорадчі ради у справах ветеранів¹²⁵. Це платформи, які залучають представників громадянського суспільства, родини загиблих, самих ветеранів до аналізу ситуації, підготовки рішень, взаємодії з владою. Такі ради сприяють виявленню реальних потреб, а також інтеграції досвіду ветеранів у формування місцевої політики.

Щодо гендерної складової, більшість регіонів декларує дотримання принципів гендерної рівності, зокрема у рамках виконання Національного плану дій за резолюцією Ради Безпеки ООН 1325, програм запобігання насильству чи торгівлі людьми. Водночас реальне врахування гендерної перспективи є фрагментарним. Попри наявні методичні рекомендації щодо гендерного аналізу, аудиту чи бюджетування, в багатьох громадах гендерні радники не залучені, оцінка потреб не проводиться, а програми залишаються декларативними або дублюються без координації.

Фінансування системи ветеранських послуг забезпечується як за рахунок державного бюджету, так і через місцеві бюджети. Важливо зазначити, що наразі оформлення землі під час воєнного стану неможливе, оскільки це право обмежене. Так само через недостатню кількість коштів в бюджеті на рівні держави припинено фінансування санітарно – курортного лікування, але можливе фінансування малих ініціатив із місцевого бюджету. Однак у випадках, коли йдеться про інформування жінок-ветеранок або про підтримку ініціатив ЛГБТІК+ спільноти, часто зазначаються альтернативні джерела фінансування – гранти, партнерські програми або кошти донорів. Це свідчить про недостатню інтеграцію таких потреб у бюджетні плани на національному й місцевому рівнях.

У результаті, навіть попри наявність законодавчих підстав і певної інституційної архітектури, реалізація ветеранської політики в громадах нерідко обмежується браком ресурсів, кадрів, знань і системності, особливо в малих громадах. Саме тому важливо розвивати ініціативи між громадами, підтримку з боку громадських організацій, ветеранських об'єднань, релігійних громад, бізнесу та міжнародних партнерів. Вони часто забезпечують гнучкість, чутливість до реальних потреб ветеранів і створюють моделі підтримки, які з часом можуть бути масштабовані на державному рівні.

¹²⁴ Кабінет Міністрів України. Постанова від 11 липня 2023 р. № 702 «Про деякі питання діяльності територіальних органів Міністерства у справах ветеранів та підрозділів з питань ветеранської політики» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-diiialnosti-terytorialnykh-orhaniv-ministerstva-u-spravakh-veteraniv-ta-pidrozdiliv-s702-110723> (дата звернення: 06.06.2025).

¹²⁵ Міністерство у справах ветеранів України. Консультативно-дорадчі органи (Рада ветеранів, Громадська рада тощо) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mva.gov.ua/category/189-advisory-and-consultative-bodies> (дата звернення: 06.06.2025); Уповноважений Президента України. Положення про Консультативну раду у справах ветеранів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/273/2020> (дата звернення: 06.07.2025)

Також надзвичайно важливу роль у ветеранській політиці в Україні відіграють неурядові організації, ветеранський рух, бізнес, церква, волонтерські ініціативи та міжнародні партнери відіграють ключову роль у підтримці реінтеграції ветеранів, особливо в умовах повномасштабної війни після 2022 року. Саме ці актори часто першими заповнюють прогалини, які залишає держава – зокрема у сфері психосоціальної підтримки, гендерно-чутливих послуг та допомоги ЛГБТІК+ і жінкам-ветеранам.

Неурядові організації часто забезпечують психологічну допомогу, кар'єрну підтримку, реабілітаційні програми, а також адвокатує права ветеранів, включно з непередставленими групами. Значну роль відіграє ветеранський активізм, адже самі ветерани створюють спільноти взаємопідтримки, долучаються до місцевого самоврядування, відкривають бізнеси й організації.

Бізнес починає відігравати все більшу роль: компанії відкривають вакансії для ветеранів, запускають адаптаційні програми, окремі банки пропонують пільгові умови для ведення ветеранського бізнесу. Водночас системна співпраця бізнесу з державою та ветеранським сектором лише формується.

Церква та релігійні організації часто є джерелом моральної підтримки, особливо у невеликих громадах. Вони проводять капеланське служіння, ініціюють гуманітарну допомогу, організують програми підтримки і реабілітації.

Волонтерські ініціативи залишаються основою підтримки з 2014 року: багато з них перетворилися на професійні структури, які надають допомогу з лікуванням, реабілітацією, житлом, працевлаштуванням та юридичними питаннями. Водночас у 2022–2024 роках активізувався і локальний волонтерський рух, який особливо ефективний у громадах, де не завжди присутні державні служби.

Міжнародні партнери, що діють, – це Організація Об'єднаних Націй (ООН), Організація Північноатлантичного договору (НАТО), Європейський Союз (ЄС), Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), Програма розвитку ООН (ПРООН), а також численні міжнародні фонди, зокрема Міжнародний фонд «Відродження» (IRF), Фонд «Kvinna till Kvinna» («Жінка для жінки»), «Фонд імені Генріха Бюлля» (Heinrich Böll Stiftung), не лише надають фінансування, а й підтримують інституційний розвиток, зокрема гендерну інтеграцію в політику реінтеграції ветеранів, розробку стандартів реабілітації, навчальні програми, а також програми підтримки для жінок та ЛГБТІК+ ветеранів.

Загалом, в Україні саме громадянське суспільство та міжнародні актори стали рушіями інноваційного та більш інклюзивного підходу до ветеранської політики, часто формуючи нові стандарти раніше за державу.

Таким чином рамка ветеранської політики в Україні охоплює державні, регіональні та місцеві рівні. Центральну роль відіграє Міністерство у справах ветеранів, його представництва в ОДА/ОБА, а також Уповноважений Верховної Ради з прав людини. На місцях послуги надають ЦНАПи, управління соціального захисту, служби зайнятості, медичні заклади та помічники ветеранів. Діють ініціативи

«Єдине вікно ветерана», «Я – ветеран», «Простори турботи», а також соціальні радники. Консультативно-дорадчі ради забезпечують участь ветеранів у формуванні політики. Хоча закріплено інститут гендерних радників, їхнє залучення на практиці обмежене. Ветеранська політика реалізується за різними моделями: інституційною, громадсько-центрованою, фрагментованою або цифрово-орієнтованою – залежно від можливостей регіону та рівня залучення громади.

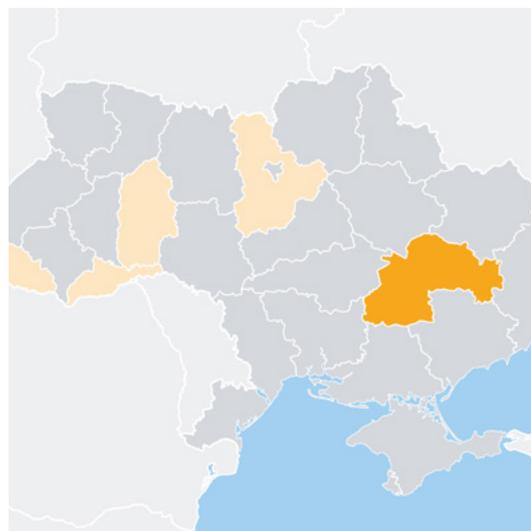

Команда проєкту готується презентувати результати мапінгу послуг і політик щодо реінтеграції ветеранів та ветеранок під час круглого столу з представниками місцевої влади у Чернівцях.

4.2. Опис локального контексту та огляд послуг і практик реінтеграції ветеранів і ветеранок в пілотних регіонах

4.2.1. Дніпропетровська область

Дніпропетровська область є однією з найбільших в Україні як за площею – 31914 км², так і за чисельністю населення – понад 3,1 млн осіб¹²⁶. Адміністративний поділ області включає 7 районів. В області функціонує 86 територіальних громад, які об'єднують загалом 1501 населений пункт. Зокрема, це 22 міста, 44 селища міського типу та 1435 сільських населених пунктів¹²⁷. Область є важливим промисловим, логістичним і безпековим центром, а також має провідне значення в розбудові ветеранської політики. Також

Дніпропетровська область межує і лінією безпосереднього зіткнення між Україною та Російською Федерацією. Після початку повномасштабного вторгнення область прийняла значну кількість внутрішньо переміщених осіб, а також організації та інституції, евакуйовані з Донецької області¹²⁸. Це все має вплив на навантаження на соціальні й адміністративні служби, зокрема в контексті обслуговування ветеранів і ветеранських спільнот, зокрема у сфері надання медичної допомоги.

Станом на 1 квітня 2025 року в області було зареєстровано 109 253 особи, що належать до категорії ветеранів війни та прирівняних до них осіб¹²⁹. У період з 24.02.2022 по 01.04.2025 статус ветерана війни отримали 49 577 осіб, з них 48 494 чоловіки та 1 083 жінки (2,2% від загальної кількості)¹³⁰. Це свідчить про низький рівень представленості жінок серед нових ветеранів, попри активну участь жінок у війні. Найчисельніші вікові категорії: 36–40 років (8 596), 41–45 років (7 808), 46–50 років (7 335)¹³¹. Також у цей період статус особи з інвалідністю внаслідок війни отримали 2 707 осіб, з них лише 43 жінки (1,6% від загальної кількості), що також демонструє недостатній облік або недооцінку впливу війни на здоров'я жінок-військових¹³².

¹²⁶ Децентралізація в Дніпропетровській області [Електронний ресурс] // Портал «Децентралізація». Режим доступу: <https://decentralization.ua/areas/0562> (дата звернення: 06.05.2025).

¹²⁷ Там само.

¹²⁸ Суспільне. Дніпропетровщина прийняла понад 450 тисяч ВПО – до яких міст та громад переїхала найбільша кількість переселенців [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://suspijne.media/dnipro/930571-dnipropetrovsina-prijnala-ponad-450-tisac-vpo-do-akih-mist-ta-gromad-pereihala-najbilsa-kilkist-pereselenciv> (дата звернення: 06.06.2025).

¹²⁹ Міністерство у справах ветеранів України. Відповідь на запит публічної інформації № 0805-05 від 01.05.2025 щодо кількості ветеранів війни, які набули статус після 24.02.2022. 1 арк. Отримано: 01.05.2025.

¹³⁰ Там само.

¹³¹ Там само.

¹³² Міністерство у справах ветеранів України. Відповідь на запит на публічну інформацію № 0805-04 від 01.05.2025 щодо кількості осіб, які отримали статус особи з інвалідністю внаслідок війни після 24.02.2022. 1 арк. Отримано: 01.05.2025.

Реалізація ветеранської політики в області координується Управлінням з питань ветеранської політики Дніпропетровської ОВА¹³³, до складу якого входять 24 особи¹³⁴. До його повноважень належать реалізація державної політики у сфері соціального захисту ветеранів та членів їхніх родин, участь у формуванні й реалізації обласних та регіональних програм, спрямованих на реабілітацію, перекваліфікацію, працевлаштування, психологічну підтримку й інші аспекти реінтеграції ветеранів і ветеранок. Управління здійснює координацію між органами місцевого самоврядування, територіальними підрозділами центральних органів виконавчої влади, комунальними установами та ветеранськими організаціями. Воно також відповідає за нормативно-правовий супровід реалізації ветеранської політики, готує пропозиції до обласного бюджету, забезпечує облік потреб ветеранів, веде захист персональних даних, а також здійснює навчально-методичну підтримку фахівців, залучених до надання послуг. У цілому, Управління виконує ключову роль у забезпеченні системності, безперервності й адаптивності реалізації ветеранської політики на рівні Дніпропетровської області.

Також в Дніпропетровській ОВА функціонує постійна комісія обласної ради у справах ветеранів війни, осіб з інвалідністю внаслідок війни та дітей війни, яка виконує дорадчу, моніторингову та контрольну функцію щодо реалізації обласних програм, рішень та ініціатив, що стосуються ветеранів. Окрім цього, діє Департамент соціального захисту населення облдержадміністрації, який відповідає за адміністрування соціальних послуг, забезпечення пільг, компенсацій, адресної допомоги, зокрема і ветеранам у складних життєвих обставинах.

В області активно впроваджується інститут фахівців із соціального супроводу ветеранів, які працюють у ЦНАПах, органах місцевого самоврядування або комунальних установах.¹³⁵ Наразі в області діє 18 комунальних закладів (установ)/ некомерційних підприємств Дніпропетровської області в яких працевлаштовані фахівці із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб¹³⁶.

Дніпропетровська ОВА формує та впроваджує цільові програми підтримки для ветеранів(ок)ю зокрема Комплексну програму підтримки ветеранів війни, членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць України Дніпропетровської області на 2024 –

---

133 Розпорядження голови Дніпропетровської обласної державної адміністрації «Про затвердження Положення про управління з питань ветеранської політики Дніпропетровської обласної державної адміністрації» від 22.11.2023 № 3-495.0.3-25. Режим доступу до ресурсу: <https://adm.dp.gov.ua> (дата звернення: 14.06.2025)

134 Дніпропетровська обласна військова адміністрація. Відповідь на запит громадської організації «Спільна користь» від 21.04.2025 № 2025/04-21/2 щодо програм підтримки ветеранів. Лист № 190/0/48-25 від 28.04.2025.

135 Методичні рекомендації щодо організації діяльності фахівців із соціального супроводу ветеранів війни, членів їхніх сімей та членів родин загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України Затверджені Наказом Міністерства у справах ветеранів України № 189 від 24.10.2023

136 Дніпропетровська обласна державна адміністрація. Інформація щодо комунальних закладів (установ)/некомерційних підприємств Дніпропетровської області, в яких працевлаштовані фахівці із супроводу ветеранів війни та демобілізованих [PDF-документ]. Режим доступу до ресурсу: <https://adm.dp.gov.ua/veteranam> (дата звернення: 14.06.2025).

2028 роки¹³⁷ та Комплексну програму з соціальної підтримки, реабілітації осіб, які брали безпосередню участь у здійсненні заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, та членів їхніх сімей у Дніпропетровській області на 2020 – 2025 роки¹³⁸. Наразі також був створений регіональний план заходів на 2025 – 2027 роки з реалізації Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року у Дніпропетровській області¹³⁹. Останній передбачає аналіз потреб ветеранів та ветеранок, а також розширення і поглиблення доступу до послуг і пільг ветеранам. Програми охоплюють широкий спектр послуг, але поки що не враховують специфіку потреб жінок – ветеранок або ЛГБТІК+ ветеранів та ветеранок як окремих категорій.

У межах ОВА також діє Регіональна цільова соціальна програма розвитку сімейної та гендерної політики у Дніпропетровській області на 2023 – 2027 роки¹⁴⁰, але її практична реалізація наразі має обмежений прикладний характер. Формально програма передбачає впровадження гендерного підходу у діяльність органів влади та підтримку принципів рівності, однак її змістова складова зосереджена переважно на символічних та репрезентативних заходах. Значна частина бюджетних асигнувань спрямовується на організацію урочистостей, нагороджень до свят, відзначення досягнень жінок, а не на системну інституційну трансформацію чи розбудову механізмів гендерної рівності. У результаті, попри декларативну наявність програми, наразі вона не створює стійкого впливу на політики, сервіси чи інституційні практики, пов'язані з підтримкою жінок, зокрема ветеранок, або вразливих груп за гендерною ознакою.

У Дніпропетровській області функції з реалізації ветеранської політики покладено на кожен територіальну громаду в усіх районах¹⁴¹. Залежно від організаційної структури громади, ці завдання виконуються по-різному. У ряді громад створено окремі відділи з роботи з ветеранами; в інших – відповідні повноваження делеговано працівникам відділів соціального захисту. Також ці функції можуть бути передані комунальним установам або некомерційним підприємствам.

137 Дніпропетровська обласна рада. Рішення «Про внесення змін до рішення обласної ради від 21 червня 2024 року № 394-20/VIII «Про Комплексну програму підтримки ветеранів війни, членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України Дніпропетровської області на 2024 – 2028 роки» № 273-20/VIII. Режим доступу: <https://oblrada.dp.gov.ua/rishennia/pro-vnesennia-zmin-do-rishennia-oblasno-273/> (дата звернення: 14.06.2025).

Дніпропетровська обласна рада. Рішення «Про внесення змін до рішення обласної ради від 21 червня 2024 року № 394-20/VIII «Про Комплексну програму підтримки ветеранів війни, членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України Дніпропетровської області на 2024 – 2028 роки» № 290-20/VIII. Режим доступу: <https://oblrada.dp.gov.ua/rishennia/pro-vnesennia-zmin-do-rishennia-oblasno-290/> (дата звернення: 14.06.2025).

138 Дніпропетровська обласна рада. Рішення «Про внесення змін до рішення обласної ради від 27 березня 2020 року № 570-22/VII «Про Комплексну програму з соціальної підтримки, реабілітації учасників АТО/ООС, членів їхніх сімей у Дніпропетровській області на 2020–2022 роки» та продовження терміну її дії до 2025 року» № 180. Режим доступу до ресурсу: <https://oblrada.dp.gov.ua/rishennia/pro-vnesennia-zmin-do-rishennia-oblasno-180/> (дата звернення: 11.06.2025); Дніпропетровська обласна рада. *Про внесення змін до рішення обласної ради № 221 // Офіційний сайт Дніпропетровської обласної ради.* Режим доступу до ресурсу: <https://oblrada.dp.gov.ua/rishennia/pro-vnesennia-zmin-do-rishennia-oblasno-221/> (дата звернення: 14.06.2025).

139 Розпорядження голови державної адміністрації від 15.01.2025 №3-17.0.3.3-25 «Про затвердження регіонального плану заходів на 2025 – 2027 роки з реалізації Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року у Дніпропетровській області».

140 Дніпропетровська обласна рада. *Про внесення змін до рішення обласної ради № 256 // Офіційний сайт Дніпропетровської обласної ради.* Режим доступу до ресурсу: <https://oblrada.dp.gov.ua/rishennia/pro-vnesennia-zmin-do-rishennia-oblasno-256/> (дата звернення: 13.06.2025).

141 Дніпропетровська обласна військова адміністрація. *Контактна інформація для взаємодії з ветеранським сектором [PDF].* Режим доступу до ресурсу: <https://adm.dp.gov.ua/storage/app/media/VETERAN/02-04-2025/kontaktu.pdf> (дата звернення: 06.06.2025).

Кожна територіальна громада формує свій план і програму дій в сфері реалізації політики ветеранів відповідно до своїх ресурсів та можливостей. Різниця між територіальними громадами доволі суттєва. Наприклад в місті Дніпро є високий рівень інституційної спроможності у сфері ветеранської політики. Тут створено окремий підрозділ з питань ветеранів при міській раді, діє декілька ветеранських просторів, активно працюють фахівці соціального супроводу, а також реалізуються партнерські ініціативи з міжнародними організаціями, такими як «IREX», «Pact», «GIZ». У місті налагоджено систему доступу до адміністративних послуг через «єдині вікна» у ЦНАПах, а також поширюється інформація через спеціалізовані онлайн-платформи та друковані матеріали.

Натомість у багатьох сільських або малих територіальних громадах функції з реалізації ветеранської політики часто покладені на загальні відділи соціального захисту. Відсутні спеціалізовані простори для ветеранів, а доступ до програм перепідготовки або медичних послуг є обмеженим через географічну віддаленість або нестачу персоналу. Інформування здебільшого відбувається через оголошення в сільрадах або передається усно. У таких громадах роль громадських ініціатив або ЦНАПів значно важливіша для забезпечення базового рівня доступу до послуг.

Окремо треба зазначити, що у Дніпропетровській області на всіх рівнях – обласному, районному та місцевому – існують та активно створюються ветеранські простори – багатофункціональні заклади, метою діяльності яких є реінтеграція ветеранів війни, шляхом надання всебічної підтримки шляхом надання інформаціях, консультацій та організації їх реабілітації та адаптації¹⁴². Наразі в області функціонує 28 ветеранських просторів, які створені частково або повністю за сприяння центральної або місцевої влади. Водночас, існують ветеранські простори, що створені громадськими організаціями, волонтерами та активістами. Таких нараховується більше 10¹⁴³.

Гарною практикою є координація між різними рівнями владами і структурами для створення повністю інклюзивного простору для ветеранів та ветеранок. Одним з прикладів може бути відкриття в регіоні кабінету «Простір турботи про ветерана». Це інклюзивний соціальний простір для підтримки захисників та захисниць, які проходять реабілітацію після поранень або хвороб. Ініціатива реалізована за участі Міністерства у справах ветеранів, Міністерства охорони здоров'я, Дніпропетровської ОВА, БФ «Повернись живим» та за фінансування ПАТ «Укрнафта». На площі 100 м² облаштовано комфортне середовище з юридичними, соціальними, психологічними та кар'єрними консультаціями. Простір є повністю безбар'єрним і орієнтованим на гідність, повагу та ефективну реінтеграцію ветеранів у цивільне життя¹⁴⁴.

¹⁴² Міністерство ветеранів України. Наказ "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо створення та функціонування ветеранських просторів" від 05.06.2024 № 168. Режим доступу до ресурсу: https://mva.gov.ua/media/1/kablukova/Наказ_Мінветеран_від_05.06.2024_168_Про_затвердження_Методичних_рекомендацій_щодо_створення_та_функціонування_ветеранських_просторів_4.pdf (дата звернення: 04.06.2025).

¹⁴³ Міжнародний фонд «Відродження». Довідник «Ветеранські простори України» [Електронний ресурс]. Київ, 2023. Режим доступу: <https://www.irf.ua/publication/dovidnyk-veteranski-prostory-ukrayiny> Назва з екрана. (дата звернення: 04.06.2025).

¹⁴⁴ Дніпропетровська обласна військова адміністрація. «У Дніпропетровській області відкрили перший кабінет "Простір турботи про ветерана"». Режим доступу до ресурсу: <https://adm.dp.gov.ua/news/u-dnipropetrovskii-oblasti-vidkryly-pershyy-kabinet-prostir-turboty-pro-veterana> (дата звернення: 08.06.2025).

Інфраструктура адміністративних послуг в області є дуже розвинутою: 161 точка доступу до адміністративних сервісів (63 головні офіси ЦНАП, 17 філій, 78 віддалених місць і 3 мобільні офіси), в яких працює 242 Єдиних вікна, де ветерани війни та члени їх сімей за один візит можуть отримати максимальну кількість адміністративних послуг.¹⁴⁵ Також ветерани можуть отримати консультацію, інформацію та допомогу щодо ветеранських послуг в рамках комплексного сервісу «Я – Ветеран»¹⁴⁶.

Ветерани та ветеранки також мають доступ до оформлення пенсійних, житлових і транспортних пільг і компенсацій. Серед них – безоплатне надання житла, пільгова іпотека під 3% для осіб з інвалідністю I–II груп, компенсація до 50% вартості житла, а також соціальне житло. Крім того, передбачена компенсація оренди житла – до 75% вартості, залежно від населеного пункту, та безоплатний ремонт житла один раз на 10 років, за умови дотримання низки критеріїв. Оформлення цих програм відбувається через ЦНАП, органи соціального захисту населення або онлайн через портал «Дія». Всі послуги є уніфікованими.

Також у Дніпропетровській області ветерани та військовослужбовці можуть отримати безоплатну юридичну допомогу від громадських ініціатив, зокрема від «Юридичної сотні», «ЮрШтаб» (онлайн-формат, анонімно) та сервісу E-sprava, що пропонує консультації як онлайн, так і особисті. Державна система безоплатної правової допомоги наразі проходить реорганізацію – місцеві центри припинили роботу з квітня 2024 року, а їхні функції передані Південно-Східному міжрегіональному центру, який є основним розпорядником правничої допомоги в області.

Ветерани та ветеранки на формально рівних засадах мають право на безоплатне лікування, реабілітацію, протезування та психологічну підтримку. Безкоштовну медичну допомогу можна отримати у військових шпиталях (зокрема 38-й госпіталь у Дніпрі), державних і комунальних медичних закладах, а також у 47 приватних лікарнях, що мають контракти з НСЗУ. Серед спеціалізованих установ виділяються реабілітаційне відділення Міської клінічної лікарні №4 у Дніпрі, центр «Солоний Лиман», Криворізька міська лікарня №5, міська лікарня №1 у Кам'янському, а також Слобожанська центральна лікарня – всі надають комплексні реабілітаційні послуги безоплатно. Для протезування передбачено покрокову процедуру через ВЛК, ЦНАП та соціальні служби. Також відкрито обласний госпіталь ветеранів у Дніпрі та Роздорах, а національного рівня допомогу забезпечує центр SUPERHUMANS¹⁴⁷. Окремо треба зазначити про три реабілітаційні центри в рамках проєкту Recovery¹⁴⁸.

145 Міністерство у справах ветеранів України. Зручні та доступні послуги для ветеранів війни та членів їхніх сімей у ЦНАП [Електронний ресурс] // Міністерство у справах ветеранів України : [офіційний сайт]. 2023. Режим доступу: <https://mva.gov.ua/presenter/category/86-novini/zruchni-ta-dostupni-poslugi-dlya-veteraniv-viyni-ta-chleniv-ihnih-simey-u-tsnap>. Назва з екрана.

146 Міністерство ветеранів України. Зручні та доступні послуги для ветеранів війни та членів їхніх сімей у ЦНАП // Пресцентр Міністерства ветеранів. Режим доступу до ресурсу: <https://mva.gov.ua/presenter/category/86-news/zruchni-ta-dostupni-poslugi-dlya-veteraniv-viyni-ta-chleniv-ihnih-simey-u-tsnap-1?utm> (дата звернення: 12.06.2025).

147 Superhumans Center. Інформація про діяльність: <https://www.superhumans.com/en/> (дата звернення: липень 2025).

148 Recovery UA. Про мережу реабілітаційних центрів: <https://recoveryua.org/en/home> (дата звернення: липень 2025).

Крім того, згідно з інтерактивною картою Національної служби здоров'я України (НЗСУ)¹⁴⁹ у Дніпропетровській області зубопротезування також входить до переліку безоплатних медичних послуг для ветеранів. Станом на червень 2025 року такі послуги надають 26 акредитованих медичних установ у регіоні. Це дозволяє забезпечити ветеранам широкий доступ до якісної стоматологічної допомоги, зокрема протезування, без фінансового навантаження, за умови наявності відповідного направлення. Усі ці інституції формально обслуговують ветеранів, проте не мають чітко сформульованих протоколів, адаптованих до чутливих категорій бенефіціарів.

Для проходження соціально-психологічної адаптації діють санаторії «Сонячний» та «Орлівщина», що приймають ветеранів та ветеранок за направленням органів соціального захисту. Психологічна допомога та підтримка теж надаються за уніфікованими схемами. Проте дослідження свідчать, що ветерани з травмами, пов'язаними з сексуальним насильством, дискримінацією або втратами, мають специфічні ознаки травматизації, які потребують адаптованих підходів. Це особливо актуально для жінок та ЛГБТ-ветеранів, які можуть стикатися з подвійною стигматизацією.

У Дніпропетровській області ветерани, особи з інвалідністю внаслідок війни та члени їхніх родин можуть пройти професійну адаптацію, яка включає первинну підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації або здобуття нової спеціальності. Також можливе отримання другого (магістерського) рівня освіти на основі першого – зі скороченим строком навчання. Вартість навчання компенсується державою. Навчання організовується через заклади профтехосвіти Державної служби зайнятості або інші ліцензовані заклади. Для цього потрібно звернутися до підрозділу з питань ветеранської політики (у районній державній адміністрації або виконавчому органі громади), пройти профорієнтацію, отримати направлення та укласти тристоронній договір із закладом освіти. Крім того, передбачено безкоштовні ваучери на навчання для ветеранів, які отримали поранення, травму чи захворювання під час війни. Ваучери видає Державна служба зайнятості – для цього потрібно подати онлайн-заявку через контакт-центр або звернутись особисто. Ці послуги від державних і місцевих органів і служб також є уніфікованими, система освіти і працевлаштування у регіоні не передбачає преференцій або підтримки позитивної дискримінації. У публічних оголошеннях щодо вакансій або курсів бракує гендерно-інклюзивних формулювань або квотування для жінок, осіб з інвалідністю, трансгендерних осіб чи ЛГБТ-ветеранів.

Гендерний підхід реалізується через поодинокі ініціативи, що впроваджуються переважно силами донорів або неприбуткових організацій. Наприклад Жіночий центр працевлаштування, що працює у Дніпрі, проводить тренінги для внутрішньо переміщених осіб, ветеранок і жінок з інвалідністю. Створений за підтримки міжнародних партнерів (ООН, Данія), який допомагає з профорієнтацією,

¹⁴⁹ Міністерство охорони здоров'я України / Національна служба здоров'я України. *Пілотний проєкт з безоплатного зубопротезування ветеранів та інших осіб, які захищали державу – інтерактивна карта надавачів послуг*. Режим доступу до ресурсу: <https://edata.e-health.gov.ua/e-data/dashboard/pilotnyi-proekt-zuboprotezuvannia-map> (дата звернення: 07.06.2025).

працевлаштуванням та перекваліфікацією¹⁵⁰. Водночас проєкт «Reskilling Ukraine», який впроваджується шведською ГО «Beredkspalsyftet» за підтримки Міністерства економіки України, демонструє саме фокус на жінках та ветеранках, де жінкам пропонують курси та навчання із таких професій як водії, операторки екскаваторів, фронт – енд лоудерів, операторів сонячних електростанцій, тощо. Однак не все навчання є гендерно сприятливим. Наприклад, навчальна онлайн-програма «Дружина ветерана», хоч і корисна, має стереотипно гендероване спрямування, розрахована на роль жінки як підтримувальної фігури для чоловіка-військового, а не як самостійної професіоналки чи ветерана.

В Дніпропетровській області реалізується державна програма спорту для ветеранів. Ця ініціатива надає можливість ветеранам та учасникам бойових дій з інвалідністю отримувати щоквартальну фінансову допомогу в розмірі 1 500 грн для відвідування спортивних залів, басейнів та інших закладів фізичної культури. Також окремо Дніпровський державний університет внутрішніх справ університет працює з ветеранами окремо і проводить тренування зі змішаних єдиноборств (боксу, боротьби), армреслінгу та настільного тенісу для осіб з вадами опорно-рухового апарату¹⁵¹.

У Дніпропетровській області діє низка громадських організацій, які надають підтримку ветеранам, зокрема жінкам-ветеранкам та представникам ЛГБТ+ спільноти.

Серед найактивніших організацій, що працюють із широкою ветеранською аудиторією, варто виділити Veteran Hub, який надає кризову психологічну допомогу, організовує групи підтримки та консультації для ветеранів і членів їхніх родин. Український ветеранський фонд також реалізує програми підтримки, в тому числі ті, що включають компонент роботи з ЛГБТ+ ветеранами та жінками-ветеранками.

Що стосується підтримки саме жінок-ветеранок, важливу роль відіграє Жіночий ветеранський рух (UWVM), який об'єднує ветеранку для захисту їхніх прав, посилення присутності в секторі безпеки, розвитку лідерського потенціалу та участі в процесах державотворення. У Дніпропетровській області також діє Коаліція ветеранок та волонтерок, яка складається з понад 30 активних жінок, надає підтримку, проводить тренінги й адвокаційні заходи. ГО «Спільна дія» – це громадська організація, яка активно працює в Дніпропетровській області в сфері захисту прав ветеранів, зокрема приділяючи увагу інклюзивності та підтримці вразливих категорій, таких як жінки-ветеранки та представники ЛГБТ+ спільноти.

Для представників ЛГБТ+ ветеранської спільноти в Україні діє ГО «Українські ЛГБТ+ військові та ветерани за рівні права», що об'єднує понад 500 учасників, з фокусом на правозахист, адвокацію та створення безпечного середовища для самореалізації.

¹⁵⁰ Дніпропетровська обласна військова адміністрація / Телеканал «ДніпроTV». *Тренінг для підприємниць: нові можливості для ВПО, ветеранок і жінок з інвалідністю*. Режим доступу до ресурсу: <https://dnipro.tv/news-dnipro/treninh-dlia-pidpriemnyts-u-dnipri-novi-mozhlyvosti-dlia-vpo-veteranok-i-zhinok-z-invalidnistiu/?utm> (дата звернення: 12.06.2025).

¹⁵¹ Дніпровський державний університет внутрішніх справ. *Офіційний веб-сайт*. Режим доступу до ресурсу: <https://dduvs.edu.ua/> (дата звернення: 08.06.2025).

У Дніпрі також активна спільнота VETERANKA, яка розвиває ідею жіночої військової форми, обміну досвідом і підтримки між ветеранками.

У сфері психологічної підтримки жінок-ветеранок важливу роль виконує громадський рух «Gender Stream», який організовує спеціалізовану гарячу лінію, індивідуальні консультації та групові сесії. Також у регіоні діють локальні жіночі ініціативи, наприклад, група «Лівий берег» у Дніпрі, яка проводить зустрічі для жінок із досвідом війни, зокрема тих, хто має інвалідність.

Окремої уваги заслуговує проєкт «ТитаниUA»¹⁵² – це соціально-освітній проєкт для ветеранів, що реалізується під патронажем Голови Дніпропетровської ОВА Сергія Лисака. Ініціатива покликана сприяти поверненню захисників до цивільного життя через створення підтримуючої спільноти за принципом «рівний-рівному». Проєкт охоплює напрями соціалізації, навчання, працевлаштування, патріотичного виховання та наставництва, а також формує культуру поваги до ветеранів у тилу. У межах проєкту «ТитаниUA» учасники отримують доступ до зустрічей, спортивних заходів, програм з перекваліфікації та підтримки підприємництва.

Інформування ветеранів та ветеранок в Дніпропетровській області відбувається через офіційні сайти¹⁵³, особисте спілкування, соціальні мережі. Важливо зазначити, що Дніпровська ОВА розробила путівник ветерана «Піксель»¹⁵⁴, де зібрана корисна та важлива інформація щодо шляху адаптації ветерана до мирного життя. В путівнику окреслені такі напрями як реабілітація, протезування, навчання, робота, власна справа, спорт, відпочинок, де кожній сфері присвячений розділ, в якому міститься детальна інформація з посиланнями на корисні ресурси, контактами відповідних закладів та організацій. Путівник доступний на веб-сайті Дніпропетровської ОВА й інформація в ньому постійно оновлюється.

Загалом, мапування вказує на високий рівень організаційної інфраструктури та функціональної спроможності області в реалізації загальної ветеранської політики. Водночас спостерігається критичний дефіцит інклюзивного дизайну програм і відсутність цілеспрямованої підтримки жінок та представників ЛГБТІК+ спільноти. Це вимагає адаптації політики реінтеграції із залученням цільових компонентів, розвитку професійної спроможності служб та застосування принципів впровадження гендерного підходу на всіх рівнях.

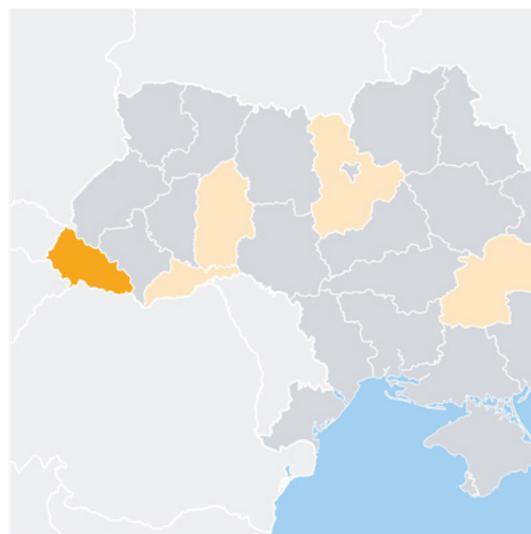
¹⁵² Дніпропетровська обласна військова адміністрація. *Соціально-освітній проєкт для ветеранів «ТитаниUA»*. Режим доступу до ресурсу: <https://adm.dp.gov.ua/veteranam/sotsialno-osvitnii-proiekt-dlia-veteraniv-tytanyua> (дата звернення: 05.06.2025).

¹⁵³ Дніпропетровська обласна військова адміністрація. *Портал для ветеранів*. Режим доступу до ресурсу: <https://adm.dp.gov.ua/veteranam> (дата звернення: 10.06.2025).

¹⁵⁴ Дніпропетровська обласна військова адміністрація. *Інформаційна брошура для ветеранів* [PDF]. Режим доступу до ресурсу: <https://adm.dp.gov.ua/storage/app/media/VETERAN/veteranapiksel150425v2.pdf> (дата звернення: 16.05.2025).

4.2.2. Закарпатська область

Закарпатська область – це прикордонний та гірський регіон, який розташований на крайньому заході України та межує з чотирма країнами ЄС. Область є найвіддаленішою від зони бойових дій в Україні. Загальна площа області становить 12 777 км², а чисельність населення – приблизно 1 253 791 осіб (за оцінками 2021 року 52% населення становили жінки, 48% – чоловіки)¹⁵⁵. Адміністративний поділ області включає 6 районів. В області функціонує 64 територіальні громади, які об'єднують загалом 609 населених пунктів¹⁵⁶. Зокрема, це 11 міст, 19 селищ міського типу та 579 сільських населених пунктів¹⁵⁷. Після початку повномасштабного вторгнення регіон став притулком для значної кількості ВПО (до 300 000 осіб), а також родин військових¹⁵⁸. Таким чином Закарпатська область відіграє важливу роль у прийомі, тимчасовій адаптації та підтримці ветеранів і ветеранок, зокрема у питаннях реабілітації, соціального супроводу та інтеграції в громади.

Також особливість Закарпатської області полягає в тому, що в ній проживає найбільша ромська спільнота України. За офіційним переписом 2001 року ця цифра становить близько 14 000 осіб, але за неофіційними оцінками – від 40 000 до 100 000¹⁵⁹. Частина ромів не має документів, що унеможлиблює доступ до ветеранських, медичних і соціальних послуг. Відсутність базової освіти, мови (частина говорить ромською або угорською), цифрових навичок ускладнює інформування. Бракує інституційного підходу до роботи з ромськими громадами. Комунікація зі спільнотою ускладнена, а доступ до прав і програм – обмежений, зокрема у сфері ветеранської політики.

За офіційними даними, на квітень 2025 року статус ветерана війни у Закарпатті отримали 9 823 особи, з яких 418 – жінки (4,3%)¹⁶⁰. Це найвищий показник кількості жінок – ветеранок серед пілотних регіонів, що може свідчити як про вищу активність

¹⁵⁵ Головне управління статистики у Закарпатській області. Розподіл наявного населення за статтю в Закарпатській області (станом на 01.01.2021 р.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.uz.ukrstat.gov.ua/catalog/2021/dop_01.pdf. Назва з екрану.

¹⁵⁶ Децентралізація в Закарпатській області [Електронний ресурс] // Портал «Децентралізація». Режим доступу: <https://decentralization.ua/areas/0312> (дата звернення: 06.06.2025).

¹⁵⁷ Там само.

¹⁵⁸ Департамент інформаційної політики Закарпатської ОВА. Підтримка внутрішньо переміщених осіб на Закарпатті у цифрах [Електронний ресурс] // Закарпатська ОВА. 19 жовтня 2024. Режим доступу: <https://carpathia.gov.ua/news/pidtrymka-vnutrishno-peremishchenykh-osib-na-zakarpatti-u-tsyfrakh> (дата звернення: 06.06.2025).

¹⁵⁹ Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Моніторинговий візит до ромського поселення в м. Ужгород Закарпатської області [Електронний ресурс]. 2023. Режим доступу: https://www.ombudsman.gov.ua/uk/news_details/monitoringovij-vizit-do-romskogo-poselennya-v-m-uzhgorod-zakarpatskoyi-oblasti (дата звернення: 06.07.2025).

¹⁶⁰ Міністерство у справах ветеранів України. Відповідь на запит публічної інформації № 0805-05 від 01.05.2025 щодо кількості ветеранів війни, які набули статус після 24.02.2022. 1 арк. Отримано: 01.05.2025.

жінок у війні, так і про кращу систему обліку в області. Найбільше ветеранів у вікових групах 31–45 років¹⁶¹. Інвалідність внаслідок війни отримали 629 осіб, з них лише 14 – жінки (2,»% від загальної кількості осіб)¹⁶².

Наразі реалізація ветеранської політики в Закарпатській області загалом покладена на Департамент соціального захисту населення Закарпатської ОВА. Департамент показує досвідченість і професійність в роботі, намагається запроваджувати ініціативи, такі як програма «Життєстійкості», яка полягає у співпраці із громадськими організаціями. Також у січні 2025 року у складі Департаменту було створено спеціалізоване Управління з питань ветеранської політики, яке поступово набуває інституційної спроможності¹⁶³. Відповідно до затвердженого Положення, це управління реалізує державну політику у сфері соціального захисту ветеранів війни, членів їхніх сімей і родин загиблих, координує надання послуг, бере участь у програмному плануванні, підтримує ветеранські простори та впроваджує заходи з реабілітації та адаптації. Проте, станом на липень 2025 року, штат управління не повністю укомплектований, а працівники не проходили спеціалізованого навчання, що впливає на ефективність роботи Управління.

На рівні області діє Координаційна рада у справах ветеранів при Закарпатській ОВА – консультативно-дорадчий орган, який мав би сприяти реалізації політики, залучати громадськість та надавати рекомендації виконавчим органам¹⁶⁴. До складу ради входять представники органів влади, ветеранських ГО, медичних та освітніх установ. Однак, згідно з аналізом офіційного сайту ОВА, останнє зафіксоване засідання Ради відбулося у 2021 році, що свідчить про фактичну відсутність її активності¹⁶⁵.

Серед позитивних практик можна зазначити те, що Закарпатська ОВА поступово впроваджує інститут супроводу ветеранів: від набору й кваліфікації до практичного залучення фахівців у громадах. Поступове масштабування (34 помічники¹⁶⁶ у 25 громадах, навчання у Центрі розвитку¹⁶⁷) свідчить про серйозне прагнення до інституціоналізації підтримки ветеранів на місцях. Відповідно до наявної інформації,

161 Там само.

162 Міністерство у справах ветеранів України. Відповідь на запит на публічну інформацію № 0805-04 від 01.05.2025 щодо кількості осіб, які отримали статус особи з інвалідністю внаслідок війни після 24.02.2022. 1 арк. Отримано: 01.05.2025

163 Положення про Управління з питань ветеранської політики Закарпатської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс] // Офіційний вебсайт Закарпатської обласної державної адміністрації. Режим доступу: <https://carpathia.gov.ua/npas/pro-polozhennia-pro-upravlinnia-z-pytan-veteranskoj-polityky-zakarpatskoi-oblasnoi-derzhavnoi-administratsii> (дата звернення: 06.07.2025).

164 Положення про управління з питань ветеранської політики Закарпатської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс] : розпорядження Закарпатської ОДА від 30 червня 2025 р. № 460. Режим доступу: https://carpathia.gov.ua/gromadskosti/kosultacijna-rada-u-spravah-veteraniv/polozhennya_krusv (дата звернення: 06.07.2025).

165 Склад Координаційної ради у справах ветеранів при Закарпатській ОДА [Електронний ресурс] // Офіційний вебсайт Закарпатської обласної військової адміністрації. Режим доступу: https://carpathia.gov.ua/gromadskosti/kosultacijna-rada-u-spravah-veteraniv/sklad_krusv (дата звернення: 06.07.2025).

166 У Закарпатській області працюють 34 помічники ветеранів [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Закарпатської обласної військової адміністрації. Режим доступу: <https://carpathia.gov.ua/news/u-zakarpatskii-oblasti-pratsiuiut-34-pomichnyky-veteraniv> (дата звернення: 06.07.2025). На момент публікації, за даними від круглого столу на тему звіту, що був проведений в Ужгороді 1 серпня 2025 року, таких працівників вже більше 50.

167 На Закарпатті відкрили перший Центр ветеранського розвитку [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Закарпатської обласної військової адміністрації. Режим доступу: <https://carpathia.gov.ua/news/na-zakarpatti-vidkryly-pershyy-tsentr-veteranskoho-rozvytku> (дата звернення: 06.07.2025).

з моменту запуску інституту помічника ветерана (жовтень 2023) – опрацьовано понад 2 700 звернень. Найчастіші звернення – це допомога з оформленням документів, статусів, роз'яснення прав і пільг. Однак, попри повідомлення про створення відділів з питань ветеранської політики в усіх шести районах області та призначення відповідальних осіб у кожній громаді¹⁶⁸, ця інституційна мережа часто є номінальною. Відсутність спеціалізованої освіти, недостатній рівень підготовки кадрів та плінність персоналу залишаються ключовими викликами. Обласне Управління формально координує процес, однак ефективність взаємодії залежить від кадрового та ресурсного потенціалу територіальних громад.

Також у Закарпатській області діє кілька ключових регіональних програм соціального захисту населення, зокрема спрямованих на підтримку ветеранів війни, військовослужбовців та їхніх родин. Так програма «Турбота» (2022–2024) – загальнообласна програма, яка діяла на момент запровадження воєнного стану.¹⁶⁹ Вона спрямована на посилення соціального захисту вразливих категорій населення, зокрема осіб з інвалідністю, малозабезпечених та інших соціально незахищених груп. Хоча ветерани не були окремою цільовою категорією програми, частина заходів охоплювала і їх потреби. Також в області діяла Регіональна програма соціальної підтримки ветеранів війни, військовослужбовців та членів їхніх сімей (2023–2024)¹⁷⁰. Затверджена розпорядженням голови ОВА від 11.05.2023 № 450, ця програма була цільовим інструментом підтримки учасників бойових дій, членів родин загиблих і військовослужбовців. Вона охоплювала заходи з медичної допомоги, протезування, соціальної адаптації, правового супроводу, а також вшанування пам'яті загиблих.

Наразі діє Регіональна програма «Захист» (2025–2027) – це продовження політики підтримки ветеранів на новий етап¹⁷¹. Затверджена 17.09.2024 р. (розпорядження № 877), програма спрямована на комплексну допомогу – медичну, матеріальну, психологічну та реабілітаційну. Особливу увагу приділено інтеграції ветеранів у громади, допомозі родинам загиблих, підтримці працевлаштування та доступу до житла. Також усі 64 територіальні громади Закарпаття затвердили власні видатки або програми, що передбачають підтримку ветеранів, членів родин загиблих, полонених чи зниклих безвісти. Це можуть бути як окремі цільові програми, так і заходи в межах більш загальних соціальних ініціатив.

Онлайн-доступ до послуг забезпечується через платформу «Допомога Закарпаття»¹⁷². Зокрема, через сайт можна подати заяви на перерахунок пенсії, взяття на військовий облік, отримання матеріальної допомоги тощо. Наразі запускається сервіс «Я – ветеран» – комплексного адміністративного інструменту, який дозволить надавати послуги демобілізованим захисникам за принципом

¹⁶⁸ Закарпаття приєдналося до реалізації експериментального проєкту «Помічник ветерана» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Закарпатської обласної державної адміністрації. Режим доступу: <https://carpathia.gov.ua/news/zakarpattia-pryjednalosia-do-realizatsii-eksperymentalnoho-proiektu-pomichnyk-veterana> (дата звернення: 06.07.2025).

¹⁶⁹ Закарпатська обласна державна адміністрація. Управління з питань ветеранської політики. Відповідь на запит ГО «Волонтери Закарпаття» щодо реалізації ветеранської політики в області.

¹⁷⁰ Там само.

¹⁷¹ Там само.

¹⁷² Там само.

«єдиного вікна». Проте в області досі відсутній єдиний регіональний путівник ветерана – централізований цифровий або друкований ресурс з контактами, алгоритмами дій, інструкціями. Це суттєво ускладнює доступ до інформації, особливо в сільській місцевості. Водночас всі ці обласні програми залишаються гендерно нейтральними.

Закарпатська область є єдиним регіоном в Україні, який не лише розробив і затвердив власний обласний план дій з реалізації Національної стратегії за резолюцією РБ ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», а й забезпечив його фінансування: у 2023 році на реалізацію програми було виділено 400 тисяч гривень з обласного бюджету¹⁷³. Також у Закарпатській області діє Регіональна цільова соціальна програма розвитку сімейної та гендерної політики на 2023–2027 роки¹⁷⁴, яка передбачає комплексний підхід до гендерної рівності: запобігання домашньому насильству, підтримку сімей, підвищення ролі жінок у суспільно-політичному житті та впровадження методології гендерного бюджетування. У рамках цієї програми реалізуються заходи з гендерного навчання для фахівців органів влади, інформаційні кампанії та семінари для громадських активістів, а також підтримується діяльність жіночих громадських організацій. Однак, за доступними даними, практична реалізація залишається обмеженою – значна частина ресурсів спрямована на символічні акції, натомість відсутні чіткі індикатори результативності, системна інтеграція ветеранок або представниць ЛГБТІК+ у програму. Водночас, попри політичну підтримку і стратегічне бачення, в офіційних повідомленнях та заходах практично не згадуються ветеранки як окрема цільова група, а ЛГБТІК+ ветерани взагалі не фігурують у жодному з контекстів. Це свідчить про фокус на загальних гендерних питаннях, без конкретизації щодо потреб уразливих і маргіналізованих груп у ветеранському середовищі. Також складається враження, що реалізація регіональних програм соціального захисту ветеранів і ветеранок та гендерної політики відбувається паралельно, без інтеграції підходів та врахування специфічних потреб жінок-ветеранок і ЛГБТІК+ спільноти. В зв'язку із цим підтримка жінок-ветеранок перебирається на себе громадськими організаціями, такими як «Жіночий ветеранський рух», «Веста», «Жіночий консультативний центр Закарпаття», які реалізують проєкти та заходи направлені на жінок – ветеранок.

Якщо говорити про юридичний супровід ветеранам і ветеранкам, то він надається у ветеранських просторах, через Центри безоплатної правової допомоги, а також партнерами – наприклад, фондом «Сильні», який підтримує постраждалих від сексуального насильства. Реалізується програма «єОселя», що дозволяє компенсувати частину відсотків по іпотечі ветеранам. Водночас в області спостерігається дефіцит муніципального житла, що обмежує локальні можливості забезпечення житлом.

¹⁷³ Кабінет Міністрів України. Виконання Національного плану дій 1325 на регіональному рівні [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Кабінету Міністрів України. 2023. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/Виконання%20НПД%201325%20на%20регіональному%20рівні.docx>. Назва з екрана.

¹⁷⁴ Департамент соціального захисту населення Закарпатської ОДА. Регіональні програми → Сімейна та гендерна політика [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Департаменту соціального захисту населення Закарпатської ОДА. Режим доступу: <https://zakso.gov.ua/regionalni-programi/simeina-ta-genderna-politiki> (дата звернення: 06.07.2025).

Соціальні послуги охоплюють одноразову допомогу пораненим, полоненим, родинам загиблих, індивідуальний супровід від соціальних працівників, подарунки для дітей ветеранів. Доступ до послуг можна отримати через мережу ЦНАПів – 62 точки доступу у Закарпатській області. Також у 12 громадах функціонують ветеранські простори «ВДОМА».

Психологічна допомога забезпечується у лікарнях, центрах соціальних служб, просторах «ВДОМА». Існують спеціалізовані програми – «Ти як?», онлайн-групи підтримки («Зелений Гудзик») та послуги, які надаються міжнародними партнерами, зокрема ПРООН. Зокрема функціонує Благодійний фонд «Древо твого життя», який надає комплексні послуги психологічної підтримки та реабілітації ветеранів¹⁷⁵.

Важливо зазначити, що Закарпатський обласний центр соціальних служб не реалізує окремих програм підтримки ветеранів, проте з 2024 по квітень 2025 року до територіальних центрів соціальних послуг області звернулося 896 ветеранів¹⁷⁶. Соціальні послуги ветеранам надаються на рівні громад, зокрема в рамках стандарту соціальної адаптації, затвердженого Мінсоцполітики. Центр здійснює навчання фахівців, співпрацює з обласними структурами та ветеранськими ініціативами, але вказує на дефіцит кваліфікованих кадрів у громадах.

Спеціалізований Обласний госпіталь ветеранів війни (ОКНП) у Закарпатській області було ліквідовано, а його функції передано до лікарні ім. Новака. Окрім того, ветерани отримують допомогу в реабілітаційному центрі ім. Кравця та у спортивно-реабілітаційному центрі. Медичні послуги наразі включають лікування, реабілітацію та протезування, однак під час дослідження не виявлено жодних спеціалізованих програм для жінок-ветеранок. Планується відкриття нового реабілітаційного центру в Ужгороді площею 1500 м² з інклюзивною інфраструктурою, однак це тільки проєкт.

У Закарпатській області процес працевлаштування ветеранів триває. За підтримки служби зайнятості вдалося працевлаштувати 117 ветеранів, 25 осіб отримали ваучери на освіту, 18 – гранти в межах «єРоботи». Центр ветеранського розвитку при УжНУ відкрито у 2024 році і надає підтримку в навчанні для кращого працевлаштування. Також запускаються програми грантів від бізнесу і приватних підприємців. Ветерани та ветеранки також отримують підтримку від громадських організацій і міжнародних партнерів, зокрема Програма розвитку ООН, Міжнародної організації з міграції, Міжнародного Комітету Червоного Хреста та фонду «Mountain Seed Foundation», які впроваджують програми перекваліфікації, психологічної підтримки та допомоги жінкам. Важливу роль у розвитку цих ініціатив відіграє транскордонне співробітництво. Однак дослідження показує, що це невелика частина від загальних потреб ветеранів і свідчить про необхідність активізації програм професійної адаптації, розширення можливостей на ринку праці та врахування гендерного виміру в політиці працевлаштування.

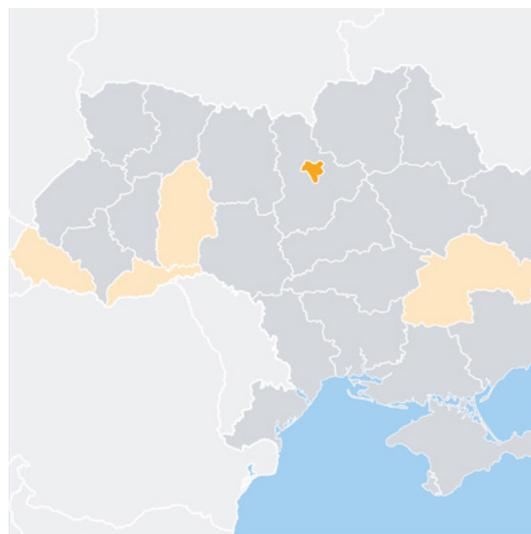
¹⁷⁵ Благодійний фонд «Древо Мого Життя». Офіційний сайт [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://tree-of-my-life.org> (дата звернення: 06.07.2025).

¹⁷⁶ Закарпатський обласний центр соціальних служб. Відповідь на запит ГО «Волонтери Закарпаття» № 270/05-03 від 15.04.2025 щодо надання інформації про здійснення соціального супроводу сімей ветеранів війни в територіальних громадах області [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://docs.google.com/document/d/13mljj3N7tsOxPBP6hfGIMMv7jPdbh5aN/edit> (дата звернення: 06.07.2025).

Таким чином, Закарпатська область демонструє високий потенціал у створенні ветеранської інфраструктури. Проте відсутність кадрової спеціалізації, нестача гендерної політики, низька залученість у сільських громадах залишаються ключовими викликами. Значна частина ромського населення позбавлена доступу до послуг через комунікаційні та документальні бар'єри. Ветеранська політика потребує цільового компоненту для врахування та адресації потреб уразливих груп населення. Також критичною залишається відсутність регіонального путівника ветерана. Необхідне впровадження регіонального плану реалізації Стратегії ветеранської політики до 2030 року з чітким фокусом на інклюзію, гендерну рівність і професіоналізацію послуг.

4.2.3. Місто Київ

Місто Київ є столицею України, розташоване в центральній-північній частині країни. Загальна площа міста становить 839 км². Населення столиці, за даними на 2024 рік, становить понад 2,9 мільйона осіб. Київ має особливий адміністративний статус – це не частина жодної області, і одночасно виконує функції окремої адміністративно-територіальної одиниці та обласного центру Київської області. На відміну від інших регіонів, територія Києва не поділяється на громади у класичному розумінні реформи децентралізації, однак адміністративну структуру міста складають десять районів, які мають районні державні адміністрації¹⁷⁷.

Від початку повномасштабного вторгнення Київ став не лише центром стратегічного управління, але й місцем, куди часто приїжджають військовослужбовці після ротації та демобілізації. Також тут проживає багато сімей військовослужбовців і ветеранів, а також ВПО. Це сформувало підвищену потребу в інтегрованій системі підтримки ветеранів, яка включає медичні, психологічні, юридичні, соціальні, освітні та професійні послуги.

Станом на 1 квітня 2025 року у місті статус ветерана війни отримали 32 650 осіб, з яких 31 727 – чоловіки, а 923 – жінки¹⁷⁸. Частка жінок становить 2,8% – одна з найвищих серед усіх регіонів України. Це пояснюється зокрема високою часткою жінок у тилкових, адміністративних та медичних підрозділах, які зосереджені територіально в місті. Основні вікові групи серед ветеранів – 41–45 років (5 083 осіб),

¹⁷⁷ Місто Київ [Електронний ресурс] // Портал «Децентралізація». Режим доступу: <https://decentralization.ua/areas/44> (дата звернення: 06.07.2025).

¹⁷⁸ Міністерство у справах ветеранів України. Відповідь на запит публічної інформації № 0805-05 від 01.05.2025 щодо кількості ветеранів війни, які набули статус після 24.02.2022. 1 арк. Отримано: 01.05.2025.

36–40 років (4 895), 46–50 років (4 778) та 56–65 років (4 834)¹⁷⁹. У той самий період статус особи з інвалідністю внаслідок війни отримали 3 343 особи, з яких лише 64 – жінки (1,9% від загальної кількості осіб), що є доволі низьким показником¹⁸⁰.

Київська міська державна адміністрація (КМДА) координує реалізацію ветеранської політики через Департамент соціальної та ветеранської політики. Відповідно до штатного розпису, станом на 1 січня 2025 року Департамент налічував 143 співробітники, з них 13 співробітники закріплені за Управлінням ветеранської політики, а 9 осіб працюють в Управлінні з питань гендерної рівності¹⁸¹.

У місті діє Комплексна міська програма соціальної, медичної та психологічної підтримки ветеранів на 2024–2026 роки, яка була оновлена у 2025 році з урахуванням нових викликів і пріоритетів, зокрема фокусу на міжрегіональну співпрацю та залучення міжнародних донорів¹⁸². Програма охоплює широкий спектр напрямів допомоги учасникам бойових дій, ветеранам та членам їхніх родин. Вона передбачає адміністративну підтримку, зокрема, присвоєння статусів, проведення індивідуальних консультацій, а також сприяння в оформленні звернень до пенсійних, медичних і реабілітаційних установ. У межах медичної та реабілітаційної допомоги програма забезпечує направлення на лікування, організацію протезування та доступ до психологічної підтримки. Соціальний блок програми включає щорічні виплати, одноразову фінансову допомогу до пам'ятних дат і компенсації на транспортні витрати для сімей загиблих. Особлива увага приділяється психологічній адаптації: передбачено проведення групових занять, сімейних зустрічей і спортивно-реабілітаційної діяльності. Програма також включає інформаційно-правовий супровід, а саме організацію семінарів, інформаційних кампаній і правових консультацій. Нарешті, у фокусі працевлаштування та спортивна реабілітація, з метою мотивувати ветеранів до активної участі в суспільному житті та надати їм сприяння у пошуку роботи, включаючи залучення до спортивних ініціатив і адаптаційних заходів.

Важливо згадати і про інші програми, які побіжно стосуються ветеранів та ветеранок, як то міська цільова програма «Турбота. Назустріч киянам» на 2025–2027 роки¹⁸³. Вона спрямована на соціальний захист малозабезпечених верств населення столиці, зокрема осіб з інвалідністю, людей літнього віку, родин ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та інших уразливих категорій. Програма передбачає надання адресної допомоги, підтримку у складних життєвих обставинах, а також забезпечення

179 Там само.

180 Міністерство у справах ветеранів України. Відповідь на запит на публічну інформацію № 0805-04 від 01.05.2025 щодо кількості осіб, які отримали статус особи з інвалідністю внаслідок війни після 24.02.2022. 1 арк. Отримано: 01.05.2025.

181 Штатна чисельність структурних підрозділів виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) станом на 01.01.2025 року [Електронний ресурс] // Офіційний портал Київської міської ради. 2025. Режим доступу: https://media-stg.kyivcity.gov.ua/kyivcity/sites/26/2025/03/11/Shtatka_20250101.pdf.

182 Комплексна міська цільова програма щодо медичного, соціального захисту, адаптації, психологічної та соціальної реабілітації ветеранів та членів їхніх сімей на 2024–2026 роки, затверджена розпорядженням Київської міської військової адміністрації № 503-р від 1 травня 2024 року // *Правда ПРО*. 2025. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://pravdapro.online/zhyttya-pislya-vijny/dopomoga-z-vidnovlennya-dlya-veteraniv-u-kyievi-v-2025/>. Назва з екрана. Дата звернення: 06.07.2025.

183 Київська міська рада. Рішення № 1651/9617 від 01.05.2024 р. «Про затвердження міської цільової програми «Турбота. Назустріч киянам» на 2025–2027 роки» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://media-stg.kyivcity.gov.ua/kyivcity/sites/26/2024/08/09/1651-9617.pdf>. Назва з екрана. Дата звернення: 06.07.2025.

гарантованих державою соціальних послуг. Гарним прикладом цільового підходу є Міська цільова програма підтримки киян – захисників та захисниць України на 2023–2025 роки¹⁸⁴. Вона передбачає соціальний супровід, медичну й психологічну допомогу, професійну адаптацію та матеріальну підтримку учасників бойових дій і членів їхніх родин. Програма також включає заходи з реабілітації, підтримки ветеранок, родин загиблих та розвитку ветеранських ініціатив у столиці.

Також у місті Києві виконується план заходів з реалізації Національного плану дій за резолюцією РБ ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на 2023–2025 роки¹⁸⁵. Він передбачає широкий спектр ініціатив, спрямованих на підвищення участі жінок у безпековому секторі, запобігання насильству за ознакою статі, посилення інституційної спроможності органів влади, забезпечення гендерної рівності у сферах охорони здоров'я, освіти, соціального захисту та громадської участі. Документ охоплює низку освітніх, правозахисних, аналітичних та комунікаційних заходів. Проте, попри структурованість і міжвідомчу координацію, у плані відсутні згадки про жінок-ветеранок чи представників ЛГБТІК+ як окремі цільові групи, що обмежує його інклюзивність у сфері ветеранської політики.

Одним із ключових інструментів реалізації реінтеграції ветеранів та ветеранок є «Київ Мілітарі Хаб» – міський центр комплексної підтримки учасників бойових дій, ветеранів і їхніх родин, який функціонує як «єдине вікно»: надає юридичні, психологічні, соціальні, медичні, реабілітаційні послуги та професійну підтримку. Через Центр «Київ Мілітарі Хаб» ветерани та їхні родини можуть також отримати консультації з усіх питань, пов'язаних із отриманням пільг, соціальних виплат, квартирної обліку, санаторно-курортного лікування, медичних послуг, картки киянина, щодо програм підтримки, компенсацій за ЖКП. Центр допомагає в оформленні документів, поновленні втрачених посвідчень, поданні заяв до ВЛК, МСЕК, отриманні статусу члена сім'ї загиблого, допомоги на поховання та оформленні пенсій. Центр має понад 21 точку доступу в різних районах міста.

У місті Києві діє 19 центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП) у всіх районах столиці, які забезпечують мешканців доступом до державних і муніципальних сервісів, включно з оформленням пільг, документів ветерана, отриманням соціальної допомоги, тощо. У ЦНАПах Києва реалізовано принцип «єдиного вікна» для ветеранів, що передбачає інтеграцію всіх сервісів у межах одного звернення: консультація, супровід, подання заяв, інформування

У Києві активно працюють організації, які надають безоплатну юридичну допомогу ветеранам. Серед них – «Юридична сотня», Центр безоплатної правової допомоги, а також громадська організація «Принцип», яка надає супровід ветеранам та військовослужбовцям і має власний Telegram-бот для оперативних консультацій.

¹⁸⁴ Міська цільова програма підтримки киян – захисників та захисниць України на 2023–2025 роки [Електронний ресурс]. Департамент соціальної політики КМДА. Режим доступу: <https://dsp.kyivcity.gov.ua/prohramy/miska-tsilova-prohrama-pidtrymka-kyian-zakhysnykiv-ta-zakhysnyts-ukrainy-na-2023-2025-roky>, вільний. Дата звернення: 06.07.2025.

¹⁸⁵ Київська міська державна адміністрація. План заходів з реалізації Національного плану дій з виконання резолюції РБ ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» у місті Києві на 2023–2025 роки.

У Києві функціонує низка ініціатив, що надають психологічну підтримку ветеранам та їхнім родинам. Це Центр психічного здоров'я і травматерапії «Інтеграція», Центр психосоціального супроводу НаУКМА (Програма СЕТА), організації «Варто жити», «Вільний вибір», «Блакитний птах», а також Служба психосоціальної підтримки сімей військових. Послуги включають як індивідуальні консультації, так і групові сесії, психіатричну допомогу, кризові інтервенції та психоедукацію. Діє гаряча лінія 0 800 211 444.

У місті функціонують спеціалізовані центри медичної і психологічної реабілітації, зокрема Центр «Лісова поляна» (Пуща Водиця), Київська міська наркологічна клінічна лікарня «Соціотерапія», а також Київська обласна психо-неврологічна лікарня у Ворзелі. Додатково надаються послуги з фізичної реабілітації, масажу, протезування, стоматологічного лікування. Існують також програми з компенсації витрат на транспорт для осіб з інвалідністю.

Київ має розгалужену інфраструктуру працевлаштування та профорієнтації ветеранів та ветеранок. Міський центр зайнятості надає консультації, проводить ярмарки вакансій та організовує курси перекваліфікації.

У сфері професійної адаптації та цивільної інтеграції ветеранів в Україні діє низка громадських ініціатив і програм. Серед них «Ветеран Хаб», «Центр зайнятості вільних людей» та «Простір можливостей», які пропонують підтримку у працевлаштуванні, перекваліфікації, консультуванні та менторстві. Ветерани також можуть скористатися освітніми онлайн-курсами, зокрема «Сам собі терапевт» та «Адаптація до цивільного життя», а також долучитися до проєктів «Практика» та «Навігатор після фронту», спрямованих на повернення до мирного життя.

Окрему увагу приділено підтримці вразливих груп серед ветеранів. Зокрема, «ЛГБТК+ військові» надають послуги з ментального здоров'я, проводять адвокаційні кампанії, підтримують ветеранський хаб у Києві та розвивають мережу взаємопідтримки для ЛГБТК+ військових і ветеранів у всіх регіонах України. ГО «Інсайт» також активно діє на національному рівні у сфері правозахисту ЛГБТК+ спільноти, включно з військовими.

У сфері підтримки жінок-ветеранок працюють організації «Українська жіноча варта», яка надає правову, психологічну та інтеграційну допомогу українкам, включно з військовослужбовицями та їхніми родинами, а також ГО «Ветеранка» (Рух жінок-ветеранок), що просуває участь жінок у секторі безпеки та оборони, розвиває жіноче лідерство та представництво на всіх рівнях прийняття рішень.

Значний внесок у цільову підтримку здійснює благодійна організація «ЕКТА Ініціатива», яка працює з жінками з вразливих груп, зокрема з ветеранами, ветеранами-жінками та мешканками сільських громад. Організація надає гуманітарну, психологічну та соціальну підтримку, реалізовує проєкти у співпраці з Міністерством соціальної політики, зокрема безпосередньо у військових частинах. Керівниця організації також є координаторкою секретаріату Київського регіону Коаліції «1325».

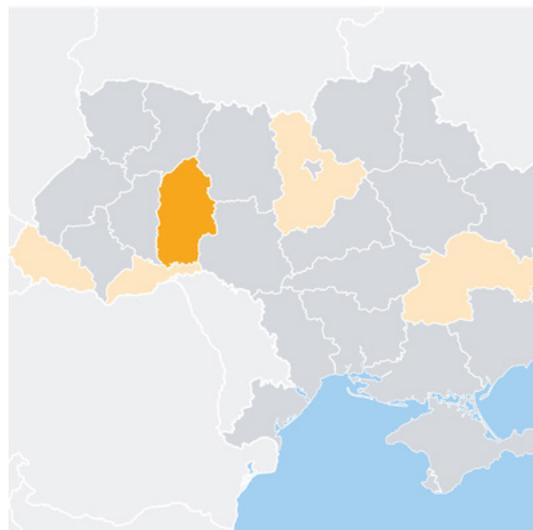
Ще одним прикладом системного підходу є ветеранський фонд «Після служби», створений у 2022 році. Його діяльність охоплює психологічну реабілітацію, освітню підтримку, сприяння працевлаштуванню та формування спільнот. Фонд фокусується на подоланні соціальної ізоляції, підтримці ментального здоров'я та зниженні ризиків суїциду серед ветеранів після повернення до цивільного життя.

Ці організації демонструють сучасні, інклюзивні підходи до підтримки ветеранів, враховуючи гендерні, соціальні та ментальні потреби кожної групи.

Місто Київ має одну з найрозвиненіших інституційних інфраструктур у сфері ветеранської політики. Також дуже гарно розвинений сайт з інформацією, проте відсутність адаптованого путівника ветерана, нестача інклюзивних заходів для окремих груп (жінки, представники національних меншин, ветерани з інвалідністю) залишаються викликами.

4.2.4. Хмельницька область

Хмельницька область розташована у центрі західної частини України й межує з сімома іншими регіонами, що робить її важливим транзитним, логістичним та адміністративним центром. Загальна площа області – 20 645 км², чисельність населення – близько 1,2 млн осіб (за оцінками, жінки становлять приблизно 53%, чоловіки – 47%). Адміністративний поділ області – це три райони. В області функціонує 60 територіальних громад, які об'єднують 1457 населених пунктів, зокрема, 13 міст, 24 селища міського типу, 1420 сіл¹⁸⁶.

Область має значний сільський компонент, а також великий потенціал для розвитку малого та середнього бізнесу. Історично Хмельниччина не була епіцентром бойових дій, однак із 2014 року стала активним постачальником людських і ресурсних резервів до фронту. Після початку повномасштабного вторгнення область прийняла десятки тисяч ВПО, переважно з південних і східних регіонів. Це створює додаткове навантаження на соціальні служби та інфраструктуру, однак населення області бере активну участь у мобілізації, волонтерстві та післявоєнному відновленні. Умовно мирна ситуація в регіоні створює сприятливі умови для реінтеграції ветеранів, проте водночас формує виклики щодо забезпечення сталих соціальних послуг і міжвідомчої координації.

¹⁸⁶ Децентралізація в Хмельницькій області [Електронний ресурс] // Портал «Децентралізація». Режим доступу: <https://decentralization.ua/areas/0382> (дата звернення: 06.06.2025).

Станом на квітень 2025 рік у Хмельницькій області статус ветерана надано 20 714 особам. Із них 20 393 – чоловіки, а лише 321 – жінка, що становить 1,5% від загальної кількості осіб і є одним із найнижчих показників серед регіонів України¹⁸⁷. Це може свідчити як про обмежене залучення жінок до військової служби, так і про недостатнє визнання їхнього внеску. Найчисельніші вікові групи ветеранів та ветеранок: 36–40 років (3 337 осіб), 31–35 років (3 044), 41–45 років (2 994)¹⁸⁸. Статус особи з інвалідністю внаслідок війни отримали 423 особи, з яких 405 – чоловіки, а 18 – жінки¹⁸⁹. Частка жінок серед них – 4,3%, що вище, ніж серед загальної ветеранської спільноти в інших пілотних регіонах.

Ключову роль у реалізації ветеранської політики на обласному рівні відіграє Управління з питань ветеранської політики Хмельницької ОВА, яке має штат у 9 осіб¹⁹⁰. Його діяльність координується через відповідне Положення¹⁹¹. Управління функціонує в межах обласної державної адміністрації і виконує завдання, покладені як державою, так і місцевою владою у сфері підтримки ветеранів. Управління не лише виконує завдання Мінветеранів, а й взаємодіє з ним у формуванні та реалізації державних програм. Змістовно важливим є акцент на соціальній адаптації ветеранів, підтримці їхніх родин, забезпеченні прав і свобод при переході від військової служби до цивільного життя. Документ також передбачає комплексний підхід до профілактики соціального й економічного відчуження ветеранів – через програми соціального захисту, психологічної підтримки, залучення до громадського життя та реабілітації. Консультативна рада з питань ветеранів при обласній адміністрації хоча й передбачена, однак фактично не функціонує.

На районному рівні функціонують відділи з питань ветеранської політики при Хмельницькій, Кам'янець-Подільській та Шепетівській районних державних адміністраціях¹⁹². Крім того, в громадах області призначено відповідальних осіб за напрямом ветеранів, що свідчить про високий рівень організаційної децентралізації.

У Хмельницькій області для підтримки ветеранів реалізується як обласна комплексна програма соціального захисту населення на 2024–2025 роки, так і цільові (точкові) програми¹⁹³, спрямовані на вирішення конкретних потреб ветеранів війни, їхніх родин та осіб з інвалідністю. Серед таких точкових заходів – надання матеріальної допомоги, фінансування відпочинку дітей загиблих Захисників і

¹⁸⁷ Міністерство у справах ветеранів України. Відповідь на запит публічної інформації № 0805-05 від 01.05.2025 щодо кількості ветеранів війни, які набули статус після 24.02.2022. 1 арк. Отримано: 01.05.2025.

¹⁸⁸ Там само.

¹⁸⁹ Міністерство у справах ветеранів України. Відповідь на запит на публічну інформацію № 0805-04 від 01.05.2025 щодо кількості осіб, які отримали статус особи з інвалідністю внаслідок війни після 24.02.2022. 1 арк. Отримано: 01.05.2025.

¹⁹⁰ Управління з питань ветеранської політики Хмельницької обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. Хмельницька обласна державна адміністрація. Режим доступу: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=142836, вільний. Дата звернення: 06.07.2025.

¹⁹¹ Положення про управління з питань ветеранської політики Хмельницької обласної державної адміністрації [Електронний ресурс] : затв. розпорядженням начальника обласної військової адміністрації від 26.04.2024 № 142/2024-р. Режим доступу: <https://www.adm-km.gov.ua/wp-content/uploads/2024/08/Положення.pdf>, вільний. Дата звернення: 06.07.2025.

¹⁹² Управління з питань ветеранської політики Хмельницької обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. Хмельницька обласна державна адміністрація. Режим доступу: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=142836, вільний. Дата звернення: 06.07.2025.

¹⁹³ Програми підтримки на 2025 рік [Електронний ресурс]. Хмельницька обласна державна адміністрація. Режим доступу: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=157393, вільний. Дата звернення: 06.07.2025.

Захисниць, підтримка ветеранського підприємництва тощо. «Обласна комплексна програма соціального захисту населення на 2024–2025 роки» є стратегічним документом Хмельницької обласної державної адміністрації, спрямованим на реалізацію соціальної політики в регіоні¹⁹⁴. Програма охоплює широкий спектр підтримки – від допомоги малозабезпеченим і людям з інвалідністю до ветеранів війни, учасників бойових дій та внутрішньо переміщених осіб. Особлива увага приділяється розвитку ветеранських сервісів, соціальній адаптації демобілізованих, реабілітації, підтримці родин загиблих військових. Програмою також передбачено фінансування заходів із розвитку соціальних послуг, впровадження сучасних методів адресної допомоги, підтримки волонтерських і громадських ініціатив. Вона базується на принципах комплексності, міжвідомчої взаємодії та пріоритетності вразливих категорій населення.

Також важливим поступом стало затвердження «Операційного плану заходів на 2025–2027 роки з реалізації Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року в Хмельницькій області»¹⁹⁵. Документ чітко структурує завдання, відповідальних виконавців, строки виконання, джерела фінансування й очікувані результати. У центрі уваги перебувають ветерани, ветеранки та члени їхніх родин, для яких передбачається покращення якості послуг, умов адаптації та реінтеграції. План передбачає здійснення комплексного аналізу діючих програм підтримки ветеранів та закладів, які надають їм послуги, з метою виявлення прогалин та підвищення ефективності. Він акцентує увагу на систематизації допомоги, забезпеченні доступу до послуг, розбудові партнерства між владою, громадами та громадськими ветеранськими організаціями. Особлива увага приділяється врахуванню потреб різних категорій ветеранів, зокрема, жінок-ветеранок, а також родинам загиблих Захисників і Захисниць України. У плані окреслено завдання щодо удосконалення процедур обліку, супроводу, інформаційного забезпечення та розвитку кадрового потенціалу тих, хто працює з ветеранами.

Важливо зазначити, що у Хмельницькій області, як і в інших пілотних областях дослідження, реалізується програма «Жінки, мир, безпека» відповідно до резолюції Ради Безпеки ООН № 1325. Це підтверджується офіційним розпорядженням начальника обласної військової адміністрації від 21.03.2023 № 131/2023-р, яким затверджено обласний план дій з її виконання¹⁹⁶. Програма передбачає гендерно-чутливий підхід у безпековій та ветеранській політиці, підтримку жінок у військовій сфері, а також профілактику насильства, зокрема в умовах війни. Водночас, попри це та також наявність гендерного портрета області¹⁹⁷, жінки-ветеранки залишаються

¹⁹⁴ Обласна комплексна програма соціального захисту населення на 2024–2025 роки [Електронний ресурс]. Хмельницька обласна державна адміністрація. 2025. Режим доступу: <https://www.adm-km.gov.ua/wp-content/uploads/2025/06/Обласна-комплексна-програма-24-25.pdf>, вільний. Дата звернення: 06.07.2025.

¹⁹⁵ Операційний план заходів на 2025–2027 роки з реалізації Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року в Хмельницькій області [Електронний ресурс] : затверджено розпорядженням начальника обласної військової адміністрації від 06.02.2025 № 96/2025-р. Хмельницька обласна державна адміністрація, 2025. Режим доступу: <https://www.adm-km.gov.ua/wp-content/uploads/2025/06/Операційний-план.pdf>, вільний. Дата звернення: 06.07.2025.

¹⁹⁶ Розпорядження про затвердження обласного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» [Електронний ресурс] : розпорядження начальника Хмельницької обласної військової адміністрації від 21.03.2023 № 131/2023-р. Режим доступу: https://www.adm-km.gov.ua/doc/dirmil/2023/03/131r_210323.pdf, вільний. Дата звернення: 06.07.2025.

¹⁹⁷ Гендерна політика в Хмельницькій області [Електронний ресурс]. Хмельницька обласна державна адміністрація. Режим доступу: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=50462, вільний. Дата звернення: 06.07.2025.

невидимими у цьому документі як для системи державного та місцевого управління, так і для громадськості. План дій не містить конкретних заходів, орієнтованих на потреби цієї категорії. Також повністю відсутня будь-яка згадка про представників ЛГБТІК+ спільноти, що свідчить про обмеженість підходу до інклюзивності в реалізації політики «Жінки, мир, безпека» на регіональному рівні.

Одним із інструментів реалізації реінтеграції ветеранів і ветеранок в Хмельницькій області є робота фахівців супроводу. В області діє 68 фахівців із супроводу ветеранів та демобілізованих осіб, розміщених у громадах по всій області¹⁹⁸. Їхня роль є надзвичайно важливою, адже модель «рівний – рівному» забезпечує більш ефективну, чутливу й довірчу комунікацію з ветеранами, сприяючи їхній адаптації та реінтеграції в цивільне життя.

Також у Хмельницькій області активно працюють щонайменше три ветеранські хаби: у місті Хмельницькому (перший в Україні, відкритий у жовтні 2023 року), у Кам'янець-Подільському (відкритий у грудні 2023-го), а також при Шепетівській районній військовій адміністрації (відкрито в лютому 2024-го)¹⁹⁹. Кожен із цих хабів забезпечує ветеранів психологічною, юридичною підтримкою, консультаціями з працевлаштування та реабілітаційними послугами. Додатково у 2025 році в Хмельницькому розпочав роботу комунальний заклад «Ветеранський простір «ВETERАН ПРО» – перший з подібних у регіоні, втілений за підтримки депутатського корпусу облради²⁰⁰. Простір пропонує широкий спектр послуг: психологічну, інформаційно-консультаційну допомогу, фізкультурно-спортивну реабілітацію, підтримку ветеранського підприємництва, перекваліфікацію й саморозвиток. Діяльність включає також просвітницькі заходи – конференції, семінари, тренінги та майстер-класи. У штаті вже працюють фахівці із супроводу ветеранів, до складу платформи залучені експерти, громадські організації, священнослужителі, що підсилює комунікаційний і адаптаційний потенціал.

У Хмельницькій області функціонує 52 центри надання адміністративних послуг (ЦНАП), що охоплюють міста, селища та сільські громади, забезпечуючи доступність сервісів для мешканців у комфортному форматі²⁰¹. Також в області працює розгалужена мережа безоплатної правової допомоги – функціонує регіональний центр вторинної правової допомоги та понад 16 бюро в громадах, включно з Хмельницьким, Старокостянтинівським, Шепетівським, Красилівським, Вінковоцьким та іншими бюро (разом близько 17 точок). Ці центри надають безоплатний захист прав ветеранів та інших соціально вразливих категорій – включно з підготовкою процесуальних документів, представництвом в судах,

198 Інформація щодо фахівців із супроводу ветеранів та демобілізованих осіб у Хмельницькій області [Електронний ресурс]. Хмельницька обласна державна адміністрація. 2025. Режим доступу: <https://www.adm-km.gov.ua/wp-content/uploads/2025/05/ФАХІВЦІ.pdf>, вільний. Дата звернення: 06.07.2025.

199 У 2023 у Хмельницькому працює ветеранський хаб для підтримки захисників та їх сімей [Електронний ресурс]. Суспільне Новини. 25.10.2023. Режим доступу: <https://suspihne.media/633940-2023-u-hmelnickomu-pracue-veteranskij-hab-dla-pidtrimki-zahisnikiv-ta-ih-simej/>, вільний. Дата звернення: 06.07.2025.

200 Ветеранський простір «ВETERАН ПРО» розпочав свою діяльність [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://km-oblrada.gov.ua/veteranskij-prostir-veteran-pro-rozпочav-svoju-diyalnist/>, вільний. Дата звернення: 06.07.2025.

201 Центри надання адміністративних послуг у Хмельницькій області [Електронний ресурс]. Хмельницька обласна державна адміністрація. Режим доступу: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=1397, вільний. Дата звернення: 06.07.2025.

юридичним супроводом при оформленні документів. Хмельницький місцевий центр забезпечує доступ громадян до послуг як у стаціонарному офісі, так і через мобільні консультаційні пункти, налаштовані у партнерстві з Червоним Хрестом²⁰².

У 2025 році у співпраці з міжнародними партнерами в межах програми психосоціальної та медичної реабілітації «Recovery» розпочав роботу окремий центр для ветеранів на базі одного з ветеранських просторів. Програма спрямована на відновлення психічного здоров'я, фізичну реабілітацію та інтеграцію учасників бойових дій у громади.

Хмельницька область є активним учасником програми «U-LEAD з Європою». У 2025 році відбулася регіональна зустріч щодо запуску нової фази програми до 2027 року. Основні напрями – інституційна спроможність, модернізація муніципалітетів, впровадження європейських стандартів. Це дозволяє посилити кадрову базу в громадах, зокрема й у сфері ветеранської політики, підвищити якість управління на місцях та забезпечити доступ до грантових інструментів.

Окремо варто виділити Хмельницький обласний центр соціально-психологічної допомоги, який не лише надає тимчасове житло та базові послуги ВПО, а й реалізує психосоціальні програми підтримки жінок, зокрема ветеранок і жертв насильства. Цей центр є прикладом інтеграції потреб ветеранок у систему соціального захисту області.

У Хмельницькій області діє низка громадських організацій, що підтримують ветеранів і ветеранок. Серед них ГО «Учасників АТО Хмельниччини та ветеранів війни», яка з 2015 року надає юридичну та громадянську підтримку військовим, а також координує їхню взаємодію з органами влади. ГС «Ветеранський простір Хмельниччини» працює з 2020 року, організовуючи освітні заходи, форуми, програми супроводу ветеранів і залучаючи до роботи фахівців із військовим досвідом.

Окремо вирізняється ГО «Захист – об'єднання волонтерів»²⁰³, створена в період повномасштабної війни як платформа допомоги ветеранам і їхнім родинам. Організація поєднує волонтерів, соціальних працівників, самих ветеранів і ветеранок задля надання психологічної, інформаційної, правової підтримки, а також проведення освітніх і реабілітаційних заходів. Її особливістю є створення ветеранського простору, який працює як центр допомоги, комунікації й адаптації. «Захист» також координує діяльність фахівців із супроводу ветеранів у громадах, активно залучає жінок-ветеранок і людей з інвалідністю, впроваджуючи підходи рівності й інклюзивності. Завдяки сталій структурі й партнерствам, організація стала прикладом ефективної моделі ветеранської підтримки на рівні громади.

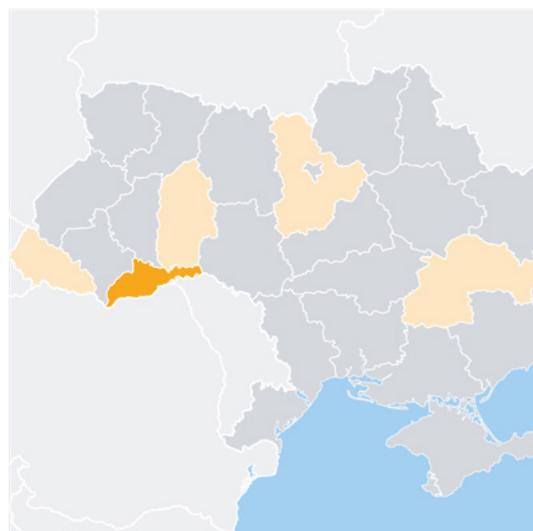
202 Центри та бюро безоплатної вторинної правової допомоги в Хмельницькій області [Електронний ресурс]. Система БГД (Координаційний центр з надання правової допомоги). Режим доступу: <https://www.legalaid.gov.ua/tsentry/>, вільний. Дата звернення: 06.07.2025.

203 Громадська організація «Захист – об'єднання волонтерів» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakhyst.org.ua/#about>, вільний. Дата звернення: 06.07.2025.

Хмельницька область демонструє поступовий, але цілеспрямований розвиток у сфері ветеранської політики: впроваджуються комплексні й точкові програми підтримки, функціонує мережа ветеранських просторів, ЦНАПів, центрів безоплатної правової допомоги та фахівців супроводу. Активна роль громадських організацій, зокрема ГО «Захист», а також співпраця з міжнародними партнерами створюють підґрунтя для ефективної реінтеграції ветеранів. Хоча на офіційних веб-сайтах Хмельницької обласної адміністрації та обласної ради представлена значна кількість інформації щодо ветеранської політики, системного публічного довідника для ветеранів і ветеранських послуг на рівні області наразі не існує. Водночас подальшого посилення потребують питання інклюзії, участі жінок-ветеранок і міжвідомчої координації, зокрема через актуалізацію ролі консультативної ради та вдосконалення гендерно чутливої політики.

4.2.5. Чернівецька область

Чернівецька область має компактну територію – 8 097 км², що робить її однією з найменших за площею серед регіонів України²⁰⁴. Населення становить близько 901 тис. осіб (за оцінками, жінки – приблизно 53%, чоловіки – 47%)²⁰⁵, де близько 30 відсотків населення проживає в обласному центрі, місті Чернівці. Адміністративно область поділена на три райони, в межах яких функціонують 52 територіальні громади, що охоплюють 807 населених пунктів, зокрема 11 міст, 8 селищ міського типу та 788 сіл²⁰⁶.

Чернівецька область має потужний соціальний потенціал у сфері ветеранської політики. Завдяки відносно безпечному розташуванню на заході України, вона стала важливим регіоном для повернення військових, розвитку ветеранських сервісів та реінтеграції. В області активно розвиваються партнерства з міжнародними організаціями, впроваджуються ініціативи з інституційної підтримки громад, охоплюючи такі напрями як охорона здоров'я, освіта, зайнятість, психосоціальний супровід. Залучення місцевих ресурсів і донорської підтримки сприяє побудові системного підходу до надання допомоги ветеранам та їхнім родинам.

²⁰⁴ Політична карта Чернівецької області [Електронний ресурс] // Громадянська мережа ОПОРА. Режим доступу: <https://www.oporaua.org/vybory/politichna-karta-chernivetskoji-oblasti-19655> (дата звернення: 06.06.2025).

²⁰⁵ Гендерний профіль Чернівецької області [Електронний ресурс] / ГО «Центр громадської активності «Синергія». Чернівці, 2023. Режим доступу: <https://bukoda.gov.ua/storage/app/sites/23/soczhahst/gender/vidpovidalni/gendernui-profil-chernivezkoji-oblasti.pdf> (дата звернення: 06.07.2025).

²⁰⁶ Децентралізація в Чернівецькій області [Електронний ресурс] // Портал «Децентралізація». Режим доступу: <https://decentralization.ua/areas/0372> (дата звернення: 06.06.2025).

Станом на 1 квітня 2025 року статус ветерана війни отримали 5 297 осіб, з них 5 163 – чоловіки та 134 – жінки (2,5% від загальної кількості осіб)²⁰⁷. Це низька частка ветеранок серед пілотних регіонів України. Найбільше ветеранів та ветеранок належать до вікових груп 41–45 років (746), 36–40 років (742), 46–50 років (692)²⁰⁸. Статус інвалідності внаслідок війни мають 520 осіб: 485 чоловіків та 35 жінок (6,7% від загальної кількості осіб)²⁰⁹, що є вищим, ніж загальний гендерний показник серед ветеранів в пілотних областях.

Координацію ветеранської політики в області здійснює Управління у справах ветеранів при Чернівецькій ОВА у співпраці з департаментами соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, центрами зайнятості, ветеранськими ГО та міжнародними організаціями. Хоча у штаті лише 5 працівників, Управління виконує комплексні функції – від розробки політик до координації міжвідомчої взаємодії з соціальними службами, медичними закладами, громадськими організаціями²¹⁰. Положення про Управління з питань ветеранської політики Чернівецької ОВА визначає функціональну структуру та повноваження цього підрозділу²¹¹. Документ закріплює основні напрями діяльності управління – реалізація державної політики у сфері соціального захисту ветеранів війни, членів їхніх сімей, а також осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії РФ. Положення передбачає міжвідомчу взаємодію, координацію з органами місцевого самоврядування, розробку та виконання регіональних програм, участь у формуванні нормативної бази, моніторинг і аналітичну діяльність. Особливістю є акцент на інклюзивність, адаптацію до потреб різних категорій ветеранів, зокрема з інвалідністю, і родин загиблих. Управління виконує консультативні, організаційні та аналітичні функції, що закладає підґрунтя для комплексного підходу до ветеранської політики на регіональному рівні.

Реінтеграція ветеранів і ветеранок в Чернівецькій області реалізується через регіональні і цільові програми. Так «Регіональна програма соціальної підтримки Захисників і Захисниць та членів їхніх сімей на 2025 рік у Чернівецькій області»²¹² передбачає комплекс заходів, спрямованих на забезпечення належного рівня соціального захисту осіб, які брали участь у захисті України, а також їхніх родин. Документ розрахований на один рік і має адресний характер, із чітко визначеними категоріями отримувачів. Програма включає надання матеріальної допомоги як самим ветеранам, так і членам сімей загиблих, полонених чи зниклих безвісти Захисників і Захисниць. Передбачено компенсацію витрат на зубопротезування,

207 Міністерство у справах ветеранів України. Відповідь на запит публічної інформації № 0805-05 від 01.05.2025 щодо кількості ветеранів війни, які набули статус після 24.02.2022. 1 арк. Отримано: 01.05.2025.

208 Там само.

209 Міністерство у справах ветеранів України. Відповідь на запит на публічну інформацію № 0805-04 від 01.05.2025 щодо кількості осіб, які отримали статус особи з інвалідністю внаслідок війни після 24.02.2022. 1 арк. Отримано: 01.05.2025.

210 Чернівецька обласна державна адміністрація. Управління з питань ветеранської політики Чернівецької ОДА [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://bukoda.gov.ua/chernivecka-oda/structure/upravlinnia-z-pytan-veteranskoj-polityky>.

211 Чернівецька обласна військова адміністрація. Положення про управління з питань ветеранської політики Чернівецької обласної державної адміністрації : розпорядження № 1304-р від 18.12.2023 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://bukoda.gov.ua/storage/app/sites/23/uploaded-files/polozenia.pdf>.

212 Чернівецька обласна військова адміністрація. Про внесення змін до Регіональної програми соціальної підтримки Захисників і Захисниць та членів їх сімей на 2025 рік: розпорядження від 19 травня 2025 р. № 698-р [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://bukoda.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-do-rehionalnoi-prohramy-sotsialnoi-pidtrymky-zakhysnykiv-i-zakhysnyts-та-chleniv-ikh-simei-na-2025-rik>.

забезпечення твердим паливом, оздоровлення дітей загиблих воїнів, організацію соціальних, культурних та просвітницьких заходів. Особлива увага приділяється психологічній підтримці та реабілітації ветеранів, а також фінансуванню ініціатив ветеранських громадських організацій. Окремо в програмі враховано потреби внутрішньо переміщених осіб, які мають статус ветеранів, що свідчить про намагання охопити найуразливіші категорії. У цілому, програма є важливою складовою регіональної ветеранської політики, хоча її короткостроковість і соціальний фокус вимагають доповнення інструментами сталого розвитку, працевлаштування та реінтеграції.

У контексті гендерної рівності важливо, що у області затверджено «План заходів з реалізації в області Національного плану дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН № 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року»²¹³. Документ передбачає низку дій, спрямованих на забезпечення гендерної рівності, посилення участі жінок у процесах миробудування, безпеки, врегулювання конфліктів і підтримки постраждалих від насильства. План включає освітні заходи, підвищення обізнаності фахівців, забезпечення доступу жінок до медичних, психологічних і соціальних послуг, створення умов для участі жінок у формуванні політик, а також збір і аналіз гендерно-чутливих даних. Водночас не деталізовано дії щодо жінок-ветеранок або представниць ЛГБТІК+ спільноти, що вказує на необхідність глибшої інклюзії в реалізації програми.

На сайті Чернівецької ОВА опубліковані контактні дані установ і осіб, до яких можуть звертатися ветерани, ВПО та члени родин загиблих Захисників і Захисниць України. Така система демонструє приклад ефективної локальної практики у ветеранській політиці, яка базується на міжсекторальній співпраці, інституційній інтеграції та доступності сервісів.

В області діє 22 комунальні установи, що мають фахівців із супроводу ветеранів²¹⁴. Фокус зроблено на розвиток мережі ветеранських просторів. Місто Чернівці відіграє провідну роль у формуванні сервісної інфраструктури: тут розміщено всі три діючі ветеранські простори області, зокрема «Місце сили». Також у Чернівцях розроблено довідник для ветеранів і ветеранок, який сприяє навігації серед доступних послуг, установ та громадських ініціатив. Місто Чернівці вирізняється високим рівнем активності у сфері ветеранської політики: тут діє розвинена мережа сервісів, зокрема реалізовано модель єдиного вікна та створено довідник для ветеранів і ветеранок, який допомагає зорієнтуватися у доступних послугах, контактах та можливостях для реінтеграції.

У Чернівецькій області поступово формується екосистема підтримки ветеранів та їхніх родин, заснована на поєднанні державних, муніципальних та громадських ініціатив. У сфері охорони здоров'я працюють 15 закладів, які уклали договори з

²¹³ Чернівецька обласна державна адміністрація. План заходів з реалізації в області Національного плану дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН № 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року : розпорядження від 22.01.2021 № 81-р [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://bukoda.gov.ua/storage/app/sites/23/archrozp/2021/01/81-p_vid_22_01_2021.pdf.

²¹⁴ Чернівецька обласна державна адміністрація. Фахівці із супроводу ветеранів у громадах Чернівецької області [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://bukoda.gov.ua/chernivecka-oda/structure/upravlinnia-z-pytan-veteranskoi-polityky/fakhivtsi-iz-suprovodu-veteraniv-u-hromadakh-chernivetskoj-oblasti>.

НСЗУ на надання стаціонарної реабілітації, а також триває будівництво обласного реабілітаційного центру на 60 місць за підтримки програми «Recovery». Додатково функціонують простори психологічної підтримки: «Центр допомоги врятованим», «ВІЛЬНА», «ВОНА» та «Побратим».

На рівні надання адміністративних послуг діє 31 ЦНАП, однак повноцінну модель «Єдиного вікна» для ветеранів наразі реалізовано лише в місті Чернівці. Це забезпечує швидкий і зручний доступ до пільг, консультацій та сервісів, і така модель рекомендується до масштабування в інші громади області.

Професійна адаптація реалізується через програму «Кузня навичок для ветеранів» та інструменти Державної служби зайнятості. У 2022–2025 роках за послугами звернулись 1436 ветеранів, з яких 208 – працевлаштовані, 26 – отримали ваучери на навчання, а 36 осіб (22 ветерани та 14 дружин) скористалися грантами для відкриття бізнесу. Успішні приклади самозайнятості включають як традиційні напрями (фермерство, деревообробка, громадське харчування), так і інноваційні (вирощування креветок, агродрони, послуги пест-контролю, танцювальні студії, барбершопи).

Ініціатива «Дружина ветерана», впроваджена у співпраці з громадами, сприяє психологічній та економічній стійкості родин ветеранів через освітні лекції, юридичне консультування та підтримку підприємництва. А проєкт «Ветеранський спорт: сила духу» забезпечує безоплатні фізичні тренування, що сприяє покращенню психоемоційного стану та соціалізації учасників бойових дій.

Попри активність у сфері підтримки ветеранів, в області поки не розроблено спеціалізованих регіональних програм, спрямованих на цю категорію. Особливо помітна відсутність програм для ветеранок та ЛГБТІК+ осіб. Їхню часткову підтримку забезпечують простори психологічної допомоги та діяльність громадських організацій.

Серед них вирізняється Центр громадської активності «Синергія», який реалізує низку ініціатив для розвитку жіночого підприємництва, підтримки прав людини та гендерної рівності. Центр працює з різними соціальними групами – ВПО, жінками з сільських громад, ветеранами та військовослужбовцями. Його діяльність включає дослідження громадської думки, аналітику, розробку спільних програм з органами влади.

Окрім цього, в регіоні діють й інші громадські організації, які реалізують ініціативи у сфері реінтеграції, ментального здоров'я, освіти та залучення ветеранів до суспільного життя – зокрема «Ветеранський простір», ГО «Побратим», ініціативи на базі центрів зайнятості та неформальні ретритні проєкти.

Таким чином, Чернівецька область демонструє активну участь у формуванні сервісної інфраструктури для ветеранів. Однак відсутність узгодженої регіональної програми та нерівномірність доступу до послуг в громадах вказують на потребу в

стратегічному плануванні, розширенні цільових ініціатив і підтримці вразливих груп серед ветеранської спільноти.

Загалом у всіх п'яти пілотних регіонах України, що здійснюють заходи у сфері ветеранської політики, надаються однакові типи послуг, сформовані відповідно до базових державних гарантій і пріоритетів. Основні напрями охоплюють соціально-економічну підтримку, психологічну та фізичну реабілітацію, медичне обслуговування, адміністративну та юридичну допомогу, освіту, професійний розвиток, а також отримання пільг та виплат у сфері житла, транспорту, спорту, пенсії.

Зокрема, у кожному регіоні функціонують консультаційні центри з працевлаштування, реалізуються програми перекваліфікації, грантової підтримки підприємництва та фінансової грамотності. Одночасно ветерани та їхні родини мають доступ до психотерапевтичних сесій, реабілітаційних заходів, медичних послуг, правових консультацій, а також до заходів соціальної інтеграції – культурних подій, спортивних змагань, волонтерських ініціатив. Завдяки цьому формується сталий каркас сервісної інфраструктури для ветеранів на місцевому рівні з адаптацією до специфіки громад.

У кожному з пілотних регіонів реалізується програма соціального супроводу ветерана, яка передбачає індивідуальний підхід до надання послуг, допомогу у відновленні документів, оформленні пільг, доступі до лікування, навчання та працевлаштування. У рамках цих програм працюють фахівці із соціального супроводу, які координують взаємодію між ветеранами, державними установами та громадами.

Крім того, в усіх регіонах вже створені або перебувають у процесі створення ветеранські простори – спеціалізовані мультифункціональні центри, що виконують роль хабів для надання інформаційної, психологічної, правової, освітньої підтримки, а також сприяють реінтеграції ветеранів у громаду через мережування, заходи спільнотворення та розвиток лідерства серед ветеранів і ветеранських організацій.

Також згідно з чинним законодавством²¹⁵, у центральних, регіональних і місцевих органах влади передбачена можливість залучення гендерних радників – як штатних, так і позаштатних, а також створити спеціальні відділи, які працюють з питаннями гендерної рівності. Коаліції 1325 працюють в усіх пілотних регіонах дослідження, однак, наразі нема особи, яка б опікувалася питаннями гендеру у ветеранській політиці регіонів.

---

215 Кабінет Міністрів України. Постанова від 9 жовтня 2020 р. № 930 «Про деякі питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/930-2020-п#Text> (дата звернення: 06.06.2025)

4.3. Реінтеграції ветеранів та ветеранок в пілотних регіонах

4.3.1. Соціально – демографічний портрет ветеранів та ветеранок у дослідженні

Дослідження мало два основних етапи: якісний та кількісний. Під час якісного етапу дослідження було проведено інтерв'ю з 21 респондентом, 16 з яких мають досвід військової служби в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України та наразі перебувають на різних етапах повернення до цивільного життя. Дослідження охоплює п'ять регіонів України: Дніпропетровську, Закарпатську, Хмельницьку, Чернівецьку області та місто Київ. Усі респонденти були розподілені порівну між регіонами, що дозволяє забезпечити територіальний баланс і відстежити як спільні, так і регіонально специфічні виклики у сфері реінтеграції (географічний розподіл представлений у Таблиці 1).

Жінок – ветеранок залучених до інтерв'ю було 10 (62,5%), чоловіків – ветеранів – 6 (37,5%). П'ятеро з чоловіків відкрито ідентифікують себе як представники ЛГБТІК+ спільноти – четверо зазначає свою приналежність до ЛГБТ, один визначає себе як пансексуал. Один респондент відносить себе до ромської спільноти. Така відкритість дозволяє дослідити подивитися на прихованої дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації у ветеранському середовищі та в системі соціальних послуг.

Середній вік опитаних ветеранів та ветеранок складає 36,6 років. Всі учасники інтерв'ю окрім представника ромської національності мають вищу або середню – спеціальну освіту. Також 14 учасників інтерв'ю надали інформацію про свою поточну зайнятість. Серед них – 10 жінок і 4 чоловіки.

Жінки-ветеранки демонструють високу професійну залученість до сфер освіти, медицини, соціальної роботи, психологічного консультування, волонтерської та громадської діяльності. Зустрічаються також випадки роботи у правозахисному секторі, ветеранських ініціативах та індивідуальному підприємстві. Наприклад, одна з респонденток працює координаторкою у ветеранському просторі, інша займається психологічною підтримкою побратимів, ще одна веде власну справу. Чоловіки-респонденти також представлені у громадському секторі, ІТ та волонтерських ініціативах. Є учасники, які поєднують активізм із фаховою зайнятістю, зокрема у сфері цифрової безпеки та юридичних послуг. Варто зазначити, що деякі з них мають нестабільну зайнятість або працюють за власним графіком, а також зазначають, що зацікавлені у адаптивних програм працевлаштування. Загалом структура зайнятості відображає орієнтацію ветеранів на сфери «допомоги іншим», громадську користь та психологічну підтримку – як продовження бойового досвіду, трансформованого у мирну діяльність. Це вказує на високий потенціал до участі у розвитку ветеранських сервісів зсередини.

Учасники мають різні сімейні статуси: 3 особи є вдовими, ще 3 перебувають у шлюбі, а 2 – у цивільному партнерстві. Також присутні респонденти, які не перебувають у шлюбі, але зазначають наявність стосунків. Щодо батьківства – 8 із 16 респондентів

мають дітей, при цьому троє з них – матері або батьки трьох дітей. Найбільше навантаження спостерігається саме у вдів – зокрема, дві учасниці дослідження виховують трьох дітей самостійно.

Окрему категорію складають ветерани, які мають інвалідність, здобуту внаслідок служби. У межах дослідження таких респонденток було троє. Двоє учасниць прямо зазначили, що інвалідність була набута саме під час виконання службових обов'язків. Третя учасниця має встановлену третю групу інвалідності.

Таблиця 1. Розподіл учасників глибинних інтерв'ю за регіонами, роллю (надавачі послуг, представники влади /ветерани(ки) та статтю

Регіон	Число представників влади та надавачів послуг		Загалом	Кількість ветеранів		Загалом
	Жінки	Чоловіки		Жінки	Чоловіки	
<i>Дніпропетровська область</i>	0	1	1	2	1	3
<i>Місто Київ</i>	1	0	1	2	1	3
<i>Закарпатська область</i>	0	1	1	2	2	4
<i>Хмельницька область</i>	1	0	1	2	1	3
<i>Чернівецька область</i>	1	0	1	2	1	3
<i>Разом</i>	3	2	5	10	6	16

У рамках якісного дослідження також було проведено 13 фокус-групових дискусій у всіх п'яти пілотних регіонах. У кожному регіоні організовано по дві фокус-групи: одну – з жінками-ветеранками, іншу – з представниками органів влади та надавачами послуг. У Києві додатково проведено ще три фокус-групи: одну спеціалізовану – з ЛГБТІК+ ветеранами, одну змішану – за участі жінок-ветеранок і надавачів послуг, а також одну додаткову фокус-групу з жінками-ветеранками через низьку кількість учасниць у попередній. Загалом у фокус-групах узяли участь 89 осіб, серед яких: 40 жінки-ветеранки, 7 представників(ць) ЛГБТІК+ спільноти (5 чоловіків і 2 жінки) та 42 представників(ць) державних органів та сервісних структур, які працюють із ветеранами та ветеранками (32 жінки, 10 чоловіків). Загальний розподіл учасників проведених фокус – груп наведений в Таблиці 2.

Абсолютна більшість опитаних в рамках фокус-груп – це жінки з досвідом несення служби на передовій, у тому числі з 2014 року (як добровольці, за контрактом). Хоча більшість респонденток не деталізують свою мотивацію до служби, окремі з них пояснюють її прагненням захистити дітей від мобілізації, професійним обов'язком,

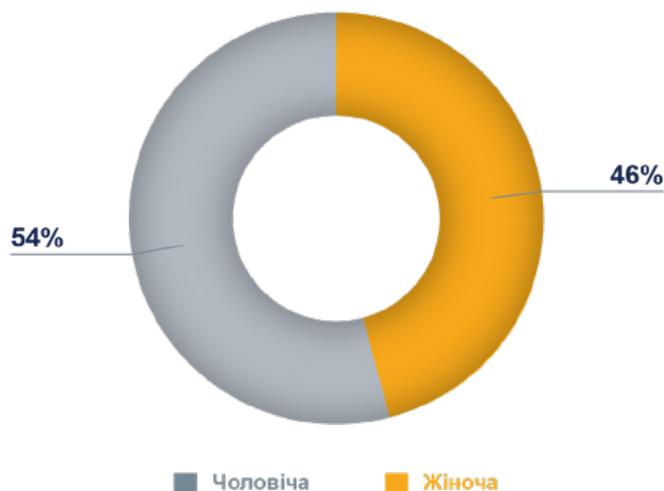
патріотизмом, бажанням проявити себе у військовій професії або бути поруч із чоловіком на фронті.

Учасниці опитування представляли різні вікові категорії, переважно всі – працездатного віку. Родинний статус також є різноманітним – переважна більшість з них мають дітей. З першого погляду, ці жінки достатньо успішно реінтегровані в мирне життя та наразі працюють як в громадському, так і в комерційному секторі: вони працюють як психологині, що мають власну практику, ріелтори, представниці благодійних організацій, тощо. Проте серед учасниць ФГД були і такі ветеранки, що через втрату фізичного і психологічного здоров'я наразі не мають системної зайнятості та шукають власні способи повернутися до цивільного життя.

Таблиця 2. Розподіл учасників фокус-груп за регіонами, роллю (надавачі послуг / ветерани(ки) та статтю

Регіон	Число надавачів послуг		Загалом	Кількість Ветеранів		Загалом
	Жінки	Чоловіки		Жінки	Чоловіки	
<i>Дніпропетровська область</i>	3	2	5	6	0	6
<i>Місто Київ 18.02.2025</i>	5	0	5	6	0	6
<i>Місто Київ 21.03.2025</i>	4	0	4	6	0	6
<i>Місто Київ 25.04.2025</i>	0	0	0	2	5	7
<i>Закарпатська область</i>	5	5	10	8	0	8
<i>Хмельницька область</i>	5	3	8	6	0	6
<i>Чернівецька область</i>	10	0	10	8	0	8
<i>Разом</i>	32	10	42	42	5	47

Якісне дослідження логічно доповнюється кількісним дослідженням. У кількісному дослідженні взяли участь 189 респондентів, серед яких 102 чоловіки (54%) та 87 жінок (46%). Ще один респондент(ка) не вказав(ла) свою стать.

Малюнок 1. Склад респондентів(ок) за статтю

Значна частина учасників дослідження також ідентифікують себе як представники ЛГБТІК+ спільноти – 54 особи, що становить 29% від загальної кількості. Звичайно, такий розподіл не відображає фактичну структуру ветеранської спільноти за гендером та орієнтацією. проте повністю відповідає заявленим цілям дослідження загалом.

У віковій структурі переважають респонденти віком 35–44 роки (34%), 25–34 роки (30%) та 45–54 роки (25%), що свідчить про концентрацію вибірки в активному працездатному віці. Молодь віком до 24 років представлена менш чисельно (4%), як і респонденти старшого віку (55–64 років – 7%).

Географічно дослідження охопило п'ять пілотних регіонів України. Найбільше учасників походять з Хмельницької області (28%) і м. Київ (25%) та передмістя, далі йдуть Закарпатська область (21%), Дніпропетровська область (16%), Чернівецька область (11%).

Таблиця 3. Географічний розподіл учасників кількісного дослідження

Варіант відповіді	Число осіб	Частка, %
<i>Дніпропетровська область</i>	30	16%
<i>Закарпатська область</i>	40	21%
<i>м. Київ</i>	47	25%
<i>Хмельницька область</i>	52	27%
<i>Чернівецька область</i>	20	11%

Переважна більшість учасників дослідження мешкає у містах (78%), що відображає переважно урбаністичний фокус дослідження. Водночас 10% респондентів проживають у селищах, а ще 13% – у селах, що дозволяє включити до аналізу і досвід мешканців менших населених пунктів.

Щодо рівня освіти, більшість учасників мають вищу освіту (62%), ще 24% закінчили професійно-технічні заклади, а 12% – мають повну середню освіту. Це свідчить про загалом високий рівень освітнього капіталу серед респондентів, що важливо враховувати при розробці освітніх або професійних програм реінтеграції.

Щодо сімейного стану, то 47% респондентів перебувають у шлюбі, 35% – неодружені, 14% – розлучені, і 4% – вдови чи вдівці. Така структура дозволяє охопити різні життєві обставини та потреби в контексті реінтеграції. Водночас, треба врахувати, що понад половина ветеранів та ветеранок в опитаній вибірці фактично є самотніми за родинним статусом. Враховуючи специфіку вибірки за гендером та сексуальною орієнтацією, ці цифри є високими і свідчать про потенційний ризик для таких людей залишитися сам на сам у ситуації повернення з війни, без підтримки партнера чи то близького кола, або без можливості для партнерки чи партнера (у випадку гомосексуальних пар, які не можуть офіційно реєструвати стосунки) представляти інтереси ветерана чи то ветеранки при отриманні послуг реінтеграції.

Майже кожен третій опитаний, або 31% респондентів мають офіційно підтверджену інвалідність, що вказує на значну частку людей з потенційно особливими потребами, як фізичними, так і психологічними. Також варто відзначити, що 92% респондентів мають офіційний статус ветерана або ветеранки, що підтверджує релевантність вибірки для аналізу процесів реінтеграції.

На окрему увагу заслуговує аналіз профілю окремих вразливих підгруп респондентів, що сформуvalи вибірку дослідження, а саме:

1. жінок-ветеранок,
2. представників ЛГБТІК+ спільноти,
3. ветеранів, що мають інвалідність у т.ч. внаслідок воєнних дій.

Профільовання цих груп дозволило отримати наступні результати.

Профіль жінок-ветеранок, що взяли участь у дослідженні

У дослідженні взяли участь 87 жінок, що становить достатню цільову групу для аналізу гендерно-чутливих потреб серед ветеранок та жінок, дотичних до тематики реінтеграції. Географічний розподіл представлений у Таблиці 4.

Таблиця 4. Географічний розподіл ветеранок-учасниць кількісного дослідження

Варіант відповіді	Число осіб	% серед респонденток
<i>Хмельницька область</i>	30	35%
<i>Закарпатська область</i>	25	29%
<i>Дніпропетровська область</i>	13	15%
<i>м. Київ</i>	11	13%
<i>Чернівецька область</i>	8	9%

Майже 90% опитаних жінок мають офіційний статус ветерана, що підтверджує релевантність вибірки для дослідження потреб саме цієї категорії. Також фактично кожна четверта учасниця дослідження (близько 25%) має інвалідність, що є важливим індикатором для проєктів з доступності, інклюзії та розробки спеціальних маршрутів реінтеграції. Біля 75% респонденток не мають офіційного статусу інвалідності, але це не виключає наявності прихованих або неоформлених станів, які впливають на якість життя.

Жінки, які взяли участь в опитуванні, переважно знаходяться в активному працездатному віці. Найбільше представництво – серед респонденток віком 35–44 роки (40% всіх учасниць жіночої ветеранської підгрупи). Це типова активна група, яка поєднує досвід, потенціал до адаптації та, часто, навантаження з боку родини й соціальних зобов'язань (неповнолітні діти, батьки похилого віку тощо). Другу за чисельністю групу склали жінки 25–34 років (25%), що свідчить про залучення молодших ветеранок, потенційно більш відкритих до нових форматів підтримки.

Переважає більшість учасниць дослідження мають вищу освіту (63%), що свідчить про високий інтелектуальний потенціал аудиторії та можливість залучення їх у програми перекваліфікації, наставництва або підприємництва. 28% мають професійно-технічну освіту, що свідчить про значний пласт жінок, які можуть бути зацікавлені в короткострокових курсах перепідготовки, отриманні вищої освіти чи то отримання грантів на започаткування власної справи.

Більшість опитаних жінок (88%) не ідентифікують себе як представниці ЛГБТІК+. Проте 12% відкрито задекларували свою належність до цієї групи. Це важливо з огляду на потребу в безпечному середовищі, додаткових механізмах недискримінації та психологічної підтримки.

Понад половина жінок – одружені або у шлюбі (53%), що часто супроводжується підвищеним навантаженням у побуті, вихованні дітей або догляді за родичами. 25% – не одружені, а ще 15% – розлучені. 7% – вдови, що вказує на важливість врахування емоційної травми, потреби у довготривалій підтримці як психологічного, так і, ймовірно, юридичного, організаційного, побутового спрямування.

Профіль ЛГБТІК+ респондентів

У дослідженні взяли участь 54 респонденти, які ідентифікують себе як частина ЛГБТІК+ спільноти. Географічний розподіл представлений у Таблиці 5. Важливо зазначити, що Закарпатська область має мінімальне представництво, хоча у загальній вибірці частка цього регіону є значною. Крім того, жоден респондент з Чернівецької області не ідентифікував себе як представник ЛГБТІК+ спільноти. Це може вказувати як на різний рівень видимості та прийняття ЛГБТІК+ (стигматизація в західних областях України), так і на нерівномірність доступу до безпечного простору для участі в дослідженнях.

Таблиця 5. Географічний розподіл респондентів групи ЛГБТІК+ кількісного дослідження

Варіант відповіді	Число осіб	% серед респондентів ЛГБТІК+
<i>Хмельницька область</i>	23	43%
<i>Закарпатська область</i>	14	26%
<i>Дніпропетровська область</i>	11	20%
<i>м. Київ</i>	6	11%
<i>Чернівецька область</i>	0	0%

Група охоплює як жінок, так і чоловіків-ветеранів, що дозволяє проаналізувати її не лише як вразливу соціальну категорію, але й як активну частину ветеранської спільноти з власними потребами та досвідом. Група ЛГБТІК+ респондентів, які взяли участь у дослідженні, є молодішою (найчисельніша вікова категорія – 25–34 роки (54%), освіченою (67% опитаних мають вищу освіту), здебільшого чоловічою (82% респондентів) та географічно зосередженою в столиці та східному регіоні.

Абсолютна більшість – неодружені/незаміжні (85%), що вказує на:

- відсутність правової легалізації ЛГБТІК+ стосунків в Україні;
- підвищену ймовірність соціальної ізоляції ветеранів цієї групи, особливо у разі інвалідності, травми чи депресії.

Лише 9% перебувають у шлюбі, а частка розлучених або вдів/вдівців – менш як 6%, що зумовлено молодшим віком та структурними бар'єрами в реєстрації партнерств.

Лише 6% респондентів мають інвалідність, що є порівняно низьким показником. Це може бути пов'язано як із реально нижчою кількістю таких випадків у молодшій групі, так і з небажанням розкривати статус, побоюванням дискримінації при поєднанні статусу ЛГБТІК+ і людини з інвалідністю.

91% мають офіційний статус ветерана, що підтверджує цільову релевантність вибірки. Ці респонденти вже пройшли через процедури державного визнання, а отже – можуть бути готовими до подальшої участі в програмах реінтеграції, якщо останні будуть інклюзивними й безпечними.

У цілому, ця група демонструє високий рівень потенціалу для реалізації реінтеграційних програм, якщо буде забезпечено відповідне середовище, вільне від стигми й бар'єрів.

Профіль респондентів з інвалідністю

У дослідженні взяли участь 58 респондентів з інвалідністю – це значуща підгрупа, аналіз відповідей якої дозволяє зробити обґрунтовані висновки щодо потреб та бар'єрів доступу до реінтеграційних послуг. До вибірки входять як чоловіки (62%), так і жінки (38%). Географічний розподіл представлений у Таблиці 6.

Таблиця 6. Географічний розподіл респондентів з інвалідністю

Варіант відповіді	Число осіб	% серед респондентів з інвалідністю
<i>Закарпатська область</i>	17	29%
<i>Хмельницька область</i>	16	28%
<i>Чернівецька область</i>	11	19%
<i>м. Київ та передмістя</i>	9	15%
<i>Дніпропетровська область</i>	5	9%

Респонденти з інвалідністю – це високоосвічена (вищу освіту мають 55% респондентів з цієї групи), зріла за віком та життєвим досвідом (найбільші вікові категорії респондентів в цій групі – 45–54 роки (38%) та 35–44 років (29%) група ветеранів, переважно чоловіки (62% респондентів в цій групі), значна частка з яких (45%) є самотніми. 97% мають офіційний статус ветерана(ки), що підкреслює важливість врахування інвалідності саме в контексті бойового досвіду. Це також свідчить про високий рівень оформлення документів серед цієї групи. Однак саме жінки та представники ЛГБТІК+ спільноти зазначили, що отримати статус особи з інвалідністю у зв'язу з бойовими діями було найважче.

Таким чином, загальний аналіз трьох соціально вразливих категорій ветеранів(ок) – жінок, представників ЛГБТІК+ та людей з інвалідністю у ветеранському середовищі демонструє глибоку взаємозалежність демографічних характеристик, соціальних викликів і потенціалів. Хоча кожна з груп має власну специфіку, між

Обговорення між представниками громадських організацій на воркшопі «Планування та розробка адвокаційних кампаній», організованому DCAF та ГО «Горизонт Змін» у Пущі-Водиці в межах проекту, що фінансується Урядом Великої Британії.

ними простежуються значущі перетини, які дозволяють говорити про необхідність цілісного міжсекторального підходу до реінтеграції.

По-перше, всі три групи мають активне вікове ядро, але більшість респондентів перебуває у віковій категорії 25–44 роки. Це означає, що мова йде про людей у фазі соціального, професійного й особистого становлення. Саме на цю категорію ветеранів припадає найбільше навантаження – як з боку очікувань держави щодо повернення до продуктивної діяльності, так і з боку побутових обов’язків, догляду за родиною або подолання наслідків бойових дій. При цьому у всіх вибірках простежується значний освітній потенціал: понад половина респондентів мають вищу освіту. Це спростовує можливі побоювання щодо соціальної пасивності уразливих груп і підкреслює наявність інтелектуального ресурсу для перекваліфікації, наставництва або самозайнятості. Проте навіть при високому рівні освіти, цей капітал не завжди конвертується у можливості – через фізичні, структурні або культурні бар’єри. Наприклад, для людей з інвалідністю це можуть бути фізичні обмеження, для ЛГБТІК+ – дискримінація, а для жінок – розриви кар’єр через материнство чи доглядову працю, у поєднанні з паузою в розвитку цивільних навичок через участь у бойових діях.

Соціальна ізоляція постає як одна з найнебезпечніших спільних загроз для всіх трьох груп. Вона має різну природу: у ЛГБТІК+ – це відсутність правового визнання партнерств і відчуження з боку спільнот; у жінок – втрата партнера або емоційна перевантаженість у шлюбі після повернення з війни (стигма через “покинутих дітей”); у людей з інвалідністю – фізична ізоляція або брак соціальних контактів. Усі ці прояви вказують на приховану, але потужну потребу у формуванні підтримуючих середовищ, груп солідарності, програм емоційного супроводу.

Попри те, що понад 90% респондентів мають офіційний статус ветерана, це не завжди означає реальний доступ до послуг. Часто статус – це формальність, яка не враховує складну конфігурацію потреб, зумовлену комбінацією інвалідності, статі, сексуальної ідентичності чи віку. Відтак, програми, які фокусуються лише на “ветеранському статусі” без глибшого аналізу перехресних ознак, ризикують бути неефективними або навіть репродукувати нерівність.

Ситуація з представниками ЛГБТІК+ вказує на іншу важливу грань – стигматизація у поєднанні з ветеранським досвідом може призводити до подвійної невидимості. Більшість ЛГБТІК+ респондентів – чоловіки, зосереджені у великих містах, здебільшого молоді, що свідчить про готовність до участі у публічному житті, але лише за умов наявності безпечного простору. Аналогічно, серед людей з інвалідністю переважають чоловіки віком 45+, що вказує на виснаження ресурсів і потребу в довготривалій реабілітації, не лише фізичній, а й соціальній.

У підсумку, три категорії – жінки, ЛГБТІК+ та люди з інвалідністю – формують мозаїку перехресних ідентичностей, які посилюють одна одну уразливість, але водночас розкривають потенціал до солідарності, підтримки, професійного зростання й соціальної трансформації. Реінтеграційні політики повинні перестати сприймати ці групи як окремі “ніші” й почати бачити в них динамічну, складну реальність. Саме тому майбутнє ефективної реінтеграції – це не універсальні рішення, а контекстуальні маршрути підтримки, гнучкі формати участі, інклюзивні механізми прийняття рішень та акцент на гідності, досвіді та голосі самих ветеранів.

Таким чином, соціально-демографічний портрет дослідження демонструє достатньо різномірну, але цілком репрезентативну вибірку, в якій поєднуються різні регіони, гендерні та сексуальні ідентичності, вікові категорії, рівень освіти, наявність інвалідності та ветеранського статусу. Це створює підґрунтя для комплексного аналізу потреб, бар’єрів та досвіду у сфері реінтеграції.

Інна Совсун, народна депутатка України, проводить презентацію для громадських організацій, що працюють із ветеранами та ветеранками, під час воркшопу «Планування та розробка адвокаційних кампаній», організованого DCAF та ГО «Горизонт Змін» у Пущі-Водиці в межах проекту, що фінансується Урядом Великої Британії.

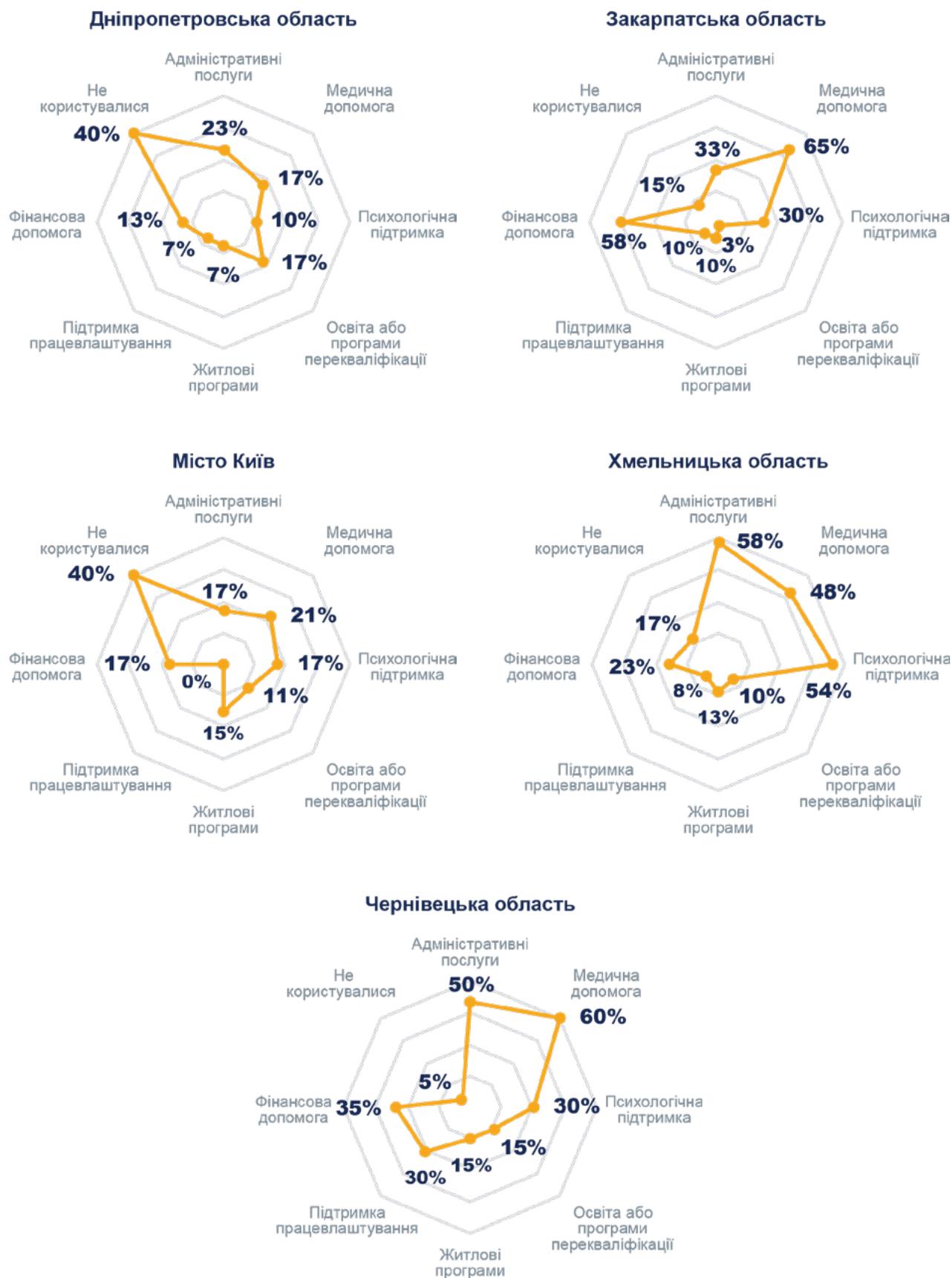
4.3.2. Досвід ветеранів та ветеранок в пілотних регіонах

Реінтеграційна підтримка ветеранів і ветеранок, задекларована на державному рівні, часто не відповідає реальному досвіду її користувачів. Цей розділ аналізує, наскільки наявні сервіси та пільги справді охоплюють ветеранську спільноту, якими послугами користуються ветерани(ки) на практиці, а також які бар'єри заважають повноцінному доступу до допомоги. Особливу увагу приділено регіональним особливостям, гарним практикам, а також викликам, що постають перед представниками вразливих груп – жінками, особами з інвалідністю та ЛГБТІК+ ветеранами. Окремо окреслено бачення та побажання ветеранів та ветеранок щодо майбутнього політики реінтеграції в Україні.

Користування програмами

Незважаючи на наявність формально задекларованих механізмів підтримки в усіх пілотних регіонах дослідження, фактичне користування програмами та пільгами серед ветеранів і ветеранок є фрагментарним і нерівномірним. Аналіз використання реінтеграційних послуг серед ветеранів у різних регіонах демонструє відчутні варіації (Малюнки 2 – 6), зумовлені не лише різною доступністю чи поінформованістю, а й особистими обставинами, довірою до інституцій та психологічною готовністю звертатися по допомогу.

Малюнки 2 – 6. Рівень користування послугами реінтеграції серед опитаних, розподіл по регіонах.

Однак, є тенденції притаманні всім пілотним регіонам. Перш за все, загальний рівень користування послугами та пільгами, які можна віднести до реінтеграційних, залишається низьким – навіть на тлі четвертого року повномасштабної війни. Зокрема, 25% опитаних ветеранів по Україні загалом не скористалися жодною з опцій (Малюнок 7). Найвищий рівень відмови – у Дніпропетровській області (45%) та Києві (40%), натомість у Закарпатській – лише 15%, що є найнижчим показником.

Малюнок 7. Рівень користування послугами реінтеграції серед опитаних

Серед тих, хто користувався послугами, найбільш популярними були адміністративні (наприклад, ЦНАПи) та медична допомога. У Хмельницькій області 58% респондентів зверталися по адміністративну підтримку, у Чернівецькій області – 50%, у Закарпатській області – 33%, у Дніпропетровській області – 23%, а у місті Києві – лише 17%. По медичну допомогу зверталися: у Закарпатській області – 65%, у Чернівецькій області – 60%, у Хмельницькій області – 48%, у місті Києві – 21%, у Дніпропетровській області – 17%. Водночас послуги, що забезпечують довготривалу реінтеграцію – освіта, перекваліфікація, житло, працевлаштування – залишаються маргінальними: у всіх регіонах їх рівень використання коливається в межах 5–13%.

Частина респондентів пояснюють свою неучасть у програмах тим, що «в них усе добре» або що «іншим потрібніше». Проте інші вказують на системні бар'єри – надмірну складність, непрозорість або психологічну дискомфортність процедур. Ці фактори особливо впливають на вразливі групи – жінок, осіб з інвалідністю та ЛГБТК+ ветеранів, які частіше повідомляли про стигму, брак чутливості й дискримінацію з боку надавачів послуг.

Узагальнюючи наведені результати можна стверджувати, що фактично ветерани і ветеранки користуються **переважно реабілітаційними, а не реінтеграційними послугами.**

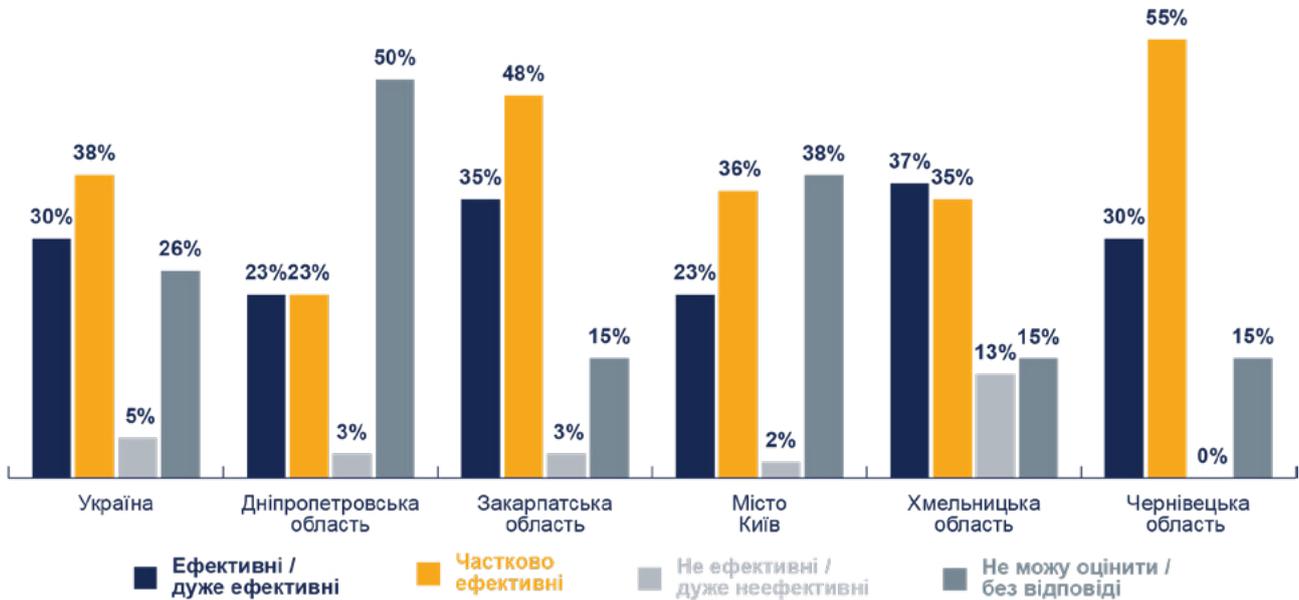
Оцінка ефективності програм реінтеграції ветеранів та ветеранок

Виходячи з власного практичного досвіду використання послуг та попри те, що протягом останніх років в Україні відбулося помітне посилення уваги до теми ветеранської реінтеграції, лише 5% опитаних назвали чинні програми «дуже ефективними». Ще 25% вважають їх просто ефективними – це група респондентів, яка скоріше визнає наявність певних позитивних елементів або досвіду взаємодії з результативними ініціативами. Проте найчисленніша частка – 38% – схильна до часткового схвалення, тобто респонденти визнають наявність окремих компонентів, які спрацювали, однак не бачать системної ефективності в цілому.

З іншого боку, 5% респондентів відкрито зазначили, що програми є неефективними, ще 1% охарактеризували їх як «дуже неефективні». Але найбільш промовистим може бути показник у 24% – саме стільки людей не змогли дати жодної оцінки і ще 3% – просто залишили питання без відповіді. Це може свідчити про відсутність взагалі будь-якого досвіду взаємодії з системою (що корелює з рівнем користування /не користування послугами), а також про розчарування, апатію або втрату довіри до державного сервісу, що також є показником слабкої роботи з охопленням цільової аудиторії.

Також оцінка ефективності програм реінтеграції респондентами суттєво відрізняється між регіонами: найвищий рівень позитивних оцінок («ефективні/дуже ефективні») спостерігається в Хмельницькій області (37%) та Закарпатті (35%), тоді як у Києві цей показник значно нижчий (лише 23%), а найвищу частку негативних оцінок («не ефективні») зафіксовано у Дніпропетровській області – 50%. У регіонах із більшою кількістю ветеранів або вищим навантаженням на соціальні служби (зокрема в Дніпропетровській області та Києві) респонденти частіше висловлюють критичні оцінки, що може вказувати на брак ресурсів, координації чи доступності послуг. Натомість у менш навантажених регіонах, таких як Хмельницька область чи Закарпаття, позитивні оцінки переважають, що може свідчити про кращу адресність програм або менші очікування. Високий відсоток відповідей «частково ефективні» також вказує на наявність окремих елементів підтримки, які потребують доопрацювання для досягнення цілісного й сталого ефекту.

Малюнок 8. Оцінка ефективності програм реінтеграції, загалом та із розподілом по регіонах

Оцінка ефективності програм окремими більш вразливими групами респондентів дозволяє зробити більш ґрунтовні висновки з цього приводу. Можна помітити, що найбільш чіткі та виражені оцінки надали представники групи ветеранів з інвалідністю, найменш впевнені в оцінках та мали труднощі у наданні відповіді – представники ЛГБТІК+ спільноти ветеранів.

Таблиця 7. Оцінка ефективності програм реінтеграції окремими групами респондентів

Варіант Відповіді	Жінки-ветеранки	Представники ЛГБТІК+	Особи з інвалідністю
<i>Дуже ефективні / ефективні</i>	33%	25%	35%
<i>Частково ефективні</i>	41%	30%	51%
<i>Неефективні</i>	7%	4%	9%
<i>Не могу оцінити / без відповіді</i>	19%	41%	5%

Особливо критичним виявився аспект інклюзивності. Понад 60% всіх опитаних вважають, що програми реінтеграції не враховують специфіку потреб вразливих груп або ж не можуть надати чітку відповідь (Малюнок 9). Це стосується не лише фізичної доступності, а й інституційної готовності працювати з ветеранами з інвалідністю, з жінками-ветеранками, які зокрема мають досвід тортур та полону, з ЛГБТІК+ людьми, що перебувають на службі або демобілізувалися тощо. Водночас лише 39% респондентів повністю погодилися з твердженням, що всі мають рівний доступ до наявних сервісів.

Малюнок 9. Сприйняття програм реінтеграції: чи в рівному ступені задовольняються потреби ветеранів та ветеранок, розподіл відповідей, загальний та регіональний розподіл

В жодному з регіонів більшість респондентів не відповіли ствердно. Найвищий рівень скептицизму зафіксовано у Чернівецькій області, де 65% респондентів вважають, що програми не задовольняють потреби всіх, а лише 25% відповіли позитивно. Подібна картина спостерігається і в Дніпропетровській області (60% – «ні»), що може свідчити про складність адаптації програм до великої кількості учасників бойових дій. Найменш критичне, але все ж переважно негативне ставлення зафіксовано в Києві та Хмельницькій області. Загалом це вказує на те, що переважна більшість ветеранів не відчувають рівного доступу до програм підтримки. Це дає підстави стверджувати, що державна політика часто спирається на уніфікований підхід, не враховуючи багатосторонність досвіду ветеранів, а значить – і їхніх потреб. Програми орієнтовані на середньостатистичного «дорослого чоловіка-військовослужбовця» і надто повільно адаптуються до соціальних реалій, у яких з'являється більше жінок у статусі ветеранок, більше людей із психологічними травмами, людей з інвалідністю та особливими потребами.

Таблиця 8. Оцінка рівності доступу до програм реінтеграції окремими групами респондентів

Варіант Відповіді	Жінки-ветеранки	Представники ЛГБТІК+	Особі з інвалідністю
<i>Ні, нерівний доступ</i>	56%	50%	52%
<i>Так, рівний доступ</i>	40%	43%	46%
<i>Немає відповіді</i>	4%	7%	2%

Ці оцінки частково корелюють з відкритими відповідями респондентів, у яких простежується розчарування щодо практичної реалізації державних програм, а також з результатами попередніх етапів дослідження. Учасники опитування визнають, що на рівні формальних документів і державної риторики ініціативи виглядають логічно та послідовно, проте їхня імплементація на місцях нерідко викликає недовіру та фрустрацію.

У цьому контексті варто окремо зазначити й так звану «інституційну втомленість» респондентів, оскільки багато з них уже втратили бажання долучатися до опитувань, ініціатив чи сервісів саме через негативний досвід попередньої взаємодії. А це, своєю чергою, створює замкнене коло: держава не має повної інформації про реальні потреби, бо не може достукатися до найбільш уразливих; а ті, у свою чергу, дедалі менше вірять у доцільність звертатися по допомогу. Більш того 16% опитаних (фактично кожен сьомий учасник дослідження) вказали, що мають травматичний досвід і безпосередньо стикалися з дискримінацією в процесі звернення по допомогу чи отримання реінтеграційних послуг. Цей відсоток майже вдвічі вищий в групі ветеранів ЛГБТІК+.

Малюнок 10. Досвід респондентів щодо дискримінації при зверненні за допомогою / використанні програм реінтеграції, регіональний розподіл

Таким чином, виклики в ефективності програм реінтеграції – це не лише проблема інструментів, а насамперед – проблема довіри, участі та видимості. Без залучення самих ветеранів і ветеранок до їх розробки та впровадження (про що йшлося і під час глибинних інтерв'ю і під час фокус-груп) жодна реформа не буде сприйнята як легітимна або життєздатна.

Малюнок 11. Досвід респондентів щодо дискримінації при зверненні за допомогою / використанні програм реінтеграції, гендерний розподіл

Це ставить перед державою завдання глибокого перезавантаження – не тільки в нормативно-правовій площині, але й у культурі взаємодії, фокусі на людяність і гнучкість програм реінтеграції, що створюють та впроваджуються в усіх досліджуваних регіонах і в країні в цілому.

4.3.3. Основні бар'єри для реінтеграції ветеранів та ветеранок

У ході дослідження вдалося виділити чотири основні групи бар'єрів, які стають на заваді реінтеграції ветеранів та ветеранок в пілотних регіонах.

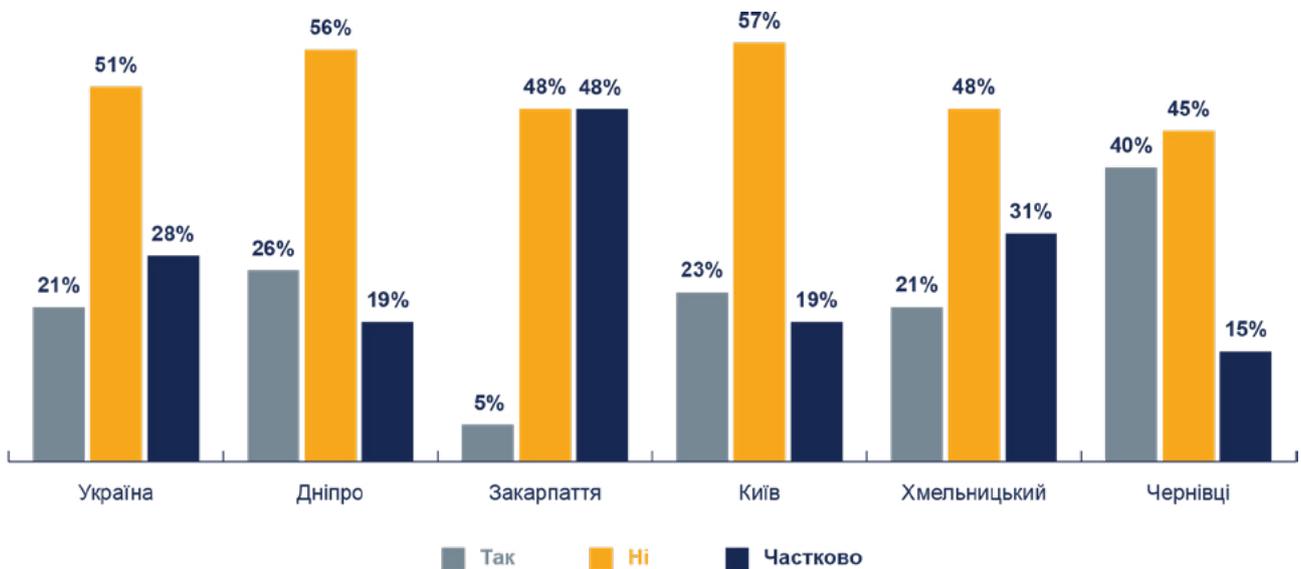
Інформаційні бар'єри

Поінформованість ветеранів і ветеранок про наявні можливості підтримки, правові механізми та програми реінтеграції є критично важливим чинником успішного повернення до мирного життя. Однак результати кількісного опитування засвідчують, що рівень обізнаності серед респондентів залишається вкрай низьким, що, у свою чергу, формує глибокий розрив між формально наявними сервісами та фактичним доступом до них.

На запитання щодо обізнаності з чинними законами та нормативно-правовими актами, які стосуються підтримки ветеранів, переважна більшість респондентів – 97 осіб (51%) – відповіли негативно, вказавши, що не знайомі з відповідним законодавством. Це особливо тривожний показник, враховуючи, що саме знання власних прав і процедур доступу до послуг є базовою передумовою для використання механізмів реінтеграції.

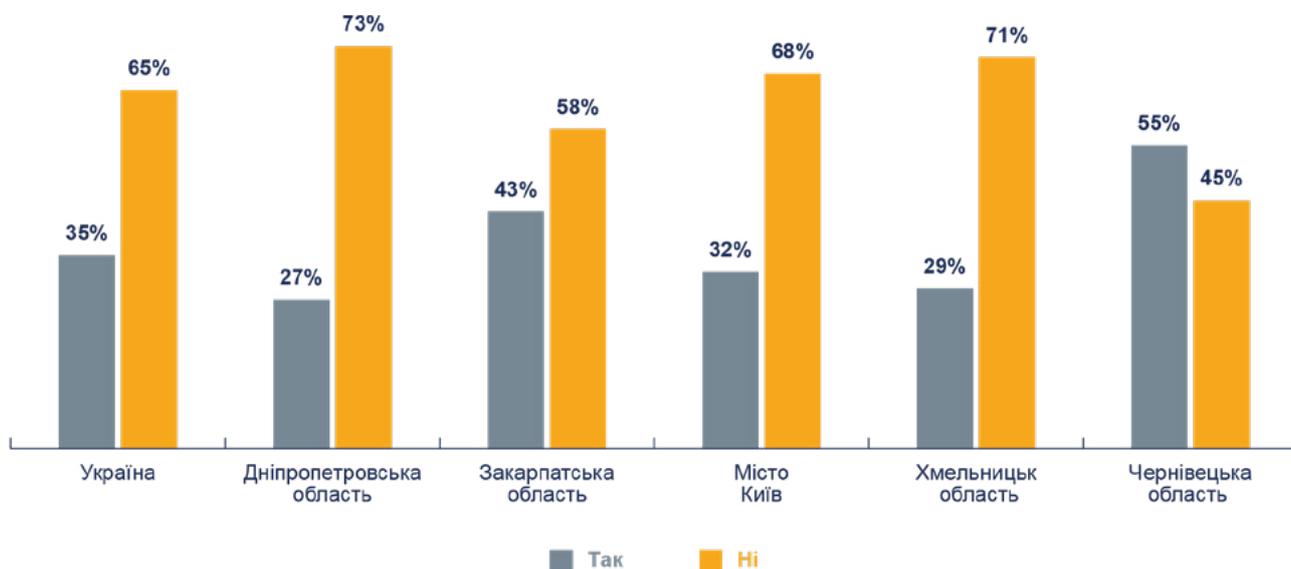
Ще 53 респонденти (28%) позначили свій рівень обізнаності як «дещо знайомі», що свідчить про часткове або ситуативне розуміння змісту політик, без системного усвідомлення або здатності застосовувати ці знання на практиці. На практиці це може свідчити про необізнаність, проте вибір так званої соціально схвальної відповіді респондентами (в прагненні задаватися більш обізнаними, ніж є насправді). Також регіональні відмінності в рівні обізнаності респондентів із законодавством про ветеранську підтримку можуть пояснюватися кількома факторами: наявністю або відсутністю доступу до офіційної інформації та правової допомоги, активністю місцевих ветеранських організацій і громадських ініціатив, рівнем залученості регіону до бойових дій, що впливає на чисельність ветеранів, а також загальним рівнем освіти, цифрової грамотності та медійної активності населення, які сприяють або, навпаки, ускладнюють поширення знань про відповідне законодавство.

Малюнок 12. Рівень обізнаності респондентів із законодавством спрo ветеранську підтримку, регіональний розподіл

Ситуація з поінформованістю щодо місцевих програм реінтеграції є ще менш обнадійливою. Лише одиниці респондентів змогли назвати конкретні ініціативи або сервіси, що діють у їхньому регіоні. 123 особи (65% від всіх респондентів) прямо вказали, що нічого не знають про наявні програми підтримки у своєму місті чи громаді. Це свідчить про системну проблему у розповсюдженні інформації, а також про нерівномірність реалізації політик на місцях. Фактично, навіть якщо державна або регіональна ініціатива формально існує, вона не досягає своєї цільової аудиторії, залишаючись «на папері» або у вузькому експертному колі.

Малюнок 13. Рівень обізнаності респондентів щодо локальних програм реінтеграції, регіональний розподіл

Варто зазначити, що обізнаність ветеранів щодо локальних програм варіює між регіонами, хоча і залишається надзвичайно низькою в кожному з них. В Хмельницькій і Дніпропетровській області не знають про локальні програми 71% та 73% опитаних відповідно, найвищі показники, тоді як західні регіони (Закарпаття, Чернівецька область) демонструють суттєво вищу обізнаність. В Києві рівень обізнаності наближений до середнього показника по вибірці. Єдиний регіон, де рівень обізнаності є позитивним (більше респондентів знають про локальні програми, ніж не знають) – Чернівецька область. Там 55% опитаних відповіли на це питання позитивно, проте це також може бути пов'язано із невеликим обсягом підвибірки в регіоні.

На якісному рівні – у межах інтерв'ю та фокус-груп – респонденти одноставно наголошували, що інформація про реінтеграційні програми є або фрагментарною, або повністю недоступною, особливо на місцевому рівні. Більшість з них не змогли назвати жодної конкретної державної ініціативи, адаптованої до їхніх потреб, а комунікація сприймається як формальна або недієва.

«Головна проблема – не те, що послуги погані, а що люди про них не знають».

(Ветеран, Дніпропетровська обл.)

«Зараз найбільша проблема саме в інформованості ветеранів і в інклюзивності. Вона взагалі провалена».

(Ветеранка, Хмельницька обл.)

Декілька учасників вказали, що навіть наявність офіційного ресурсу не гарантує доступу до змістовної інформації:

«Інформаційна доступність – це не коли сайт є, а коли ти розумієш, куди звертатися. А у нас – сайт є, але не факт, що там щось є».
(Ветеранка, Чернівецька обл.)

Досвід ветеранської самоорганізації також виявився важливим чинником у доступі до інформації:

«Поки сама не почала волонтерити – взагалі не знала, що мені щось належить».
(Ветеранка, Закарпатська обл.)

Нарешті, відсутність проактивного підходу з боку держави теж стала об'єктом критики:

«Вони ж не дзвонять і не питають: “А як ви там після війни?” Хто сам не шукатиме – той нічого й не отримає».
(Ветеранка, Хмельницька обл.)

Загалом, рівень поінформованості ветеранів та ветеранок про програми підтримки виступає визначальним чинником їхньої реальної доступності: без чіткого розуміння наявних можливостей навіть найкращі ініціативи залишаються недієвими. Інформаційна прозорість – це не додатковий елемент, а фундаментальний компонент ефективної реінтеграційної політики.

Ветеранки беруть участь у презентації результатів мапінгу послуг і політик щодо реінтеграції ветеранів під час круглого столу з представниками місцевої влади в Ужгороді.

Адміністративні, бюрократичні та фінансові бар'єри

Респонденти описують тривалий та виснажливий процес отримання допомоги. Замість довіри – необхідність “доводити” своє право, долати бюрократію, плутанину між установами та численні формальні процедури. Часто люди відчують, що змушені просити про те, що їм і так належить:

«Наче ти не заслужив, а просиш милостиню. Постійно доводиться щось збирати, чекати, шукати».

(Ветеранка, Хмельницька обл.)

Однією з найчастіших скарг була неефективна міжінституційна взаємодія, яка призводить до дублювання функцій, розмитої відповідальності та втрати часу. Ветерани та ветеранки змушені самотійно з'ясувати, хто відповідальний, пояснювати посадовцям свої права, або ж повністю залишаються без відповіді:

«Комунікація між структурами на нулі. Ти або сам пробиваєшся, або не отримуєш нічого».

(Ветеран, Дніпропетровська обл.)

«Пенсію оформлював онлайн, без проблем. А МСЕК – не пощастило, тягнулося більше 3 місяців, записався до одного, посилає до другого, в системі «Helsi» на 2 тижні вперед все розписано, потім кажуть, не вистачає якоїсь ксерокопії чи довідки... То я не став оформлювати. Пільг від держави не отримував...»

(Ветеран, м. Київ)

«Я не знала, що маю право на виплату. Я потрапила на іншу людину і вона мені допомогла оформити більшу виплату (але свою виплату випадково дізналась)».

(Ветеранка, м. Київ)

Попри формальну наявність програм на державному, регіональному та місцевому рівнях, брак фінансування та чіткої координації часто зводить їх ефективність нанівець:

«Формально пільги є. Але або бюджету немає, або не туди звернувся. Поки знайдеш відповідального – пройде пів року».

(Ветеранка, Чернівецька обл.)

Жінки-ветеранки особливо наголошують на невидимості власних потреб у системі підтримки та браку гендерної чутливості. За їх словами, інформація про пільги часто недоступна, а самі послуги виглядають як закриті, тобто такі, що доступні лише тим, хто має зв'язки чи досвід.

Крім того, учасники фокус-груп неодноразово звертали увагу на складність, недоступність і заплутаність мови, якою надається офіційна інформація. Часто формулювання виявляються надто складними для сприйняття, а особи, що відповідають за допомогу ветеранам та ветеранкам, або не мають достатньої підготовки чи знань, або не виявляють бажання пояснювати простими словами.

«Соціальні працівники сидять, щоб досидіти до пенсії. Не оновлюють знань, не вміють комунікувати з ветеранами».

(Ветеранка, Дніпропетровська обл.)

Респонденти також неодноразово підкреслювали, що державна система комунікації з ветеранами є формалізованою, перевантаженою та часто байдужою до індивідуальних запитів.

«Держава, на жаль, сьогодні відштовхує ветеранів. Якщо хочеш підтримки – шукай її сам».

(Ветеран, Дніпропетровська обл.)

«Коли я вийшла з полону – ні підтримки, ні друзів, ні матері. Все сама».

(Ветеранка, Чернівецька обл.)

Особливо критичними ці виклики є для тих, хто перебуває у вразливому стані. Постійна зміна процедур, відсутність єдиного алгоритму дій та суперечлива інформація лише ускладнюють доступ до реальної допомоги.

Для ветеранів і ветеранок з інвалідністю фізичний доступ до сервісів часто залишається недосяжним. Відсутність безбар'єрного середовища, складна логістика, недоступний транспорт або непридатні приміщення перетворюють навіть подачу документів на складний виклик:

«Не можу дістатися до центру – це ціла операція. А потім ще вишикуй чергу і чекай, поки тебе почують».

(Ветеранка, Хмельницька обл.)

Таким чином, адміністративні, бюрократичні та фінансові бар'єри суттєво ускладнюють доступ ветеранів і ветеранок до належної підтримки, перетворюючи формально гарантовані послуги на складний і виснажливий шлях. Відсутність чітких процедур, належної комунікації, фахового персоналу й достатнього фінансування, а також ігнорування специфічних потреб різних груп, зокрема жінок і людей з інвалідністю, не лише знижують ефективність програм, а й підривають довіру до всієї системи реінтеграційної підтримки.

Стигма та психологічні перешкоди

Однією із найголовніших проблем реінтеграції, про яку говорять респонденти з усіх пілотних регіонів, є загальне ставлення до ветеранів та ветеранок, а також їх особисті відчуття після повернення з фронту. Поза цим контекстом неможливо розглядати надання окремих реінтеграційних послуг і саме він багато у чому визначає успішність або неефективність їх використання.

Ветерани та ветеранки часто стикаються з холодним або зверхнім ставленням від представників влади, що викликає внутрішній спротив і недовіру. Відчуження та недовіра до держави часто стають причинами самоусунення від програм.

«*Ми вас туди не посилали – так кажуть нам.*»

(Ветеранка, м. Київ)

«*Я сама повинна все вибивати. Люди – це недолюди.*»

(Ветеранка, Чернівецька обл.)

Більшість свідчень ілюструє, що реінтеграція – це не формальність і не одноразовий адміністративний акт, а глибоко особистий, часом болісний і багаторівневий процес повернення до себе у зміненому середовищі. Ветерани та ветеранки не просто залишають зону бойових дій – вони вступають у нову реальність, де немає чітких інструкцій, зрозумілих правил і спільного досвіду. Особливо гостро цей розрив відчуваються через відсутність плавного переходу і супроводу від військових установ, послуг та правил до цивільних.

Повернення супроводжується відчуттям відчуження, розривом зі старими соціальними зв'язками, необхідністю заново вибудувувати свою ідентичність, а саме уже не як військового, але ще не як «цивільного». Особливо це відчувається на перетині ролей та ідентичностей, як в жінок – ветеранок, так і ветеранів та ветеранок, представників ЛГБТІК+ спільноти.

«*Робити вигляд, що нічого не було – це найважче. Бо воно ж було. І воно з тобою.*»

(Ветеранка, Хмельницька обл.)

«*Було відчуття, що я чужий. Навіть не в родині – у повітрі. Повертаєшся, а тут люди живуть далі, а ти – з іншого простору*»

(Ветеран, м. Київ)

Це перехідний стан, у якому нерідко домінують розгубленість, мовчазний біль і бажання бути почутим без зайвих запитань. Власне, саме тут зароджується потреба не лише у сервісах, а в емпатійній, людяній підтримці, яка визнає і приймає досвід без спроб його спростити або оминати. Проте абсолютна більшість респонденток говорить про те, що після війни вони стикаються навіть не з нерозумінням їх досвід а з відвертою стигмою з боку суспільства:

«Мені здається, що жінкам не дають часу видихнути все це. Особливо, якщо є діти або чоловік-військовослужбовець або він загинув чи поранений. І на її плечі лягають діти, батьки... Чоловікам дозволено бути алкоголіками, агресивними, бо: «Ну що ж ви хотіли? Він воював! У нього ПТСР». А жінки не можуть так, вони отримують більший осуд».

(Ветеранка, м. Київ)

«Я ніколи не говорила, що служила, бо починаються ... питання. УБД доводиться інколи показувати, коли в Кривий Ріг їду. І при цьому якимось чином не по собі... Я колись почула від дорослої жінки – що ви там робите, на фронті? Вас там на ковчор викликають, ставлять на коліна... і ви там таке робите (натяк на надання сексуальних послуг чоловікам-військовослужбовцям – ред.)»

(Ветеранка, Дніпропетровська обл.)

«Мені соромно їздити по УБД. Коли була вагітна, на 9 місяці, сідала в маршрутку, показала посвідчення – а водій каже, що воно не дійсне... і змушує вийти. Захистила мене жіночка 70-ти років. А ще якісь бабусі підключилися на сторону водія: «Що ви носитеся із тим посвідченням?». Я пригрозила викликати поліцію...»

(Ветеранка, Чернівецька обл.)

Більше половини респондентів якісного етапу дослідження в усіх пілотних регіонах зауважили, що проблема із ставленням під час користування транспортними пільгами є найбільш гострою і ситуація погіршується саме на місцевому рівні.

Така реакція породжує не просто ізоляцію, а відчуття знецінення самого досвіду служби. Замість очікуваного визнання, поваги чи хоча б нейтрального прийняття, ветеранки часто натрапляють на скриту підозру або відвертий осуд, знущання.

У цивільному середовищі домінують стереотипи: військова – не «героїня із плакату», а жінка яке не могла реалізувати себе в цивільному житті, зокрема особистому, і пішла на фронт через корисливі мотиви, прагнення знайти партнера тощо. Часто стигматизація жінок-ветеранок будується навколо шаблону «в армію ідуть жінки легкої поведінки», «нормальна жінка не полишить дітей і чоловіка» тощо. Відносно виключення робиться для жінок, що мають медичну освіту, але і вони зазнають відвертого або прихованого суспільного осуду.

Ці наративи стигматизують ветеранок, ускладнюють їхнє працевлаштування, соціальну інтеграцію та взаємодію з оточенням. Особливо болісним це є для жінок-ветеранок, чий досвід залишається «невидимим» у публічному просторі, а отже – незрозумілим і часто неочікуваним. Така соціальна недовіра посилює внутрішнє замикання, змушує жінок приховувати свою історію, адаптуватись через мовчання або уникати звернення за допомогою. Відчуття, що тебе сприймають як потенційну проблему і представницю маргіналізованої частини суспільства – це не просто бар'єр, а пряме заперечення принципів гідного повернення. Ці результати дослідження підтверджуються попередніми результатами в публікаціях.

Якщо ж розглядати можливість подальшого несення служби і побудови військової кар'єри, то жінки-ветеранки існують у подвійній невидимості: у цивільному середовищі вони змушені боротися з очікуванням «нормальності», де їхній досвід бойових дій знецінюється а в військовому – доводити свою професійну спроможність.

«Я проживаю у військовому містечку, обмежене коло спілкування, у нас є «ждуни». Я намагаюсь обмежити з такими спілкування. Давно там проживаю, але підтримки, розуміння мене як пораненої і сина, не жаль, не має. Якщо щось розказую про полонених, наприклад – то я все «брешу». Приходиш у військкомат, свої ж, мають допомагати – ні...»

(Ветеранка, Дніпропетровська обл.)

Вони відчують тиск одночасно бути «сильною, як на фронті» і «м'якою, як очікують удома», – і саме ця рольова напруга часто лишається без підтримки. Нерідко на жінок покладається додаткова відповідальність – догляд за дітьми, емоційна стабілізація родини – без урахування того, що самі вони перебувають у кризовому стані.

«Вважаю, що жінкам важче живеться. Виклики більші у жінок, і жінка – мама, донька. І їй треба повертатись і бути в нормі, «засунь кудись свій ПТСР».

(Ветеранка, Чернівецька обл.)

«Він герой, а вона – не героїнка. І жінкам часто нагадують, що жінки можуть піти з армії, без поранення, а чоловіки не можуть».

(Ветеранка, Хмельницька обл.)

«Ветеранкою бути не так круто як ветераном».

(Ветеранка, м. Київ)

Важливо, що паралельно з цим жінки – ветеранки часто висловлювали переконання в тому, що вони є більш адаптивними і мають більшу можливість краще реінтегруватися у суспільство після повернення, завдяки наявності повсякденного побутового навантаження, різноманіттю соціальних ролей. При цьому вони наголошують, що чоловіки проходять це шлях значно важче, ніж вони самі – але в цьому немає заслуги суспільства та наявних реінтеграційних програм, діють лише власні установки самих жінок.

«Жінка може поплакати, піти в магазин поругатися... А чоловіки все тримають в собі. Вони зі мною ділилися, а от з цивільною жінкою не стануть... Ми з чоловіком розлучилися, коли я була цивільна, а чоловік – військовий. Навіть тепер ми ближчі одне до одного, ніж коли були у шлюбі. Бо тепер я його більше розумію (чому скидаються грошима комусь з побратимів, тощо). Я спостерігаю пару сусідів, де чоловік повернувся після контузії, а дружина цивільна. Я бачу, що з нами він відвертий, а переступає поріг дома – рот на замок. Я знаю все про своїх хлопців (побратимів – ред.). Чоловік психологічно не може витримати, що його списують (особливо з ампутацією), а він має забезпечувати сім'ю...»

(Ветеранка, Чернівецька обл.)

«Чоловіки важче переживають цю ситуацію (повернення з війська – ред.). Не знаю випадків, коли жінки спились, наприклад. А чоловіків треба «водити за собою», чоловіки зазвичай повертаються на фронт, бо не знаходять себе у цивільному житті...»

(Ветеранка, Закарпатська обл.)

Водночас ветерани та ветеранки із ЛГБТІК+ спільноти вказують на недовіру та страх дискримінації, коли вони звертаються по послуги та пільги. Особливо це характерно для сільських громад, де «всі один одного знають» і розголос може спричинити соціальну ізоляцію. Серед поширених стереотипів – сприйняття військових як «агресивних чоловіків» або переконання, що «ветерани багато отримують грошей» і тому не потребують допомоги. Подібні уявлення лише поглиблюють стигматизацію.

Суперечливе сприйняття ветеранів у суспільстві посилює проблему і не сприяє їх реінтеграції. Так один із респондентів каже наступне:

«На роботі питають – “А ти точно адекватний?”. Я мовчу. Бо якщо скажеш, що служив – дивляться як на бомбу».

(Ветеран, м. Київ.)

Ці наративи створюють атмосферу ізоляції та стигматизації, змушують ветеранів мовчати про свій досвід і уникати звернень по допомогу. Нерідко страх осуду або нерозуміння стає визначальним фактором уникання будь-якої офіційної взаємодії – не через відсутність потреби, а через відсутність безпечного і прийняттого середовища.

Загалом, стигма, емоційне виснаження та відсутність безпечного середовища для визнання бойового досвіду є глибокими перешкодами для реінтеграції ветеранів і ветеранок, які часто відчують себе чужими у власному суспільстві. Без чутливого ставлення, суспільного прийняття та емпатійної підтримки навіть найбільш якісні сервіси залишаються недоступними – не з технічних, а з психологічних причин.

Змістовні бар'єри

Ветеранки та ветерани висловили думки, що програми реінтеграції є застарілими та неадаптованими до потреб ветеранської спільноти на сьогодні. Часто ці програми розроблялися з урахуванням досвіду ветеранів попередніх поколінь і не враховують реалії сучасної війни, вікову та гендерну структуру нових ветеранів. Так одна із респонденток відмічає:

«Ці пільги створювалися під ветеранів 70+, а не під 28-річних жінок, яким потрібно не санаторій, а якісна освіта й англійська».

(Ветеранка, Хмельницька обл.)

Деякі респондентки вказують на те, що необхідно мати право вибору щодо того, яку саме реінтеграційну і реабілітаційну програму обрати.

«Жінкам потрібні окремі програми. Не завжди ти готова бути в міксі з чоловіками після фронту».

(Ветеранка, м. Київ)

Крім того, психологічна підтримка нерідко виглядає формальною або непрофесійною. Замість фахової допомоги ветерани стикаються з некомпетентністю або емоційною переважаністю самих спеціалістів. Так одна респондентка зазначила:

«Психологи? Двічі психологи плакали в мене на сеансах. Мені не треба жалю – мені треба професіонал».

(Ветеранка, м. Київ)

Інша респондентка відмітила, що у її місцевості відсутні сучасні центри реабілітації і відновлення. Це породжує розчарування та втрачені надії на реабілітацію. У результаті багато хто свідомо уникає участі у програмах, які, на їхню думку, не відповідають реальному запиту, потребам чи життєвій ситуації.

В цьому контексті також важливим є запит від ветеранів-представників ЛГБТІК+ спільноти, які зазнають значної дискримінації через неможливість визнання їх родинних стосунків. Про це також говорили учасники дослідження.

«У країні відсутні закони, що визнають ЛГБТ сім'ї. Багато геїв під тиском суспільного несприйняття змиряються з тим, що вони безправні, і навіть не помічають, що їх життя не нормальне, і завершується старістю і самотністю.. Хлопці настільки звикли жити в применшеній ролі, що вважають це нормою... Є пари чинних військових і ветеранів, які живуть з партнерами, а ветеранські програми на підтримку сімей не включають ЛГБТ сім'ї. Я подав заявку на таку державну програму, вирішив покепкувати, надіслав запит на цивільного партнера. Отримав відповідь, що програма стосується виключно гетеросексуальних пар».

(Ветеран, м. Київ)

Таким чином виклики, а саме важкість розуміння суті програм, відсутність поінформованості і координації щодо них, адміністративні бар'єри, недостатня кількість ресурсів (як людських, так і фінансових), стигма та неготовність суспільства до взаємодії із ветеранами та ветеранками, про які говорять ветерани та ветеранки із пілотних регіонів дослідження корелюють і підтверджують результати попередніх досліджень в цій сфері, зокрема соціологічного дослідження «Потреби ветеранів 2023»²¹⁶, дослідження «Роль держави у соціальній реінтеграції ветеранів та ветеранок»²¹⁷, та соціологічного дослідження «Невидимий батальйон 2.0»: повернення ветеранок до мирного життя²¹⁸.

4.3.4. Позитивні практики реінтеграції ветеранів та ветеранок

Поінформованість через горизонтальні мережі

Дослідження демонструє, що саме ветеранські та громадські організації, соцмережі, а також особисті контакти у ветеранському і військовому середовищі (друзі, знайомі, колеги) є основними джерелами отримання інформації про реінтеграційні програми для переважної більшості опитаних (38-44% респондентів згадували саме їх). Ані традиційні медіа (радіо, телебачення, преса), ані офіційні канали інформування не рівні державної чи місцевої влади фактично не є популярним джерелом даних для опитаних ветеранів та ветеранок. Щодо медіа, єдине виключення складає Київ – там цей канал інформування згадали принаймні 11% опитаних, тоді як в інших регіонах – це одиничні відповіді.

Малюнок 14. Джерела інформування респондентів про програми реінтеграції

²¹⁶ Кіріллова, Ю., Знов'як, В., Казанська, А., Ткаліч, М. (2023). Соціологічне дослідження «Потреби ветеранів 2023». Український ветеранський фонд Міністерства у справах ветеранів, Соціологічна група «Рейтинг». <https://veteranfund.com.ua/analytics/needs-of-veterans-2023>.

²¹⁷ «Роль держави у соціальній реінтеграції ветеранів та ветеранок» / [авт.-склад] Український ветеранський фонд. Київ: УВФ, 2024, 28 с. <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/Rol-derzhavy-u-sotsialniy-reintehratsii-veteraniv-i-veteranok.pdf>.

²¹⁸ Марценюк Т., Квіт А., Гриценко Г., Василенко Л., Звягінцева М. (2019). «Невидимий батальйон 2.0»: повернення ветеранок до мирного життя [Соціологічне дослідження; заг. ред. Т. Марценюк]. Київ: ООН Жінки в Україні. <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-09/invisible%20battalion%2020uk.pdf>.

Ветерани беруть участь у презентації результатів мапінгу послуг і політик щодо реінтеграції ветеранів та ветеранок під час круглого столу з представниками місцевої влади у Чернівцях.

Такі неформальні джерела часто виявляються більш ефективними та дієвими, адже базуються на довірі та горизонтальних зв'язках. Проте системність і охоплення таких каналів залишається обмеженою – переважно вони охоплюють активних учасників ветеранської спільноти, залишаючи поза комунікацією більш вразливі чи ізольовані групи.

Щодо регіональних відмінностей, то серед досліджуваних регіонів розподіл джерел інформування є достатньо нетиповим на Хмельниччині: понад 52% респондентів з цього регіону отримали інформацію або зі слів інших військових (для порівняння – лише 23% на Дніпропетровщині та на Закарпатті), а також від ветеранських організацій (54% у порівнянні з 37% на Дніпропетровщині та 43% на Закарпатті). Вищим показник отримання інформації від ветеранських організацій є лише на Буковині (70%), проте через невелику кількість респондентів з Чернівецької області складно зробити коректні висновки.

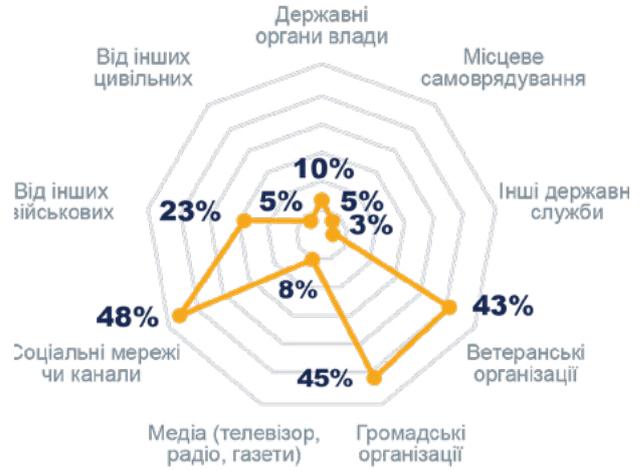
Крім того, відносно високою є роль органів місцевої влади Хмельниччини та Чернівецької області в інформуванні ветеранів та ветеранок щодо локальних програм реінтеграції: 21 та 25% відповідно, це найвищі показники серед досліджуваних регіонів.

Малюнки 15 – 19. Джерела інформації для ветеранів щодо локальних програм реінтеграції, регіональний розподіл

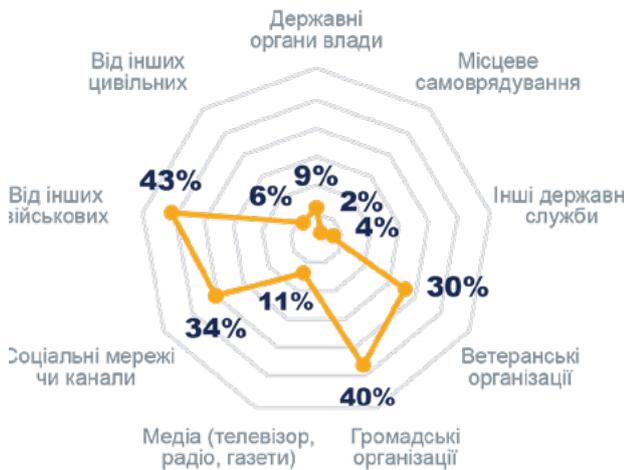
Дніпропетровська область

Закарпатська область

Місто Київ

Хмельницька область

Чернівецька область

Для порівняння: на Закарпатті цей показник сягає лише 5% для органів місцевого самоврядування, а в Києві складає не більше 2%. Натомість роль соцмереж як каналу інформування в Чернівецькій та Хмельницькій області значно нижча: приміром якщо в Дніпропетровській області соцмережі як канал інформації про реінтеграційні програми згадали 53% опитаних, то на Хмельниччині таких респондентів лише 35%.

За результатами дослідження можна припустити, що в Хмельницькій та Чернівецькій областях вищий рівень обізнаності про програми реінтеграції пов'язаний не лише з наявністю активних ветеранських організацій і їхньою співпрацею з місцевою владою, а й із особливостями самих громад. Менший розмір населених пунктів, тісні соціальні зв'язки та ефект «усі всіх знають» можуть сприяти швидшому та більш персоналізованому поширенню інформації, а також створювати більш доступне середовище для включення ветеранів у локальні ініціативи.

Загалом, результати якісного дослідження вказують на чітке, доступне та адресне інформування як на основну позитивну практику на місцях, адже воно враховує не лише загальні умови, а й потреби конкретних груп: жінок, людей із психоемоційними травмами, ЛГБТК+ осіб, ветеранів з інвалідністю. Особливо це стосується периферійних громад, де інформація поширюється повільніше або повністю ігнорується місцевими адміністраціями.

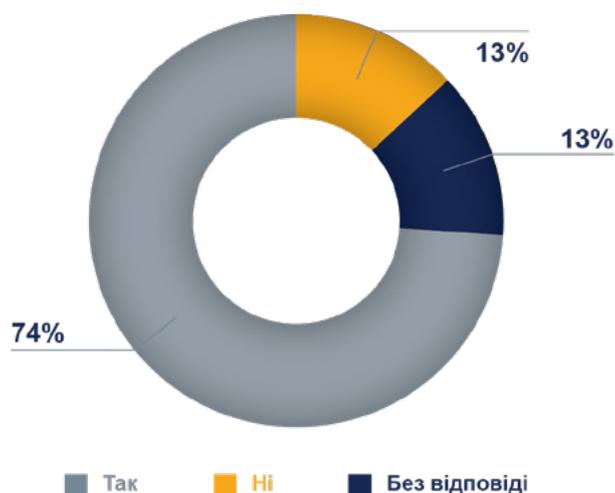

Учасники воркшопу для громадських організацій з MEAL (моніторинг, оцінка, підзвітність та навчання), організованого DCAF та ГО «Горизонт Змін» у Черкасах в межах проекту, що фінансується Урядом Великої Британії.

Супровід і підтримка на основі принципу «рівний рівному»

Соціальна залученість респондентів та взаємодія з ветеранською спільнотою демонструють важливість горизонтальних зв'язків у процесі реінтеграції. Більшість опитаних – 140 осіб (74%) – зазначили, що підтримують зв'язок з іншими ветеранами, хоча для частини це носить епізодичний або ситуативний характер. 24 респонденти (13%) відповіли, що не підтримують таких зв'язків, ще 25 (13%) утрималися від відповіді.

Малюнок 20. Рівень взаємодії респондентів з ветеранською спільнотою

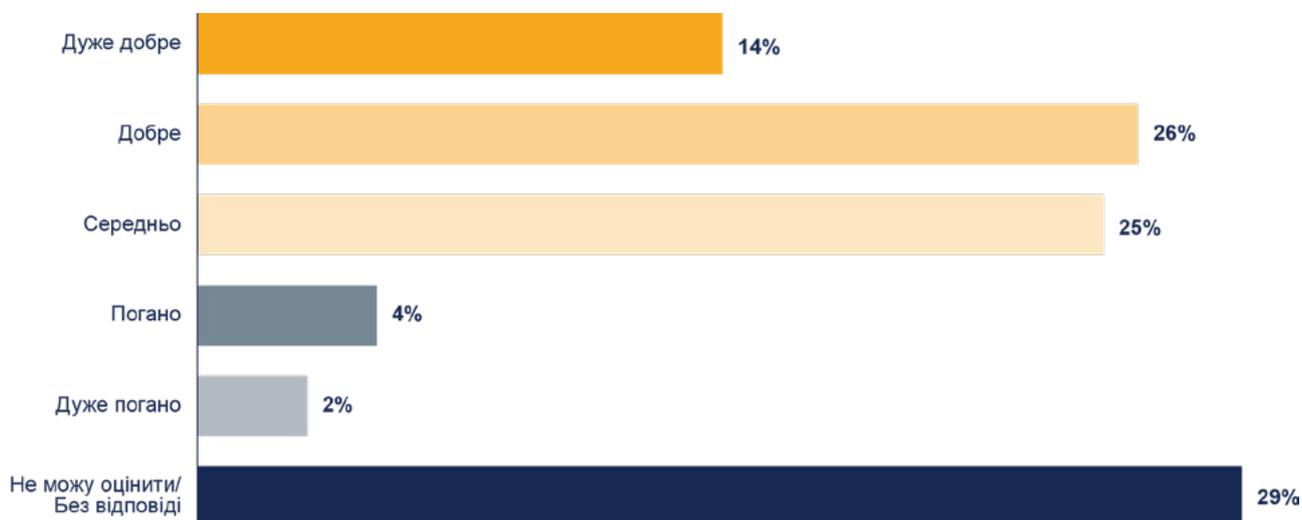

Щодо залученості до діяльності громадських організацій, 43 респонденти (23%) є членами ГО, тоді як 135 (71%) – не входять до складу жодної громадської організації чи ініціативи. Фактично, лише кожен п'ятий ветеран або ветеранка формально входить до складу відповідних структур, що свідчить або про обмежену пропозицію таких організацій на місцях, або про брак довіри чи то зацікавленості представників ветеранської спільноти у такому формалізованому русі.

Утім, 44% респондентів повідомили, що користувалися послугами громадських організацій у процесі реінтеграції. Це важлива відмінність: навіть ті, хто не є членом ГО, звертаються до них по підтримку – свідчення їхньої фактичної затребуваності. Послуги включають психологічну підтримку, юридичні консультації, групові заняття, супровід із документами або медичними довідками.

Оцінка спроможності ГО захищати інтереси вразливих груп виявилася переважно позитивною. 14% оцінили цю спроможність як “дуже добру”, 27% – як “добру”. Таким чином, понад 40% вірять в спроможність саме громадського сектору допомогти ветеранам та ветеранкам у їх реінтеграції, що цілком корелює з даними щодо звернень в такі структури по власну допомогу, а також з використанням інформації від ГО як джерела даних про наявні можливості реінтеграції (див. попередні результати відповідей). проте ця роль може і має бути посилена, адже 29% респондентів не змогли надати відповідну оцінку або залишили питання без відповіді, що свідчить про їх недостатній досвід взаємодії з громадськими ініціативами в процесі власної реінтеграції.

Малюнок 21. Оцінка здатності громадських організацій захищати права вразливих груп ветеранів

Одна із моделей реінтеграційної підтримки базується на ролі важливості фахівця супроводу ветеранів, який працює безпосередньо у ветеранських просторах або хабах. Завдання цих людей полягає в тому, що вони координують ветеранів, роз'яснюють права, допомагають із документами, забезпечують направлення до потрібних консультацій і сервісів. В Україні вже працює понад 1 400 таких фахівців, і їх кількість системно зростає.

Ветеранські простори – це не лише офлайн-хаби, а справжні спільноти підтримки: тут ветерани почувають себе прийнятими, отримують «простір емоційної безпеки» і чітку навігацію системою допомоги. За даними Всеукраїнської асоціації громад, наразі діє понад 300 таких просторів, створюючи потужну мережу для локальної інтеграції ветеранської політики²¹⁹.

Відповіді, отримані під час глибинних інтерв'ю та фокус-груп, цілком корелюють з отриманими результатами кількісного дослідження: респонденти зазначали, що ГО часто є єдиним простором, де представники ЛГБТК+ або ветерани з інвалідністю почуваються прийнятими.

«Чим більше буде таких громадських організацій, тим більше буде користі, бо вони хоча б щось пояснюють – на відміну від держави».
(Ветеранка, Закарпатська обл.)

«Так, я є членом громадської організації “Українські військові”. Їхня діяльність – на найвищому рівні. Вони реально допомагають».
(Ветеран, Хмельницька обл.)

219 Відбувся міжрегіональний форум «Ветеранські простори» [Електронний ресурс] // Портал «Громади України». 2023. Режим доступу: <https://hromady.org/vidbuvsya-mizhregionalnij-forum-veteranski-prostori/>. Назва з екрана.

Проте доступ до ГО також є вибіркоким: він залежить від соціального капіталу, особистих контактів, географії проживання та залученості до ветеранського середовища.

Нарешті, з відкритих відповідей впливає ще одна тенденція: часто саме ГО підміняють собою функції державних інституцій, особливо в частині емоційної підтримки, навігації по системі пільг та супроводу в оформленні документів.

 «ГО “ЛГБТ військові” мені перші місяці дуже допомагали з продуктами, з побутовими питаннями».

(Ветеран, Закарпатська обл.)

 «Чим більше буде таких організацій, тим ветеранам буде комфортніше – прийти до них значно легше, ніж до державної установи».

(Ветеранка, Закарпатська обл.)

Це вказує не лише на ефективність третього сектору, але й на перевантаження активістських структур, адже вони працюють у режимі постійної мобілізації, часто без чіткого фінансування та інституційної підтримки.

Ветерани висловлюють високу оцінку таким ініціативам: вони підкреслюють значущість неформального, емпатійного підходу і швидкої зворотної реакції. Крім того, фахівець супроводу у центрі діє як «одне вікно», зменшуючи бюрократичні бар'єри та створюючи довіру до державного та неурядового сектора. Ці практики демонструють, що комплексна модель, яка поєднує професіоналізм, ідентичність спільноти та доступність послуг, справді працює як запобіжник ізоляції й стигматизації, навчаючи ветеранів активної участі у власній реінтеграції.

Співпраця громадських організацій та місцевої влади

Деякі ветерани позитивно оцінюють окремі ініціативи на місцевому рівні, особливо ті, що реалізуються у партнерстві з громадськими організаціями.

 «Чим більше буде таких громадських організацій, тим більше буде користі. Вони реально працюють. Державне – це коли «формально» є».

(Ветеранка, Закарпатська обл.)

 «ГО “Побратим 4.5.0” – приклад дієвості: вирішують запити в чаті, зменшують навантаження на органи влади»

(Ветеран, Дніпропетровська обл.)

Проте навіть у цих випадках зазначається фрагментарність, відсутність довгострокового планування та ризику залежності від особистого ентузіазму координаторів або донорської підтримки.

Окремі респонденти розповідають про точковий позитивний досвід у взаємодії з окремими представниками медичних установ, з якими вдалося вибудувати довірливі відносини. Це підкреслює, що навіть у недосконалій системі можливе створення осередків підтримки, які компенсують інституційні провали – проте це радше виняток, що залежить від так званого “людського чинника”, ніж системне явище.

«Я працюю з лікарем сімейним, який мене постійно підтримує... Але я чудово розумію, що це не система – це просто мені пощастило».

(Ветеран, Закарпатська обл.)

Ветерани беруть участь у презентації результатів мапінгу послуг і політик щодо реінтеграції ветеранів під час круглого столу з представниками місцевої влади в Ужгороді.

4.3.5. Очікування і пропозиції від опитаних ветеранів та ветеранок

Узагальнюючи очікування ветеранів та ветеранок щодо майбутніх програм реінтеграції, можна виокремити кілька ключових орієнтирів, які повторюються у висловлюваннях респондентів незалежно від регіону, гендеру чи досвіду служби. Ці очікування свідчать не лише про потребу в кращій організації допомоги, але й про глибший запит на переосмислення самої логіки взаємодії між державою та ветераном як соціальним суб'єктом.

По-перше, ветерани очікують **горизонтального партнерства**, що передбачає взаємну повагу, співдіяльність і спільне прийняття рішень замість патерналістського, директивного підходу. У чинних програмах ветеран часто позиціонується як об'єкт, якому «надають» послуги, тоді як респонденти чітко артикулюють потребу бути суб'єктами, тобто долучатися до формування політик, впливати на їхній зміст, оцінювати ефективність.

«Я допомагаю побратимам просто як людина. Якщо є ресурс – віддаю».
(Ветеранка, м. Київ)

«У нашій ЛГБТІК-ветеранській спільноті ми надаємо психологічну, медичну, юридичну і навіть побутову підтримку».
(Ветеран, м. Київ)

По-друге, є очевидний запит на **реальну участь ветеранів у розробці програм** – не на етапі формального консультування, а у якості повноцінних партнерів. Респонденти зазначають, що саме ті, хто пройшли війну, мають унікальне розуміння специфіки потреб після повернення, й саме тому можуть виступати як фахові інформанти, експерти з досвіду, ментори для системних змін.

«Програми мають бути для ветерана разом із ветераном. Не придумуйте, будь ласка, нічого за нас».
(Ветеранка, Хмельницька обл.)

Третім очікуванням є **стабільність і довгостроковість сервісів**. Нині багато ініціатив реалізуються за донорської підтримки або у форматі короткотермінових проєктів громадських організацій, що викликає у ветеранів відчуття тимчасовості, нестабільності й постійної непевності. Після військового досвіду, який сам по собі супроводжується втратою базової безпеки, потреба в стабільності й сталості допомоги набуває особливої ваги.

«Психологи просто звільняються... Ми програємо боротьбу за ментальне здоров'я, якщо не буде втручання держави...»
(Ветеранка, м. Київ)

«Громадські організації – єдине, що реально працює. Але в них не вистачає фінансування, ресурсів, спеціалістів».
(Ветеранка, Дніпропетровська обл.)

Важливою також є **інституційна адаптивність** – здатність програм враховувати специфіку цільових груп. Респонденти наголошують, що «однакові умови для всіх» не працюють, якщо система ігнорує такі фактори як стать, сексуальна орієнтація, стан здоров'я, психоемоційний фон. Наприклад, жінки-ветеранки потребують сервісів, які визнають не лише їхній бойовий досвід, але й соціальні виклики, зумовлені подвійною дискримінацією. Окремо варто підкреслити запит від жінок-ветеранок на створення груп самопідтримки, які базуються на спільному досвіді, взаємоповазі та безпечному просторі. Учасниці фокус-груп наголошували, що подібні ініціативи мають не лише емоційно-психологічну функцію, а й допомагають відчути солідарність, визнання та сенс у спільному перебуванні у ветеранському середовищі.

«Ми – жінки, теж були в полоні, нас били так само, як хлопців. Підтримка потрібна».

(Ветеранка, Чернівецька обл.)

«Якщо б зібрали жінок, запропонували манікюр, педикюр, ми б зібралися, поговорили. І це вже була б підтримка...»

(Ветеранка, Закарпатська обл.)

Такі ініціативи – навіть у формі неформальних зустрічей, спільного дозвілля чи обміну досвідом – розглядаються жінками-ветеранками як прості, але дієві інструменти психологічної реабілітації та соціальної інтеграції. Це також підкреслює необхідність чутливого, гендерно-орієнтованого підходу у формуванні реінтеграційних програм. Для ЛГБТІК+ ветеранів особливо важливою є конфіденційність, безпечне середовище та толерантне ставлення.

«Часто доводиться брехати (про ЛГБТІК+ партнера – ред.), що це мій брат двоюрідний... Просто сім'я має бути... Дати можливість створювати офіційні сім'ї».

(Ветеран, Чернівецька обл.)

«Маю багато друзів з ЛГБТІК+, які на передовій, і в них є проблеми – їхні партнери не можуть їх бачити в госпіталі, бо не є 'офіційними' родичами».

(Ветеран, Дніпропетровська обл.)

Одним із ключових очікувань, що прозвучало під час фокус-групових обговорень, була **потреба у простій, зрозумілій та людській комунікації**. Респонденти неодноразово вказували, що офіційна інформація, яка стосується послуг, пільг чи процедур, часто подається надто складною, бюрократичною мовою, яка відлякує і унеможлиблює доступ до підтримки:

«Соціальні працівники не пояснюють нормально. Ти сидиш, читаєш – а там п'ять разів про одне і те ж, тільки іншими словами».

(Ветеранка, м. Київ)

У цьому контексті респонденти відзначали як позитивну практику підхід, що формується громадськими організаціями, зокрема в межах ініціатив «Проста мова, легке читання». Цей підхід передбачає, що офіційна інформація має бути написана простою, зрозумілою мовою, адаптованою до потреб цільової аудиторії – лаконічно, доступно та без надмірної термінології. На думку ветеранів і ветеранок, саме така форма комунікації є не лише зручною, а й підвищує рівень довіри до інституцій.

Водночас, учасники дослідження наголошують на необхідності **створення комплексних осередків реінтеграції**, за принципом “єдиного вікна” та універсальної точки доступу для різних реабілітаційних сервісів, а не фрагментованих послуг, що не є однаково актуальними для всіх, хто повернувся з війни.

«Якщо б ветеран знав, що може зайти в одне місце, і там буде все – і лікування, і басейн, і реабілітація – це було б ідеально...»

(Ветеранка, Закарпатська обл.)

За результатами інтерв'ю, фокус-груп та кількісного опитування, респонденти неодноразово висловлювали чіткий запит на **реабілітаційні програми**, що включають не лише самих ветеранів, а й **членів їхніх родин – партнерів, партнерок і дітей**. Особливо наголошується на важливості таких програм у період повернення до цивільного життя, коли учасники бойових дій стикаються з труднощами емоційної адаптації, відновлення стосунків, налагодження щоденного побуту.

«Думаю, є сенс об'єднувати родини, щоб разом виїжджати на природу, бо військові одне одного краще розуміють».

(Ветеранка, Закарпатська обл.)

«Ми хочемо ретрیتی для мам, для родин. Бо це і підтримка, і об'єднання, і зцілення».

(Ветеранка, Чернівецька обл.)

Залучення родини до реінтеграційних процесів, на думку респондентів, допомагає зменшити ізоляцію, покращити взаєморозуміння в сім'ї та знизити рівень напруги, що виникає внаслідок повернення з фронту. Такі програми сприймаються не лише як психологічна підтримка, а як реальний ресурс для відновлення стосунків і стабілізації сімейного життя.

Нарешті, ветерани наголошують на потребі **професійного, емпатійного підходу** з боку персоналу. Йдеться не лише про технічну компетентність, а про глибоке розуміння контексту війни, досвіду травми, специфіки ПТСР. Важливо, щоб фахівці, які працюють із ветеранами, володіли не лише інструментами соціальної роботи, але й емпатією, навичками ненасильницької комунікації, етичною чутливістю.

«Мене нервувала музика, сміх. Це як з одного світу приїхати в інший».

(Ветеранка, Закарпатська обл.)

«Не всі хочуть навіть виходити в люди... Треба психологічна підтримка, але дуже важко людину зтягнути, як за руку...»

(Ветеранка, Закарпатська обл.)

У підсумку формується чіткий образ бажаної моделі реінтеграційної підтримки: людиноцентричні, неформалізовані, широко доступні, адаптивні сервіси, які ґрунтуються на довірі, безпечному контакті, розумінні, формуванні кола “своїх”, ветеранів та їх родин, та співпраці. Саме такий підхід – емпатійний, контекстуальний, інклюзивний – розглядається ветеранами як запорука успішного повернення до цивільного життя. І про створення власних окремих сервісів (як проектів соціального бізнесу) мріють опитані ветерани і ветеранки.

«Я б робив центри (реабілітації – ред.) не лише в установах, а в торгових центрах – щоб люди могли звернутись, де їм зручно».
(Ветеран, Дніпропетровська обл.)

«Хочеться мати свій кабінет масажу, щоб військові могли приходити безкоштовно. Це моя мрія».
(Ветеранка, Закарпатська обл.)

«Я все собі думала, якби у мене були гроші і можливість, я би зробила ферму з кіньми, щоб і хлопці, і дівчата могли відновлюватися...»
(Ветеранка, Закарпатська обл.)

Такі надихаючі приклади поруч з негативною оцінкою діючих сервісів, доводять на необхідність перегляду принципів побудови реінтеграційних програм загалом, а також на необхідності змінити модель співпраці між державними структурами та громадськими ініціативами у напрямку стратегічного партнерства, більшої залученості, а не фактичної передачі функцій, які не здатна ефективно виконувати держава.

Представники громадських організацій, що працюють із ветеранками та ветеранами, на воркшопі «Планування та розробка адвокаційних кампаній», організованому DCAF та ГО «Горизонт Змін» у Пущі-Водиці в межах проекту, що фінансується Урядом Великої Британії.

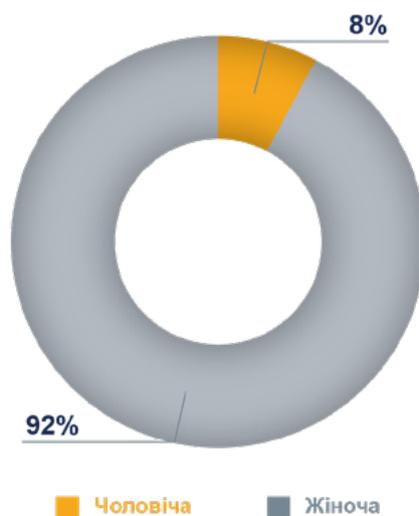
4.4. Погляд на реінтеграцію ветеранів і ветеранок: надавачі послуг та представники влади в пілотних регіонах

4.4.1. Соціально – демографічний портрет надавачів послуг та представників влади, які залучені до реінтеграції ветеранів і ветеранок у дослідженні

У межах проведеного дослідження, окрім опитування ветеранів, було здійснено опитування представників влади та представників системи надання реінтеграційних послуг (тут і надалі – надавачі послуг) у зазначених цільових регіонах. Загалом у тобто кількісному етапі дослідження, взяли участь 102 респонденти.

Первинний соціальний портрет фахівців, які залучені до інституційної підтримки ветеранів, демонструє чітке переважання жінок серед надавачів послуг – 92% вибірки. Такий дисбаланс є типовим для соціального сектору, зокрема в контексті психологічної підтримки, адміністрування, соціальної роботи, медичних чи освітніх послуг. Він вказує на фемінізацію сфери допомоги ветеранам, а також потенційно впливає на те, які саме аспекти реінтеграції оцінюються як пріоритетні (наприклад, емоційна підтримка, доступ до послуг для родин ветеранів тощо).

Малюнок 22. Гендерний склад вибірки надавачів послуг

Найбільше респондентів серед надавачів послуг представляли м. Київ – 49% від загальної кількості; Дніпропетровщину – 25% та Чернівецьку область – 22%.

Таблиця 9. Географічний розподіл надавачів послуг – учасників дослідження

Варіант відповіді	Число осіб	Частка, %
<i>Дніпропетровська область</i>	26	25%
<i>Закарпатська область</i>	2	2%
<i>м. Київ</i>	50	49%
<i>Хмельницька область</i>	2	2%
<i>Чернівецька область</i>	22	22%

Вибірка демонструє чітке домінування великих урбанізованих центрів, передусім столиці, що, ймовірно, зумовлено більшою концентрацією програм, ресурсів та інституцій, залучених до підтримки ветеранів.

Водночас це свідчить про меншу представленість локальних контекстів. Це варто враховувати при інтерпретації подальших оцінок: висновки здебільшого відображають досвід роботи з ветеранами в адміністративно активних середовищах, що мають більший доступ до інформації, інфраструктури та фінансування і не співпадають з географічною структурою вибірки ветеранів та ветеранок.

Також під час якісного етапу дослідження було проведено інтерв'ю та фокус-групи із надавачами послуг та представниками влади, які є відповідальними за реінтеграцію ветеранів та ветеранок. Учасниками інтерв'ю стали 5 респондентів(ок), по одному з кожного пілотного регіону, з них 3 жінки, 2 чоловіка, а учасниками фокус – груп стало 42 представників(ць) державних та місцевих органів влади та сервісних структур, які працюють із ветеранами та ветеранками (з них 32 жінки, 10 чоловіків). Окрему підгрупу респондентів (5 осіб) склали надавачі послуг, які працюють у сфері підтримки ветеранів та ветеранської спільноти, але також мають власний досвід ветерана чи ветеранки. Ці фахівці представляють як державний сектор, так і громадянське суспільство, мають управлінський, правозахисний, медичний або проєктний досвід, і надають підтримку у таких напрямках, як соціальна адаптація, правова допомога, психосоціальна підтримка, супровід реінтеграційних справ.

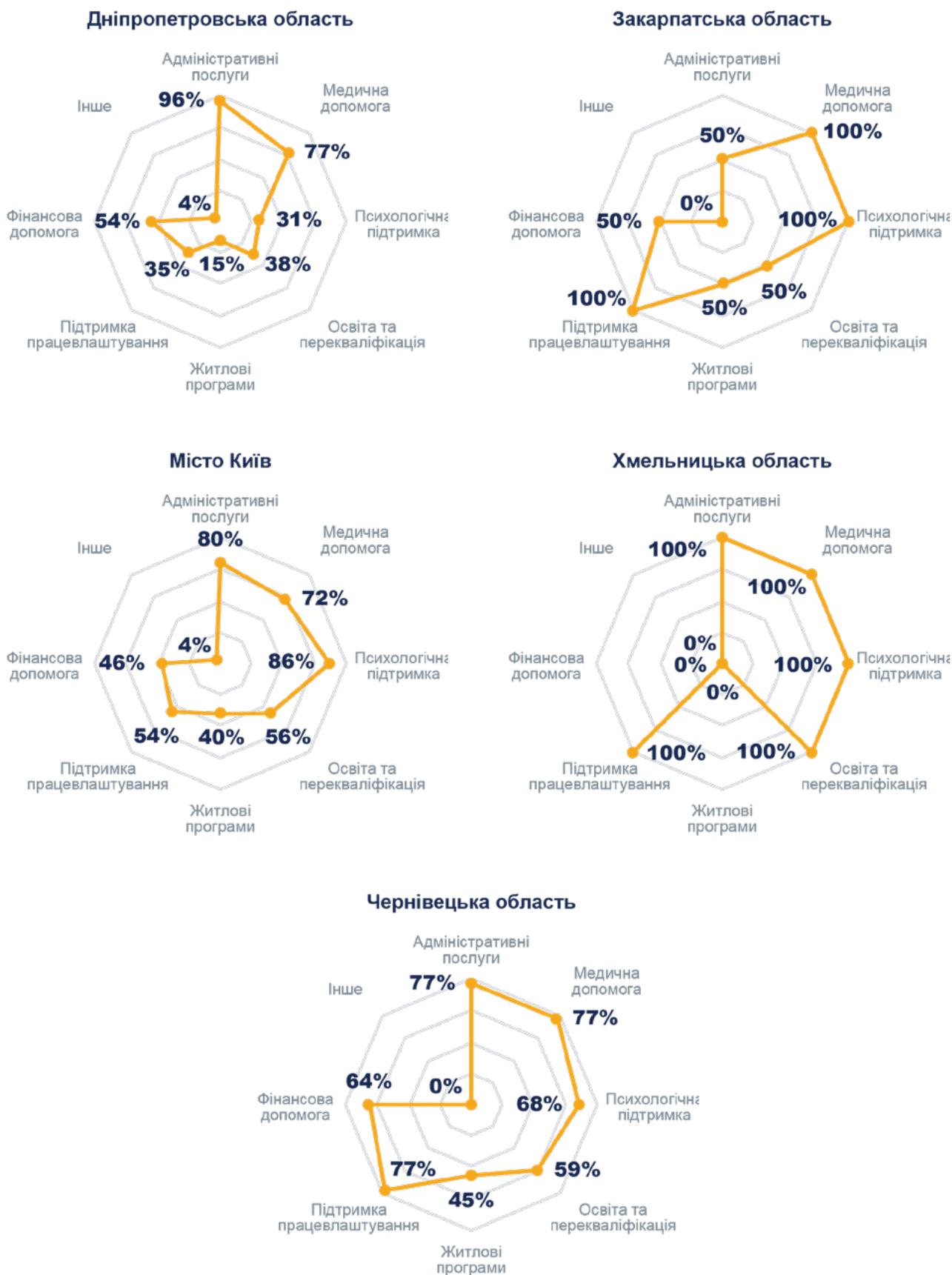
4.4.2. Реінтеграційні послуги для ветеранів: доступність та ефективність очима фахівців

Учасники фокус-груп та інтерв'ю з-поміж надавачів послуг підтвердили наявність базової інфраструктури реінтеграції ветеранів в усіх досліджуваних регіонах. Аналіз наявності реінтеграційних послуг за регіонами в кількісному аналізі (Малюнки 23 – 27) свідчить, що найширше охоплення всіх ключових типів підтримки (медичної, адміністративної, психологічної, освітньої, житлової, з працевлаштування) декларують надавачі послуг у Дніпропетровській, Закарпатській та Хмельницькій областях – у кожному з цих регіонів майже всі респонденти вказали на наявність та використання усіх зазначених сервісів. У місті Київ наявність таких послуг теж висока, але менш повна у сфері довготривалої підтримки, а саме житлових програм і працевлаштування. У Чернівецькій області фіксується дещо менший рівень охоплення житловими програмами, хоча базові послуги також доступні. Загалом, у всіх регіонах добре представлені базові реінтеграційні сервіси (медичні, адміністративні, психологічні), тоді як освітні та житлові напрями, що потребують довшої інституційної участі, демонструють нижчий рівень фактичної доступності. Це відображає типову для регіонів проблему – пріоритетність короткострокових форм допомоги перед інструментами глибшої соціальної адаптації.

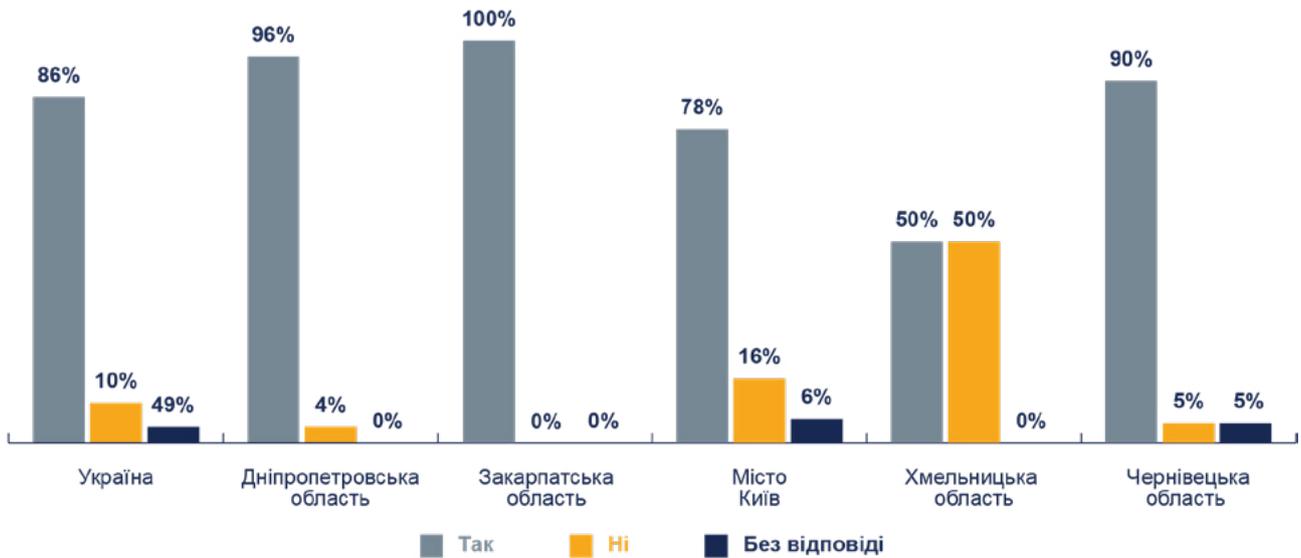
Учасник воркшопу для громадських організацій з MEAL (моніторинг, оцінка, підзвітність та навчання), організованого DCAF та ГО «Горизонт Змін» у Черкасах в межах проекту, що фінансується Урядом Великої Британії.

Малюнки 23 – 27. Наявність реінтеграційні послуги для ветеранів та ветеранок

За оцінками надавачів послуг, ветерани мають доступ до цих послуг, включно із жінками – ветеранками, ЛГБТІК+ та вразливими групами ветеранів. Найбільше в цьому переконані надавачі послуг в Закарпатській області, тоді як найменше – в Хмельницькій області. (Малюнок 28).

Малюнок 28. Оцінка наявності доступу до програм реінтеграції для всіх ветеранів та ветеранок, розподіл по регіонам

Водночас, на думку респондентів, рівень доступу до реінтеграційних послуг для ветеранів та ветеранок варіюються. Найвищий рівень доступу відзначено в місті Києві (72% оцінили його як «високий або дуже високий»), тоді як у Закарпатській та Хмельницькій – половина респондентів вказала нижче рівень доступності послуг (по 50%). У Дніпропетровській та Чернівецькій областях переважає оцінка трохи вище середнього – 65% та 59% відповідно (Малюнок 29).

Малюнок 29. Рівень доступності послуг для всіх ветеранів та ветеранок, розподіл по регіонам

Так само важливим є порівняння відповідей на питання щодо рівності доступу до послуг реінтеграції між ветеранами і надавачами послуг. Однак, якщо у випадку надавачів позитивну оцінку надали 86% опитаних, тоді як серед ветеранів таких було лише 39% (розбіжність більше, ніж вдвічі) (Малюнок 30). Ці розбіжності є дуже значущим і свідчать про наявність проблеми із чутливістю програм до потреб реальної ветеранської аудиторії.

Малюнок 30. Рівність у доступі та при наданні реінтеграційних послуг: порівняння оцінок ветеранів і надавачів

Отже, переважна більшість надавачів послуг визнає наявність діючої системи реінтеграції та вважає її достатньо ефективною у базових параметрах. Середній рівень підтримки є «точкою рівноваги» між спробами держави діяти і системними розривами в реалізації.

Щодо рівності доступу, офіційне уявлення надавачів є переважно позитивним – більшість вважає систему інклюзивною. Проте оцінки ветеранів категорично не збігаються з оцінками надавачів послуг. Це може свідчити як про те, що не проводиться неупереджена оцінка потреб ветеранів та ветеранок і відповідне надання послуг і підтримки із боку органів та представників державної та місцевої влади, або також відображати специфіку фокуса дослідження, де саме жінки – ветеранки та представники ЛГБТІК+ спільноти не відчують, що система реінтеграції ветеранів в Україні відповідає їх потребам.

Ця інформація підтверджується довідкою від Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, в якій визначено ряд проблемних питань. По-перше, це те, що державні заклади системи реабілітації та реінтеграції ветеранів та ветеранок розпоршені між кількома міністерствами та різними органами місцевої та регіональної влади, що за відсутності координації призводить до фрагментарності процесу. По-друге, переважна більшість питань, з якими зверталися до Уповноваженого ветерани і ветеранки та члени їх родин протягом 2024 року,

стосувалася умов та якості надання медичних послуг, строків нарахування та сплати належних соціальних виплат і надання статусів УБД. Тут було встановлено ряд порушень, що пов'язано із затягуванням строків, обмеженими людськими ресурсами, а також постійними змінами програм та практик.

Ці гіпотези знаходять підтвердження і при аналізі рівня представленості реінтеграційних послуг за конкретним переліком: так, від 51 до 83% надавачів послуг зазначили, що в їх регіонах для ветеранів є доступними фактично всі типи послуг (окрім житлових програм, їх згадують 34% опитаних). Водночас аналіз рівня користування цими типами послуг серед опитаних ветеранів є значно нижчим, про що йшлося в попередніх розділах дослідження. Так, медичною допомогою, доступність якої вказали 75% надавачів послуг, фактично користалися 41% ветеранів. За іншими типами послуг ця різниця є не менш значущою.

Таблиця 10. Послуги реінтеграції, що доступні на локальному рівні, оцінка надавачів послуг

Варіант відповіді	Число осіб	Частка, %
<i>Адміністративні послуги</i>	85	83%
<i>Медична допомога</i>	77	75%
<i>Психологічна підтримка</i>	70	69%
<i>Освіта та перекваліфікація</i>	54	53%
<i>Житлові програми</i>	35	34%
<i>Підтримка працевлаштування</i>	57	56%
<i>Фінансова допомога</i>	52	51%
<i>Інше</i>	3	3%

Аналіз відповідей надавачів послуг свідчить, що загальний рівень підтримки ветеранів у межах системи реінтеграції в Україні найчастіше оцінюється як «середній». Цей варіант обрали понад 60% респондентів у всіх досліджуваних регіонах. При цьому крайні варіанти шкали – «дуже високий» та «низький та дуже низький» – майже не фіксувалися, що вказує на відносно стримане сприйняття як позитивних, так і негативних аспектів системи.

Малюнок 31. Оцінка загальної підтримки ветеранів та ветеранок системою реінтеграції, думка надавачів послуг, регіональний розподіл

Така однотайність і, разом з тим, невиразність оцінок може свідчити про сформоване у професійній спільноті уявлення, що система реінтеграції в Україні фактично функціонує, але має численні обмеження у своїй ефективності та результативності:

- одночасну присутність як сильних, так і слабких ланок у системі;
- розвиненість окремих секторів послуг, який дає змогу респондентам порівнювати досвід;
- відносну прозорість і публічність сфери, що формує як очікування, так і критичність.

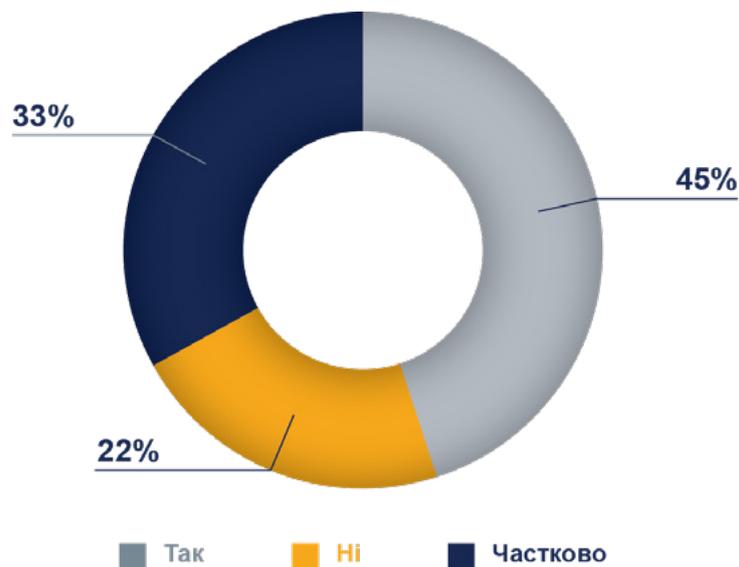
У регіональному зрізі значно вирізняються оцінки представників Дніпропетровщини: понад 95% респондентів-надавачів послуг цієї групи вважають, що послуги надаються на середньому рівні та вище. Натомість у ветеранській спільноті оцінки ефективності майже вдвічі стриманіші: біля 47% ветеранів надали середню та вище оцінку послуг («частково ефективні», «ефективні» та «дуже ефективні»), тоді як 40% опитаних не змогли визначитися з нею загалом, що може свідчити про прихований негатив або брак досвіду користування послугами.

Малюнок 32. Оцінка ефективності надання реінтеграційних послуг ветеранкам і ветеранам, регіональний розподіл

При цьому 45% опитаних надавачів послуг вважає, що система реінтеграції враховує потреби жінок – ветеранок, ЛГБТІК+ та інших вразливих груп ветеранів, тоді як 33% думають, що потреби цих груп ветеранів враховані лише частково, а 22% надавачів послуг вважає, що потреби не враховано.

Малюнок 33. Врахування потреб вразливих груп ветеранів у реінтеграційній політиці

Аналіз відповідей надавачів послуг дозволяє виокремити три ключові тенденції, що характеризують доступність та ефективність реінтеграційних програм для ветеранів. Насамперед, адміністративні, медичні послуги та психологічна підтримка становлять трійку найпоширеніших типів допомоги, доступних у більшості регіонів. Їхня

присутність свідчить про фокус чинної системи на базові та короткострокові форми підтримки. Наприклад, у Києві згадки про психологічну допомогу сягають 86%, що є найвищим показником серед регіонів. Водночас сервіси довготривалого впливу – житлові програми, освіта та перекваліфікація – значно менш представлені, навіть за оцінками самих фахівців.

По-друге, реінтеграційна система залишається незбалансованою за типами доступної підтримки, що вимагає міжсекторальної інтеграції, розвитку «м'яких» компонентів та уніфікації стандартів доступу. Незважаючи на декларовану наявність широкого спектра послуг, майже 30% надавачів вказали, що ці послуги доступні лише частково, у неповному обсязі, або не змогли надати чітку відповідь.

Третя тенденція – розрив між уявленнями надавачів і досвідом самих ветеранів. Хоча фахівці в більшості оцінюють рівень доступності та інклюзивності як прийнятний, самі ветерани демонструють значно стриманіші оцінки. Це свідчить про системну проблему «відірваності» формальних уявлень про ефективність від реального досвіду користувачів. Така ситуація ускладнює об'єктивну оцінку програм і вимагає більшої уваги до контекстуальних потреб різних груп ветеранів.

Таким чином, попри формальну наявність інфраструктури підтримки, реальний рівень доступу, ефективності та чутливості послуг до потреб ветеранів залишається недостатнім. Це актуалізує необхідність переосмислення підходів до функціонування системи реінтеграції, зокрема посилення її гнучкості, прозорості, а також впровадження індикаторів оцінки якості в розрізі регіонів та цільових.

Представники громадських організацій, що працюють із ветеранками та ветеранами, на воркшопі «Ефективна комунікація з ветеранками та ветеранами ЛГБТКІ+, військовослужбовцями та членами їхніх родин», організованому DCAF та ГО «Горизонт Змін» в Ужгороді в межах проекту, що фінансується Урядом Великої Британії.

4.4.3. Системні виклики для реінтеграції ветеранів та ветеранок

Попри наявність державної політики та окремих програм реінтеграції, надавачі послуг одноставно наголошують на глибоких системних викликах, що ускладнюють повернення ветеранів і ветеранок до мирного життя. Ці бар'єри мають як структурний, так і міжособистісний вимір, і особливо загострюються у випадках взаємодії з вразливими групами, зокрема жінками, ЛГБТІК+ особами та ветеранамита ветеранками з інвалідністю. Важливо, що надавачі послуг як підтверджують та деталізують виклики для реінтеграції, які окреслили ветерани і ветеранки, але також додають нові сфери і аспекти, які специфічні саме для сфери державної та місцевої влади.

Інформаційні бар'єри

За результатами якісного етапу дослідження з надавачами послуг, один із ключових бар'єрів для реінтеграції ветеранів та ветеранок був окреслений не стільки як відсутність інформації, скільки її фрагментарність, запізнення або невідповідність реальним поведінковим практикам ветеранів(ок) доступу до знань про наявні сервіси та підтримку для ветеранів.

 «Інформування – це наша найслабша ланка. Люди дізнаються з телеграм-каналів, від знайомих, але точно не від держави. А ще є ті, хто просто не хоче нічого чути – бо втратили довіру».

(Респондентка, м. Київ)

Це породжує проблему інформаційної ізоляції: ветерани та ветеранки, особливо в сільській місцевості, часто взагалі не знають про наявні програми або не вірять у їхню реальну дієвість. Низький рівень довіри до офіційних джерел, недостатня присутність у локальних медіа та відсутність персоналізованої комунікації поглиблюють це відчуття відчуження.

Навіть коли держава намагається налагодити інформування – наприклад, через навчання місцевих представників – ефективність таких заходів значною мірою залежить від людського фактору, а не системної гарантії.

 «Нещодавно ми навчили 254 старост про пільги, комунікацію, щоб зустріти належно ветерана чи ветеранку. Роблять чи ні – то особистий фактор, хто так, комусь більш байдуже».

(Респондентка, Хмельницька обл.)

Респонденти прямо вказують на відсутність горизонтальної комунікації між інституціями – наприклад, коли ТЦК володіє ключовими даними, але не передає їх соціальним службам. У результаті надавачі послуг дізнаються про появу ветерана постфактум, уже коли він сам звернувся, – тобто тоді, коли він міг місяцями залишатися без підтримки.

«Проблема в тому, що ми не знаємо, коли з'являється ветеран. Це знає ТЦК, але вони не дають таку інформацію».

(Респондентка, м. Київ)

Респонденти зазначили, що наявність інформаційних каналів сама по собі не гарантує. Класичні канали комунікації (офіційні сайти, соцмережі, групи у Facebook) не виконують очікуваної функції – не тому, що їх немає, а тому, що вони не резонують із поведінковими звичками ветеранів. У таких умовах найефективнішими залишаються неформальні ланцюги довіри: ветеранські чати, особисті контакти, спільноти «своїх». Однак, деякі респонденти зазначали, що їм офіційно заборонено бути присутніми в соціальних мережах як державним та місцевим органам влади. Тому це дуже ускладнює комунікацію і обмін інформацією між надавачами послуг та ветеранами та ветеранками. Це питання потребує обговорення та офіційного узгодження.

«Групу у Facebook не читає ніхто. Найпотужніше – їхнє спілкування між собою, бо вони один одному довіряють».

(Респондентка, м. Київ)

«Є чатик ветеранський у соцмережах. Ми розповідаємо на всіх заходах, коли їздимо по селах, що ми є і запрошуємо до себе. Краще звертаються після знайомства».

(Респондентка, Дніпропетровська обл.)

Це підкреслює важливу рису сучасної системи: неформальні мережі, які працюють на довірі, часто є більш ефективними за офіційні джерела. Для надавачів послуг це означає зміну підходу від передачі інформації до створення довіри. Важливо не просто оприлюднити послугу, а побудувати контакт, який викликає бажання ветерана скористатися нею. Як наслідок, комунікація має відбуватися через горизонтальні зв'язки, репутацію та персональну присутність, а не лише через централізовані інструкції.

Результати опитування надавачів послуг демонструють різноманітність каналів інформування ветеранів про реінтеграційні програми (Малюнки 34 – 38).

Малюнки 34 – 38. Шляхи інформування ветеранів та ветеранок про реінтеграційні послуги з боку надавачів послуг, розподіл по регіонам

Дніпропетровська область

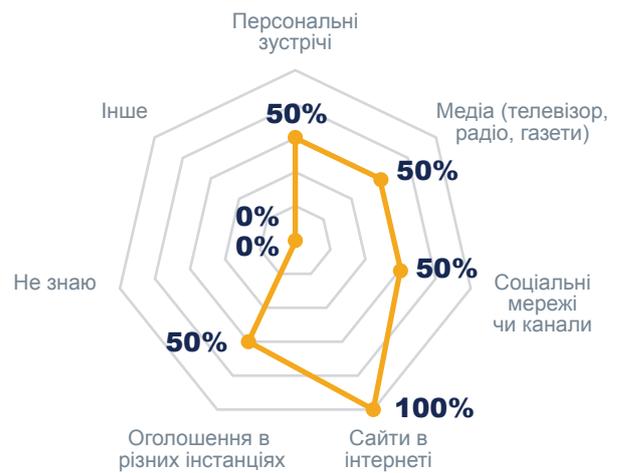
Закарпатська область

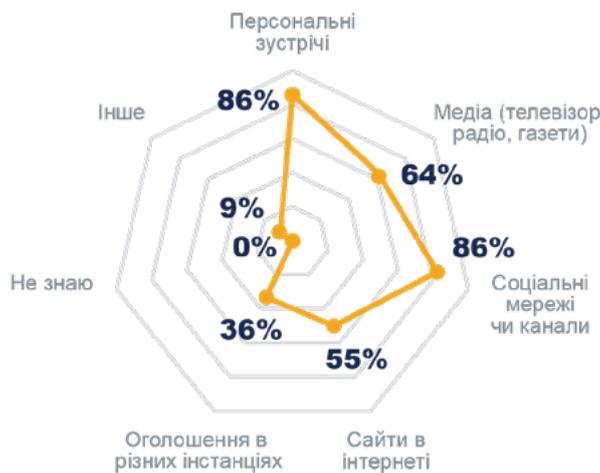
Місто Київ

Хмельницька область

Чернівецька область

Найпоширенішими є цифрові платформи, а саме соціальні мережі (в середньому 56% респондентів) та сайти в інтернеті (44%). У Хмельницькій і Закарпатській областях 100% опитаних назвали саме соцмережі головним джерелом інформування. Водночас у Чернівецькій та Дніпропетровській областях пріоритет надається персональним зустрічам (86% та 65% відповідно), що свідчить про високу цінність прямого контакту – особливо в регіонах із обмеженим охопленням цифровими каналами.

Класичні медіа (радіо, телебачення, газети) згадуються рідше, зокрема, 64% у Чернівецькій області, 50% у Хмельницькій, і лише 6% у Києві. Оголошення в установах та адміністраціях теж відіграють незначну роль, і відзначаються менш ніж половиною респондентів у більшості регіонів. Окремі надавачі вказують і на інші формати інформування – телефонні дзвінки, індивідуальну соціальну допомогу, онлайн-лекції – однак це поодинокі згадки. Близько 9% респондентів узагалі не змогли визначити, як саме ветерани отримують інформацію, що може свідчити про відсутність єдиного підходу або слабку координацію.

Якісний етап дослідження поглиблює це розуміння: на думку багатьох респондентів, ключовим бар'єром є не відсутність каналів, а фрагментарність, запізнення або невідповідність інформації звичкам і очікуванням самих ветеранів та ветеранок.

 «Інформування – це наша найслабша ланка. Люди дізнаються з телеграм-каналів, від знайомих, але точно не від держави. А ще є ті, хто просто не хоче нічого чути – бо втратили довіру».

(Респондентка, м. Київ)

Ветерани часто не знають про програми або не довіряють офіційним джерелам, що особливо відчутно в сільських громадах. Навіть коли місцева влада організовує навчання для представників громад – ефективність сильно залежить від людського чинника:

 «Нещодавно ми навчили 254 старост про пільги, комунікацію, щоб зустріти належно ветерана чи ветеранку. Роблять чи ні – то особистий фактор, хто так, комусь більш байдуже».

(Респондентка, Хмельницька обл.)

Інституційна неузгодженість також ускладнює доступ до підтримки. Зокрема, інформація про повернення ветерана залишається лише в ТЦК, тоді як соціальні служби дізнаються про це запізно:

 «Проблема в тому, що ми не знаємо, коли з'являється ветеран. Це знає ТЦК, але вони не дають таку інформацію».

(Респондентка, м. Київ)

Часто згадувалося, що навіть наявність офіційних каналів (веб-сайти, сторінки у Facebook тощо) не гарантує результату – вони не збігаються з інформаційною поведінкою цільової аудиторії. У відповідь виникає неформальна система довіри:

«Групу у Facebook не читає ніхто. Найпотужніше – їхнє спілкування між собою, бо вони один одному довіряють».

(Респондентка, м. Київ)

«Є чатик ветеранський у соцмережах. Ми розповідаємо на всіх заходах, коли їздимо по селах, що ми є і запрошуємо до себе. Краще звертаються після знайомства».

(Респондентка, Дніпропетровська обл.)

Проблему ускладнює й те, що деяким органам влади заборонено бути присутніми в соцмережах:

«Нам офіційно заборонено вести комунікацію через Facebook – і тому багато людей просто не дізнаються інформацію».

(Анонімно, з фокус-групи)

Це підкреслює важливу рису сучасної системи: неформальні мережі, які працюють на довірі, часто є більш ефективними за офіційні джерела. Для надавачів послуг це означає зміну підходу – від передачі інформації до створення довіри. Важливо не просто оприлюднити послугу, а побудувати контакт, який викликає бажання ветерана скористатися нею. Як наслідок, комунікація має відбуватися через горизонтальні зв'язки, репутацію та персональну присутність, а не лише через централізовані інструкції.

Представники громадських організацій, що працюють із ветеранами, на воркшопі «Методи досліджень та збір даних», організованому DCAF та ГО «Горизонт Змін» у Києві в межах проекту, що фінансується Урядом Великої Британії.

Адміністративні, бюрократичні та фінансові виклики

Одним із ключових бар'єрів, на які звертають увагу надавачі послуг, є відсутність цілісної державної політики у сфері реінтеграції ветеранів і ветеранок. Проблема полягає не лише в нестачі програм чи ресурсів, а насамперед у розрізненості міжвідомчої координації, нечітких алгоритмах реалізації та розмитій відповідальності виконавців. Це породжує дублювання місцевих та регіональних програм, фрагментарне фінансування та неузгодженість дій на національному і місцевому рівнях.

«Як такого окремого фінансування немає, тому що нема окремої політики. Кожен орган працює якимось сам по собі – хто що придумав, те й реалізує. А ветеран залишається на перехресті відповідальності».

(Респондентка, Закарпатська обл.)

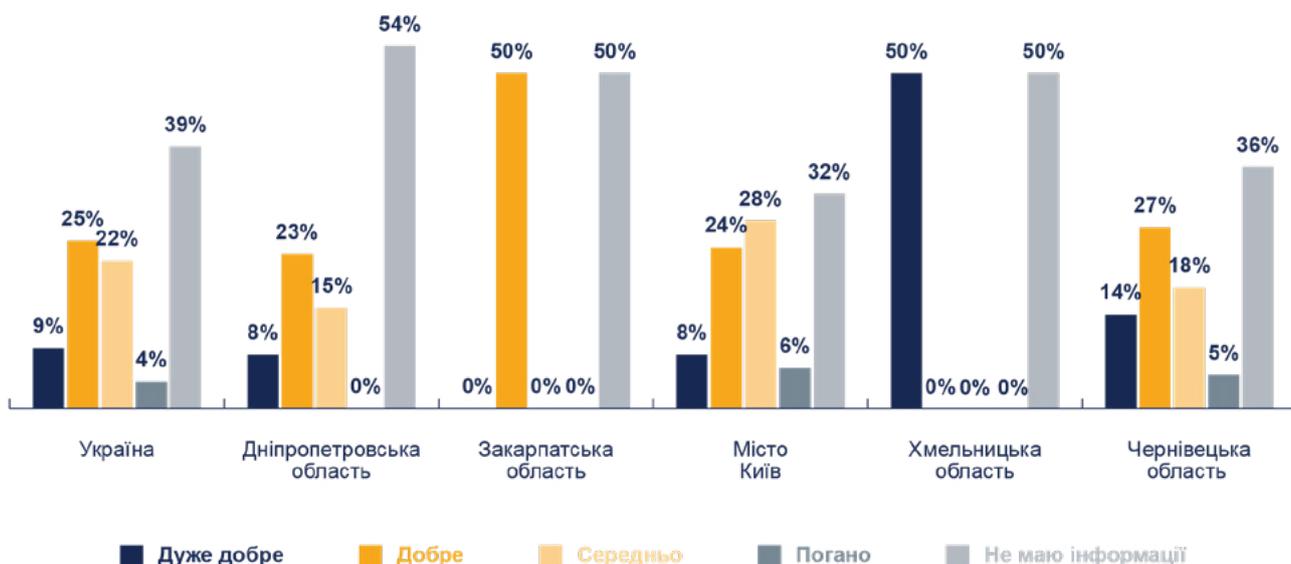
У децентралізованій системі місцеві адміністрації часто не сприймають реінтеграцію як пріоритет, а взаємодія з громадськими організаціями є винятком.

«КМДА не має бажання вивчати громадські організації, приводити до них донорів. Це загальна культура всіх громад: не хочуть розпрацьовувати політики і йти в довгу історію. Немає культури стосунків».

(Респондентка, м. Київ)

Ці спостереження знаходять підтвердження і в результатах аналізу кількісного опитування – узагальнені оцінки співпраці наведено на малюнку нижче.

Малюнок 39. Оцінка співпраці між державними та недержавними організаціями (громадськими організаціям, приватними структурами, церквою, тощо) у сфері реінтеграції ветеранів та ветеранок, регіональний розподіл

Загалом по Україні лише 9% респондентів оцінили цю співпрацю як «дуже добру», ще 25% – як «добру», тоді як 39% – як «слабку» або «відсутню», а 23% взагалі не мали достатньо інформації для оцінки. Подібна ситуація свідчить про те, що, попри наявність певних позитивних прикладів, ефективна взаємодія між структурами є радше винятком, аніж правилом.

Найвищі показники позитивної оцінки співпраці зафіксовано у Хмельницькій області (50% «дуже добре») та у Закарпатській області (50% «добре»), що може вказувати на наявність налагоджених механізмів міжсекторальної взаємодії в цих регіонах. У той час як у Дніпропетровській області більше половини респондентів (54%) вважає цю співпрацю слабкою або такою, що відсутня взагалі, а лише 4% – дуже доброю. У Києві та Чернівцях також спостерігається значний відсоток респондентів, які не змогли оцінити співпрацю через брак інформації (32% і 36% відповідно), що може свідчити про низьку видимість спільних ініціатив або недостатню прозорість комунікації на рівні громад.

Такий контраст між регіонами демонструє нерівномірність інституційної взаємодії в Україні, а також вказує на потребу в систематизації механізмів координації між державним і громадським секторами, а також впровадженні більш прозорих і зрозумілих моделей співпраці, які б забезпечували сталість підтримки для ветеранської спільноти.

Майже половина опитаних у всіх регіонах вказує на бюрократичні перепони: часті зміни правил, недостатнє навчання кадрів, страх брати на себе відповідальність, що створює відчуття невпевненості навіть серед тих, хто прагне допомогти. Це також призводить до того, що надавачі послуг не можуть перенаправити ветеранів і ветеранок до правильної інституції чи організації.

Найбільші складнощі виникають у секторах з обмеженим ресурсом: медичному, соціальному, освітньому. Бракує не лише спеціалістів (психологів, реабілітологів, соціальних працівників), а й транспорту та інфраструктури, особливо у сільських громадах.

 «Я не за кількість – я за якість. Треба провести моніторинг і оцінити якість, бо додати послугу просто, але якісно її надати – не вистачає ні людей, ні фахівців».

(Респондентка, Дніпропетровська обл.)

 «Медичний сектор перевантажений. Люди з ампутаціями лежать у коридорах».

(Респондент, Дніпропетровська обл.)

Таким чином, системна вразливість полягає не лише в об'єктивних ресурсних обмеженнях, а й у відсутності координованої політики, кадрової підтримки та довіри. Для сталості системи необхідне не лише збільшення кількості послуг, а й забезпечення їх якості, людяності та відповідності реальним потребам ветеранів і ветеранок.

Стигма та психологічні перешкоди

За результатами дослідження, надавачі послуг чітко окреслюють глибину психологічних викликів, з якими стикаються ветерани й ветеранки після повернення з війни. З їхніх свідчень випливає, що одним із головних бар'єрів є недовіра до системи підтримки та емоційне виснаження, яке заважає звертатися по допомогу навіть у критичних ситуаціях.

За словами надавачів послуг, багато ветеранів не звертаються по допомогу, бо або не вірять у її ефективність, або не бажають знову переживати травматичний досвід у діалозі з фахівцем, якого вважають далеким від «своїх».

«Є величезна недовіра. Ветерани не вірять системі, не вірять психологам без досвіду. А іноді просто втомлені. Після війни хочеться тиші, а не чергової черги і співбесіди».

(Респондентка, Закарпатська обл.)

Надавачі послуг підкреслюють, що процес повернення до цивільного життя для ветеранів і ветеранок завжди супроводжується тілесними, емоційними й соціальними трансформаціями, які складно вписуються в існуючі стандарти підтримки.

«Повертаються в цивільне життя пораненими, або з членів сім'ї загиблих, або з інвалідністю. Просто так не повертаються – їх не відпускають. У них ПТСРи, флешбеки».

Респондентка, Хмельницька обл.)

«Ветерани ділять на свій-чужий, звикли так на війні, є проблеми з довірою до суспільства, до людей, до своїх сімей. Важливо навчати і роботодавців і колективи приймати назад ветеранів. Якщо збираються навчатися – мають навчені і педагоги правильно розмовляти, розуміти психологію, що може стригерити, як реагувати. Тяжко їм знаходити свого».

(Респондентка, Чернівецька обл.)

Також надавачі послуг, що працюють з ветеранською спільнотою, констатують: попри формальну присутність жінок у структурах ЗСУ та в інформаційному просторі, їхні потреби залишаються майже невидимими в системі реінтеграції, а також стають об'єктами сексизму та упередженого ставлення. За словами однієї з учасниць дослідження, яка реалізовувала ініціативи на підтримку жінок-ветеранок, існує гостра нестача програм, орієнтованих саме на жінок, особливо якщо мова йде про пережитий досвід насильства чи стигми.

«Є певна “глухота” до теми жіночого досвіду на війні. Якщо жінка хоче психологічної допомоги – її часто відправляють у загальну чергу, де їй ще й можуть сказати щось типу: ‘ну а чого ви туди пішли? (на війну – ред)».

«І в суспільстві, і в армії сексизм присутній, я стикалася з тим питанням... Кажуть: “пішла вона туди не воювати, а вирішувати якісь інші проблеми” (натяк на влаштування особистого життя – ред.). Жінці і так важко прийняти рішення, а ще й стереотип: “Ось вона покинула свою дитину і свого чоловіка...”.

(Респондентка, Дніпропетровська обл.)

Фахівці підкреслюють, що ПТСР, флешбеки та глибокі емоційні зміни у ветеранів потребують системної, довгострокової підтримки, яку нинішня інфраструктура не може забезпечити:

«У них ПТСРи, флешбеки... Зміна соціальної ролі... Це важко, бо не характерно зазвичай для життя».

(Респондент, Дніпропетровська обл.)

«Зміна соціальної ролі: спочатку з цивільного на військового, а потім навпаки. І це важко, бо не характерно зазвичай для життя. У війську все чітко, а в цивільному житті все розмито...»

(Респондентка, м. Київ)

Окремо надавачі відзначають відсутність інституційної готовності до роботи з особливо вразливими групами: ЛГБТІК+ ветеранами та ветеранками, жінками – ветеранками, які пережили насильство, ветеранами та ветеранками з інвалідністю. Ця неготовність – як технічна, так і емоційна.

«Ми ще не вміємо говорити з людьми, які повертаються іншими. Зовсім іншими. І поки ми самі не пережили їхній досвід – ми не зможемо бути ефективними».

(Респондент, Закарпатська обл.)

Ще один прихований бар'єр – це те, що тягар підтримки все частіше лягає не на державу, а на плечі небагатьох активістів, які самі є ветеранами. Вони працюють одночасно як координатори, психологи, фасилітатори, часто без належної компенсації.

«Є група людей, які тягнуть усе. Вони ж організують події, зустрічі, допомогу. Але їм самим ніхто не допомагає. І вони вигорають першими».

(Респондент, Дніпропетровська обл.)

Таким чином, на думку самих надавачів послуг, найбільша вразливість системи – це не лише проблеми ветеранів, а й вразливість тих, хто підтримує: активістів, медиків, соціальних працівників. Їхнє вигорання ставить під загрозу неформальні мережі підтримки, які часто є єдиним доступним ресурсом для ветеранів.

Змістовні бар'єри

Надавачі послуг наголошують: однією з найглибших проблем у сфері реінтеграції є не відсутність програм як таких, а те, що багато з них мають формальний характер і не відповідають реальним потребам ветеранів, особливо жінок, представників меншин і людей у складних життєвих обставинах.

Більшість опитаних учасників не можуть пригадати жодної гендерної програми на рівні пілотних регіонів. Навіть ті фахівці, які згадували поодинокі ініціативи, не могли пояснити, як саме ці програми враховують потреби ветеранських спільнот у поєднанні з гендерною специфікою. Це свідчить про фрагментарність підходів, відсутність чіткої методології та практичної інтеграції гендерного компонента в політики реінтеграції.

Погляди самих надавачів залишаються роздробленими: дехто переконаний, що жінкам не потрібна окрема підтримка, інші – навпаки, наголошують на специфічних викликах і дискримінації, з якою стикаються ветеранки.

«Немає різниці, жінки воюють на рівні з чоловіками, то чому якась окрема програма має бути? Вони й самі будуть некомфортно почуватися...»
(Респондент, Закарпатська обл., має статус ветерана)

«Є різниця у сприйнятті, що жінки не воюють, в штабах, це потрібно розвінчувати, всі потребують на повагу та шану. Жінки можуть повернутись через дітей та вагітність. Різниця в лікуванні – багато проблем з репродуктивною системою. Проблеми у створенні сім'ї. В отриманні пільг, документів. Частіше звертаються за психологічною допомогою... Не розуміють, шукають, де і як послугу можуть отримати».
(Респондентка, Хмельницька обл.)

Попри зростаючу присутність жінок у ЗСУ та публічних дискусіях про роль жінки на війні, інституційний рівень досі демонструє невизначеність у підходах до їхньої підтримки. Навіть в межах однієї ФГД в одному регіоні могли звучати абсолютно протилежні думки – від ставлення до реінтеграції ветеранок як до більш простого процесу у порівнянні з чоловіками, так і тези щодо невидимості проблем жінок з ветеранським статусом, які просто змирилися з тим, що не мають права на повноцінну допомогу, що врахує їх специфічні гендерні потреби.

«Думаю, різниця (між ветеранами і ветеранками – ред.) є: ти повернулася, значить можеш тягнути далі. Про жінку швидко забувають. Вона швидше проходить і відновлює соціальні зв'язки, бо в жінки і так багато ролей. Чоловікам потрібно більше часу, вони не спілкуються з тими, з ким раніше товаришували. Героїчний шлейф за ними більше стелиться».
(Респондентка, м. Київ)

Отримані результати свідчать, що гендерна чутливість реінтеграційних програм, імовірно, у багатьох випадках залишається декларативною або фрагментарною – швидше інтуїтивною, ніж структурованою. Коментарі респондентів свідчать про загальне усвідомлення того, що жінки мають інші запити й виклики після демобілізації, але чіткого уявлення про те, як саме ці виклики мають інтегруватися у політику підтримки, немає.

Замість чітких механізмів бачимо обережні формулювання, припущення або індивідуальні зусилля – як, наприклад, спроби чоловіків-фахівців зрозуміти емоційний стан жінок без відповідної підготовки. Це створює ситуацію, в якій ветеранки змушені або мовчати, або шукати «своїх» – тих, хто розуміє без слів. Надавачі наголошують, що ветеранки часто залишаються без доступу до спеціалізованої підтримки через відсутність безпечного середовища, жінок-фахівчинь, протоколів, які враховували б досвід СНПК насильства або репродуктивні потреби.

 «Жінки мені як чоловіку не дуже розкриваються, але якщо розкриваються – то розповідають: я не розумію, чим займатись, до кого звернутись».
(Респондент, Хмельницька обл.)

Окремо треба зазначити, що надавачі послуг та представники влади, які відповідають за створення та реалізацію реінтеграційної політики почасти не визнають ЛГБТІК+ ветеранів та ветеранок, як спільноту, яка має особливі потреби чи проблеми із реабілітацією та реінтеграцією.

 «Рахую, що таких в нас нема... Вони всі рівні, чоловіки, жінки, ми не маємо нікого виділяти».
(Респондент, Закарпатська обл.)

Водночас, окремою темою у розмові з надавачами постала ситуація з ромськими ветеранами та ветеранками. Учасники фіксують повну відсутність державної уваги до цієї групи: низький рівень освіти, відсутність документів, брак адвокації та мовлення про цю спільноту – все це перетворює ромських ветеранів на ще одну «невидиму» групу з нульовим доступом до реінтеграційних механізмів.

У цих умовах саме надавачі послуг беруть на себе роль не просто фахівців, а посередників, перекладачів, іноді – єдиних союзників ветерана в новій реальності. Усвідомлення респондентами повернення як складного процесу, що потребує системного підходу, не завжди знаходить підтримку в державній вертикалі, але саме вони бачать щоденні розриви між політичними деклараціями й реальністю. І тому дедалі частіше намагаються не лише реагувати, а й впливати: через адвокацію, партнерства, індивідуальні практики допомоги та в співпраці з ветеранами, в громадському секторі.

«Побачила нову тенденцію: ветеранський рух піднімається і він формує нові правила. ... Ми самі будемо працювати: делегуйте нам повноваження по полонених, по 300-х, тощо. Злам ставлення: ветерани – не жертви, а ті, хто готовий брати відповідальність. На рівні міста я таке побачила».
(Респондентка , м. Київ)

«Ми коли повертаємось і бачимо, що тут є питання, які не вирішили, то самі вирішуємо так, як вміємо. Треба знайти якийсь вихід для людей, щоб вони могли звертатися, щоб подолати свої проблеми... Немає роботи у сільській місцевості, люди з фізичними вадами не можуть знайти роботу. Треба подумати, які їм створити умови, щоб вони могли мінімально забезпечувати себе і комусь приносити користь. Щоб вони не включали себе в категорію зовсім непотрібних державі».
(Респондент, Закарпатська обл., сам має статус ветерана)

Учасник воркшопу для громадських організацій з MEAL (моніторинг, оцінка, підзвітність та навчання), організованого DCAF та ГО «Горизонт Змін» у Черкасах в межах проекту, що фінансується Урядом Великої Британії.

4.4.4. Позитивні практики реінтеграції ветеранів та ветеранок

Результати дослідження свідчать, що ефективна реінтеграція ветеранів і ветеранок у громади найбільш успішно реалізується за умов довіри, персоналізованого підходу, горизонтальних зв'язків і міжсекторальної співпраці. Кращі практики часто виникають не у межах централізованих програм, а знизу – через ініціативи, які створюють самі ветерани, волонтери або локальні організації.

Довіра як основа ефективної реінтеграції

Ключовим чинником ефективності надавачі послуг називають довіру та горизонтальні зв'язки всередині ветеранської спільноти. Особистий досвід, розуміння специфіки травми та спільна ідентичність створюють простір для щирої комунікації й підтримки. Саме через це ветеранські ініціативи часто мають більший вплив, ніж формальні інституції:

«*Ми бачимо, що найкраще працює те, що роблять самі ветерани. Є довіра, розуміння без зайвих слів. Коли приходять побратим – це не як до кабінету, це як додому».*

(Респондентка з фокус-групи, Чернівецька обл.)

Такі ініціативи формують безпечні простори, де можливо відкрито говорити про емоційний стан, потреби чи труднощі адаптації після війни.

Психологічна допомога

Ефективність психологічної підтримки значно зростає, коли її надають ветерани або ветеранки з бойовим досвідом. Це дозволяє вибудовувати контакт без зайвих бар'єрів і недовіри, особливо у тих, хто має ПТСР або інші наслідки участі в бойових діях:

«*Коли ти сам проходиш через війну – до тебе приходять і відкриваються зовсім інакше. Це як пароль. Людина бачить, що тебе не треба переконувати».*

(Респондентка, м. Київ)

Йдеться не про формальне консультування, а про емпатичну, глибоку терапевтичну роботу з урахуванням травматичного досвіду.

Сила неформальних та локальних ініціатив

Волонтерські та локальні ініціативи часто демонструють гнучкість і точкову ефективність. Вони не обтяжені бюрократією, реагують оперативно, і при цьому зберігають високий рівень емпатії:

«Це можуть бути маленькі проєкти, один психолог і три волонтери, але ефект – колосальний. Бо там не запитують сто паперів, а питають: як ти?»

(Респондентка з фокус-групи, Хмельницька обл.)

Приклади таких практик – проєкти «Титани.UA», ветеранські простори, ретрити з партнерами – ілюструють потенціал спільнот, які базуються на підтримці, а не контролі:

«Титани – це люди, які не чекають вказівок, а самі ініціюють, об'єднують, створюють. Ми координуємо між собою не лише події, а й запити на психологічну допомогу, працевлаштування. Це працює».

(Респондент, Дніпропетровська обл.)

Співпраця громадського сектору з місцевою владою

Ще одним фактором успішної реінтеграції є ефективна співпраця між органами місцевого самоврядування та громадськими ініціативами. Результативність такої взаємодії значною мірою залежить від довіри та відкритості з обох сторін:

«Якщо влада не чує громадський сектор – нічого не буде. Але коли є співпраця, тоді ми можемо разом будувати центр, сервіс, маршрут. У нас це вдалося в деяких ОТГ».

(Респондент, Дніпропетровська обл.)

Одним із прикладів ефективної моделі є програма «Фахівець із супроводу ветеранів». Її результативність значною мірою визначається не лише концепцією, а насамперед людським фактором – ким саме є цей фахівець, чи має він власний досвід служби, чи здобув відповідну підготовку, і чи здатен викликати довіру з боку ветеранської спільноти:

«У нас є фахівці з супроводу ветеранів у громадах. Це ті, хто сам пройшов війну і може стати провідником. Але успіх залежить не від самої програми, а від того, як її реалізують на місці, чи є довіра до цієї людини».

(Респондентка, фокус група, Закарпатська обл.)

Водночас важливо, щоб такий фахівець був не просто «своїм», а й добре підготовленим спеціалістом – з розумінням основ психологічної підтримки, комунікації та соціальної навігації. Не менш суттєвим чинником є наявність підтримки з боку органів місцевої влади та інших сервісних структур. Саме поєднання професійної підготовки, особистої залученості та інституційної підтримки створює умови для реального успіху таких програм.

Таким чином, позитивні практики реінтеграції базуються не на масштабі чи ресурсах, а на довірі, емпатії, спільному досвіді й міжсекторальній взаємодії. Їх масштабування потребує не лише фінансування, а й збереження чутливості до контексту, людяності та реального діалогу.

Ветеранки коментують результати мапінгу послуг і політик щодо реінтеграції ветеранів та ветеранок на круглому столі з представниками місцевої влади в Ужгороді.

4.4.5. Очікування і пропозиції від опитаних надавачів послуг та представників влади

Всупереч поширеному уявленню про надавачів послуг як пасивних виконавців державної політики, результати дослідження демонструють іншу реальність: вони є активними учасниками змін. У ситуаціях, коли державна система виявляється неефективною або неузгодженою, саме надавачі послуг беруть на себе ініціативу, шукаючи гнучкі рішення, засновані на практичному досвіді й близькості до потреб ветеранської спільноти. Їхні пропозиції не є абстрактними – вони сформульовані точно, конкретно, й народжені «з поля».

Ключовим лейтмотивом у більшості озвучених ініціатив є потреба в побудові цілісної, прозорої та зрозумілої системи підтримки. Йдеться не просто про розширення існуючих програм, а про створення єдиного, інтуїтивно зрозумілого маршруту для ветеранів – своєї «дорожньої карти» реінтеграції з чіткими інструкціями, супроводом і можливістю персоналізованого доступу.

Потреба в єдиній точці входу та скоординованій інституційній взаємодії звучала у низці інтерв'ю. Респонденти з фокус – груп пропонують прості, але потенційно дієві ідеї:

«Створити рейтинг лікарень, як на Google Maps».

«Єдина структура, де вирішуються всі проблеми – медичні, соціальні, побутові».

«Супровід обов'язковий: правовий у першу чергу. Людина має не шукати, а бути скерованою».

«Чинне законодавство фіксує реінтеграцію тільки на папері. Ветеран має пройти 7 кругів ада, щоб щось дістати... Повинне бути плече опори після повернення».

Ці пропозиції засновані на розумінні, що саме фрагментованість системи породжує найбільше бар'єрів: від втрати часу до втрати довіри. Особливо виразно звучить запит на обов'язковий, фаховий супровід – правовий, психологічний, соціальний. Наголошується й на важливості врахування гендерних потреб: підтримка материнства, безпечні простори для жінок, жіноче коло та можливість відновлення – не лише фізичного, а й емоційного.

У центрі всіх цих ініціатив – не лише запит на функціональність, а й на людяність і гідність. Як показує досвід, довіра є головною в системі реінтеграції. І саме надавачі послуг, які працюють щоденно, в громадах і на передовій соціальної взаємодії, найкраще усвідомлюють, наскільки вразливою є ця довіра. З одного боку, вони не завжди мають повноваження змінити системні рішення, але з іншого – роблять усе можливе на рівні доступного ресурсу. Їхня робота – це щоденне відновлення цієї довіри в умовах обмежень, що лише підсилює потребу в інституційній підтримці їхніх зусиль.

Тренер проводить презентацію для громадських організацій, що працюють із ветеранами, під час воркшопу з MEAL (моніторинг, оцінка, підзвітність та навчання), організованого DCAF та ГО «Горизонт Змін» у Черкасах в межах проекту, що фінансується Урядом Великої Британії.

Як можна УдА
розширити
фінанс?

Як би покращити
КРЕ інформації
завжди?

Чи можна би
сповістити
про результати

Чи можна би
бути зрозумілими

05

Міжнародна практика інклюзивної реінтеграції ветеранів

Міжнародний досвід країн із тривалою історією військової участі, масштабними програмами підтримки ветеранів і розвиненими підходами до інклюзії є важливим джерелом для розуміння ефективних моделей реінтеграції.

Практики Канади, Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії та Сполучених Штатів Америки демонструють, як державні системи можуть враховувати гендерні особливості, потреби ЛГБТК+ спільноти, інтерсекційність та потенціал громадянського суспільства. Для України це особливо актуально в умовах повномасштабної війни, підвищеного соціального навантаження на громади та необхідності формування інклюзивної, людиноцентричної ветеранської політики.

5.1. Канада

Міністерство у справах ветеранів Канади (VAC) вважає ветераном будь-яку особу, яка проходила службу в Збройних силах Канади, отримала почесне звільнення та успішно пройшла базову військову підготовку²²⁰.

Згідно з переписом населення 2021 року, у Канаді налічувалося 461 240 ветеранів, з яких жінки становлять приблизно 14–16% (75–94 тисяч осіб)²²¹. Близько 27 тисяч канадських ветеранів, або 4%, ідентифікують себе як представники ЛГБТІК+ спільноти²²². Серед жінок-ветеранок цей показник сягає 8,7%, серед чоловіків – 3,2%²²³.

Гендерна політика в сфері реінтеграції ветеранів в Канаді заслуговує на особливу увагу. Законодавчу базу для гендерної політики Канади складає Хартія прав і свобод²²⁴, Закон про права людини²²⁵, Закон про рівність у працевлаштуванні²²⁶, Закон про гендерне бюджетування²²⁷ та Закон про доступність²²⁸. У 2023 році Канада запровадила третій Національний план дій відповідно до Резолюції 1325 Ради Безпеки ООН, приділяючи особливу увагу кризовому реагуванню, протидії гендерному насильству та підтримці лідерства жінок²²⁹. Всі ці законодавчі акти гармонійно поєднуються із політикою гендерно-чутливого підходу до ветеранів у Канаді, що реалізується через механізм Гендерного Аналізу Плюс (GBA Plus)²³⁰. Цей механізм закріплений у відповідній Стратегії та є ключовим інструментом Міністерства у справах ветеранів Канади для забезпечення рівності та інклюзивності в усіх аспектах своєї діяльності. Ця політика спрямована на системну інтеграцію принципів розгорнутого гендерного підходу у процеси планування, реалізації, моніторингу та оцінки програм і послуг, що надаються ветеранам, їхнім родинам та працівникам Міністерства.

²²⁰ Veterans Affairs Canada. *Our Mandate and Values*. Режим доступу: <https://www.veterans.gc.ca/en/about-vac/our-values/mandate> (дата звернення: 13.05.2025).

²²¹ Veterans Affairs Canada. *Life after Service Study: Female and Male Veterans in Canada*. Режим доступу: <https://www.veterans.gc.ca/en/about-vac/research/info-briefs/female-and-male-veterans-canada> (дата звернення: 05.06.2025).

²²² Veterans Affairs Canada. *Departmental Results Report 2021–22*. Ottawa: Government of Canada, 2022. Режим доступу: https://publications.gc.ca/collections/collection_2025/acc-vac/V3-1-11-2022-eng.pdf (дата звернення: 29.05.2025).

²²³ Там само.

²²⁴ *Canadian Charter of Rights and Freedoms*. Justice Canada. Режим доступу: <https://www.justice.gc.ca/eng/csj-sjc/rfc-dlc/charter-charte/charter-poster.pdf> (дата звернення: 04.06.2025).

²²⁵ *Canadian Human Rights Act*, R.S.C. 1985, c. H-6. Justice Canada. Режим доступу: <https://laws-lois.justice.gc.ca> (дата звернення: 03.06.2025).

²²⁶ *Employment Equity Act*, S.C. 1995, c. 44. Justice Canada. Режим доступу: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/e-5.401/page-1.html> (дата звернення: 22.05.2025).

²²⁷ *Canadian Gender Budgeting Act*, S.C. 2018, c. 27, s. 314. Justice Canada. Режим доступу: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-17.2/FullText.html> (дата звернення: 06.06.2025).

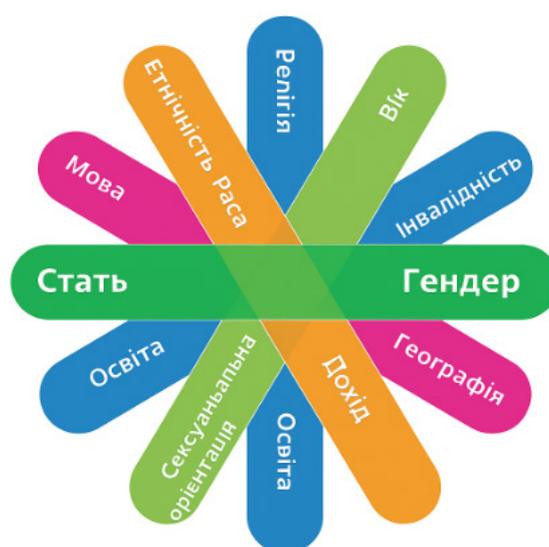
²²⁸ *Accessible Canada Act*, S.C. 2019, c. 10. Justice Canada. Режим доступу: <https://laws-lois.justice.gc.ca> (дата звернення: 14.05.2025).

²²⁹ Global Affairs Canada. «Наслідки миру: Третій Національний план дій Канади з питань «Жінки, мир і безпека» 2023–2029 (Foundations for Peace: Canada's National Action Plan on Women, Peace and Security 2023–2029). Режим доступу до ресурсу: https://www.international.gc.ca/world-monde/issues_development-enjeux_developpement/gender_equality-egalite_des_genres/cnap_wps-pnac_fps.aspx?lang=eng (дата звернення: 12.06.2025).

²³⁰ Women and Gender Equality Canada. *Gender-based Analysis Plus (GBA+) Resources*. Режим доступу: <https://women-gender-equality.canada.ca> (дата звернення: 07.06.2025).

Основне завдання GBA Plus полягає у вивченні того, як політики чи ініціативи можуть по-різному впливати на різні групи ветеранів. Аналіз враховує широкий спектр ідентичностей, включаючи стать, вік, сексуальну орієнтацію, інвалідність, расу, релігію, освіту, географічне положення, мову та рівень доходу. Важливим компонентом цієї політики є також поняття інтерсекційності – розуміння того, що людина може одночасно належати до кількох вразливих груп, наприклад, бути жінкою, ветераном з інвалідністю та ідентифікуватися як ЛГБТІК+ (Малюнок 40). Такий підхід дозволяє не розглядати окремо ці характеристики, а формувати політики, що відповідають цілісному досвіду людини.

Малюнок 40. Інтерсекційність гендрної політики, приклад Канади²³¹.

У Канаді реалізація GBA Plus координується на всіх рівнях: заступник міністра забезпечує загальне лідерство, керівники підрозділів відповідають за впровадження в своїх сферах, а спеціалізована команда надає навчання, консультації та взаємодіє із Міністерством у справах жінок та гендерної рівності Канади (Women and Gender Equality Canada)²³². Всі працівники Міністерства у справах ветеранів Канади зобов'язані проходити навчання з GBA Plus і застосовувати його у щоденній роботі. Ефективність оцінюється за допомогою опитувань, звітів і аналізу даних з урахуванням перехресних ідентичностей ветеранів.

Програми Міністерства у справах ветеранів Канади є універсальними за доступом, проте чітко враховують потреби вразливих груп, зокрема жінок, представників ЛГБТІК+ спільноти та корінного населення. Вони охоплюють широкий спектр послуг – від фінансової допомоги до медичних, психотерапевтичних і реабілітаційних

²³¹ Tidal Equality (4 березня 2021 р.). *A Venn Diagram of Belonging: Where identities, equity and inclusion intersect* [онлайн]. Режим доступу: Tidal Equality (дата звернення: травень 2025).

²³² Жінки та гендерна рівність Канади (Women and Gender Equality Canada). Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://women-gender-equality.canada.ca> (дата звернення: 22.05.2025).

інтервенцій (включно з підтримкою після травми, що пов'язана із насильством під час військової служби), зміни роботи та напрямку кар'єри, отримання вищої освіти та ветеранського підприємництва. Значна частина ініціатив має інтегрований гендерний компонент – як-от послуги з професійної реабілітації (*Vocational Rehabilitation Services*)²³³ та програма «Шоломи до молотків» (*Helmets to Hardhats*)²³⁴, що враховують потреби доглядальників, осіб з інвалідністю або тих, хто стикається з бар'єрами на ринку праці. Водночас діють спеціалізовані програми, орієнтовані виключно на жінок-ветеранок, наприклад, «Пепер Под» (*The Pepper Pod*)²³⁵ та «Вшанування жінок-військовослужбовиць» (*Servicewomen's Salute*)²³⁶, що фокусуються на соціальній інтеграції, менторстві та емоційному відновленні.

Жінки-ветерани стикаються з унікальними труднощами в реінтеграції, зумовленими як військовим досвідом, так і соціальними очікуваннями. Вони частіше повідомляють про досвід сексуальним насильством під час військової служби, мають вищі показники депресії, тривожності та ПТСР, частіше перебувають за межею бідності й мають нижчі пенсії. Додатковими чинниками є перерви у кар'єрі через обов'язки догляду, неповна зайнятість і проблеми з визнанням військового досвіду у цивільному секторі. Враховуючи ці обставини, Міністерства у справах ветеранів Канади підтримує низку ініціатив, спрямованих саме на подолання структурних бар'єрів, з якими стикаються жінки у післяслужбовому житті.

Окрему роль відіграють програми для ЛГБТІК+ ветеранів. Через Фонд «ЛГБТ-чистка»²³⁷ (*LGBT Purge Fund*)²³⁸, Міністерства у справах ветеранів Канади не лише надає компенсацію постраждалим від дискримінації під час служби, а й підтримує процеси примирення, збереження пам'яті та інституційних змін. Організуються форуми, публікуються свідчення ЛГБТІК+ ветеранів, впроваджуються терапевтичні програми, як-от «Сад зцілення жінок-воїнів» (*Women Warriors' Healing Garden*)²³⁹, а також створено глосарій термінів ЛГБТІК+ для забезпечення культурної чутливості.

233 *Vocational Rehabilitation Services (Служби професійної реабілітації)* – програма для ветеранів, колишніх членів правоохоронних органів Канади, їхніх сімей і опікунів, що забезпечує безкоштовну допомогу у відновленні здоров'я, пошуку роботи та працевлаштуванні після служби [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.veterans.gc.ca/en/education-and-jobs/find-new-job/vocational-rehabilitation-injured-veterans> (дата звернення: 22 травня 2025 р.)

234 «Шоломи до молотків» (*Helmets to Hardhats*) – канадська ініціатива, яка сприяє працевлаштуванню ветеранів, військовослужбовців і членів їхніх сімей у будівельній галузі [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://helmetstohardhats.ca/> (дата звернення: 22 травня 2025 р.).

235 «Пепер Под» (*The Pepper Pod*) – канадський ретрит-центр, що підтримує жінок-ветеранок, військових, які перебувають у відставці або планують вихід зі служби, а також їхніх партнерок [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://pepperpod.ca/> (дата звернення: 22 травня 2025 р.).

236 *Servicewomen's Salute (Вшанування жінок-військовослужбовиць)* – національна ініціатива в Канаді, що відзначає внесок жінок у Збройні сили [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://servicewomensalute.ca/> (дата звернення: 22 травня 2025 р.).

237 «Чистка ЛГБТ» у Канаді (*LGBT Purge*) – це період системної дискримінації, що тривав приблизно з 1950-х до 1990-х років, коли канадські урядові установи – зокрема Збройні сили, Королівська канадська кінна поліція (RCMP) та федеральна публічна служба – переслідували, звільняли або змушували звільнитися осіб, яких підозрювали у належності до ЛГБТІК+ спільноти. Такі дії супроводжувалися приниженням, допитами, психологічними перевітками та руйнуванням кар'єри, часто без жодних доказів чи правових підстав. Ця політика була офіційно припинена лише у 1990-х роках. У відповідь на цю історичну несправедливість, Уряд Канади у 2017 році приніс офіційні вибачення постраждалим.

238 *LGBT Purge Fund (Фонд «ЛГБТ-чистка»)*. Некомерційна організація, що управляє коштами від відшкодування постраждалим унаслідок дискримінації представників 2SLGBTQI+ у канадській армії, правоохоронних органах та держслужбі в період 1950–1990-х років [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://lgbtpurgefund.com/> (дата звернення: 22 травня 2025 р.).

239 «Сад зцілення жінок-воїнів» (*Women Warriors' Healing Garden*) – канадська некомерційна ініціатива, що надає жінкам-військовослужбовицям, ветеранам 2SLGBTQI+, БіПок та корінних народів безкоштовні тиротерапевтичні, садівничі, художні та зоотерапевтичні програми в безпечному середовищі [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://womenwarriorshg.org/> (дата звернення: 22 травня 2025 р.).

Міністерство у справах ветеранів Канади проводить обов'язкове навчання персоналу щодо ЛГБТІК+ тематики та співпрацює з організаціями, зокрема «Веселкові Ветерани Канади» (*Rainbow Veterans Canada*)²⁴⁰, «Орли Канади» (*Egale Canada*)²⁴¹ та «Ветерани і Волонтери Канади» (*VETS Canada*)²⁴², для надання послуг із врахуванням принципів інклюзії та рівності.

На місцевому рівні Міністерство у справах ветеранів Канади співпрацює з регіональними офісами, громадськими організаціями та муніципалітетами, впроваджуючи аналіз гендерного впливу GBA Plus у щоденну практику. Гранти з Фонду добробуту ветеранів та їхніх родин (*Veteran and Family Well-Being Fund*)²⁴³ часто спрямовуються на підтримку місцевих проєктів, орієнтованих на потреби жінок або ЛГБТІК+ ветеранів. Наприклад, ініціатива «Пепер Под» (*The Pepper Pod*)²⁴⁴ успішно реалізується в окремих провінціях у співпраці з системами охорони здоров'я, закладами освіти та муніципальною владою.

Таким чином, завдяки багаторівневому, міжсекторальному та інтерсекційному підходу, Міністерство у справах ветеранів Канади не лише забезпечує всебічну підтримку ветеранам, але й формує культуру політики, що орієнтована на інклюзивність, історичну справедливість і реальну рівність у мирному та кризовому контекстах.

---

240 Rainbow Veterans of Canada. Хто ми є. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://rainbowveterans.ca/who-we-are/> (дата звернення: 22 травня 2025 р.).

241 Egale Canada (в перекладі «Орли Канади»). Національна правозахисна організація 2SLGBTQI+ в Канаді [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://egale.ca/> (дата звернення: 22 травня 2025 р.).

242 VETS Canada (*Волонтери та ветерани, які допомагають ветеранам Канади*). Добровольча організація, що надає допомогу бездомним ветеранам або ветеранам у кризі [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://vetscanada.org/> (дата звернення: 22 травня 2025 р.).

243 Veteran and Family Well-Being Fund. Фонд добробуту ветеранів та їхніх родин [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.veterans.gc.ca/en/financial-programs-and-services/funding-programs-organizations/veteran-and-family-well-being-fund> (дата звернення: 22 травня 2025 р.).

244 The Pepper Pod. Простір підтримки жінок-ветеранок у Канаді [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://pepperpod.ca/> (дата звернення: 22 травня 2025 р.).

5.2. Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії

У британському законодавстві ветераном вважається кожен, хто прослужив щонайменше один день у регулярних або резервних Збройних силах, а також на торговельних суднах у визначених військових операціях²⁴⁵. За даними Міністерства оборони, кількість ветеранів у Великій Британії зменшується – з 2,56 млн у 2015 році до 2 млн у 2022-му²⁴⁶.

У 2021 році в Англії та Уельсі налічувалося 251 400 жінок-ветеранок, що становить 13,6% від загальної кількості ветеранів²⁴⁷. Станом на 2022 рік жінки склали 11,3% особового складу регулярних військ та 15,6% резервістів²⁴⁸. За даними перепису, 0,9% ветеранів визначили себе як гомосексуальні або лесбійки, 0,5% – бісексуальні, і ще 0,1% – інша ідентичність, що загалом становить близько 25 750 осіб ЛГБТІК+ серед ветеранів²⁴⁹.

Велика Британія впроваджує гендерно-чутливу політику через низку державних та громадських ініціатив, які визнають історичну нерівність і потребу в інклюзивній підтримці. Окремо наголошується на необхідності розробки специфічної стратегії для жінок-ветеранок і ветеранів ЛГБТІК+.

Згідно досліджень, які проводилися у Великобританії, жінки-ветерани були визначені як такі, що мають свої специфічні потреби у реабілітації та програми реінтеграції²⁵⁰. Їхній досвід значно відрізняється від чоловічого і позначений низкою глибоких соціально-економічних та психологічних викликів. Жінки частіше служили в «гуманітарних» підрозділах, мали вищу ймовірність звільнення з медичних причин, а після завершення служби стикалися з нижчими доходами та обмеженими кар'єрними можливостями, зумовленими зокрема доглядовими обов'язками. На психологічному рівні вони мають удвічі вищий ризик розвитку ПТСР, а також значно частіше переживали сексуальне насильство під час служби, що суттєво впливає на їхнє здоров'я та подальшу інтеграцію в цивільне життя.

²⁴⁵ Veterans Key Facts [Електронний ресурс]. Armed Forces Covenant. Режим доступу: <https://www.armedforcescovenant.gov.uk/wp-content/uploads/2016/02/Veterans-Key-Facts.pdf> (дата звернення: 22 травня 2025 р.).

²⁴⁶ Annual Population Survey: UK Armed Forces Veterans Residing in Great Britain, 2015 [Електронний ресурс]. GOV.UK. Режим доступу: <https://www.gov.uk/government/statistics/annual-population-survey-uk-armed-forces-veterans-residing-in-great-britain-2015> (дата звернення: 22 травня 2025 р.).

²⁴⁷ Characteristics of UK Armed Forces Veterans, England and Wales: Census 2021 [Електронний ресурс]. Office for National Statistics (ONS). Режим доступу: <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/armedforcescommunity/articles/characteristicsofukarmedforcesveteransenglandandwalescensus2021/census2021> (дата звернення: 22 травня 2025 р.).

²⁴⁸ Women in the Armed Forces [Електронний ресурс]. Armed Forces Network. Режим доступу: <https://www.armedforcesnetwork.org/armed-forces-community/women-in-the-armed-forces/> (дата звернення: 22 травня 2025 р.).

²⁴⁹ Characteristics of UK Armed Forces Veterans, England and Wales: Census 2021 [Електронний ресурс]. Office for National Statistics (ONS). Режим доступу: <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/armedforcescommunity/articles/characteristicsofukarmedforcesveteransenglandandwalescensus2021/census2021> (дата звернення: 22 травня 2025 р.).

²⁵⁰ Female Veteran Experiences of Support in Civilian Life [Електронний ресурс]. Centre for Military Women's Research, вересень 2023. Режим доступу: https://www.centreformilitarywomensresearch.com/wp-content/uploads/2023/10/ARU-Female-Veteran-Experiences-of-Support-in-Civilian-Life-Report-Sept-2023_FINAL.pdf (дата звернення: 22 травня 2025 р.).

У відповідь на ці виклики у Великій Британії було запроваджено цільові програми для жінок-ветеранок, які охоплюють чотири ключові напрями: працевлаштування, психічне здоров'я, соціальна інтеграція та міжінституційна взаємодія. У сфері працевлаштування функціонує «Програма для жінок-військовослужбовиць» (*Military Women Programme*)²⁵¹, що реалізується благодійною організацією Forces Employment Charity і пропонує менторство, кар'єрний коучинг, навчальні можливості та підтримку у працевлаштуванні. Індивідуальний підхід до жінок з інвалідністю або проблемами здоров'я забезпечує «Макова фабрика» (*The Poppy Factory*)²⁵², яка надає супровід для пошуку роботи у гнучкому режимі. Додаткову підтримку надає благодійна організація «Смарт Воркс» (*Smart Works*)²⁵³, що забезпечує жінок-ветеранок професійним одягом, підготовкою до співбесід та кар'єрними консультаціями.

У сфері психічного здоров'я діють спеціалізовані сервіси, зокрема «Оп Кураж» (*Op COURAGE*) через Національну систему здоров'я Сполученого Королівства²⁵⁴, що надає адаптовану до досвіду жінок допомогу. Також діє «Поботроти стрес» (*Combat Stress*)²⁵⁵, який зосереджується на лікуванні ПТСР, тривожності та депресії, а також «Салют їй, Велика Британіє» (*Salute Her UK*)²⁵⁶, який надає терапевтичну підтримку жінкам, які пережили військове сексуальне насильство.

Соціальну інтеграцію забезпечують такі організації, як «Асоціація Жіночого Королівського Армійського Корпусу» (*WRAC Association*)²⁵⁷, що надає благодійну допомогу й підтримку спільноти, «Сестри в службі» (*Sisters in Service*)²⁵⁸ – професійна мережа жінок у сфері охорони здоров'я, а також «Альянс жінок-ветеранок» (*Female Veterans' Alliance*)²⁵⁹, що займається адвокацією та розвитком спільнот ветеранок.

251 «Програма для жінок-військовослужбовиць» (*Military Women Programme*) – благодійна ініціатива Forces Employment Charity, що надає жінкам-ветеранам менторство, кар'єрний коучинг та підтримку у працевлаштуванні [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.forcesemployment.org.uk/programmes/military-women-programme/> (дата звернення: 22 травня 2022 р.)

252 «Макова фабрика» (*The Poppy Factory*) – британська благодійна організація, що підтримує ветеранів, зокрема жінок-ветеранок, у пошуку роботи через індивідуальні консультації та супровід [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.poppyfactory.org/femalesupport/> (дата звернення: 22 травня 2022 р.)

253 «Смарт Воркс» (*Smart Works*) – благодійна організація, що допомагає безробітним жінкам (включно з ветеранками) через коучинг, підготовку до співбесід та надання професійного одягу [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.smartworks.org.uk/> (дата звернення: 22 травня 2022 р.)

254 «Оп Кураж» (*Op COURAGE*) – служба психічного здоров'я NHS, що надає адаптовану підтримку для ветеранок і їхніх родин у процесі переходу до цивільного життя [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.nhs.uk/nhs-services/armed-forces-community/mental-health/veterans-reservists/> (дата звернення: 22 травня 2022 р.)

255 «Поботроти стрес» (*Combat Stress*) – провідна у Великій Британії благодійна організація, яка надає клінічну допомогу ветеранам з ПТСР, тривожністю і депресією [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://combatstress.org.uk/> (дата звернення: 22 травня 2022 р.)

256 «Салют їй, Велика Британіє» (*Salute Her UK*) – сервіс, що надає терапевтичну підтримку жінкам-ветеранам, які пережили військову сексуальну травму, з урахуванням гендерного контексту [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.saluteher.co.uk/> (дата звернення: 22 травня 2022 р.)

257 «Асоціація Жіночого Королівського Армійського Корпусу» (*Women's Royal Army Corps Association*) – Організація, що надає підтримку та благодійну допомогу жінкам-ветеранам у Великій Британії [Електронний ресурс]. Режим доступу: wrgaca.org.uk (дата звернення: 22 травня 2025 р.)

258 «Сестри в службі» (*Sisters in Service*) – професійна мережа жінок-ветеранок, які працюють у сфері охорони здоров'я, що забезпечує емоційну підтримку, обмін досвідом та кар'єрний розвиток [Електронний ресурс]. Режим доступу: sistersinservice.org.uk (дата звернення: 22 травня 2025 р.)

259 «Альянс жінок-ветеранок» (*Female Veterans Alliance*) – громадська організація, що створює простір для взаємопідтримки жінок-ветеранок і адвокації їхніх інтересів [Електронний ресурс]. Режим доступу: femaleveteransalliance.org (дата звернення: 22 травня 2025 р.)

У відповідь на фрагментованість системи впроваджено координаційні механізми, зокрема «Програму трансформації для жінок-ветеранок» (*Female Veterans' Transformation Programme*)²⁶⁰, яка розробляє інструменти для покращення доступу до медичних, соціальних та фінансових послуг, а також кластер «Жінки-ветеранки» Коаліції Cobseo (*Cobseo Female Veterans Cluster*)²⁶¹, що координує ветеранські організації та забезпечує міжсекторальну взаємодію з держструктурами.

Близько 1,5% британських ветеранів ідентифікують себе як ЛГБТІК+. До 2000 року їм було заборонено відкрито служити в армії, що призводило до звільнень, втрати звань і пільг²⁶². У 2023 році уряд визнав цю політику «моральною плямою»²⁶³ в історії країни та впровадив компенсаційну програму, що передбачає виплати до £70 000, можливість відновлення статусу, повернення медалей і офіційні вибачення²⁶⁴. У реалізації цих заходів ключову роль відіграють організації «Боротьба з гордістю» (*Fighting With Pride*)²⁶⁵, «ССАФА» (*SSAFA*)²⁶⁶ та «Ейдж ЮК» (*Age UK*)²⁶⁷, зокрема через ініціативу Operation Sterling. Вони надають ветеранам допомогу в оформленні компенсацій, юридичний супровід, психологічну підтримку й менторські програми.

Попри широку присутність програм, значна частина ветеранок та ЛГБТІК+ осіб не знають, куди звертатися по допомогу. Найпоширенішими джерелами залишаються соціальні мережі, насамперед Facebook, Twitter та LinkedIn, де діють як офіційні сторінки, так і неформальні ветеранські спільноти. Однак багато ветеранок не користуються соцмережами, а пошук в Інтернеті часто ускладнюється браком початкових знань. Інформація від благодійних організацій і полкових спільнот є цінною, але знання про них також є бар'єром. Деякі учасники досліджень вказували на складність користування урядовими ресурсами, зокрема платформою «Шлюз ветеранів» (*Veterans' Gateway*)²⁶⁸, яка хоча й акумулює багато корисної інформації, сприймається як перевантажена та неінтуїтивна.

260 «Програма трансформації для жінок-ветеранок» (*Female Veterans' Transformation Programme*) – ініціатива, яка розробляє інструментальний набір для покращення доступу жінок-ветеранок до медичних, соціальних та фінансових послуг [Електронний ресурс]. Режим доступу: fvtp.org.uk (дата звернення: 22 травня 2025 р.).

261 Кластер «Жінки-ветеранки» Коаліції Cobseo (*Cobseo Female Veterans Cluster*) – платформа для координації роботи ветеранських і державних структур задля покращення політики підтримки жінок-ветеранок [Електронний ресурс]. Режим доступу: cobseo.org.uk/clusters/female-veterans/ (дата звернення: 22 травня 2025 р.).

262 Government Equalities Office. Національне опитування представників ЛГБТ: аналітичний звіт [Електронний ресурс] / Government Equalities Office. Лондон: Уряд Великої Британії, 2018. Режим доступу: <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5b3b2d1eed915d33e245f5e3/LGBT-survey-research-report.pdf> (дата звернення: 22 травня 2025 р.).

263 UK Government. Прем'єр-міністр виступив з історичним вибаченням перед ЛГБТ-ветеранами [Електронний ресурс] / UK Government. 2023. Режим доступу: <https://www.gov.uk/government/news/government-apologises-to-veterans-for-egregious-historic-lgbt-policy-in-the-armed-forces> (дата звернення: 22 травня 2025 р.).

264 UK Government. Незалежний огляд щодо ЛГБТ-ветеранів: звіт та схема відшкодування [Електронний ресурс] / UK Government. 2023. Режим доступу: <https://www.gov.uk/government/publications/lgbt-veterans-independent-review> (дата звернення: 22 травня 2025 р.).

265 «Боротьба з гордістю» (*Fighting With Pride*) – благодійна організація, що підтримує ЛГБТІК+ ветеранів, особливо тих, хто постраждав через заборону служби [Електронний ресурс]. Режим доступу: fightingwithpride.org.uk (дата звернення: 22 травня 2025 р.).

266 «ССАФА» (*SSAFA – the Armed Forces charity*) – найстаріша британська ветеранська благодійна організація, яка надає соціальну, правову та житлову підтримку [Електронний ресурс]. Режим доступу: ssafa.org.uk (дата звернення: 22 травня 2025 р.).

267 «Ейдж ЮК» (*Age UK*) – програма «Operation Sterling» – телефонна підтримка, консультації та допомога літнім ЛГБТІК+ ветеранам щодо фінансів, соціального захисту та житла, у партнерстві з Fighting With Pride [Електронний ресурс]. Режим доступу: ageuk.org.uk (дата звернення: 22 травня 2025 р.).

268 «Шлюз ветеранів» (*Veterans' Gateway*) – офіційна платформа, що об'єднує інформацію про державні та благодійні послуги для ветеранів у Великій Британії [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.gov.uk/government/collections/find-support-for-veterans-and-their-families> (дата звернення: 22 травня 2025 р.).

Таким чином, Велика Британія демонструє прогрес у подоланні дискримінації щодо жінок та ЛГБТІК+ ветеранів, водночас залишаються виклики, пов'язані з відсутністю єдиної гендерної стратегії та доступністю інформації. Найбільш ефективними елементами системи є компенсаційні механізми, спеціалізовані НУО та ініціативи, які враховують інтерсекційні потреби та життєві траєкторії ветеранок.

5.3. Сполучені Штати Америки

У Сполучених Штатах Америки (США) налічується приблизно 1,7 мільйона жінок-ветеранок, що становить 10,9% від загальної кількості ветеранів²⁶⁹. Понад 1 мільйон ветеранів ідентифікують себе як представники ЛГБТІК+²⁷⁰, з яких 134 300 – трансгендерні особи²⁷¹.

Питання реінтеграції ветеранів до останнього часу було пріоритетним напрямом державної політики США, а Державний департамент у справах ветеранів (VA) послідовно реалізовував підходи, що враховували гендерну специфіку, через Центр у справах жінок – ветеранок²⁷². Серед ключових документів, які формують гендерно-чутливу політику в США, варто відзначити Національний план дій щодо реалізації резолюції 1325 Ради Безпеки ООН «Жінки, мир, безпека», а також низку федеральних законів, зокрема Федеральний закон про охорону здоров'я ветеранів (1992 р.)²⁷³ та Федеральний закон імені Дебори Семпсон (2020 р.)²⁷⁴. Аналіз політик здійснюється через механізми, подібні до канадського Gender-Based Analysis, що дозволяє враховувати потреби різних соціальних груп, включаючи ветеранів ЛГБТІК+.

У США існує розгалужена система реінтеграційних програм для ветеранів, яка враховує специфіку досвіду жінок і представників ЛГБТІК+ спільноти. Базові програми, доступні через Державний департамент у справах ветеранів, охоплюють широкий спектр послуг: медичне обслуговування, професійну підготовку, освітні пілґи, житлову підтримку та психологічну допомогу²⁷⁵. Усі ці послуги формально є відкритими для всіх ветеранів, однак Державний департамент у справах ветеранів веде активну роботу над тим, щоб вони були інклюзивними й чутливими до потреб жінок та ЛГБТІК+ осіб.

²⁶⁹ U.S. Census Bureau. *Veterans Day 2024: Nov. 11* // Census.gov. Режим доступу: <https://www.census.gov/newsroom/facts-for-features/2024/veterans-day> (дата звернення: 04.05.2025).

²⁷⁰ Disabled American Veterans. *LGBTQ+ Veterans: Topics & Resources*. DAV National Headquarters. Режим доступу: <https://www.dav.org/get-help-now/veteran-topics-resources/lgbtq-veterans> (дата звернення: 04.05.2025).

²⁷¹ Mallory, C., Brown, T. N. T., & Sears, B. (2019). *The impact of military service on transgender veterans in the US*. The Williams Institute, UCLA School of Law. Режим доступу: <https://williamsinstitute.law.ucla.edu/publications/trans-military-service-us/> (дата звернення: 04.05.2025).

²⁷² Центр у справах жінок-ветеранок [Електронний ресурс] / Департамент у справах ветеранів США. Режим доступу: <https://www.va.gov/womenvet/> - Назва з екрана. (Дата звернення: 04.05.2025).

²⁷³ Закон США «Про охорону здоров'я жінок-ветеранок» 1992 року [Електронний ресурс] // Public Law 102–585. Режим доступу: <https://www.congress.gov/bills/102nd-congress/house-bill/929>. Назва з екрана.

²⁷⁴ Закон Дебори Семпсон 2020 року [Електронний ресурс] / ухвалений як складова Закону про вдосконалення медичної допомоги та пілґи для ветеранів імені Джонні Айзаксона та Девіда П. Роу, доктора медицини, 2020 р.; деталі доступні через Видавництво уряду США. Режим доступу: <https://www.govinfo.gov/app/details/COMPS16361>. Назва з екрана. (Дата звернення: 22 травня 2025 р.).

²⁷⁵ Система реінтеграційних програм для ветеранів у США [Електронний ресурс] / U.S. Department of Veterans Affairs. Режим доступу: https://www.va.gov/opa/publications/benefits_book.asp. Назва з екрана. (Дата звернення: 22 травня 2025 р.).

Особливу увагу VA приділяє створенню безпечного середовища для ветеранів ЛГБТКІ+. Існує окрема Програма охорони здоров'я для ЛГБТКІ+ ветеранів, яка спрямована на зниження стигматизації, підвищення обізнаності персоналу, включення трансгендерної медичної допомоги та забезпечення поваги до гендерної ідентичності пацієнтів²⁷⁶. Також Державний департамент у справах ветеранів співпрацює з місцевими та національними ЛГБТКІ+ організаціями, які надають підтримку ветеранам, що зазнали дискримінації або перебувають у складних життєвих обставинах²⁷⁷.

Жінки-ветеранки в США також стикаються з особливими викликами після завершення служби. Їхній досвід характеризується вищим ризиком розвитку посттравматичного стресового розладу, частішими випадками військової сексуальної травми, а також значними економічними труднощами²⁷⁸. У відповідь на це Державний департамент у справах ветеранів впровадив «Жіноче здоров'я ветеранок» (*Women Veterans Health Care Program*)²⁷⁹, яка охоплює репродуктивне здоров'я, гінекологію, психологічну підтримку та лікування наслідків травм, отриманих під час служби. У кожному медичному закладі Державного департаменту у справах ветеранів є координаторка з питань жінок-ветеранок, яка допомагає зорієнтуватися в системі та отримувати потрібні послуги.

Крім державних програм, активно діють і неурядові ініціативи. Наприклад, організація «Жіночі ветерани: підтримка та розвиток» (*Veterans Empowered & Thriving*) працює з жінками через творчі формати підтримки²⁸⁰; «Чоботи до каблуків» (*Boots to Heels*) допомагає адаптуватися до цивільного життя та знайти роботу²⁸¹; «Організація ветеранок з числа національних меншин» (*Minority Women Veterans Organization*) фокусується на підтримці жінок-ветеранок з числа етнічних меншин²⁸².

Загалом, підхід США до реінтеграції ветеранок і ЛГБТКІ+ ветеранів базується на поєднанні державних програм та громадських ініціатив. Це дозволяє охопити ширший спектр потреб, врахувати соціальні й культурні бар'єри та забезпечити більш ефективне повернення до мирного життя всіх, хто проходив військову службу.

На місцевому рівні у США політика реалізується через регіональні офіси Державного департаменту у справах ветеранів, де працюють координатори з питань жінок-ветеранів, фахівці з питань ЛГБТКІ+, а також консультативні та гарячі лінії. Але через недавні рішення Державного департаменту у справах ветеранів, такі служби зазнали

276 Програма охорони здоров'я для ЛГБТКІ+ ветеранів [Електронний ресурс] / U.S. Department of Veterans Affairs. Режим доступу: <https://www.patientcare.va.gov/LGBT/>. Назва з екрана. (Дата звернення: 22 травня 2025 р.).

277 Співпраця VA з ЛГБТКІ+ організаціями [Електронний ресурс] / U.S. Department of Veterans Affairs. Режим доступу: <https://www.patientcare.va.gov/lgbt/>. Назва з екрана. (Дата звернення: 22 травня 2025 р.).

278 Жінки-ветерани та виклики після служби у США [Електронний ресурс] / U.S. Department of Veterans Affairs. Режим доступу: <https://www.womenshealth.va.gov/WOMENSHEALTH/latestinformation/facts.asp>. Назва з екрана. (Дата звернення: 22 травня 2025 р.).

279 «Жіноче здоров'я ветеранок» (*Women Veterans Health Care Program*) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.womenshealth.va.gov/>. Назва з екрана. (Дата звернення: 22 травня 2025 р.).

280 «Жіночі ветерани: підтримка та розвиток» (*Veterans Empowered & Thriving*) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.womenveteranempowered.org/>. (Дата звернення: 22 травня 2025 р.).

281 Boots to Heels. *Official Website*. Режим доступу: <https://www.bootstoheels.com> (дата звернення: 14.05.2025).

282 Minnesota Women Veterans Organization. *Official Website*. Режим доступу: <https://www.mwvo.org> (дата звернення: 14.05.2025).

скорочень, особливо щодо підтримки трансгендерних ветеранів: оскільки працівники в штатах стикаються з новими директивами щодо виключення, обслуговування часто зупинено, що вимусило ветеранів шукати альтернативні місцеві організації та адвокаційні групи.

Однак, починаючи з січня 2025 року, чинна адміністрація запровадила значні обмеження. Виконавчий указ Дональда Трампа від 20 січня 2025 року «Захист жінок від ідеологічного екстремізму» (*Defending Women from Gender Ideology Extremism*)²⁸³ заборонив фінансування гендерних політик, а Білий дім почав видаляти терміни «гендерна ідентичність» з нормативних документів. Згодом Державним департаментом у справах ветеранів було скасовано доступ до гормональної терапії та інших медичних послуг для трансгендерних ветеранів, які раніше не отримували такі послуги. Також у Державному департаменті у справах ветеранів дозволили персоналу відмовляти у наданні послуг за політичними або сімейними ознаками – наприклад, в допомозі ветеранам-демократам або незаміжнім жінкам. Окрім обмежень медичних послуг для трансгендерів, 6 червня 2025 р. Верховний суд тимчасово дозволив застосовувати Виконавчий Указ (*Executive Order*) № 14183 від 27 січня 2025 року, який забороняє трансгендерним особам служити у збройних силах²⁸⁴.

Ці рішення викликали масові протести ветеранів: у червні 2025 року в Вашингтоні та Іллінойсі пройшли акції «Єдині за ветеранів» (*Unite for Veterans*) і «Мітинг за збереження» (*Rally to Save It*), метою яких було зупинити звільнення співробітників Державного департаменту у справах ветеранів (близько 80 000–83 000) та захистити їхні права²⁸⁵. Однак наразі відкликання Виконавчих Указів не відбулося.

---

283 Указ президента США від 20 січня 2025 року «Захист жінок від ідеологічного екстремізму» (*Defending Women from Gender Ideology Extremism*) [Електронний ресурс]. Офіційний сайт Білого дому. Режим доступу: <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/01/defending-women-from-gender-ideology-extremism-and-restoring-biological-truth-to-the-federal-government> (дата звернення: 22 травня 2025 р.).

284 Постановлення Верховного суду США від 6 червня 2025 р., яке тимчасово дозволяє застосовувати Виконавчий указ № 14183 (*Executive Order 14183*) – заборона трансгендерним особам служити у Збройних силах – Електронний ресурс. Документ SupremeCourt.gov: <https://www.supremecourt.gov> (дата звернення: 22 травня 2022 р.).

285 Акція «Єдині за ветеранів» (*Unite for Veterans*): Масовий протест ветеранів у Вашингтоні, спрямований на зупинення звільнення співробітників Департаменту у справах ветеранів. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.unite4veterans.org> (дата звернення: 22 травня 2025 р.); «Мітинг за збереження» (*Rally to Save It*): Акція підтримки персоналу VA, що проходила одночасно в кількох штатах. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.stripes.com/veterans/2025-05-30/veterans-rally-dday-washington-17961966.html> (дата звернення: 22 травня 2025 р.).

5.4. Релевантні підходи для адаптації в українському контексті

Міжнародний досвід показує, що ефективна реінтеграція ветеранів ґрунтується на системній, багаторівневій політиці, яка враховує індивідуальні потреби різних категорій ветеранів, зокрема за гендерною, соціальною чи ідентичнісною ознакою. Такі підходи поєднують гендерну чутливість, інтерсекційність, міжвідомчу координацію та потужне партнерство між державою, громадським сектором і місцевими ініціативами. Канада, Велика Британія та США демонструють різні моделі, де гнучкість сервісів, підтримка громадських організацій і регіональна децентралізація є ключовими факторами успіху.

Для України доцільним є:

Запровадження національного механізму аналізу політик через призму інтерсекційності (аналог GBA Plus Канади) – як обов'язкового етапу при розробці програм підтримки ветеранів.

Розвиток спеціалізованих сервісів для жінок-ветеранок та ЛГБТІК+ осіб, включаючи медичні, психологічні та кар'єрні інструменти, адаптовані до їхнього досвіду.

Інституціоналізація інституту координаторів із гендерної інклюзії у ветеранській політиці на рівні областей і територіальних громад.

Підтримка ветеранських спільнот через принцип «рівний – рівному» і грантові програми для ініціатив, що працюють із вразливими групами.

Створення єдиної цифрової платформи для доступу до інформації, подібної до Veterans' Gateway (Велика Британія), з адаптованим пошуком для різних категорій ветеранів.

Адаптація таких підходів сприятиме формуванню інклюзивної, справедливої та ефективної моделі реінтеграції в Україні, яка відповідає реаліям повоєнного відновлення та сучасним стандартам прав людини.

06

Висновки

Результати дослідження засвідчили досягнення мети – проведення всебічного аналізу ефективності, інклюзивності та доступності послуг для ветеранів у п'яти регіонах України. Інформацію зібрали через 21 глибинне інтерв'ю, 13 фокус-груп і 189 онлайн-опитувань, а також шляхом аналізу нормативної бази та місцевих програм. Зібрані дані дали змогу виявити прогрес, бар'єри й потенціали у сфері реінтеграції, з особливим фокусом на жінок, ЛГБТІК+, людей із інвалідністю та інших вразливих груп.

Усі пілотні регіони демонструють позитивну динаміку у створенні базової інфраструктури підтримки ветеранів, зокрема через відкриття ветеранських просторів, запуск програм індивідуального супроводу та надання спеціалізованих послуг. Найкраще такі ініціативи розвинені у великих містах, де діє кілька міжсекторальних платформ та мультидисциплінарні команди. Проте нерівномірність охоплення та кадрово спроможність залишаються викликами, особливо в малих громадах. У віддалених громадах спостерігається брак навчених фахівців, відсутність інклюзивного підходу до роботи з ветеранами, які мають складний досвід, зокрема пов'язаний із сексуальним насильством, інвалідністю чи ЛГБТІК+ ідентичністю.

Представники громадських організацій, що працюють із ветеранами, на воркшопі з MEAL (моніторинг, оцінка, підзвітність та навчання), організованому DCAF та ГО «Горизонт Змін» у Черкасах в межах проекту, що фінансується Урядом Великої Британії.

На нормативному рівні Україна демонструє відданість міжнародним стандартам і поступово втілює ключові документи у національне законодавство. Проте формальна наявність політик ще не гарантує їх ефективної реалізації на місцях. Координаційні ради, обласні стратегії та плани дій часто залишаються інертними й мають обмежену здатність впливати на бюджетування чи формування практичних механізмів підтримки.

У цих умовах провідну роль у впровадженні інклюзивного підходу відіграють громадські організації. Вони є драйверами змін, особливо у частині підтримки ветеранок, ЛГБТІК+ осіб, людей із інвалідністю або ВПО. Їхні переваги – гнучкість, краща комунікація з цільовими групами та швидка адаптивність. Однак без системної підтримки з боку держави й інтеграції у стратегічні рамки ці ініціативи залишаються фрагментарними і не можуть масштабуватись.

Варто відзначити, що в окремих контекстах роль у підтримці ветеранів можуть відігравати бізнес-структури, релігійні громади або міжнародні організації. Бізнес може долучатися до працевлаштування ветеранів, церковні структури – до надання духовної або морально-психологічної підтримки, а міжнародні організації – до впровадження інституційних змін. Втім, міжнародна допомога переважно зосереджена на центральному рівні, а її проникнення в області, а тим більше – у

громади, залишається обмеженим. Це створює ризик нерівного доступу до ресурсів для підтримки ветеранів на місцях.

Окремий виклик – інформування. Значна частина ветеранів не орієнтується в наявних послугах або отримує суперечливу інформацію. Створення друкованих і цифрових «путівників ветерана» є позитивною практикою, проте загальна комунікаційна політика потребує вдосконалення. Інформаційні кампанії мають враховувати низький рівень цифрових навичок у частини цільової аудиторії, потребу в доступній мові, а також психоемоційний стан ветеранів.

На цьому тлі дедалі більшого значення набувають горизонтальні форми підтримки – ветеранські спільноти, побратимські мережі, локальні групи самодопомоги. Вони сприймаються як емоційно безпечні й ефективні у реагуванні на конкретні потреби. Проте без взаємодії з державними структурами та системної підтримки ці ініціативи не можуть бути стійкими та масштабованими.

Водночас важливо вчитися на досвіді інших країн, які вже впровадили успішні практики підтримки ветеранів. В Україні доцільно адаптувати механізми інтерсекційного аналізу політик, подібні до канадського GBA+, що дозволяє враховувати потреби різних соціальних груп ще на етапі розробки програм. Варто також розвивати спеціалізовані сервіси для ветеранок та представників ЛГБТІК+ спільноти – у сфері медицини, психологічної підтримки та кар'єрного розвитку. Ефективним кроком стане впровадження координаторів із гендерної інклюзії на рівні областей і громад, які забезпечуватимуть системний підхід до інклюзії в політиках. Паралельно слід підтримувати ініціативи за принципом «рівний – рівному», зокрема через гнучкі грантові програми для ветеранських спільнот, які працюють із вразливими групами. Корисним інструментом також може стати створення єдиної цифрової платформи – хабу доступу до інформації, подібного до британського Veterans' Gateway. Така платформа враховуватиме потреби різних категорій ветеранів і спрощуватиме навігацію системою підтримки.

Дослідження також наголошує на потребі переосмислення підходу до реінтеграції. Ветерани й ветеранки мають розглядатися не як пасивні одержувачі допомоги, а як суб'єкти формування політик, носії досвіду, цінного для побудови інклюзивного, стійкого суспільства. Рівноправна участь цільових груп в ухваленні рішень має стати стандартом, а не винятком. У довгостроковій перспективі саме така трансформаційна реінтеграція, заснована на партнерстві, гідності та повазі до різноманіття, може забезпечити не лише ефективне повернення ветеранів до цивільного життя, а й посилити демократичні інститути та соціальну згуртованість у повоєнній Україні.

Презентація представника громадської організації під час воркшопу з MEAL (моніторинг, оцінка, підзвітність та навчання), організованого DCAF та ГО «Горизонт Змін» у Черкасах в межах проекту, що фінансується Урядом Великої Британії.

07

Шляхи подальших дій для інклюзивної ветеранської реінтеграції в Україні

7.1. Громадські організації та ветеранські ініціативи

Дані з пілотних регіонів підтверджують, що громадський сектор відіграє ключову роль у підтримці тих груп ветеранів, які залишаються невидимими в офіційних програмах, а саме жінок, ЛГБТК+ осіб, осіб з інвалідністю, ветеранів та ветеранок – ВПО. Водночас спостерігається фрагментованість, дублювання функцій та обмежена координація між різними надавачами послуг та у сфері створення реінтеграційних політик для ветеранів і ветеранок.

Щоб посилити ефективність своєї роботи, громадські організації можуть розглянути такі кроки:

01. Поглиблювати координацію через коаліції та спільні ініціативи.

Об'єднання зусиль, ресурсів та інструментів у межах міжорганізаційних коаліцій сприятиме зменшенню дублювання послуг і забезпеченню більш повного покриття потреб ветеранів та ветеранок, зокрема вразливих груп. Створення і постійне оновлення публічного, динамічного реєстру ГО, що працюють у цій сфері, допоможе підвищити впізнаваність сервісів і полегшити навігацію для цільових груп.

02. Зміцнювати участь громадських організацій у розробці та моніторингу державної політики у сфері реінтеграції ветеранів.

Громадський сектор може ефективно впливати на формування інклюзивної політики через участь у дорадчих радах, консультаціях, робочих групах і процесі напрацювання рішень на рівні громад, областей і центральної влади. Освоєння механізмів подання коментарів, пропозицій, експертиз до документів, таких як регіональні стратегії або Плани дій за Резолюцією 1325, дає змогу впливати на зміст ветеранських програм.

03. Розвивати інституційну спроможність через впровадження систем управління даними та планування на основі потреб ветеранів.

Єдина база даних із актуальною інформацією про потреби цільових груп, ефективність послуг і наявні ресурси дозволить організаціям точніше планувати діяльність, координуватися з іншими суб'єктами, готувати бюджети, аналітичні звіти та забезпечувати прозорість своєї роботи.

04. Втілити і закріпити інклюзивний підхід у щоденній роботі громадських організацій.

Це передбачає регулярне проведення гендерних аудитів, збір зворотного зв'язку від ветеранів і ветеранок, залучення уразливих груп до оцінювання програм. Також важливо забезпечити регулярне навчання персоналу: зокрема з тем травмоорієнтованої взаємодії, чутливої комунікації, етики роботи з людьми, які мають ПТСР, досвід насильства або інші вразливості.

05. Створювати безпечні формати взаємодії з ветеранами з уразливих груп і підтримувати постійний зворотний зв'язок.

Досвід ветеранок показав, що їм часто бракує можливості проговорити свої потреби у безпечному й довірчому просторі. ГО можуть відповідати на цю потребу через малі групи самопідтримки, анонімні опитування, регулярні зустрічі у закритих безпечних форматах або супервізії.

06. Розвивати навчальні програми для співробітників громадських організацій.

Освіта є ключем до якісного надання послуг. Працівники мають проходити навчання не лише з прав людини й роботи з вразливими групами, а й із організаційного управління, моніторингу, побудови партнерств, міжвідомчої взаємодії та фандрейзингу. Окремі тренінги мають бути присвячені роботі з ЛГБТІК+ ветеранами, людьми з інвалідністю, ВПО та жінками, які мають досвід військової травми.

7.2. Можливі кроки для обласної та місцевої влади, а також надавачів послуг ветеранам і ветеранкам

Обласні військові адміністрації та громади демонструють зростання зацікавленості і поступ у розвитку ветеранської політики. Проте дані з регіонів свідчать про певну хаотичність у впровадженні ініціатив, недостатній рівень координації та обмежену чутливість до потреб різних груп ветеранів.

Можливі кроки на цьому рівні:

- **Аналіз та узгодження чинних та майбутніх програм у сфері реінтеграції ветеранів і ветеранок.** У жодному з регіонів не зафіксовано цілісної бази програм або мапування сервісів. Це ускладнює як доступ ветеранів та ветеранок до послуг, так і партнерство між усіма залученими сторонами. Проведення аудиту чинних ініціатив, зокрема регіональних і цільових програм, допоможе уникнути дублювання, зменшити неефективне використання ресурсів і створити логічну архітектуру підтримки. Доречним є створення при ОВА в пілотних регіонах тимчасових робочих груп із ревізії чинних програм і їх узгодження з Порядком денним 1325 «Жінки, мир, безпека», Стратегією ветеранської політики до 2030 року та Стратегією формування системи повернення з військової служби до цивільного життя на період до 2033 року.
- **Поглиблення гендерночутливого аналізу.** Канадський досвід (Gender-Based Analysis Plus, GBA Plus) показує, що системне врахування різних ідентичностей (стать, вік, стан здоров'я, географія, доглядові обов'язки тощо) у розробці політик значно підвищує їхню релевантність і сталість. У пілотних регіонах України вже зроблено перші кроки (зокрема, створення гендерних портретів областей). Однак

наразі ці дані не інтегровані у планування програм. Для підвищення ефективності місцевих політик доцільно доповнити цю роботу якісним аналізом впливу існуючих і запланованих ініціатив на різні групи ветеранів та ветеранок, зокрема жінок, ЛГБТІК+ осіб, людей із інвалідністю та ВПО. Розроблення та пілотування спрощеного інструменту аналізу на основі GVA Plus (наприклад, у вигляді чек-листа або шаблону для місцевих адміністрацій), у партнерстві з Мінветом, ООН Жінки або профільними аналітичними центрами, таким як DCAF, може бути ефективним інструментом дії. Згодом він може бути інтегрований у процес погодження місцевих планів дій чи грантових заявок для ветеранських програм.

- **Посилення зворотного зв'язку з ветеранами.** Опитування, фокус-групи, діалогові зустрічі, особливо в громадах, де високий рівень недовіри до держави, допоможуть краще оцінити не лише статистику, а й якість послуг (доступність, зручність, безпечність).
- **Адаптація каналів комунікації.** Як показало дослідження, у більшості пілотних громад ветерани дізнаються про можливості не з офіційних сайтів, а з Facebook-груп, через «сарафанне радіо». Важливо підтримувати ті формати, яким справді довіряють. Тому доречним є формування інформаційної стратегії комунікацій із урахуванням реальних звичок користування ветеранів та ветеранок.

7.3. Перехресні можливості: спільні вектори для дій

Незалежно від рівня, низка напрямків є релевантними для всіх зацікавлених сторін:

- **Розширення мережі ветеранських просторів, зокрема мобільних.** Дані з пілотних регіонів свідчать, що у громадах, де функціонують ветеранські простори – навіть у тимчасовому або мобільному форматі (як у Дніпропетровській області), – фіксується помітно вищий рівень довіри до місцевих інституцій, активніша участь ветеранок у програмах і зменшення стигми. Це свідчить про доцільність масштабування таких практик, зокрема шляхом співфінансування з Державного фонду регіонального розвитку або місцевих бюджетів із залученням донорської допомоги. У сільських громадах ефективними можуть стати мобільні виїзні формати або партнерства з місцевими установами (бібліотеками, медпунктами, школами).
- **Довготривала та чутлива до ідентичностей психологічна підтримка.** Однією з найчастіших потреб, що звучала у фокус-групах та інтерв'ю, є **доступ до довготривалої, гендерночутливої психологічної підтримки**, яка враховує травматичний досвід, індивідуальні ідентичності та життєві обставини. У багатьох випадках надана допомога обмежувалась разовими консультаціями. Враховуючи це, доречним кроком може стати запуск окремих грантових програм для громадських організацій, що мають відповідну експертизу та працюють із ветеранами та ветеранками із ПТСР, СНПК, ВПО.

- **Подолання суспільної стигми.** У всіх пілотних громадах респонденти вказували на бар'єри у зверненні по допомогу через страх осуду або дискримінації, особливо у випадках психічного здоров'я, ЛГБТІК+ ідентичностей або пережитого насильства. Ефективним інструментом можуть стати комунікаційні кампанії щодо попередження та подолання стигми, які були б інтегровані у державні програми (наприклад, у межах комунікаційної стратегії Мінветеранів), а також локальні ініціативи, що візуалізують різноманіття ветеранів і сприяють солідарності в громадах.
- **Партнерства з бізнесом, перевізниками, місцевими закладами.** Досвід окремих громад, зокрема в Чернівецькій області, демонструє високий потенціал співпраці з бізнесом – перевізниками, освітніми центрами, роботодавцями. Такі домовленості, навіть невеликі за масштабом, можуть суттєво покращити щоденне життя ветеранів. Встановлення прозорого механізму укладання меморандумів між органами місцевого самоврядування та приватним сектором, за участі держави або міжнародних проектів, може забезпечити сталість таких ініціатив.
- **Навчання фахівців, які працюють із ветеранами.** Це насамперед фахівці супроводу ветеранів, соціальні працівники, координатори ветеранських напрямів, психологи, медичний персонал, а також представники ЦНАПів та служб зайнятості. Теми навчання можуть включати інклюзивне спілкування, міжсекторальну взаємодію, роботу з ПТСР, запобігання вигоранню, гендерну чутливість, супровід ветеранів та ветеранок із ЛГБТІК+ спільноти, людей із інвалідністю та інших вразливих груп.
- **Підвищення обізнаності керівників громад.** Для голів ТГ та їхніх команд доцільно організувати регулярні навчальні формати. Вони можуть включати роз'яснення змін до законодавства, розгляд кейсів впровадження інклюзивної ветеранської політики на місцевому рівні, обмін досвідом між громадами та розробку локальних рішень, заснованих на кращих практиках інших регіонів.
- **Інформаційні продукти для ветеранів і ветеранських родин.** У всіх пілотних громадах звучав запит на доступну та зрозумілу інформацію про наявні послуги. Доцільно підтримати створення довідника для ветеранів та ветеранок (у друкованому та цифровому форматах), який міститиме перелік доступних сервісів, алгоритми отримання допомоги, контакти відповідних установ та роз'яснення прав. Такий інструмент, інтегрований у мобільні застосунки, чат-боти та вебплатформи, зменшить бар'єри в доступі до прав і послуг, особливо для вразливих груп.

Учасник воркшопу для громадських організацій з MEAL (моніторинг, оцінка, підзвітність та навчання), організованого DCAF та ГО «Горизонт Змін» у Черкасах в межах проекту, що фінансується Урядом Великої Британії.

08

Додатки

Додаток 1. Матриця доступності послуг для ветеранів у територіальних громадах

Послуги	Сільська або селищна територіальна громада	Старостинський округ	Міська територіальна громада (включно із районними центрами)	Місто - обласний центр	Місто – Київ (має особливий статус)	
Інформаційні консультації						
	Сільська (селищна) рада (виконавчий комітет)	Староста (представник старости)	Міська рада (виконавчий комітет міської ради)	Міська або районна рада у місті (виконавчий комітет)	Міська державна адміністрація м. Києва або районна у м. Києві державна адміністрація	
	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП	
	Центр надання соціальних послуг або Центр соціальних служб, або Територіальний центр соціального обслуговування, або комунальний заклад – ветеранський простір	Центр соціальних служб, або Територіальний центр соціального обслуговування, або комунальний заклад – ветеранський простір	Центр соціальних служб, або Територіальний центр соціального обслуговування, або комунальний заклад – ветеранський простір	Центр соціальних служб, або Територіальний центр соціального обслуговування, або комунальний заклад – ветеранський простір	Центр соціальних служб, або Територіальний центр соціального обслуговування, або комунальний заклад – ветеранський простір	Центр соціальних служб, або Територіальний центр соціального обслуговування, або комунальний заклад – ветеранський простір
	Фахівець супроводу / помічник ветерана	Фахівець супроводу / помічник ветерана	Фахівець супроводу / помічник ветерана	Фахівець супроводу / помічник ветерана	Фахівець супроводу / помічник ветерана	
	Представник Уповноваженого ВРУ з прав людини	Представник Уповноваженого ВРУ з прав людини	Представник Уповноваженого ВРУ з прав людини	Представник Уповноваженого ВРУ з прав людини	Представник Уповноваженого ВРУ з прав людини	
Оформлення статусів						
Отримання статусу УБД	ЦНАП	ЦНАП (відділ соціального захисту населення)	ЦНАП	ЦНАП при районній у місті раді	ЦНАП при районній у м. Києві державній адміністрації	
	РТЦК та СП або його відділ у районі	РТЦК та СП або його відділ у районі	Районний ТЦК та СП	Районний ТЦК та СП міста	Районний ТЦК та СП міста	
Отримання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП	
	Сільська (селищна) рада (відділ соціального захисту населення)	Сільська (селищна) рада (відділ соціального захисту населення)	Міська рада (управління соціального захисту)	Районна у місті рада (управління соціального захисту населення або управління ветеранської політики)	Районна у м. Києві державній адміністрації (управління соціального захисту населення або управління ветеранської політики)	
		Староста або представник старости				

Послуги	Сільська або селищна територіальна громада	Старостинський округ	Міська територіальна громада (включно із районними центрами)	Місто - обласний центр	Місто – Київ (має особливий статус)
Отримання даних з Єдиного державного реєстру ветеранів війни	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП у відповідному районні міста	ЦНАП у місті
	Письмовий запит поштою до Міністерства ветеранів	Письмовий запит поштою до Міністерства ветеранів	Письмовий запит поштою до Міністерства ветеранів	Письмовий запит поштою до Міністерства ветеранів	Письмовий запит поштою до Міністерства ветеранів
Оформлення пільг					
на житлово-комунальні послуги, придбання твердого палива і скрапленого газу	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП	Віддаленого робочого місця відділу ЦНАП (якщо таке створено) або до ЦНАП у центрі громади.	віддаленого робочого місця відділу ЦНАП (якщо таке створено) або до ЦНАП у центрі громади.
	Сервісний центр (відділ обслуговування громадян) Пенсійного фонду України	Сервісний центр (відділ обслуговування громадян) Пенсійного фонду України	Сервісний центр (відділ обслуговування громадян) Пенсійного фонду України	Сервісний центр (відділ обслуговування громадян) Пенсійного фонду України	Сервісний центр (відділ обслуговування громадян) Пенсійного фонду України
на проїзд в транспорті	Оформити пільги в Дії, мобільний додаток Пенсійного фонду України	Оформити пільги в Дії, мобільний додаток Пенсійного фонду України	Оформити пільги в Дії, мобільний додаток Пенсійного фонду України	Оформити пільги в Дії, мобільний додаток Пенсійного фонду України	Оформити пільги в Дії, мобільний додаток Пенсійного фонду України
	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП
на авто та паркування	Відділ у Районному ТЦК та СП	Відділ у Районному ТЦК та СП	Відділ у Районному ТЦК та СП	Відділ у Районному ТЦК та СП	Відділ у Районному ТЦК та СП
	ЦНАП	ЦНАП (якщо є відділення)	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП
	Відділ соціального захисту сільської (селищної) ради	Староста або його представник	Управління соціального захисту міської ради	Департамент соціального захисту ОВА	Департамент соціальної політики Київської міської державної адміністрації
			Відділи ветеранської політики або фахівці супроводу ветеранів у міській раді	Муніципальні паркувальні служби	Відділ ветеранської політики або фахівець супроводу ветеранів у Київської міської державної адміністрації
				Сервісні центри МВС та Київтрансспарксервіс	
	Ветеранський хаб	Ветеранський хаб	Ветеранський хаб	Ветеранський хаб	Ветеранський хаб

Послуги	Сільська або селищна територіальна громада	Старостинський округ	Міська територіальна громада (включно із районними центрами)	Місто - обласний центр	Місто – Київ (має особливий статус)
на житло / найм (оренду) житла / пільгового безоплатного капітального ремонту	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП
	Виконавчий комітет сільської (селищної) ради	Виконавчий комітет сільської (селищної) ради	Виконавчий комітет міської ради		
		Староста (представник старости)			
компенсація за належні приміщення	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП		
	Відділ соціального захисту населення сільської (селищної) ради	Відділ соціального захисту населення сільської (селищної) ради	Відділ соціального захисту міської ради	Районна у місті рада (управління соціального захисту та управління з ветеранської політики)	Районна у м. Києві державна адміністрація (управління соціального захисту та управління з ветеранської політики)
		Староста (представник старости)			
путівки на санаторно-курортне лікування або грошову компенсацію замість неї (для осіб з інвалідністю внаслідок війни)	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП
	Відділ соціального захисту сільської (селищної) ради – передає Управлінню соціального захисту населення районної державної адміністрації	Відділ соціального захисту сільської (селищної) ради – передає Управлінню соціального захисту населення районної державної адміністрації	Відділ соціального захисту міської ради – передає Управлінню соціального захисту населення районної державної адміністрації	Районна у місті рада (управління соціального захисту та управління з ветеранської політики)	Районна у м. Києві державна адміністрація (управління соціального захисту та управління з ветеранської політики)
	Міністерство соціальної політики України (пошта чи електронна заява)	Міністерство соціальної політики України (пошта чи електронна заява)	Міністерство соціальної політики України (пошта чи електронна заява)	Міністерство соціальної політики України (пошта чи електронна заява)	Міністерство соціальної політики України (пошта чи електронна заява)
		Староста (представник старости)			
Пенсія (оформлення чи перерахунок)					
Пенсія цивільна чи по інвалідності	ЦНАП (передає Головному Управлінню пенсійного фонду України)	ЦНАП (передає Головному Управлінню пенсійного фонду України)	ЦНАП (передає Головному Управлінню пенсійного фонду України)	ЦНАП (передає Головному Управлінню пенсійного фонду України)	ЦНАП (передає Головному Управлінню пенсійного фонду України)

Послуги	Сільська або селищна територіальна громада	Старостинський округ	Міська територіальна громада (включно із районними центрами)	Місто - обласний центр	Місто – Київ (має особливий статус)
	Представник Пенсійного фонду України (прийом в ЦНАПі або сільській (селищній) раді)	Представник Пенсійного фонду України (прийом в ЦНАПі або сільській (селищній) раді)			
	Сервісний центр Головного управління Пенсійного фонду України	Сервісний центр Головного управління Пенсійного фонду України	Сервісний центр Головного управління Пенсійного фонду України	Сервісний центр Головного управління Пенсійного фонду України	Сервісний центр Головного управління Пенсійного фонду України
Військова пенсія	ТЦК та СП (відділ районного ТЦК та СП)	ТЦК та СП (відділ районного ТЦК та СП)	ТЦК та СП (відділ районного ТЦК та СП)	ТЦК та СП у місті (передає документи до ГУ ПФУ у відповідній області)	ТЦК та СП у місті (передає документи до ГУ ПФУ у м. Києві)
Грошова допомога					
Одноразов	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП
	ТЦК та СП (Відділ районного ТЦК та СП)	ТЦК та СП (Відділ районного ТЦК та СП)	ТЦК та СП (Відділ районного ТЦК та СП у місті)	ТЦК та СП (Відділ районного ТЦК та СП у місті)	ТЦК та СП (Відділ районного ТЦК та СП у місті)
Щорічна разова	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП	
	Представник Пенсійного фонду України (прийом в ЦНАПі або сільській (селищній) раді)	Представник Пенсійного фонду України (прийом в ЦНАПі або сільській (селищній) раді)			
	Сервісний центр Головного управління Пенсійного фонду України	Сервісний центр Головного управління Пенсійного фонду України	Сервісний центр Головного управління Пенсійного фонду України у місті	Сервісний центр Головного управління Пенсійного фонду України у місті	Сервісний центр Головного управління Пенсійного фонду України у місті
Місцеві виплати ветеранам і його родині (якщо передбачено на місцях)	Сільська (селищна) рада (відділ соціального захисту населення)	ЦНАП (робоче місце)	Відділ ЦНАП	Районний ЦНАП	Районний ЦНАП
		Сільська (селищна, міська) рада (відділ соціального захисту населення)	Міська рада (управління соціального захисту)	Районна у місті рада (управління соціального захисту населення та управління з ветеранської політики)	Районна у м. Києві державної адміністрації (управління соціального захисту населення та управління з ветеранської політики)

Послуги	Сільська або селищна територіальна громада	Старостинський округ	Міська територіальна громада (включно із районними центрами)	Місто - обласний центр	Місто – Київ (має особливий статус)
Отримання земельної ділянки					
	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП
	Сільська (селищна) рада (Виконавчий комітет сільської (селищної) ради)	Сільська (селищна) рада (Виконавчий комітет сільської (селищної) ради)	Міська рада (Виконавчий комітет міської ради)	Районна у місті рада (виконавчий комітет)	Районна у м. Києві державна адміністрація (виконавчий комітет)
		Староста (представник старости)			
Харчування для дітей ветеранів (дитячий садок, школа)					
	Сільська (селищна) рада (відділ соціального захисту населення)	Староста (представник старости)	Міська рада (управління освіти)	Районна у місті рада (управління освіти)	Районна у м. Києві державна адміністрація (управління освіти)
	Навчальний заклад	Навчальний заклад	Навчальний заклад		
Юридичні консультації					
	Бюро правової допомоги	Бюро правової допомоги	Бюро правової допомоги	Бюро правової допомоги	Бюро правової допомоги
	Сільська (селищна) рада (юридичний відділ)	Сільська (селищна, міська) рада (юридичний відділ)		Центр з надання безоплатної вторинної допомоги	Центр з надання безоплатної вторинної допомоги
Соціальні послуги					
	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП
	Сільська (селищна) рада	Сільська (селищна) рада	Міська рада (управління соціального захисту населення)	Районна у місті рада (орган соціального захисту населення)	Районна у м. Києві державна адміністрація (орган соціального захисту населення)
	Центр соціальних служб	Центр соціальних служб	Центр соціальних служб	Центр соціальних служб	Центр соціальних служб
	Центр надання соціальних послуг	Центр надання соціальних послуг			
	Територіальний центр соціального обслуговування	Староста (представник(ця) старости)	Територіальний центр соціального обслуговування	Територіальний центр соціального обслуговування у районах міста	Територіальний центр соціального обслуговування у районах міста
	Інша комунальна установа для надання соціальних послуг	Інша комунальна установа для надання соціальних послуг	Інша комунальна установа для надання соціальних послуг	Надавач соціальних послуг напряму	Надавач соціальних послуг напряму

Послуги	Сільська або селищна територіальна громада	Старостинський округ	Міська територіальна громада (включно із районними центрами)	Місто - обласний центр	Місто – Київ (має особливий статус)
Охорона здоров'я					
Направлення на МСЕК	Сімейний лікар	Сімейний лікар (місцева амбулаторія загальної практики)	Сімейний лікар	Сімейний лікар	Сімейний лікар
Направлення на ВЛК	РТЦК та СП або його відділ у районі	РТЦК та СП або його відділ у районі	ТЦК та СП	ТЦК та СП	ТЦК та СП
Первинна допомога	Сімейний лікар	Сімейний лікар (місцева амбулаторія загальної практики)	Сімейний лікар	Сімейний лікар	Сімейний лікар
Невідкладна допомога	Швидка допомога	Швидка допомога	Швидка допомога - 103	Швидка допомога - 103	Швидка допомога - 103
Психологічна допомога	Сільська (селищна) рада (відділ соціального захисту населення)	Староста (помічник(ця) старости)	Лікарні	Обласний центр соціальних служб або його філії	Центри соціальних служб районів Києва
	ЦНАП	Виїзні бригади соціальних служб	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП
	Центр надання соціальних послуг, Центр соціальних служб, Територіальний центр соціального обслуговування	Центр соціальних служб громади	Міський центр соціальних служб або центр надання соціальних послуг або територіальний центр соціальних послуг	Комунальні центри психологічної допомоги або обласні клініки, що мають відділення психотерапії / медико-соціальної реабілітації	Комунальні центри психологічної допомоги або обласні клініки, що мають відділення психотерапії / медико-соціальної реабілітації
	Інший комунальний заклад або ветеранський простір		Інший комунальний заклад або ветеранський простір	Ветеранські хаби та простори	
Протезування	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП
	Сільська (селищна) рада (відділ соціального захисту)	Сільська (селищна, міська) рада (відділ соціального захисту)	Міська рада (відділ соціального захисту)	Районна у місті рада (управління соціального захисту та управління з ветеранської політики)	Районна у м. Києві державна адміністрація (управління соціального захисту та управління з ветеранської політики)
	Електронний кабінет особи з інвалідністю	Електронний кабінет особи з інвалідністю	Електронний кабінет особи з інвалідністю	Електронний кабінет особи з інвалідністю	Електронний кабінет особи з інвалідністю
	Портал Дія	Портал Дія	Портал Дія	Портал Дія	Портал Дія

Послуги	Сільська або селищна територіальна громада	Старостинський округ	Міська територіальна громада (включно із районними центрами)	Місто - обласний центр	Місто – Київ (має особливий статус)
Реабілітація	Територіальний центр соціального обслуговування	Староста (представник(ця) старости)	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП
	Сільська (селищна) рада (відділ соціального захисту)	Сільська (селищна, міська) рада (відділ соціального захисту)	Міська рада (управління соціального захисту населення)	Районна у місті рада (орган соціального захисту населення)	Районна у м. Києві державна адміністрація (орган соціального захисту населення)
			Центр соціальних служб / Центр надання соціальних послуг	Обласні центри медико – соціальної реабілітації ветеранів та ветеранок	Центри реабілітації при медичних закладах (зокрема приватні з державною компенсацією)
	Сімейний лікар	Сімейний лікар (місцева амбулаторія загальної практики)	Сімейний лікар	Сімейний лікар (місцева амбулаторія загальної практики)	Сімейний лікар
			Міські заклади охорони здоров'я	Обласні госпіталі ветеранів війни (також госпіталі МОУ, МВС, СБУ)	Госпіталі ветеранів війни (також госпіталі МОУ, МВС, СБУ)
				Обласні заклади охорони здоров'я	
				Реабілітаційні відділення при багатопрофільних лікарнях	
	eHealth	eHealth	eHealth	eHealth	eHealth
Працевлаштування					
	Центр зайнятості (відділ (сектор) районної філії обласного центру зайнятості)	Староста (представник старости)	Обласний центр зайнятості (відділ районної філії обласного центру зайнятості або районна філія обласного центру зайнятості)	Районний центр зайнятості	Обласний чи районний центр зайнятості
	Сільська (селищна) рада	Сільська (селищна) рада			
Навчання					
	Центр зайнятості (відділ (сектор) районної філії обласного центру зайнятості)	Центр зайнятості (відділ (сектор) районної філії обласного центру зайнятості)	Обласний центр зайнятості (відділ районної філії обласного центру зайнятості або районна філія обласного центру зайнятості)	Обласний чи районний центр зайнятості	Обласний чи районний центр зайнятості

Послуги	Сільська або селищна територіальна громада	Старостинський округ	Міська територіальна громада (включно із районними центрами)	Місто - обласний центр	Місто – Київ (має особливий статус)
	Онлайн заявка	Онлайн заявка	Онлайн заявка	Онлайн заявка	Онлайн заявка
	Дія	Дія	Дія	Дія	Дія
Спорт (виплати або/та заняття і змагання)					
	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП	ЦНАП
	Відділ культури, молоді та спорту сільської/селищної ради	Староста (представник(ця) старости	Відділ фізичної культури та спорту (міська рада)	Обласне управління фізичної культури і спорту	Районна у м. Києві державна адміністрація (управління соціального захисту та управління з ветеранської політики, а також департамент молоді та спорту)
	Місцева школа, спортзал або Будинок культури		Відділ з питань ветеранів (міська рада)	Обласний центр «Інваспорт» (особливо для ветеранів з інвалідністю)	Центри «Інваспорт», муніципальні спорткомплекси
	Ветеранські простори		Управління соціального захисту (міська рада)	Обласні ветеранські хаби/спільноти	
	Дія	Дія	Дія	Дія	Дія
Залученість до культурних заходів та вшанування пам'яті					
	Відділ культури, молоді та спорту сільської/селищної ради	Староста (представник(ця) старости)	Відділ у справах ветеранів міської ради та управління культури та туризму міської ради	Районна у місті рада (управління культури та інформаційної політики та відділи у справах ветеранів)	Районна у м. Києві державна адміністрація (управління культури та відділи у справах ветеранів)
	Клуби, будинки культури, бібліотеки	Місцеві культурні заклади (якщо є), школи, релігійні громади	Міські бібліотеки, театри, музеї, Палаці культури	Музеї, філармонії, обласні театри	Ветеранський простір
	Ветеранський простір	Ветеранський простір	Ветеранський простір	Ветеранський простір	
Захист та відновлення прав					
	Поліція (поліцейський офіцер громади)	Поліція (поліцейський офіцер громади)	Відділ поліції районного управління поліції	Районний відділ поліції	Районний відділ поліції
			Патрульна поліція - 102	Патрульна поліція - 102	Патрульна поліція - 102
	Прокуратура	Прокуратура	Прокуратура	Прокуратура	Прокуратура
	Суд	Суд	Суд	Суд	Суд
	Представник Уповноваженого ВРУ з прав людини	Представник Уповноваженого ВРУ з прав людини	Представник Уповноваженого ВРУ з прав людини	Представник Уповноваженого ВРУ з прав людини	Представник Уповноваженого ВРУ з прав людини

Додаток 2. Запитання на інтерв'ю з ветеранами та ветеранками у п'яти пілотних регіонах

Вступ до інтерв'ю

Знайомство, презентація проєкту DCAF та дослідження, опис структури інтерв'ю та умов конфіденційності

Опитувальник для ветеранів та ветеранок у пілотних регіонах

Тематичний блок 1: Соціально-демографічний портрет

Соціально-демографічний портрет

1. Як Вас звати? (можете вказати псевдонім або залишити відповідь анонімною)
2. Яка ваша стать?
3. Чи ідентифікуєте Ви себе як представник(ця) ЛГБТІК+ або іншої вразливої групи). Якщо так, то з якою?
4. Скільки Вам років?
5. Де Ви проживаєте? (місто/село, а також зазначте один із п'яти пілотних регіонів: місто Київ, Чернівецька, Дніпропетровська, Хмельницька чи Закарпатська області).
6. Який Ваш сімейний стан? Чи маєте дітей?
7. Який Ваш найвищий рівень освіти?
8. Ви зараз працюєте? Якщо так, опишіть свою роботу. Якщо ні, чи шукаєте Ви роботу?
9. Яка Ваша релігійна приналежність (якщо є) і чи важлива Вона у вашому житті?
10. Яке Ваше громадянство та етнічне походження?
11. Чи маєте Ви інвалідність? Якщо так, чи є вона наслідком військової служби?

Тематичний блок 2: Військова служба та статус ветерана

---

1. Коли і як довго Ви служили у Збройних Силах України? Коли отримали статус ветеранки / ветерана?

Тематичний блок 3: Обізнаність про програми реінтеграції та участь у них

Пояснення: Реінтеграція ветеранів у цивільне життя – це процес повернення військовослужбовців до мирного суспільства після служби, включаючи соціальну адаптацію, працевлаштування, доступ до медичних послуг, психологічну підтримку та правову допомогу. Вона передбачає як державні, так і громадські ініціативи, спрямовані на забезпечення повноцінного включення ветеранів у громадське життя.

1. Чи відомі Вам конкретні програми реінтеграції для ветеранів (як для чоловіків, так і для жінок)? Якщо так, які саме та хто їх реалізує у Вашій місцевості? (Якщо респондент є жінкою, ЛГБТІК+ або належить до іншої вразливої групи: Чи знаєте ви про програми, спеціально розроблені для таких ветеранів, як Ви?)
2. Як Ви дізналися про ці послуги?

Тематичний блок 4: Доступ до пільг та послуг для ветеранів

---

1. Чи користуєтесь Ви будь-якими пільгами або послугами, що надаються державою ветеранам та ветеранкам?
2. Якщо «так», то якими саме, і як Ви їх оцінюєте? Якщо «ні», то чому?

Тематичний блок 5: Оцінка існуючих програм

---

1. Чи вважаєте Ви, що поточні програми реінтеграції відповідають потребам усіх ветеранів? (Якщо респондент належить до ЛГБТІК+ або іншої вразливої групи: Чи достатньо ці програми враховують потреби Вашої групи?)
2. Чи стикалися Ви з дискримінацією, упередженим ставленням або труднощами при отриманні послуг чи пільг? (Якщо респондент належить до ЛГБТІК+, жінок або іншої вразливої групи, уточніть деталі.)

Тематичний блок 6: Очікування від програм реінтеграції

---

1. Що варто покращити чи змінити, на Вашу думку, в програмах реінтеграції ветеранів до цивільного життя?
2. Чи повинні програми реінтеграції для жінок-ветеранок бути окремими від чоловічих, чи змішані групи були б ефективнішими?
3. Чи мають такі програми реалізовуватися виключно державою, чи варто залучати недержавні організації?

Тематичний блок 7: Соціальні зв'язки та підтримка

---

1. Чи є Ви членом ветеранських організацій чи НГО, що займаються реінтеграцією ветеранів та ветеранок в Україні? Якщо так, які це організації, і як би Ви оцінили їхню діяльність?

Пісумок

1. Чи є щось ще, що Ви хотіли б додати про реінтеграцію ветеранів?
2. Чи Ви були б готові взяти участь у подальших дискусіях або поділитися додатковими думками?

Додаток 3. Запитання на інтерв'ю з представниками влади / надавачами послуг / експертами у сфері реінтеграції ветеранів та ветеранок в Україні

Вступ до інтерв'ю

Знайомство, презентація проєкту DCAF та дослідження, опис структури інтерв'ю та умов конфіденційності

Опитувальник для представників влади та постачальників послуг у пілотних регіонах

Тематичний блок 1: Соціально-демографічний портрет

Соціально-демографічний портрет

1. Як Вас звати? (можете вказати псевдонім або залишити відповідь анонімною)
2. Яка ваша стать?
3. Чи ідентифікуєте Ви себе як представник(ця) ЛГБТІК+ або іншої вразливої групи). Якщо так, то з якою?
4. Скільки Вам років?
5. Де Ви проживаєте? (місто/село, а також зазначте один із п'яти пілотних регіонів: місто Київ, Чернівецька, Дніпропетровська, Хмельницька чи Закарпатська області).
6. Який Ваш сімейний стан? Чи маєте дітей?
7. Який Ваш найвищий рівень освіти?
8. Ви зараз працюєте? Якщо так, опишіть свою роботу. Якщо ні, чи шукаєте Ви роботу?
9. Яка Ваша релігійна приналежність (якщо є) і чи важлива Вона у вашому житті?
10. Яке Ваше громадянство та етнічне походження?
11. Чи маєте Ви інвалідність? Якщо так, чи є вона наслідком військової служби?

Тематичний блок 2: Оцінка системи реінтеграції ветеранів

Пояснення: Реінтеграція ветеранів у цивільне життя – це процес повернення військовослужбовців до мирного суспільства після служби, включаючи соціальну адаптацію, працевлаштування, доступ до медичних послуг, психологічну підтримку та правову допомогу. Вона передбачає як державні, так і громадські ініціативи, спрямовані на забезпечення повноцінного включення ветеранів у громадське життя.

1. Що Ви думаєте про систему реінтеграції ветеранів та ветеранок у цивільне життя в Україні станом на зараз?

Тематичний блок 3: Надання послуг та доступ до них

---

1. Які реінтеграційні послуги надаються у Вашому регіоні для ветеранів та ветеранок?
2. Чи ці послуги надаються однаково для всіх?

Тематичний блок 4: Перспективи та ефективність реінтеграційних послуг

---

1. Який є приклад найбільш ефективної державної програми реінтеграції ветеранів і ветеранок у Вашому регіоні? В чому її особливість?

Тематичний блок 5: Гендерні аспекти, ЛГБТІК+ та вразливі групи

---

1. Чи існують у Вашому регіоні / громаді інші програми, які спеціально спрямовані на підтримку жінок - ветеранок, ЛГБТІК+ або інших вразливих груп ветеранів, які фінансуються з обласного або місцевого бюджету? Чи є на них фінансування?
2. Чи знаєте Ви проекти громадських організацій на обласному рівні / рівні громад, які спеціально спрямовані на підтримку жінок - ветеранок, ЛГБТІК+ або інших вразливих груп ветеранів? Якщо «так», то назвіть які.

Тематичний блок 6: Координація та взаємодія між зацікавленими сторонами

---

1. Як відбувається на Вашому рівні координація надання послуг ветеранам між всіма задіяними сторонами? (Ветерани, ветеранки, державна влада, громадські організації, міжнародні партнери, інші організації та структури, як то бізнес, церква, тощо).

Тематичний блок 7: Інформування ветеранів про можливості реінтеграції

---

1. Як Ви наразі інформуєте ветеранів про можливості та переваги, які доступні в рамках програм реінтеграції?
2. Чи є труднощі в інформуванні? Якщо «так», то які?

Тематичний блок 8: Майбутнє системи реінтеграції

---

1. Які зміни або покращення Ви б рекомендували для підвищення доступності та ефективності системи реінтеграції жінок - ветеранок, ЛГБТІК+ або ветеранів із вразливих груп у Вашому регіоні?

Пісумок

1. Чи є ще щось, що Ви хотіли б додати щодо законодавства, практик або викликів реінтеграції ветеранів у Вашому регіоні?
2. Чи Ви були б готові взяти участь у подальших дискусіях або поділитися додатковими думками в ході цього проєкту?

Додаток 4. Гайд для фокус-групи з жінками-ветеранками

Вступ

Привітання, представлення проєкту, дослідження та учасників, пояснення формату роботи.

Основні питання для обговорення

1. Як змінилося Ваше життя після повернення зі служби і реінтеграції у цивільне життя?

- Як виглядає Ваше життя? Чи відчували Ви зміни у ставленні до Вас з боку родини, друзів, колег або громади?
- Як Ви оцінюєте доступність до освіти, роботи, юридичної підтримки, медичинської допомоги та психологічної підтримки, а також допомоги у боротьбі з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР)?
- Чи розглядали можливість продовження військової кар'єри або здобуття військової освіти?
- Чи стикалися Ви з дискримінацією через те, що Ви жінка-ветеранка? У яких сферах життя це було найвідчутніше?

2. Чи отримуєте Ви підтримку після повернення із служби як ветеранка від державних або недержавних органів і установ? Розкажіть детально.

- Яку підтримку від держави Ви отримали після повернення зі служби? (напр., статус учасника бойових дій, медичне обслуговування, соціальні пільги тощо).
- Чи запропонували Вам якісь органи державної влади або державні служби участь в якихось спеціальних програмах для ветеранів? Які саме органи влади і які саме програми? Чи легко було взяти в них участь? Оформити пільги? З якими труднощами Ви зіткнулися?
- Чи отримували Ви підтримку від недержавних організацій, ветеранських спільнот або міжнародних фондів? Якщо так, які саме послуги Вам були корисні?

3. Який позитивний досвід був у Вас у процесі повернення до цивільного життя?

- Чи були якісь позитивні моменти у Вашій реінтеграції до цивільного життя?
- Хто був найбільш корисний для Вас у процесі реінтеграції до цивільного життя як для жінки-ветеранки?
- Які програми допомоги найбільш ефективні у підтримці ветеранок?
- Чи є приклади успішної реінтеграції, які варто наслідувати?

4. На Вашу думку, чи досвід чоловіків-ветеранів відрізняється від жінок - ветеранок в процесі реінтеграції до цивільного життя?

- Чи однакові виклики у Вас та у чоловіків – ветеранів, яких Ви знаєте? Якщо ні, то у чому різниця?
- Які унікальні проблеми виникають у жінок-ветеранок? (напр., визнання статусу ветерана, кар'єрні обмеження, догляд за дітьми, фінансова незалежність).
- Чи існують стереотипи щодо жінок-ветеранок, і як вони впливають на Вашу реінтеграцію?

5. Як Ви чи Ваші знайомі жінки-ветеранки дізнаєтеся про доступні послуги та програми з реінтеграції до цивільного життя?

- Які канали комунікації працюють найкраще?
- Чи всі ветерани та ветеранки мають рівний доступ до інформації про свої права? Які бар'єри заважають цьому?
- Як державні та недержавні організації можуть ефективніше інформувати ветеранок про їхні можливості?
- Чи є спеціальні інформаційні ресурси для ветеранок, і чи достатньо вони розповсюджені?

6. Наскільки ефективною є взаємодія між державними установами, громадськими організаціями та ветеранками у Вашому регіоні?

- Чи достатньо ветеранок включено у ветеранські організації та ініціативи? А в державні органи і служби?
- Як можна покращити координацію між цими структурами для кращої підтримки ветеранок?
- Чи є достатньо платформ або ініціатив для обговорення та вирішення проблем а ветеранок?

7. Як би Ви описали ідеальну програму реінтеграції для жінок-ветеранок? (Будь-ласка, поділіться Вашими ідеями, ми їх запишемо, структуруємо і спробуємо включити у вигляді рекомендацій у нашому звіті).

- Що має бути пріоритетом?
- Чи варто розробляти окремі програми для жінок-ветеранок, чи вони мають бути частиною загальних програм для всіх ветеранів?
- Яку роль, на Вашу думку, має відігравати держава у підтримці жінок-ветеранок?
- Яку роль, на Вашу думку, мають відігравати ветеранські організації та громадські організації у формуванні державної політики щодо реінтеграції?
- Чи мають громадські організації, ветеранські організації чи міжнародні організації створювати свої програми реінтеграції та замінити державу? Поясніть свою думку.

Закінчення

Підсумок дискусії, подяка учасницям та інформування про подальші кроки у дослідженні.

Додаток 5. Гайд для фокус-групи з ветеранами та ветеранками із ЛГБТІК+ спільноти

Вступ

Привітання, представлення проєкту, дослідження та учасників, пояснення формату роботи.

Основні питання для обговорення

1. Як змінилося Ваше життя після повернення зі служби до цивільного життя?

- З якими основними труднощами стикаються ЛГБТІК+ ветерани та ветеранки після повернення? Чи відчуваєте Ви соціальну ізоляцію, дискримінацію або нестачу підтримки?
- Як суспільство та ветеранські організації сприймають ЛГБТІК+ ветеранів та ветеранок? Чи існують стереотипи щодо Вашої ролі у військовій та цивільній спільноті?

2. Чи є у Вашому регіоні достатньо можливостей для реінтеграції ЛГБТІК+ ветеранів та ветеранок у цивільне життя?

- Які послуги та підтримку після повернення Ви отримуєте? (напр., медичні, психологічні, юридичні послуги, освіта, працевлаштування). Хто їх надає? Чи всі мають рівний доступ до цих послуг?
- Чи виникають труднощі при оформленні документів або отриманні соціальних пільг? Які саме?
- Чи доводилося Вам приховувати свою ЛГБТІК+ ідентичність під час звернення до державних або ветеранських структур?

3. Які позитивні приклади реінтеграції ЛГБТІК+ ветеранів та ветеранок можна виділити? Які фактори сприяли їхньому успіху?

- Які програми або ініціативи дійсно працюють щодо реінтеграції ветеранів та ветеранок, зокрема ЛГБТІК+ представників, і можуть бути розширені або адаптовані в інших регіонах?
- Чи є приклади чи виадки ефективної співпраці між ЛГБТІК+ ветеранами, органами влади та громадськими організаціями? Розкажіть, якщо так.

4. Чи є відмінності у викликах, з якими стикаються ЛГБТІК+ ветерани та ветеранки порівняно з гетеросексуальними чоловіками та жінками-ветеранками?

- Чи існують бар'єри у доступі до послуг, програм підтримки чи працевлаштування, які стосуються саме ЛГБТІК+ ветеранів?
- Як можна покращити державні програми, щоб вони краще відповідали потребам ЛГБТІК+ ветеранів?
- Чи є приклади міжнародного досвіду, які можна адаптувати в Україні для забезпечення більш інклюзивної підтримки ЛГБТІК+ ветеранів?

5. Як Ви чи Ваші знайомі ЛГБТІК+ ветерани та ветеранки дізнаєтеся про доступні послуги та програми щодо реінтеграції до цивільного життя?

- Які канали комунікації працюють найкраще?
- Чи всі ветерани та ветеранки мають рівний доступ до інформації про свої права? Які бар'єри заважають цьому?
- Як державні та недержавні організації можуть ефективніше інформувати ЛГБТІК+ ветеранів та ветеранок про їхні можливості?
- Чи є спеціальні інформаційні ресурси для ЛГБТІК+ ветеранів та ветеранок, і чи достатньо вони розповсюджені?

6. Наскільки ефективною є взаємодія між державними установами, громадськими організаціями та ЛГБТІК+ ветеранами та ветеранками у Вашому регіоні?

- Чи достатньо ЛГБТІК+ ветеранів та ветеранок включено у ветеранські організації та ініціативи? А у державні організації та структури?
- Як можна покращити координацію між цими структурами для кращої підтримки ЛГБТІК+ ветеранів та ветеранок?
- Чи є достатньо платформ або ініціатив для обговорення та вирішення проблем ЛГБТІК+ ветеранів та ветеранок?

7. Як би Ви описали ідеальну програму реінтеграції для ЛГБТІК+ ветеранів та ветеранок? (Будь ласка, поділіться вашими ідеями, ми їх запишемо, структуруємо і спробуємо включити у вигляді рекомендацій у нашому звіті).

- Що, на Вашу думку, є головними пріоритетами у покращенні реінтеграційних програм для ЛГБТІК+ ветеранів?
- Чи потрібно розробляти окремі програми для ЛГБТІК+ ветеранів чи краще інтегрувати їх у загальні ветеранські програми?
- Яку роль мають відігравати державні органи, місцева влада та громадські організації у підтримці ЛГБТІК+ ветеранів?

Закінчення

Підсумок дискусії, подяка учасницям та інформування про подальші кроки у дослідженні.

Додаток 6. Гайд для фокус-групи з представниками влади та надавачами послуг та/або експертами у сфері реінтеграції ветеранів та ветеранок в Україні

Вступ

Привітання, представлення проекту, дослідження та учасників, пояснення формату роботи.

Основні питання для обговорення

1. Як, на Вашу думку, змінилося життя ветеранок після повернення зі служби і в процесі реінтеграції до цивільного життя?

- З якими основними труднощами стикаються ветерани та ветеранки після повернення до цивільного життя? Чи відчувають вони соціальну ізоляцію, дискримінацію або нестачу підтримки?
- Як суспільство сприймає ветеранок? Чи існують стереотипи щодо жінок-ветеранок?

2. Який рівень доступу є у ветеранок до державних послуг, соціальних послуг та підтримки у Вашому регіоні?

- Чи є у Вашому регіоні достатньо можливостей для реінтеграції ветеранок у цивільне життя?
- Які послуги та підтримку після повернення отримують ветерани та ветеранки? (напр., медичні, психологічні та юридичні послуги, освіта та робота). Хто їх надає? Чи всі мають рівний доступ до цих послуг?
- Чи виникають у ветеранок труднощі при оформленні документів або отриманні соціальних пільг? Які саме?

3. Чи знаєте Ви і можете поділитися прикладами позитивного досвіду реінтеграції ветеранок до цивільного життя?

- Які позитивні приклади реінтеграції ветеранів та ветеранок можна виділити? Які фактори сприяли їхньому успіху?
- Які програми або ініціативи дійсно працюють і можуть бути розширені або адаптовані в інших регіонах?
- Чи є кейси ефективної співпраці між ветеранами, органами влади та громадськими організаціями?

4. Чи є відмінності у викликах, з якими стикаються чоловіки-ветерани та жінки-ветеранки після повернення зі служби? У чому вони полягають?

- Чи існують гендерні бар'єри у доступі до послуг, програм підтримки чи працевлаштування?
- Як можна покращити державні програми, щоб вони краще відповідали потребам жінок-ветеранок?

5. Як ветерани та ветеранки у Вашому регіоні дізнаються про реінтеграційні програми та послуги?

- Які канали комунікації працюють найкраще?
- Чи всі ветерани мають рівний доступ до інформації про свої права? Які бар'єри заважають цьому?
- Як державні та недержавні організації можуть ефективніше інформувати ветеранів та ветеранок про їхні можливості?

6. Наскільки ефективною є взаємодія між державними установами, громадськими організаціями та ветеранами у Вашому регіоні?

- Як можна покращити координацію між цими структурами для кращої підтримки ветеранок?
- Чи є достатньо платформ або ініціатив для обговорення та вирішення проблем ветеранів?

7. Як би Ви описали ідеальну програму реінтеграції для жінок-ветеранок? (Будь-ласка, поділіться Вашими ідеями, ми їх запишемо, структуруємо і спробуємо включити у вигляді рекомендацій у нашому звіті).

- Що, на вашу думку, є головними пріоритетами у покращенні реінтеграційних програм для ветеранів?
- Чи потрібно розробляти окремі програми для жінок-ветеранок чи краще інтегрувати їх у загальні ветеранські програми?
- Яку роль мають відігравати державні органи, місцева влада та громадські організації у підтримці ветеранів?

Закінчення

1. Підсумок дискусії, подяка учасникам та інформування про подальші кроки у дослідженні.

Додаток 7. Онлайн анкета для ветеранів (включно із жінками - ветеранками, представниками ЛГБТІК+ та вразливих груп)

Розділ 1: Соціально-демографічний портрет

---

1. Виберіть Вашу стать:

- Жінка
- Чоловік

Інше (вказіть): _____

2. Чи відносите Ви себе до ЛГБТІК+ (лесбійки, гомосексуали, бісексуали, трансгендерні люди, інтерсекс - люди, квір та інші)

- Так
- Ні

Інше: _____

3. Вкажіть вашу вікову категорію:

- 18–24
- 25–34
- 35–44
- 45–54
- 55–64
- 65+

4. В якому із пілотних регіонів проєкту Ви проживаєте?

- Чернівецька область
- Дніпропетровська область
- Хмельницька область
- м. Київ
- Закарпатська область

5. Вкажіть, де Ви проживаєте.

- Місто
- Селище
- Село

Інше (вказіть): _____

6. Який Ваш найвищий рівень освіти?

Початкова

Середня

Професійно-технічна

Вища освіта (бакалавр, магістр або еквівалент)

Інше (вказіть): _____

7. Який Ваш сімейний стан?

Не одружений / не заміжня

Одружений / заміжня

Розлучений / розлучена

Вдівець / вдова

Інше (вказіть): _____

8. Яке Ваше віросповідання?

Християнство

Католицизм

Греко-католицизм

Юдаїзм

Іслам

Не сповідаю жодної релігії

Інше (вказіть): _____

9. Яка Ваша національність та етнічна група? *(Відкрите запитання)*

10. Чи маєте Ви інвалідність?

Так

Ні

11. Чи брали Ви участь у інтерв'ю чи фокус – групі, що проводилися ГО «Горизонт змін» у рамках проекту DCAF?

Так

Ні

12. Вказіть, будь ласка, звідки Ви отримали цю анкету? *(Відкрите запитання)*

Розділ 2: Військова служба та статус ветерана та ветеранки

---

1. Коли і як довго Ви проходили військову службу? *(Відкрите запитання)*

2. Чи маєте Ви офіційний статус ветерана чи ветеранки?

Так

Ні

(Якщо «ні», з якими труднощами Ви стикалися?): _____

_____

Розділ 3: Обізнаність про програми та політики реінтеграції ветеранів та ветеранок в Україні

Реінтеграція - це процес повернення військовослужбовців до цивільного життя після завершення служби, який включає соціальну, економічну, психологічну та правову адаптацію. Вона передбачає підтримку ветеранів у сфері працевлаштування, медичного забезпечення, доступу до освіти, психологічної реабілітації та соціального включення.

1. Чи знайомі Ви з ключовими законами, підзаконними актами або іншими нормативними документами, що стосуються реінтеграції ветеранів та ветеранок в Україні?

Так

Ні

Частково

(Якщо «так», то уточніть, будь ласка, з якими саме): _____

_____

2. Чи знаєте Ви про програми реінтеграції ветеранів та ветеранок у Вашій області/районі/ громаді?

Так

Ні

(Якщо «так», то уточніть, будь ласка, які саме Ви знаєте): _____

_____

3. Звідки Ви дізналися про ці програми? (Вибрати всі варіанти, що підходять)

- Державні органи влади
- Місцеве самоврядування
- Інші державні служби
- Ветеранські організації
- Громадські організації
- Медіа (телевізор, радіо, газети)
- Соціальні мережі чи канали (Facebook, Instagram, Telegram, тощо)
- Зі слів інших військових
- Зі слів інших цивільних

Інше (будь ласка, уточніть): _____

Розділ 4: Доступ до послуг та пільг

---

1. Якими реінтеграційними послугами Ви користувалися? (Виберіть усі варіанти, що підходять).

- Адміністративні послуги
- Медична допомога
- Психологічна підтримка
- Освіта або програми перекваліфікації
- Житлові програми
- Підтримка працевлаштування
- Фінансова допомога
- Не користувалася / не користувався

Інше (будь ласка, уточніть): _____

---

2. Оцініть ефективність цих послуг, будь ласка.

- Дуже ефективні
- Ефективні
- Частково ефективні
- Неефективні
- Дуже неефективні
- Не можу оцінити

3. Якщо Ви не користувалися жодними послугами, поясніть, будь ласка, чому?
(Відкрите запитання)

Розділ 5: Якість поточних програм реінтеграції ветеранів та ветеранок в Україні

---

1. Як Ви вважаєте, чи наявні програми реінтеграції задовольняють потреби всіх ветеранів та ветеранок однаково?

Так
Ні

(Якщо «ні», поясніть, будь ласка): _____

_____

2. Чи стикалися Ви з дискримінацією або упередженим ставленням при доступі до програм реінтеграції або пільг?

Так
Ні

(Якщо «так», то розкажіть детальніше, будь ласка): _____

_____

3. Які зміни або покращення Ви б запропонували для підвищення доступності та ефективності цих програм? *(Відкрите запитання)*

Розділ 6: Соціальні зв'язки та підтримка

---

1. Чи підтримуєте Ви зв'язок з іншими ветеранами?

Так
Ні

(Якщо «так», то як ці зв'язки допомагають Вашій реінтеграції?): _____

_____

2. Чи є Ви членом будь-яких ветеранських організацій чи громадських організацій, які працюють у сфері реінтеграції ветеранів та ветеранок в Україні?

Так
Ні

(Якщо «так», то назвіть ці організації, будь ласка): _____

_____

3. Чи користувалися Ви послугами громадських організацій у процесі реінтеграції?

Так
Ні

(Якщо «так», то назвіть ці організації, будь ласка): _____

_____

4. Як Ви оцінюєте спроможність громадських організацій представляти і відстоювати інтереси ветеранів та ветеранок, особливо ЛГБТІК+ або вразливих груп ветеранів та ветеранок?
- Дуже добре
  - Добре
  - Середньо
  - Погано
  - Дуже погано
  - Не можу оцінити
5. Яку роль, на Вашу думку, повинні відігравати ветеранські організації та громадські організації у підтримці реінтеграції ветеранів та ветеранок в Україні? *(Відкрите запитання)*

Розділ 7: Майбутні перспективи

---

1. Як Ви бачите себе через три роки? *(Відкрите запитання - не обов'язкове)*
2. Які послуги або підтримка допомогли б Вам досягти Ваших цілей у майбутньому? *(Відкрите запитання)*

Розділ 8: Заключні думки

---

3. Чи є щось ще, чим Ви хотіли б поділитися про Ваш досвід або процес реінтеграції? *(Відкрите запитання)*

Додаток 8. Онлайн анкета для представників органів, установ та служб державної влади, а також органів місцевого самоврядування, що працюють в сфері реінтеграції ветеранів в Україні

Розділ 1: Соціально-демографічний портрет

---

1. Виберіть Вашу стать:

- Жінка
- Чоловік

Інше (вказіть): _____

2. Чи відносите Ви себе до ЛГБТІК+ (лесбійки, гомосексуали, бісексуали, трансгендерні люди, інтерсекс - люди, квір та інші)

- Так
- Ні

Інше: _____

3. Вкажіть вашу вікову категорію:

- 18–24
- 25–34
- 35–44
- 45–54
- 55–64
- 65+

4. В якому із пілотних регіонів проєкту Ви проживаєте?

- Чернівецька область
- Дніпропетровська область
- Хмельницька область
- м. Київ
- Закарпатська область

5. Вкажіть, де Ви проживаєте.

- Місто
- Селище
- Село

Інше (вказіть): _____

6. Який Ваш найвищий рівень освіти?

Початкова

Середня

Професійно-технічна

Вища освіта (бакалавр, магістр або еквівалент)

Інше (вказіть): _____

7. У якій сфері Ви працюєте?

Державна адміністрація (обласний або районний рівень)

Органи центральної виконавчої влади

Місцеве самоврядування

Центри надання безоплатної правової допомоги

Соціальні служби

Медичні установи

Освітні установи

Центр зайнятості

Інше (вказіть): _____

8. Яке Ваше віросповідання?

Християнство

Католицизм

Греко-католицизм

Юдаїзм

Іслам

Не сповідаю жодної релігії

Інше (вказіть): _____

9. Яка Ваша національність та етнічна група? *(Відкрите запитання)*

10. Чи маєте Ви інвалідність?

Так

Ні

11. Чи брали Ви участь у інтерв'ю чи фокус – групі, що проводилися ГО «Горизонт змін» у рамках проекту DCAF?

Так

Ні

12. Вкажіть, будь ласка, звідки Ви отримали цю анкету? *(Відкрите запитання)*

Розділ 2: Загальна оцінка системи реінтеграції ветеранів

Реінтеграція - це процес повернення військовослужбовців до цивільного життя після завершення служби, який включає соціальну, економічну, психологічну та правову адаптацію. Вона передбачає підтримку ветеранів у сфері працевлаштування, медичного забезпечення, доступу до освіти, психологічної реабілітації та соціального включення.

1. Оцініть загальну ефективність системи реінтеграції ветеранів та ветеранок в Україні.
  - Дуже ефективна
  - Ефективна
  - Деяко ефективна
  - Не ефективна
  - Дуже неефективна
2. Оцініть рівень підтримки ветеранів системою реінтеграції ветеранів та ветеранок в Україні.
  - Дуже високий
  - Високий
  - Середній
  - Низький
  - Дуже низький
3. Які основні сильні сторони нинішньої системи реінтеграції ветеранів та ветеранок в Україні? *(Відкрите запитання)*
4. Які ключові прогалини чи слабкі місця системи реінтеграції ветеранів та ветеранок в Україні? *(Відкрите запитання)*
5. Чи враховує система реінтеграції потреби жінок - ветеранок, ЛГБТІК+ та інших вразливих груп ветеранів та ветеранок?
  - Так
  - Частково
  - Ні

(Якщо «частково» або «ні», то поясніть, будь ласка): _____

_____

Розділ 3: Доступність та якість послуг

---

1. Які реінтеграційні послуги для ветеранів та ветеранок доступні у Вашій області/місті/районі? *(Оберіть усі, що підходять)*

Адміністративні послуги
Медична допомога
Психологічна підтримка
Освіта та перекваліфікація
Житлові програми
Підтримка працевлаштування
Фінансова допомога

Інше (вказіть): _____

2. Оцініть доступність цих послуг для ветеранів у Вашому регіоні.

Повністю доступні
Доступні
Частково доступні
Недоступні
Повністю недоступні

3. Чи всі ветерани мають рівний доступ до цих послуг, включно із жінками - ветеранками, ЛГБТІК+ та вразливими групами ветеранів?

Так
Ні

(Якщо «ні», то поясніть будь-ласка): _____

_____

4. Скільки разів Ваша організація чи установа надавала послуги чи інформацію в рамках реінтеграційних програм саме жінкам - ветеранкам?

0
1-5
5 - 10
більш 10
Не знаю

5. Наскільки ефективні ці послуги у задоволенні потреб ветеранів та ветеранок?

Дуже ефективні
Ефективні
Середньо ефективні
Неефективні
Зовсім неефективні

6. Чи відповідають ці послуги міжнародним стандартам реінтеграції ветеранів та ветеранок?

Так
Частково
Ні
Не знаю

Розділ 4: Співпраця та залучення зацікавлених сторін

---

1. З якими громадськими чи ветеранськими організаціями Ви співпрацюєте у сфері реінтеграції ветеранів та ветеранок? *(Відкрите запитання)*
2. Чи беруть участь ці організації у розробці та впровадженні політик реінтеграції на національному /обласному / районному рівнях чи рівні міста?
Так
Ні (Якщо ні, чому?)
Не знаю

(Якщо «так», будь ласка, наведіть приклади. Якщо «ні», то будь ласка, поясніть чому):

---

3. Як Ви оцінюєте співпрацю між державними та недержавними організаціями (ГО, приватними структурами, церквою, тощо) на Вашому рівні (область, район, місто, село, селище) щодо реінтеграції ветеранів та ветеранок?
Не маю інформації
Дуже добре
Добре
Середньо
Погано
Дуже погано
4. Чи міжнародні організації допомагають у реінтеграції ветеранів та ветеранок на Вашому рівні (область, район, місто)?
Так
Ні
Не знаю

(Якщо «так», будь ласка, вкажіть які саме): _____

---

5. Оцініть наскільки ефективна співпраця між місцевими та міжнародними організаціями?
Не маю інформації
Дуже ефективна
Ефективна
Середньо ефективна
Неефективна
Зовсім неефективна
6. Які рекомендації Ви б дали щодо покращення співпраці між державними, громадськими та міжнародними організаціями? *(Відкрите запитання)*

Розділ 5: Інформування ветеранів

---

1. Як Ваша організація / установа інформує ветеранів та ветеранок про можливості реінтеграційних програм?

Персональні зустрічі
Медіа
Соціальні мережі
Сайти в інтернеті
Оголошення в різних інстанціях
Не знаю

Інше: _____

2. Чи вважаєте, що Ви або Ваша організація / установа маєте достатньо можливостей для поінформування ветеранів та ветеранок про ці програми?

Так
Частково
Ні

(Якщо «частково», то яка додаткова підтримка потрібна? Якщо «ні», що Вам заважає?):

_____
_____

3. Чи знаєте Ви, як ефективно поширювати інформацію про реінтеграційні програми серед ветеранів та ветеранок?

Так
Ні

(Якщо «ні», то які навички чи ресурси Вам потрібні додатково для цього?):

_____
_____

Розділ 6: Політика та рекомендації

---

1. Які зміни або покращення Ви б рекомендували для системи реінтеграції на Вашому рівні (область, район, місто)? *(Відкрите запитання)*

2. На Вашу думку, яким чином повинні управлятися програми реінтеграції ветеранів та ветеранок в Україні?

Виключно державою

Державою та місцевим самоврядуванням

Державою та недержавними організаціями

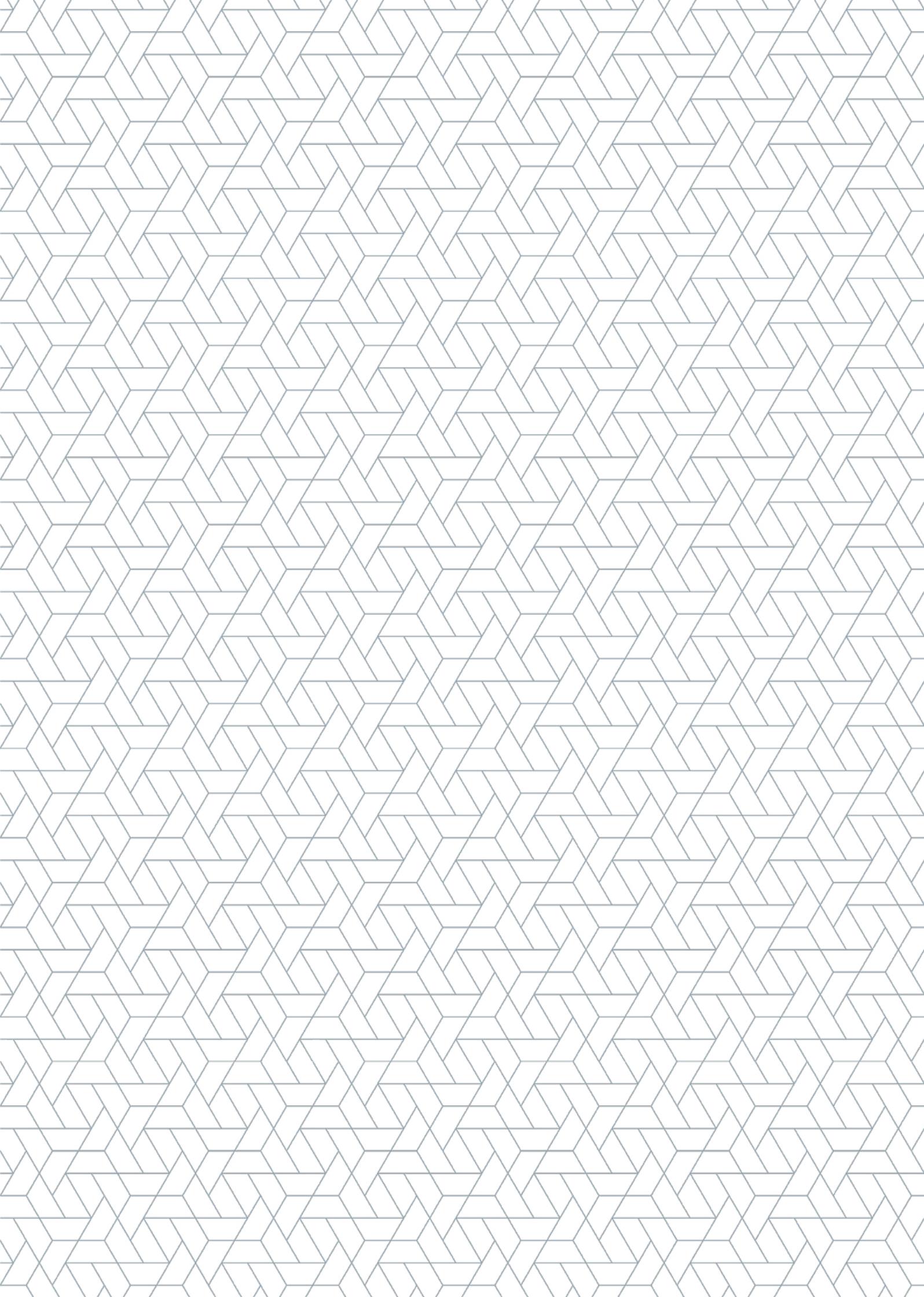
Всіма вище переліченими

Інше (вказіть): _____

_____

3. Які Ви бачите пріоритети для покращення реінтеграції ветеранів та ветеранок у найближчі три роки? *(Відкрите запитання)*

4. Яким Ви бачите майбутнє політики реінтеграції ветеранів та ветеранок в Україні? *(Відкрите запитання)*

**DCAF - Geneva Centre for Security
Sector Governance**

Chemin Eugène-Rigot 2E
1202 Geneva, Switzerland

 +41 (0) 22 730 94 00

 info@dcaf.ch

---

www.dcaf.ch
